

VILNIAUS UNIVERSITETAS

GABIJA GRIGAITĖ

HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS KONCEPCIJA ŠIUOLAIKINĖS
TARPTAUTINĖS TEISĖS KONTEKSTE

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2006 – 2012 m. Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Dainius Žalimas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė –
01S)

TURINYS

Santrumpos	7
ĮVADAS	9
I. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS SAMPRATA	27
1. Intervencijos priežastis – humanitarinė krizė	28
1.1. Pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai	30
1.2. Masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai	36
1.2.1. Genocidas	41
1.2.2. Nusikaltimai žmoniškumui	48
1.2.3. Karo nusikaltimai	52
1.2.4. Etninis valymas	56
1.2.5. Bado nusikaltimai	60
1.3. Valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės.....	64
1.3.1. Valstybės pareiga nutraukti humanitarinę krizę.....	65
1.3.1.1. Pareiga nutraukti <i>jus cogens</i> normų pažeidimus.....	66
1.3.1.2. Pareiga užkirsti kelią genocidui	74
1.3.1.3. Pareiga bendradarbiauti	79
1.3.2. Valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės.....	82
1.3.2.1. Tiesioginė atsakomybė dėl humanitarinės krizės.....	82
1.3.2.2. Netiesioginė atsakomybė dėl humanitarinės krizės	87
1.3.2.3. Žlugusios valstybės atvejo specifika	90
2. Humanitarinis intervencijos tikslas	94
2.1. Humanitarinė intervencija ir agresija	96
2.2. Humanitarinė intervencija ir valdymo režimo pakeitimas	99

2.3. Humanitarinė intervencija ir taikos palaikymo operacija	102
2.4. Humanitarinė intervencija ir intervencija į žlugusią valstybę	107

II. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS IR PAREIGOS APSAUGOTI KONCEPCIJŲ SANTYKIS

1. Pareigos apsaugoti koncepcijos sudėtinės dalys	113
2. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka humanitarinės intervencijos koncepcijai	119
2.1. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka humanitarinės krizės sampratai	119
2.2. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka humanitarinio tikslo sampratai	125
3. Siūloma šiuolaikinė humanitarinės intervencijos samprata	129

III. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS TEISĖTUMO PROBLEMA ŠIUOLAIKINĖJE TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

1. Humanitarinė intervencija ir JT Chartija.....	131
1.1. Humanitarinė intervencija ir JT Chartijos 2 str. 4 d.	132
1.2. Humanitarinė intervencija ir JT Chartijos 51 str.....	141
1.3. JT Saugumo Tarybos įgaliojimai pagal JT Chartijos VII skyrių	144
1.3.1. JT Saugumo Tarybos įgaliojimai sankcionuoti humanitarinę intervenciją.....	145
1.3.2. JT Saugumo Tarybos numanoma ir <i>ex post facto</i> sankcijos.....	154
1.3.3. JT Saugumo Taryba ir teisingo karo teorija.....	162
1.3.4. JT Generalinės Asamblėjos įgaliojimai rekomenduoti humanitarinę intervenciją	166

2. Humanitarinė intervencija ir tarptautinė paprotinė teisė	173
2.1. Valstybių praktika humanitarinės intervencijos srityje	178
2.2. Valstybių <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės	183
2.2.1. Valstybių <i>opinio juris</i> po nesankcionuotų humanitarinių intervencijų	184
2.2.2. Tarptautinių organizacijų rezoliucijos	195
3. Humanitarinė intervencija įgyvendinant pareigą apsaugoti	199
3.1. Pareigos apsaugoti koncepcija kaip švelnioji teisė	200
3.2. Valstybių <i>opinio juris</i> dėl pareigos apsaugoti koncepcijos	206
3.3. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka JT Saugumo Tarybos įgaliojimams.....	214
3.3.1. JT Saugumo Tarybos humanitarinės intervencijos pareiga	215
3.3.2. JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių pareiga apsaugoti.....	219
3.4. Regioninių organizacijų pareiga apsaugoti.....	224
3.4.1. JT Saugumo Taryba ir regioninės organizacijos	225
3.4.2. Afrikos regioninių organizacijų humanitarinės intervencijos teisė	232
IŠVADOS.....	251
Literatūros sąrašas	257
1 priedas. 1960 m. Belgijos intervencija į Kongo Respubliką.....	305
2 priedas. 1964 m. Belgijos intervencija į Kongo Respubliką.....	307
3 priedas. 1965 m. JAV intervencija į Dominikos Respubliką	309
4 priedas. 1970 m. Indijos intervencija į Rytų Pakistaną	311

5 priedas. 1975 m. Indonezijos intervencija į Rytų Timorą.....	315
6 priedas. 1975 m. Pietų Afrikos Respublikos intervencija į Angolą	317
7 priedas. 1976 m. Izraelio intervencija į Ugandą	319
8 priedas. 1978 m. Vietnamo intervencija į Kambodžą	321
9 priedas. 1978 m. Belgijos ir Prancūzijos intervencija į Zairą	325
10 priedas. 1979 m. Tanzanijos intervencija į Ugandą	327
11 priedas. 1979 m. Prancūzijos intervencija į Centrinę Afrikos Respubliką.....	331
12 priedas. 1983 m. JAV intervencija į Grenadą	332
13 priedas. 1989 m. JAV intervencija į Panamą.....	335
14 priedas. 1990 m. ECOWAS intervencija į Liberiją.....	338
15 priedas. 1991 m. JAV, JK ir Prancūzijos intervencija į Šiaurės Iraką	341
16 priedas. 1992 m. JT intervencija į Somalį.....	345
17 priedas. 1992 m. JT intervencija į Bosniją ir Hercegoviną	348
18 priedas. 1994 m. JAV intervencija į Haitį.....	351
19 priedas. 1994 m. JT intervencija į Ruandą	354
20 priedas. 1997 m. ECOWAS intervencija į Sierą Leone.....	357
21 priedas. 1999 m. JT intervencija į Rytų Timorą	360
22 priedas. 1999 m. NATO intervencija į Kosovą	363
23 priedas. 2011 m. JT intervencija į Libiją	366
24 priedas. 2011 m. JT intervencija į Dramblio Kaulo Kranto Respubliką.....	368
25 priedas. <i>Vienybės taikos labui</i> rezoliucijos taikymas	370
Paskelbtų mokslo publikacijų sąrašas	383

Santrumpos

AS	Afrikos Sąjunga
AMIS	Afrikos Sąjungos taikos palaikymo operacija Sudane
Ataskaita dėl situacijos Darfūre	Nepriklausomos tarptautinės tyrimo komisijos ataskaita dėl situacijos Darfūre
ECOMOG	ECOWAS ginkluota priežiūros grupė
ECOWAS	Vakarų Afrikos Valstybių Ekonominė Bendrija
ES	Europos Sąjunga
ESBO	Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacija
EŽTK	Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
d.	diena
GA	JT Generalinė Asamblėja
GS	JT Generalinis Sekretorius
HRW	Tarptautinė nevyriausybinė žmogaus teisių stebėjimo organizacija „ <i>Human Rights Watch</i> ”
Intervencijos komisija	Tarptautinė intervencijos ir valstybės suvereniteto komisija
JT	Jungtinės Tautos
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
JK	Jungtinė Karalystė
Komisija	JT Tarptautinės teisės komisija
Kosovo ataskaita	Nepriklausomos tarptautinės komisijos ataskaita dėl NATO intervencijos į Kosovą
LR	Lietuvos Respublika
m.	metai

mėn.	mėnuo
NATO	Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija
Nr.	numeris
p.	puslapis
PA ataskaita	Intervencijos komisijos 2001 m. „Pareigos apsaugoti“ ataskaita
pan.	panašiai
PSO	Pasaulio Sveikatos Organizacija
Romos statutas	Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutas
ST	JT Saugumo Taryba
str.	straipsnis
t. y.	tai yra
t. t.	taip toliau
TBTBJ	Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai
TBTR	Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Ruandai
TRKK	Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas
TTT	Tarptautinis Teisingumo Teismas
v.	versus
žr.	žiūrėti

IVADAS

Temos aktualumas. 2012 m. vasario 16 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją¹, kurioje pasmerkė masinius ir sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, vykstančius Sirijoje bei pareikalavo, jog Sirijos vyriausybė nedelsdama imtųsi veiksmų ir apsaugotų savo šalies gyventojus nuo šių pažeidimų. Rezoliucija buvo priimta po to, kai JT Saugumo Taryboje Rusija ir Kinija vetavo rezoliuciją² dėl kolektyvinių tarptautinės bendrijos veiksmų, nesusijusių su ginkluotos jėgos panaudojimu, sankcionavimo siekiant nutraukti humanitarinę krizę Sirijoje. Sirijos prezidentas B. Al - Asad sutiko su JT siūlomu taikos planu, kuris įsigaliojo 2012 m. balandžio 10 d. Tačiau įsigaliojus taikos planui, kurį remia JT ir Arabų lyga, ginkluoti susirėmimai tarp Sirijos vyriausybės pajėgų ir sukilėlių tebesitęsia ir taikos plano nėra paisoma: 2012 m. gegužės 26 d. Hulos kaime buvo nužudyti daugiau nei 100 civilių. 2012 m. gegužės 29 d. Sirijos prezidentas susitiko su JT pasiuntiniu K. Annan, kuris paragino laikytis pasiekto taikos plano ir susitarimo dėl paliaubų.

Tebesitęsianti humanitarinė krizė Sirijoje be efektyvaus tarptautinės bendrijos įsitraukimo, prieš metus įvykdyta humanitarinė intervencija į Libiją, kitos 2011 m. vykusios humanitarinės krizės, pavyzdžiui, Jemene³ ar Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje⁴, iliustruoja tai, jog humanitarinės krizės, jų prevencija ir efektyvus sprendimas yra sunkiai įveikiamas iššūkis tarptautinei bendrijai, o su humanitarine intervencija susiję klausimai nepraranda aktualumo ir šiandien.

Galima išskirti šiuos humanitarinės intervencijos temos aktualumą liudijančius aspektus. Visų pirma, nuolatinis su humanitarine intervencija susijęs klausimas yra tokio ginkluotos jėgos panaudojimo suderinamumas su pagarbos valstybės suverenitetui ir ginkluotos jėgos nenaudojimo principais

¹ JT GA rezoliucija Nr. 11207/Rev. 1 dėl Sirijos Arabų Respublikos.

² JT ST rezoliucijos Nr. S/2012/77 dėl Sirijos Arabų Respublikos projektas.

³ "No Safe Places". *Yemen's Crackdown on Protests in Taizz* [interaktyvus]. HRW ataskaita, 2012 [žiūrėta 2012 m. sausio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/publications>>.

⁴ "They Killed Them Like It Was Nothing". *The Need for Justice for Côte d'Ivoire Post-Election Crimes* [interaktyvus]. HRW ataskaita, 2011 [žiūrėta 2012 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/publications>>.

tarptautinėje teisėje. Vienu iš naujausių bandymų suderinti humanitarinės intervencijos koncepciją su valstybės suvereniteto samprata šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje galima laikyti 2001 m. Tarptautinės intervencijos ir valstybės suvereniteto komisijos (toliau – Intervencijos komisija) pateiktą „Pareigos apsaugoti“ ataskaitą. Intervencijos komisijos tikslas buvo atskleisti valstybės suvereniteto principo evoliuciją šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir pateikti „humanišką“⁵ valstybės suvereniteto sampratą. Pagal naująją koncepciją, kiekviena valstybė turi pirminę pareigą apsaugoti savo gyventojus nuo masinių ar sistemingų pagrindinių žmogaus teisių pažeidimų ir ši pareiga yra neatsiejama jos suvereniteto dalis. Tarptautinės bendrijos atsakomybė dėl tam tikros valstybės teritorijoje vykstančios humanitarinės krizės papildo šios valstybės atsakomybę: jei valstybė neįgyvendina savo pirminės pareigos, tokiu atveju remiantis naująją pareigos apsaugoti koncepcija, tarptautinė bendrija turėtų įgyvendinti savo papildomą atsakomybę dėl humanitarinės krizės ir imtis kolektyvinių tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemonių pagal JT Chartiją.

Antra, analizuojant humanitarinės intervencijos koncepciją, iškyla JT Saugumo Tarybos tinkamumo spręsti humanitarines krizes klausimas ir šios institucijos iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problema. Nors JT Saugumo Taryba savo praktikoje ne kartą humanitarinę krizę vienos valstybės teritorijoje pripažino grėsme tarptautinei taikai ir saugumui, bet ne visada JT Saugumo Taryba reaguodavo į humanitarines krizes ir ne visos šios institucijos sankcionuotos priemonės užtikrindavo efektyvų humanitarinės krizės nutraukimą. Šią išvadą patvirtina tarptautinės bendrijos pavėluota reakcija į genocidą Ruandoje 1994 m., JT taikos palaikymo operacijos pajėgų nesugebėjimas užkirsti kelio genocidui Srebrenicoje (7 000 – 8 000 žuvusių musulmonų vyrų ir berniukų) 1995 m. ir be išankstinės JT Saugumo Tarybos sankcijos (toliau - nesankcionuota)

⁵ PETERS, Anne. Humanity as the Alpha and Omega of Sovereignty. *European Journal of International Law*, 2009, vol. 20, no. 3, p. 513 - 544, p. 533.

įvykdyta NATO intervencija į Kosovą 1999 m. dėl serbų vykdyto albanų etninio valymo nutraukimo.

Trečia, valstybių praktikoje buvo pripažinta, jog JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuota humanitarinė intervencija atsižvelgiant į konkrečias situacijos aplinkybes gali būti laikoma teisingu ginkluotos jėgos panaudojimu⁶. Vieno iš teisingo karo teoretikų nuomone, JT Chartija yra „palankesnė taikos išlaikymui, o ne teisingumo vykdymui“⁷, todėl humanitarinė intervencija kaip teisingas karas dažnai supriešinama su JT Chartijos teisiniu režimu.

Teisėtumo ir teisingumo skirtis, remiantis C. Schmitt, gali būti aiškinama tuo, jog įprastais valstybės egzistavimo atvejais, teisėtumas ir teisingumas sutampa, bet tam tikrais išskirtiniais atvejais, kuriuos C. Schmitt vadino krizėmis, teisėtumas ir teisingumas išsiskiria ir tokiu atveju, šio teoretiko nuomone, teisingumas turėtų dominuoti⁸. JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problema yra vienas iš tų pavyzdžių, kai iškyla teisėtumo – teisingumo dilema.

Praktinė nauda. Temos aktualumas yra susijęs su šios disertacijos praktine nauda. Disertacijoje siūloma suformuluota nuosekli humanitarinės intervencijos koncepcija bei atskleidžiama humanitarinės intervencijos teisėtumo problema, kuri yra itin aktuali, kai humanitarinė intervencija yra vykdoma be išankstinės JT Saugumo Tarybos sankcijos.

Šiame moksliniame darbe atlikta humanitarinės intervencijos koncepcijos analizė bei autorės sudaryti priedai galėtų būti pritaikyti pedagoginėje veikloje, dėstant tarptautinės viešosios teisės dalyką universitete. Be to, dėl tarpdisciplininių disertacijos aspektų ja galėtų būti remiamasi ir dėstant tarptautinius santykius bei su tarptautine politika susijusius dalykus aukštosiose mokyklose.

⁶ Independent International Commission on Kosovo. *Kosovo Report*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 4.

⁷ SCHACHTER, Oscar. Just War and Human Rights. *Pace Yearbook of International Law*, 1989, vol. 1, p. 1 - 13, p. 4.

⁸ SCHMITT, Carl. *Legality and Legitimacy*. Translated and edited by J. Seitzer. Durham: Duke University Press, p. 5.

Darbas naudingas formuojant ir įgyvendinant Lietuvos Respublikos užsienio politiką. Visų pirma, juo galėtų būti pasinaudota rengiant ir atnaujinant Lietuvos Respublikos užsienio politikos ir nacionalinio saugumo strategijas. Formuodama ir įgyvendindama užsienio ir nacionalinio saugumo politiką, Lietuvos Respublika laikosi visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų, principų ir įsipareigojimų, prisideda prie tarptautinės taikos ir visa apimančio saugumo, pagrįsto demokratinėmis vertybėmis, teise ir teisingumu, palaikymo⁹. Antra, ši disertacija gali būti naudinga formuojant Lietuvos Respublikos poziciją tarptautinėse organizacijose, priimant sprendimus dėl ginkluotos jėgos panaudojimo bei apsisprendžiant dėl Lietuvos Respublikos prisidėjimo kariniais pajėgumais prie tarptautinių organizacijų operacijų.

Lietuvos Respublika yra NATO narė ir ji dalyvauja formuojant šios organizacijos strateginę koncepciją bei siekia sklandaus jos nuostatų įgyvendinimo kolektyvinės gynybos, krizių valdymo ir saugumo bendradarbiavimo srityse¹⁰. Dėl šios priežasties ši disertacija yra naudinga ir priimant sprendimus dėl prisidėjimo prie NATO karinių pajėgumų, leidžiančių efektyviai vykdyti tarptautines operacijas, tarp jų ir humanitarinę intervenciją. Atsižvelgiant į tai, jog NATO įvykdė humanitarinę intervenciją į Kosovą be JT Saugumo Tarybos sankcijos, humanitarinės krizės vertinimo ir tokio ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo klausimai, analizuojami šioje disertacijoje, gali iškilti ir ateityje NATO valstybėms narėms priimant sprendimus dėl ginkluotos jėgos panaudojimo.

Be to, Lietuvos Respublika dalyvauja ir formuojant ES Bendrąją saugumo ir gynybos politiką, Atsižvelgiant į tai, Lietuvos Respublikai gali tekti priimti sprendimus, susijusius su humanitarinės krizės vertinimu, jos efektyviu sprendimu bei ES dalyvavimu siekiant įgyvendinti ES Bendrąją saugumo ir gynybos politiką tarptautinio taikos palaikymo ir saugumo atkūrimo srityje.

⁹ LR Konstitucija, Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014, 135 str., Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija. Valstybės žinios, 2012, Nr. 76-3945, 3 d.

¹⁰ *Ibid.*, LR nacionalinio saugumo strategija, 15.1.1. punktas.

Tyrimo objektas. Disertacijos temos formuluotė atskleidžia šiame moksliniame darbe atlikto tyrimo objektą – tai humanitarinės intervencijos koncepcija šiuolaikinės tarptautinės teisės kontekste. Objektą sudaro atskiros dalys – humanitarinės intervencijos samprata ir jos teisėtumo problema, kurių sisteminis vertinimas leidžia pasiekti pagrindinį disertacijos tikslą.

Atsižvelgiant į tai, jog šioje disertacijoje humanitarinės intervencijos koncepciją mėginama įvertinti atitikties šiuolaikinei tarptautinei teisei, bet ne tarptautinei moralei požiūriu, teisingo karo teorija ir humanitarinės intervencijos teisingumas istoriniame kontekste nėra atskiras šios disertacijos tyrimo dalykas. Teisingo karo teorija yra analizuojama tik tiek, kiek ji padeda atskleisti JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Šios disertacijos pagrindinis tikslas yra išanalizuoti humanitarinės intervencijos koncepciją, nuosekliai ją išdėstyti bei įvertinti humanitarinę intervenciją atitikties šiuolaikinei tarptautinei teisei požiūriu.

Siekiant disertacijos pagrindinio tikslo, iškelti tokie uždaviniai:

- apibrėžti humanitarinę intervenciją nustatant šios koncepcijos sudėtinius elementus, kurie leistų ją atskirti nuo kitų ginkluotos jėgos panaudojimo formų – agresijos, intervencijos siekiant pakeisti valstybės valdymo režimą, taikos palaikymo operacijos ir intervencijos į žlugusią valstybę;

- įvertinti pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką humanitarinės intervencijos koncepcijai;

- išanalizuoti humanitarinės intervencijos teisėtumo problemą, t. y.:

- 1) Nustatyti humanitarinės intervencijos teisėtumo sąlygas pagal JT Chartiją, *inter alia* išanalizuoti JT Saugumo Tarybos *ex post facto* bei numanomos sankcijų problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir kitų tarptautinių organizacijų institucijų galimybę sankcionuoti humanitarinę intervenciją.

2) Ištirti, ar tarptautinė paprotinė teisė numato iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisę.

3) Išanalizuoti pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką valstybių praktikai, t. y. JT Saugumo Tarybos ir regioninių organizacijų įgaliojimams įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti.

Hipotezė. Nesankcionuota humanitarinė intervencija yra šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje nustatytas ginkluotos jėgos panaudojimas siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti tam tikros valstybės gyventojus nuo humanitarinės krizės, kai ši valstybė neįgyvendina pirminės pareigos apsaugoti savo gyventojus.

Tyrimo šaltiniai. Šioje disertacijoje pateikta humanitarinės intervencijos koncepcijos ir jos teisėtumo problemos analizė remiasi tarptautinės teisės šaltiniais, kurie gali būti skirstomi į pagrindinius ir pagalbinius šaltinius. Svarbiausi pagrindiniai šios disertacijos šaltiniai yra tarptautinių ir regioninių organizacijų steigiamieji aktai, pavyzdžiui, JT Chartija, Afrikos Sąjungos steigimo sutartis, taip pat kitos tarptautinės sutartys, pavyzdžiui, JT konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį (toliau – JT Genocido konvencija), Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kt. Pagalbiniai tarptautinės teisės šaltiniai, padedantys atskleisti pagrindinių tarptautinės teisės šaltinių turinį yra tarptautinių organizacijų institucijų priimti dokumentai, t. y. rezoliucijos, jų posėdžių protokolai ir pan.

Svarbus šios disertacijos tyrimo šaltinis yra JT Tarptautinio Teisingumo Teismo ir kitų tarptautinių tribunolų jurisprudencija, susijusi su ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo, paprotinės teisės formavimosi teoriniais aspektais, genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų sudėtiniais elementais. TTT byloje *dėl JT konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį taikymo* (toliau – TTT *Genocido*

byla)¹¹ analizavo valstybės pareigos užkirsti kelią genocidui turinį šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir Teismo priimtas sprendimas šioje byloje yra svarbus tarptautinės teisės šaltinis disertacijoje atlikto humanitarinės intervencijos koncepcijos tyrimo požiūriu. Autorė remiasi ir TTT konsultacinėmis išvadomis, pavyzdžiui konsultacine išvada *dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių* (toliau – konsultacinė išvada *dėl sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje*)¹² ir konsultacine išvada *dėl tam tikrų JT išlaidų*¹³, analizuodama JT Generalinės Asamblėjos įgaliojimų, nustatytų JT Chartijoje, pobūdį ir šios institucijos galimybę rekomenduoti humanitarinę intervenciją remiantis *Vienybės taikos labui* rezoliucijos nuostatomis.

Doktrininiai tyrimo šaltiniai, visų pirma, yra JT Tarptautinės teisės komisijos priimti dokumentai rengiant straipsnių projektus bei jų komentarus įvairiomis tarptautinės teisės temomis, taip pat tarptautinių ekspertų komisijų tyrimų ataskaitos ar tyrimo institutų teminės ataskaitos, pavyzdžiui, Kosovo ataskaita¹⁴ ar Ataskaita dėl situacijos Darfūre¹⁵. Antra, analizuojant humanitarinių krizių kriterijus ypatingas dėmesys skiriamas tarptautinių nevyriausybinėms žmogaus teisių stebėjimo organizacijoms, tokioms kaip „*Human Rights Watch*“ ir „*Amnesty International*“, atliktiems tyrimams apie vykstančią humanitarinę krizę ir humanitarinės pagalbos poreikį bei jos prieinamumą konkrečiuose pasaulio regionuose.

Svarbus šioje disertacijoje atlikto tyrimo požiūriu doktrininis šaltinis yra Intervencijos komisijos pateikta „Pareigos apsaugoti“ ataskaita¹⁶. Nepaisant to, jog ši ataskaita yra išsamiausias šaltinis, siekiant nustatyti naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos turinį šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, analizuojant humanitarinės intervencijos sampratą evoliuciją remiamasi valstybių, JT

¹¹ TTT 2007 m. vasario 26 d. sprendimas byloje dėl JT konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimo už jį taikymo (Bosnija ir Hercegovina v. Serbija ir Juodkalnija). ICJ Reports, 2007, p. 43.

¹² TTT 2004 m. liepos 9 d. konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. ICJ Reports, 2004 p. 136.

¹³ TTT 2007 m. liepos 20 d. konsultacinė išvada dėl tam tikrų JT išlaidų. ICJ Reports, 1962, p. 151.

¹⁴ Žr. išnašą 6.

¹⁵ Ataskaita dėl situacijos Darfūre [interaktyvus]. 2005 m. sausio 25 d. [žiūrėta 2010 m. balandžio 8 d.] Prieiga per internetą: <http://www.un.org/News/dh/sudan/cominq_darfur.pdf>.

¹⁶ PA ataskaita [interaktyvus]. Intervencijos komisija, 2001 [žiūrėta 2012 m. vasario 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>>.

atstovų bei mokslininkų simpoziumų, seminarų ir įvairių nevyriausybinų organizacijų, tokių kaip „*International Coalition for the Responsibility to Protect*“, „*Global Centre for the Responsibility to Protect*“, atliktais tyrimais ir apibendrinimais dėl pareigos apsaugoti turinio bei statuso šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Ypatingas dėmesys humanitarinės intervencijos teisėtumo problemos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje analizei skiriamas tarptautinės teisės mokslininkų darbuose. Su humanitarinės intervencijos koncepcija susiję teisiniai, moraliniai ir politiniai aspektai analizuojami 2003 m. J. L. Holzgreffe ir R. O. Keohane sudarytoje knygoje „*Humanitarian Intervention. Ethical, Legal and Political Dilemmas*“ ir 2009 m. išleistoje E. A. Heinze knygoje „*Waging Humanitarian War. The Ethics, Law and Politics of Humanitarian Intervention*“. Šiose knygose atskleidžiamas humanitarinės intervencijos koncepcijos prieštaravimas ir atkreipiamas dėmesys į tarptautinės bendrijos teisinės bei politinės praktikos svarbą šios koncepcijos evoliucijai.

F. Teson yra liberalaus požiūrio į humanitarinės intervencijos koncepcijos statusą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje atstovas. Jis savo išleistoje knygoje ir pateiktuose straipsniuose pritaria nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisei: jo nuomone, tokia valstybių teisė egzistuoja ne tik tarptautinėje paprotinėje teisėje, bet ir moralės normose bei siūlo JT Saugumo Tarybos kaip institucijos, turinčios teisę sankcionuoti humanitarinę intervenciją, alternatyvas¹⁷. Į JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problemą gilinosi M. Byers ir S. Chesterman¹⁸, M. S. Stein¹⁹ ir B. Simma²⁰. Didelis dėmesys ginkluotos jėgos

¹⁷ Žr. TESON, Fernando R. *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*. New York: Transnational Publishers, 1988; The Liberal Case for Humanitarian Intervention. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgreffe and R. O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 93 - 129; The Vexing Problem of Authority in Humanitarian Intervention: A Proposal. *Wisconsin International Law Journal*, 2006, vol. 24, no. 3, p. 761 - 772.

¹⁸ Žr. BYERS, Michael, CHESTERMAN, Simon. Changing the Rules About Rules? Unilateral Humanitarian Intervention and the Future of International Law. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgreffe and R. O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

panaudojimo siekiant nutraukti humanitarinę krizę teisėtumo aspektų analizei skiriamas ir N. J. Wheeler darbuose²¹.

Pareigos apsaugoti koncepcija analizuojama vieno iš Intervencijos komisijos nario G. Evans knygoje apie naująją pareigos apsaugoti koncepciją šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje²². Į humanitarinės intervencijos ir pareigos apsaugoti koncepcijų santykį gilinasi R. Thakur²³, T. G. Weiss²⁴, M. E. O'Connell²⁵, kuri yra naujosios pareigos apsaugoti kritikė ir laiko ją nauju pretekstu karui. A. J. Bellamy savo straipsniuose analizavo humanitarinės intervencijos teisėtumą remiantis naująją pareigos apsaugoti koncepcija²⁶. Pareigos apsaugoti koncepcijos analizei taip pat itin aktualus yra žurnalas „*Global Responsibility to Protect*“, kuriame pateikti straipsniai yra skirti pareigos apsaugoti koncepcijos statusui, šios koncepcijos įgyvendinimo problemoms ir jos įtakos valstybių praktikai analizei²⁷. Į naująją pareigos apsaugoti koncepciją Lietuvoje gilinasi S. Katuoka ir A. Čepinskytė straipsnyje „*Response to Large-Scale Atrocities: Humanitarian Intervention*

¹⁹ STEIN, Mark S. *Unauthorized Humanitarian Intervention* [interaktyvus]. Social Philosophy & Policy Foundation, 2004 [žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą: <http://www.pegc.us/archive/Articles/Stein_UnauthHumInt.pdf>.

²⁰ SIMMA, Bruno. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, 1999, vol. 10, no. 1, p. 1 - 22.

²¹ WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers*. New York: Oxford University Press, 2000; WHEELER, Nicholas J., DUNNE, Tim. East Timor and the New Humanitarian Intervention. *International Affairs*, 2001, vol. 77, p. 805 - 827.

²² EVANS, Gareth. *The Responsibility to Protect. Ending Mass Atrocity Crimes Once and for All*. Washington: Brookings Institution Press, 2008.

²³ THAKUR, Ramesh. *The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007; Iraq and the Responsibility to Protect. *Behind the Headlines*, 2004, vol. 62, no. 1, p. 1 - 16.

²⁴ WEISS, Thomas G. *Humanitarian Intervention: Ideas in Action*. Cambridge: Polity, 2007; *Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect*, 2nd edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005; The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era. *Security Dialogue*, 2004, vol. 35, no.2, p. 135 - 153.

²⁵ O'CONNELL, Mary Ellen. Responsibility to Peace: A Critique of R2P. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 2010, vol. 4, no.1, p. 39 - 52.

²⁶ BELLAMY, Alex J. Motives, Outcomes, Intent and the Legitimacy of Humanitarian Intervention. *Journal of Military Ethics*, 2004, vol. 3, no. 3, p. 216 - 232; Realizing the Responsibility to Protect. *International Studies Perspectives*, 2009, vol. 10, p. 111 - 128; The Responsibility to Protect and the Problem of Military Intervention. *International Affairs*, 2008, vol. 84, no. 4, p. 615 - 639; Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit. *Ethics and International Affairs*, 2006, vol. 20, p. 143 - 169.

²⁷ Pavyzdžiui, ORFORD, Anne. From Promise to Practice? The Legal Significance of the Responsibility to Protect Concept. *Global Responsibility to Protect*, 2011, vol. 3, p. 400 - 424; SERRANO, Monica. The Responsibility to Protect and its Critics: Explaining the Consensus. *Global Responsibility to Protect*, 2011, vol. 3, p. 425 - 437; ROSENBERG, Sheri P. Responsibility to Protect: A Framework for Prevention. *Global Responsibility to Protect*, 2009, vol. 1, p. 442 - 477.

and Responsibility to Protect”²⁸, kuriame analizuojamos humanitarinės intervencijos ir pareigos apsaugoti koncepcijos kaip dvi atskiros koncepcijos, bet jų skirtumai ar panašumai nėra įvardijami. Šių koncepcijų santykio klausimas šiame straipsnyje taip pat nėra nagrinėjamas.

Humanitarinės intervencijos koncepcija teisingo karo teorijos kontekste analizuojama Ch. Reed ir D. Ryall sudarytoje 2007 m. išleistoje knygoje „*The Price of Peace. Just War in the Twenty – First Century*” bei N. Fotion knygoje „*War and Ethics. A New Just War Theory*”. Teisingo karo teorija analizuojama ir Lietuvos teisės doktrinoje: su ja susijusios įžvalgos pateikiamos net keliuose J. Žilinsko straipsniuose²⁹.

Tenka apgailestauti, jog nepaisant humanitarinės intervencijos aktualumo šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, atskiri humanitarinės intervencijos teisėtumo aspektai detaliau Lietuvos mokslininkų publikacijose analizuojami nebuvo. Profesorius V. Vadapalas apsiriboja teigdamas, jog humanitarinė intervencija kelia ne mažiau ginčų negu preventyvi savigny ir bet koku atveju, kai kalbama apie humanitarinės intervencijos pateisinimą, turimos omeny ribotos laiko, vietos bei priemonių atžvilgiu akcijos, būtinos išimtinės skubos situacijose³⁰. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog Lietuvos teisės doktrinoje yra pateikiamas konkrečių humanitarinių intervencijų teisėtumo vertinimas. Pavyzdžiui, žurnale „*Lithuanian Foreign Policy Review*“ pateikiama D. Žalimo nuomonė dėl NATO intervencijos į Kosovą ir su ja susijusių aktualių tarptautinės teisės aspektų analizė³¹.

Mokslinio darbo naujumas. Kaip matyti iš tyrimo šaltinių apžvalgos, bendro sutarimo dėl humanitarinės intervencijos koncepcijos ir tokio ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo be JT Saugumo Tarybos sankcijos nėra. Pagrindinė nevieningų nuomonių tarptautinės teisės doktrinoje priežastis

²⁸ Žr. KATUOKA, Saulius, ČEPINSKYTĖ, Agnė. Response to Large-Scale Atrocities: Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect. *Jurisprudencija*, 2010, vol. 3, nr. 121, p. 157 - 175.

²⁹ Žr. ŽILINSKAS, Justinas. Apie teisingą ir kitokį karą. *Verslo klasė*, 2010, nr. 1, p. 18 - 23; Apie (ne)teisingą karą. *Verslo klasė*, 2010, nr. 2, p. 18 - 23.

³⁰ VADAPALAS, Vilenas. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 478.

³¹ ŽALIMAS, Dainius. *NATO is Destroying Stiff Dogmas, but Not the World Order* [interaktyvus]. *Lithuanian Foreign Policy Review*, 1999, no. 3 [žiūrėta 2011 m. lapkričio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lfpr.lt/index.php?id=65>>.

yra ta, jog humanitarinės intervencijos koncepcija yra doktrininė koncepcija, kuri tik kaip pareigos apsaugoti koncepcijos dalis yra iš dalies įtvirtinta tarptautinės teisės aktuose. Ši disertacija yra vienas iš pirmųjų mėginimų tarptautinės teisės doktrinoje nuosekliai išdėstyti prieštarinę humanitarinės intervencijos koncepciją ir pateikti humanitarinės intervencijos sąvoką atsižvelgiant į šiuolaikinės tarptautinės teisės raidą. Tiek užsienio, tiek Lietuvos tarptautinės teisės doktrinos atstovų darbai dažniausiai pateikia humanitarinės intervencijos sąvoką be detalesnės šios koncepcijos pagrindinių elementų – humanitarinės krizės ir humanitarinio tikslo – analizės, kuriai šioje disertacijoje skiriamas ypatingas dėmesys.

Pareigos apsaugoti koncepcija turi įtakos doktrininės humanitarinės intervencijos koncepcijos raidai ir ši disertacija yra vienas iš pirmųjų mėginimų atskleisti humanitarinės intervencijos sampratos evoliuciją atsižvelgiant į naująją pareigos apsaugoti koncepciją bei nustatyti jos įtaka nesankcionuotos humanitarinės intervencijos problemos sprendimui šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Mokslinio darbo naujumą iliustruoja ir tai, jog tai yra vienas iš pirmųjų bandymų išdėstyti humanitarinės intervencijos koncepciją bei su ja susijusią teisėtumo problemą, pateikti iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problemos sprendimo alternatyvas ir atskleisti tarptautinės teisės pažangios plėtros tendencijas. Įvertinus įvairias nuomones dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo, šioje disertacijoje mėginama pateikti inovatyvų požiūrį į JT Saugumo Tarybos kaip pagrindinės institucijos, atsakingos už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą, įgaliojimus šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, kai ji yra nepajėgi įgyvendinti savo atsakomybės konkrečios humanitarinės krizės atveju. Autorė mėgina pagrįsti regioninių organizacijų įgaliojimų plėtrą sprendžiant humanitarines krizes jų regionuose ir prisidedant prie naujo tarptautinio papročio dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės evoliucijos.

Tyrimo metodai. Šioje disertacijoje formuluojami apibendrinimai ir išvados buvo gauti taikant įvairius mokslinio tyrimo metodus. Analizės

patikimumui, teisingumui bei išvadų pagrįstumui ypač didelę reikšmę turėjo teleologinio, istorinio, sisteminio, lyginamojo ir loginio metodų taikymas.

Teleologinis tyrimo metodas leidžia daryti išvadas dėl teisės normų turinio ir jų pritaikymo konkrečiu atveju atsižvelgiant į šios normos tikslus. Šis metodas kartu su lingvistiniu tyrimo metodu leidžia įvertinti ginkluotos jėgos nenaudojimo principo turinį šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, JT Chartijos 2 str. 4 d. tikslus, nustatyti JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos suderinamumą su JT Chartijos nuostatomis bei naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos turinį ir statusą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Loginis mokslinio tyrimo metodas leidžia suformuluoti pagrįstas išvadas remiantis disertacijoje atlikta humanitarinės intervencijos koncepcijos ir jos teisėtumo problemos analize ir sisteminiu atskirų disertacijos objekto dalių vertinimu. Disertacijos dalys yra logiškai susijusios, nes kiekvienoje iš jų pateikiami atskiri humanitarinės intervencijos sampratos ir teisėtumo aspektai, leidžiantys daryti išvadas apie humanitarinės intervencijos koncepciją šiuolaikinės tarptautinės teisės kontekste.

Istorinis mokslinio tyrimo metodas leidžia nustatyti naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos atsiradimo priežastis, galimas humanitarinės intervencijos koncepcijos vystymosi bei su juo susijusio tarptautinio teisinio reglamentavimo raidos tendencijas siekiant nutraukti pasaulyje vykstančias humanitarines krizes. Istorinis mokslinio tyrimo metodas taip pat leido suformuluoti svarbias išvadas, susijusias su tarptautinio teisinio papročio dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės egzistavimu šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Lyginamasis mokslinio tyrimo metodas padeda nustatyti humanitarinės intervencijos koncepcijos vietą bendroje ginkluotos jėgos panaudojimo sistemoje, atsižvelgiant į jos panašumus ir skirtumus su kitomis ginkluotos jėgos panaudojimo formomis. Taigi šio metodo panaudojimas yra svarbus siekiant nustatyti humanitarinės intervencijos ir kitų intervencijų panašumus bei skirtumus, pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką humanitarinės

intervencijos koncepcijai bei suformuluoti geriausiai humanitarinės intervencijos turinį atspindinčią humanitarinės intervencijos koncepciją ir pateikti šioje disertacijoje siūlomą humanitarinės intervencijos sąvoką. Lyginamasis mokslinio tyrimo leido nustatyti bendrąsias humanitarinės krizės vertinimo gaires šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir pateikti humanitarines krizės požymius.

Sisteminis mokslinio tyrimo metodas yra vienas iš pagrindinių šios disertacijos mokslinio tyrimo metodų. Taikant šį metodą, tarptautinės teisės normų turinys ir jų taikymas tiriamas „atsižvelgiant į šių normų sisteminius ryšius su kitomis teisės normomis, taip pat susiejant jas su kitais visuomeniniais reiškiniiais bei tarptautinių santykių raida apskritai“³². Šioje disertacijoje sisteminis mokslinio tyrimo metodas leidžia įvertinti humanitarinės intervencijos statusą bei šio statuso ypatumus, nes humanitarinės intervencijos koncepcija vertinama bendrame jos sampratos evoliucijos ir teisėtumo pagal šiuolaikinę tarptautinę teisę kontekste.

Kritinis mokslinio tyrimo metodas leidžia įvertinti konkrečių tarptautinės teisės doktrinos atstovų požiūrio pagrįstumą, išskirti šio požiūrio silpnąsias puses bei pateikti alternatyvų tam tikros situacijos ar konkretaus su humanitarinės intervencijos koncepcija ir jos teisėtumo problema susijusio aspekto vertinimą. Kritinis ir sisteminis mokslinio tyrimo metodai padeda atskleisti pareigos apsaugoti koncepcijos inovatyvumą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje bei šios naujosios koncepcijos įtaką humanitarinės intervencijos koncepcijai ir su jos įgyvendinimu susijusiai valstybių praktikai.

Be paminėtų mokslinio tyrimo metodų, būtina išskirti ir aprašomąjį tyrimo metodą, remiantis kuriuo buvo sudaryti disertacijos priedai, naudojami kaip disertacijos tyrimo šaltiniai ir pagalbinė konkrečių humanitarinių intervencijų analizės priemonė. Šis mokslinio tyrimo metodas taip pat leido atskleisti tarptautinėje bendrijoje vykstančias diskusijas dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo ir nesutarimą dėl naujosios pareigos

³² ŽALIMAS, Dainius. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005 m., p. 48.

apsaugoti koncepcijos turinio, privalomumo bei statuso šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Ginamieji teiginiai. Siekiant pagrindinio mokslinio darbo tikslo, ginami šie disertacijos teiginiai:

1. Humanitarinė intervencija yra ginkluotos jėgos panaudojimas, siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir nutraukti masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių bei keliančius grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai, kai valstybė neįgyvendina pirminės pareigos apsaugoti savo gyventojus.

2. Humanitarinė intervencija yra doktrininė koncepcija, kurios pagrindiniai elementai, leidžiantys ją atskirti nuo kitų ginkluotos jėgos panaudojimo formų yra humanitarinė krizė ir humanitarinis intervencijos tikslas. Ši doktrininė koncepcija yra naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos dalis.

3. Humanitarinės krizės priežastis yra masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių bei keliantys grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai, o humanitarinis intervencijos tikslas turi būti nutraukti konkrečią humanitarinę krizę.

4. Valstybės tiesioginė arba netiesioginė atsakomybė dėl humanitarinės krizės turi lemiamos įtakos siekiant ginkluotos jėgos panaudojimą laikyti humanitarine intervencija, o valstybės valdymo režimo pakeitimas gali būti neišvengiama humanitarinės intervencijos sėkmės prielaida bei papildomas humanitarinės intervencijos tikslas.

5. Naujoji pareigos apsaugoti koncepcija neturi įtakos pagrindinių humanitarinės intervencijos koncepcijos elementų sampratai, bet turi įtakos valstybės suvereniteto sampratos evoliucijai. Kiekviena valstybė, remiantis šiuolaikine tarptautine teise, turi pareigą apsaugoti jos teritorijoje esančius asmenis nuo humanitarinės krizės ir ši pareiga yra neatsiejama valstybių suvereniteto dalis. Tarptautinė bendrija, remiantis naująja pareigos apsaugoti

konceptija, turi papildomą atsakomybę dėl humanitarinės krizės, kuri gali būti įgyvendinama kolektyvinėmis priemonėmis pagal JT Chartiją.

6. Atsižvelgiant į pakitusią valstybės suvereniteto sampratą, darytina išvada, jog kai valstybė neįgyvendina savo pirminės pareigos apsaugoti, humanitarinė intervencija dėl savo trumpalaikio pobūdžio ir proporcingo ginkluotos jėgos panaudojimo nepažeidžia šios valstybės teritorinio vientisumo, politinės nepriklausomybės ir yra suderinama su JT žmogaus teisių apsaugos bei tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo tikslais, t. y. gali būti laikoma suderinama su JT Chartijos 2 str. 4 d.

7. Vis dėlto, JT Chartijos 2 str. 4 d. turi būti aiškinama sistemiškai su kitomis JT Chartijos nuostatomis, susijusiomis su ginkluotos jėgos panaudojimu. Kaip rodo valstybių praktika, vienintelis humanitarinės intervencijos teisėtumo pagrindas yra JT Chartijos VII skyrius. Vadovaujantis juo, JT Saugumo Taryba kvalifikuoja situaciją kaip grėsmę tarptautinei taikai bei saugumui ir gali sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimą, *inter alia* humanitarinę intervenciją. JT Chartijoje ir tarptautinėje paprotinėje teisėje humanitarinės intervencijos teisės neegzistuoja.

8. JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcija nepakeičia JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos statuso šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje kaip neteisėto ginkluotos jėgos panaudojimo. Tačiau tokia JT Saugumo Tarybos praktika gali turėti įtakos ateityje formuojantis naujam papročiui dėl regioninių organizacijų teisės vykdyti humanitarinę intervenciją be JT Saugumo Tarybos sankcijos siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir nutraukti humanitarinę krizę.

9. Nors pareigos apsaugoti koncepcija atspindi tarptautinės teisės pažangaus vystymosi tendencijas ir tarptautinė teisė turėtų būti skirta ir žmonėms, o ne tik valstybės suverenitetui apsaugoti³³, pareigos apsaugoti koncepcijos dalis tiek, kiek ji suponuoja tarptautinės bendrijos, t. y. visų pirma,

³³ TTT teisėjo A. A. Cancado Trindade atskiroji nuomonė TTT konsultacinėje išvadoje dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos [interaktyvus]. 2010 m. liepos 22 d. [žiūrėta 2012 m. balandžio 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icjci.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=21&case=141&code=kos&p3=4>>, pastraipa 207, 239, 240.

JT Saugumo Tarybos, pareigą, o ne teisę vykdyti humanitarinę intervenciją, šiuo metu teisinio pagrindo šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje neturi.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Disertacijos autorė parengė ir publikavo du straipsnius. Vienas iš jų buvo išspausdintas Vilniaus universiteto mokslo leidinyje „Teisė“, kitas autorės straipsnis buvo išspausdintas Mykolo Romerio universiteto mokslo leidinyje „Socialinių mokslų studijos“ (žr. disertacijos autorės paskelbtų mokslo publikacijų disertacijos tema sąrašą).

Disertacijos autorė dalyvavo 2008 m. lapkričio 17 d. Mykolo Romerio universitete vykusioje konferencijoje „Aktualūs tarptautinės teisės klausimai XXI amžiuje“ ir skaitė pranešimą tema „Jungtinių Tautų Saugumo Taryba kaip tarptautinės teisėkūros subjektas“.

2011 m. gegužės 31 d. autorė dalyvavo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir ES teisės instituto, NOHA asociacijos ir Europos Komisijos Humanitarinės pagalbos direktorato kartu su Švietimo ir kultūros direktoratu organizuotoje konferencijoje „Humanitarinė veikla: suvokti ir veikti“ bei skaitė pranešimą tema „Ginkluotos jėgos panaudojimas teikiant humanitarinę pagalbą“.

Taip pat autorė dalyvavo 2012 m. balandžio mėn. 16 - 20 d. vykusioje NOHA asociacijos pavasario mokykloje dėl humanitarinės veiklos ir skaitė pranešimą tema „Ginkluotos jėgos panaudojimas humanitarinėje veikloje“ bei dalyvavo apvaliojo stalo diskusijoje apie humanitarines krizes XXI a. ir tarptautinės bendrijos atsaką į jas.

Darbo struktūra. Ši disertacija yra kompleksinio pobūdžio darbas, kuriame analizuojama humanitarinės intervencijos koncepcija šiuolaikinės tarptautinės teisės kontekste. Pasirinkta darbo struktūra atspindi pagrindinį šios disertacijos tikslą, t. y. išanalizuoti humanitarinės intervencijos koncepciją, ją nuosekliai suformuluoti atsižvelgiant į naująją pareigos apsaugoti koncepciją bei atskleisti humanitarinės intervencijos teisėtumo problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Pirmojoje šios disertacijos dalyje, siekiant pateikti nuoseklią humanitarinės intervencijos koncepciją, analizuojami humanitarinės intervencijos sudėtiniai elementai – humanitarinė krizė ir humanitarinis intervencijos tikslas. Humanitarinė krizė apibūdinama masiniais ar sistemingais žmogaus teisių pažeidimais, kurie turi genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių. Dėl šios priežasties šių nusikaltimų, bado nusikaltimų ir etninio valymo analizei išskiriamos atskiros poskyrio apie masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus dalys. Humanitarinis intervencijos tikslas, kuris analizuojamas pirmosios disertacijos dalies 1.2 poskyryje, leidžia atriboti humanitarinę intervenciją nuo kitų ginkluotos jėgos panaudojimų formų šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Dėl šios priežasties humanitarinės intervencijos ir agresijos, taikos palaikymo operacijos, intervencijos siekiant pakeisti valstybės valdymo režimą ir intervencijos į žlugusią valstybę skirtumai ir panašumai analizuojami atskiruose poskyriuose.

Naujoji pareigos apsaugoti koncepcija turi įtakos humanitarinės intervencijos koncepcijos raidai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, todėl ši koncepcija, jos sudėtinės dalys ir jos įtaka humanitarinės krizės ir humanitarinio tikslo sampratai analizuojami atskiroje šios disertacijos dalyje. Pareigos apsaugoti koncepcija pakeitė valstybės suvereniteto sampratą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir ši tarptautinės teisės evoliucija turi atsispindėti šiuolaikinėje humanitarinės intervencijos sampratoje. Dėl šios priežasties disertacijoje siūloma humanitarinės intervencijos sąvoka pateikiama paskutiniame antrosios disertacijos dalies skyriuje, t. y. išanalizavus humanitarinės intervencijos ir pareigos apsaugoti koncepcijų santykį.

Pateikus disertacijoje siūlomą humanitarinės intervencijos sampratą, logiškai pereinama prie humanitarinės intervencijos teisėtumo problemos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje analizės. Trečiojoje disertacijos dalyje pagrindinis dėmesys skiriamas tarptautinės teisės šaltiniams, pradedant JT Chartija ir joje įtvirtintu ginkluotos jėgos nenaudojimo principu, pereinant prie valstybių praktikos siekiant nustatyti nesankcionuotos humanitarinės

intervencijos teisės egzistavimą tarptautinėje paprotinėje teisėje ir baigiant pareigos apsaugoti įgyvendinimu valstybių praktikoje bei su tuo susijusiais iššūkiais tarptautinei bendrijai.

Pirmame trečiosios disertacijos dalies skyriuje analizuojamos humanitarinės intervencijos teisėtumo sąlygos pagal JT Chartiją. Šis skyrius dalinamas į atskirus poskyrius, skirtus konkrečioms JT Chartijos nuostatom, susijusioms su humanitarine intervencija, t. y. JT Chartijos 2 str. 4 d., 51 str. ir Chartijos VII skyriui, nustatančiam JT Saugumo Tarybos įgaliojimus siekiant atkurti tarptautinę taiką ir saugumą. Antrame skyriuje autorė pateikia valstybių praktikos atrankos kriterijus siekiant išskirti humanitarinės intervencijos atvejus valstybių praktikoje, kurie padeda nustatyti tarptautinio teisinio papročio dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės egzistavimą. Atskirame poskyryje pateikiama valstybių *opinio juris* analizė ir išvados dėl papildomų nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo sąlygų egzistavimo tarptautinėje paprotinėje teisėje. Paskutinis trečiosios disertacijos dalies skyrius skiriamas pareigos apsaugoti koncepcijos privalomumo ir įtakos valstybių praktikai analizei. Atskiruose šio skyriaus poskyriuose analizuojama pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka JT Saugumo Tarybos įgaliojimams ir Afrikos regioninių organizacijų vaidmeniui humanitarinių intervencijų įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti srityje.

Struktūriškai disertaciją sudaro įvadas, 3 dėstomosios – tiriamosios dalys, kurios skirstomos į skyrius, poskyrius, poskirsnius, jų skyrelius bei išvados. Mokslinio darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros bei kitų tyrimo šaltinių sąrašas, disertacijos priedai ir autorės paskelbtų publikacijų disertacijos tema sąrašas.

I. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS SAMPRATA

Pirmoji disertacijos dalis pradedama humanitarinės intervencijos koncepcijos sudėtinių elementų analize, kuri yra būtina siekiant šios disertacijos antroje dalyje pateikti siūlomą humanitarinės intervencijos sąvoką ir atskleisti tokio ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo problemą trečiojoje disertacijos dalyje. Atsižvelgiant į tai, jog šioje disertacijoje humanitarinės intervencijos koncepcija analizuojama atitiktis šiuolaikinei tarptautinei teisei požiūriu, šioje disertacijoje humanitarinės intervencijos koncepcija siejama išimtinai su ginkluotos jėgos panaudojimu. Tai yra akivaizdus humanitarinės intervencijos sampratos elementas, todėl pagrindinis dėmesys skiriamas kitiems humanitarinės intervencijos koncepcijos elementams, dėl kurių tarptautinės teisės doktrinoje sutarimo nėra.

Tarptautinės teisės doktrinoje pateikiama įvairių humanitarinės intervencijos sąvokų ir vieningos humanitarinės intervencijos sampratos nėra. Vien tik dviejų terminų – „humanitarinė“ ir „intervencija“ – derinys pats savaime reiškia neišsprendžiamus prieštaravimus³⁴. Tarptautinės teisės teoretikai pateikia skirtingas humanitarinės intervencijos sampratas, apimant siauresnį ar platesnį veikslių ratą bei nustato daugiau ar mažiau humanitarinės intervencijos koncepcijos elementų, kurie galėtų turėti įtakos tokio ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje vertinimui. Autorės nuomone, pagrindiniai humanitarinės intervencijos sampratos elementai, leidžiantys ją atskirti nuo kitų ginkluotos jėgos panaudojimo formų yra: humanitarinės intervencijos priežastis – humanitarinė krizė ir humanitarinis tikslas, t. y. ginkluotos jėgos panaudojimas siekiant nutraukti konkrečią humanitarinę krizę.

³⁴ DOMAGALA, Arkadiusz. *Humanitarian Intervention: The Utopia or Just War? The NATO Intervention in Kosovo and the Restraints of Humanitarian Intervention* [interaktyvus]. The Sussex European Institute Working paper No. 76 [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp76.pdf>>, p.7.

1. Intervencijos priežastis – humanitarinė krizė

Situacijos, susijusios su masiniais ar sistemingais žmogaus teisių pažeidimais mokslinėje literatūroje ir tarptautinės teisės doktrinoje dažnai apibūdinamos humanitarine krize, humanitarine nelaime, humanitarine katastrofa ar tiesiog kritiška padėtimi³⁵. JT Saugumo Tarybos rezoliucijose taip pat naudojami įvairūs terminai: rimta humanitarinė situacija³⁶, aiškūs ir sistemingi žmogaus teisių pažeidimai³⁷, gresianti humanitarinė katastrofa³⁸, krizė³⁹.

Reikia pripažinti, jog humanitarinės nelaimės ir humanitarinės katastrofos terminai asocijuojasi su įvykiais, nepriklausančiais nuo valstybių valios. Dėl šios priežasties, autorės nuomone, humanitarinės nelaimės ir humanitarinės katastrofos terminai turėtų būti naudojami siekiant apibūdinti tam tikros valstybės teritorijoje susidariusias humanitarines sąlygas po stichinės nelaimės arba su ja susijusios kitokio pobūdžio katastrofos nepriklausomos nuo valstybės valios, pavyzdžiui, po stichinės nelaimės susidariusi padėtis Japonijoje. Situacijai, kurios metu vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, dėl kurių gali būti keliamas valstybės tarptautinės teisinės atsakomybės klausimas, apibūdinti tinkamiausias yra humanitarinės krizės terminas.

Pasaulio Sveikatos Organizacija (toliau – PSO) viename iš savo atliktų tyrimų nurodo, jog krizė turėtų būti suprantama kaip įvykis ar jų seka, sukianti grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai geografiškai didelėje teritorijoje⁴⁰. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog humanitarinės krizės apibrėžimas atskirai nėra išskiriamas: tiesiog nurodoma,

³⁵ STEINER, Henry J., ALSTON, Philip. *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 648 - 649.

³⁶ JT ST rezoliucija Nr. 1203 (1998) dėl situacijos Kosove.

³⁷ JT ST rezoliucija Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje.

³⁸ JT ST rezoliucija Nr. 1199 (1998) dėl situacijos Kosove.

³⁹ JT ST rezoliucija Nr. 929 (1994) dėl laikinos tarptautinės operacijos siekiant humanitarinių tikslų Ruandoje, Nr. 1975 (2011) dėl situacijos Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje.

⁴⁰ *Risk Reduction and Emergency Preparedness* [interaktyvus]. World Health Organization research [žiūrėta 2011 m. lapkričio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/hac/techguidance/preparedness/emergency_preparedness_eng.pdf>, p. 9.

jog humanitarinė krizė gali būti ginkluoto konflikto, epidemijos, bado, stichinės nelaimės ir kitų įvykių, keliančių pavojų visuomenės saugumui, sudėtinė dalis arba jų pasekmė⁴¹.

Remiantis PSO suformuluota krizės samprata, galima teigti, jog pagrindiniai krizę apibūdinantys požymiai yra:

- 1) paplitimas geografiškai didelėje teritorijoje;
- 2) grėsmė daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai.

Autorės nuomone, humanitarinės krizės samprata humanitarinės intervencijos koncepcijoje skiriasi nuo PSO pateikto krizės apibūdinimo dėl šių priežasčių:

1. Paplitimas geografiškai didelėje teritorijoje negali būti privalomas humanitarinės krizės požymis, nes masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai gali būti vykdomi ir nedidelėje apibrėžtoje teritorijoje⁴².

2. Humanitarinės krizės atveju, grėsmės daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai priežastis yra masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai. Atsižvelgiant į PSO pateiktą krizės sampratą, grėsmės daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai šaltinis gali būti stichinė nelaimė bei kitos katastrofos, keliančios pavojų visuomenės saugumui.

3. Humanitarinės krizės atveju, grėsmė daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai yra susijusi su valstybės veiksmais, pažeidžiančiais jos tarptautinius įsipareigojimus, todėl dėl jų gali būti keliamas valstybės tarptautinės atsakomybės klausimas. Dėl humanitarinių nelaimių ir katastrofų valstybės atsakomybės klausimas nekyla, jei valstybės institucijos imasi būtinų veiksmų siekiant palengvinti gyventojų patiriamus stichinės nelaimės ar katastrofos sukeltus padarinius⁴³.

Atsižvelgiant į šiuos skirtumus, galima pateikti ir pagrindinius humanitarinės krizės požymius, kurie turi įtakos humanitarinės intervencijos sampratai, t. y. masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, keliantys

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Šią išvadą patvirtino TTT Genocido byloje: genocidu buvo pripažinta humanitarinė krizė nedidelėje Srebrenicos miesto teritorijoje. Šaltinis: Žr. išnašą 11, pastraipa 199.

⁴³ Žr. plačiau šios disertacijos dalies 1.3.2. poskirsnį

grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai bei valstybės tarptautinė atsakomybė dėl humanitarinės krizės. Atsižvelgiant į tai, jog masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai turi kelti grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai, galima daryti prielaidą, jog siekiant konkrečią situaciją laikyti humanitarine krize, turėtų būti vykdomi pagrindinių, t. y. tarptautinės teisės normų labiausiai saugomų žmogaus teisių pažeidimai.

1.1. Pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai

Tarptautinės teisės doktrinos atstovai, analizuojantys humanitarinės intervencijos koncepciją, dažniausiai pateikia nuorodą į pagrindines žmogaus teises⁴⁴, nors pagrindinių žmogaus teisių sąrašas nėra įtvirtintas tarptautinėje teisėje, nes tarptautinei bendrijai nepavyko pasiekti aiškaus sutarimo dėl jo⁴⁵. Atsižvelgiant į tai, siekiant šios disertacijos tikslo, būtina nustatyti, kokios žmogaus teisės gali būti laikomos pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir kokių žmogaus teisių masiniai ar sistemingi pažeidimai gali būti humanitarinės krizės priežastis.

Humanitarinė krizė gali būti apibūdinama įvairių žmogaus teisių pažeidimais, todėl klausimas dėl vienu žmogaus teisių įgyvendinimo priklausomybės nuo kitų žmogaus teisių užtikrinimo šioje disertacijoje atliekamo tyrimo požiūriu yra itin aktualus.

Tarptautinėje teisėje dažniausiai remiamasi loginiu žmogaus teisių tarpusavio priklausomybės aiškinimo metodu, pagal kurį pagrindinės žmogaus teisės yra tokios teisės, kurias pažeidus automatiškai pažeidžiamos ir likusios

⁴⁴ HOLZGREFE, J. L. The Humanitarian Intervention Debate. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgreffe and R. O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 15 - 52, p. 18; BUCHANAN, Alex. Reforming International Law of Humanitarian Intervention. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgreffe ir R. O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 130; GILL, Terry D. Humanitarian intervention. In *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Edited by Terry D. Gill and D. Fleck. New York: Oxford University Press, 2010, p. 221; CASANOVAS, Oriol. *Unity and Pluralism in Public International Law*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2001, p.166; SHUE, Henry. *Basic Rights: Subsistence, Affluence and US Foreign Policy*. 2nd edition. Princeton: Princeton University Press, 1996, p. 18 - 20.

⁴⁵ MERON, Theodore. On a Hierarchy of International Human Rights. *American Journal of International Law*, 1986, vol. 80, no. 1, p. 5 - 21, p. 5.

žmogaus teisės bei pagrindinės laisvės. Vienas iš žymiausių šio požiūrio atstovų yra filosofas H. Shue, kuris teigia, jog pagrindinėmis žmogaus teisėmis galima laikyti tas teises, kurios nebūtinai yra vertingesnės už kitas žmogaus teises, bet kurios yra būtinos, siekiant pasinaudoti kitomis žmogaus teisėmis⁴⁶.

Šis filosofas pagrindines žmogaus teises skirsto į:

- Žmogaus teises, susijusias su asmens fiziniu saugumu: pavyzdžiui, teisė į gyvybę, kankinimų ir vergovės draudimai.;
- Taip vadinamas socialines teises, susijusias su išgyvenimu: pavyzdžiui, teisė į maistą, rūbus, pastogę, minimalią sveikatos apsaugą ir pan.;
- Žmogaus laisves ir politines teises: pavyzdžiui, susirinkimų laisvė, balsavimo rinkimuose teisė ir pan.⁴⁷

Nekyla abejonių, kad žmogaus teisės, susijusios su asmens fiziniu saugumu, t. y. teisė į gyvybę, kankinimų ir kito nežmoniško elgesio bei vergovės draudimai, gali būti laikomos pagrindinėmis žmogaus teisėmis: jos yra žmogaus asmenybės pagrindas ir nuo jų užtikrinimo priklauso asmens galimybė pasinaudoti kitomis žmogaus teisėmis bei laisvėmis. Šių teisių svarbą įrodo ir tai, jog tarptautinėse sutartyse dėl žmogaus teisių apsaugos jos yra laikomos teisėmis, nuo kurių laikymosi negalima nukrypti karo ar nepaprastosios padėties metu⁴⁸.

Žmogaus teisių, nuo kurių negalima nukrypti karo ar nepaprastosios padėties atveju samprata yra glaudžiai susijusi ir su *jus cogens* normų samprata tarptautinėje teisėje, nes 1969 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės⁴⁹ 53 str. numato, jog privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normomis yra laikomos normos, kurias tarptautinė valstybių bendrija yra visa apimtimi priėmusi ir pripažinusi kaip normas, nuo kurių draudžiama nukrypti ir kurios gali būti keičiamos tik priimant kitą tokio pat pobūdžio bendrąją tarptautinės teisės normą. Mažiausiai keturios žmogaus teisės (teisė į gyvybę, kankinimų ir

⁴⁶ SHUE, išnaša 44.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 20 - 29, p. 78 - 82.

⁴⁸ EŽTK 15 str. 2 d., JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 4 str., 1969 m. Amerikos žmogaus teisių konvencijos 27 str.

⁴⁹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.

kito nežmoniško elgesio draudimas, vergovės draudimas ir principas „nėra bausmės be įstatymo“) yra *jus cogens* pobūdžio normos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje⁵⁰.

Analizuojant žmogaus teises, nuo kurių draudžiama nukrypti nepaprastosios ar karo padėties atveju, pagrindinis dėmesys šioje disertacijoje skiriamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai⁵¹, EŽTT jurisprudencijai bei JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto⁵² nuostatoms ir JT Žmogaus teisių tarybos komentarams dėl konkrečių JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto straipsnių.

EŽTK 15 str. 2 d. nustato atskirą grupę teisių, nuo kurių negalima nukrypti karo ar nepaprastosios padėties metu. Šios teisės yra teisė į gyvybę (Konvencijos 2 str.), kankinimų ir kito nežmoniško elgesio draudimas (Konvencijos 3 str.), vergijos draudimas (Konvencijos 4 str. 1 d.) ir principas „nėra bausmės be įstatymo“ (Konvencijos 7 str.).

JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 4 str. 2 d. taip pat nustato atskirą žmogaus teisių grupę, nuo kurių negalima nukrypti nepaprastosios padėties ar karo atveju. Tarp jų be jau minėtų EŽTK nustatytų žmogaus teisių papuola principas, kad niekam negali būti atimta laisvė vien dėl to, kad jis neįstengia įvykdyti kokios nors sutartinės prievolės⁵³, taip pat kiekvieno asmens teisė būti pripažintu teisinių santykių subjektu, kad ir kur jis būtų⁵⁴ bei religinės tapatybės laisvė pagal JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 18 str.

Nepaisant to, kad teisių, nuo kurių negalima nukrypti nepaprastosios padėties ar karo atveju, sąrašas 1966 m. JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakte yra ilgesnis nei pateiktas EŽTK, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog po šios tarptautinės sutarties priėmimo valstybių atstovai, ekspertai, dirbantys žmogaus teisių apsaugos srityje ir JT atstovai 1984 m. vykusios tarptautinės

⁵⁰ 1984 m. Tarptautinės teisės asociacijos suorganizuotos konferencijos „*Minimum Standards of Human Rights Norms in a State of Exception*“ ataskaita. *American Journal of International Law*, 1985, vol. 79, p. 1072 - 1081.

⁵¹ Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

⁵² Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

⁵³ JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 11 str.

⁵⁴ *Ibid.*, 16 str.

konferencijos baigiamajame dokumente⁵⁵ nurodė, kad tik teisė į gyvybę, kankinimų ir vergovės draudimai bei principas „nėra bausmės be įstatymo“ yra pagrindinės žmogaus teisės ir tarptautinė paprotinė teisė įpareigoja valstybes užtikrinti šių teisių apsaugą bet kokiomis aplinkybėmis⁵⁶, t. y. ir karo bei nepaprastosios padėties atveju.

Teisė į gyvybę yra svarbiausia žmogaus teisė⁵⁷. EŽTT byloje *Streletz, Kessler ir Krenz v. Germany*⁵⁸ konstatavo, kad teisė į gyvybę yra neatsiejama nuo kiekvieno žmogaus, todėl yra vertingiausia ir labiausia saugoma žmogaus teisė tarp visų žmogaus teisių⁵⁹. Ji yra Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos bei kitų tarptautinių sutarčių žmogaus teisių apsaugos srityje pagrindas⁶⁰. Amerikos Žmogaus Teisių Komisija (angl. *The Inter-American Commission on Human Rights*) pripažino, jog teisė į gyvybę yra *jus cogens* pobūdžio norma tarptautinėje teisėje⁶¹.

Kankinimų ir kito nežmoniško elgesio draudimas tarptautinių tribunolų praktikoje⁶² taip pat yra laikomas *jus cogens* pobūdžio norma. EŽTK 3 str. (Kankinimų draudimas) kartu su aptartu EŽTK 2 str. (Teisė į gyvybę) yra

⁵⁵ Sirakūzų principai dėl galimų žmogaus teisių ir laisvių, numatytų JT Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, ribojimo ir nukrypimo nuo jų. Šiuos principus patvirtino tarptautinė konferencija, vykusi Sirakūzuose 1984 m. balandžio 30 d. - gegužės 4 d., kurioje dalyvavo akademikai, praktikai ir ekspertai žmogaus teisių srityje bei nevyriausybinų organizacijų atstovai. Be to, vėliau šiuos principus patvirtino ir JT Žmogaus teisių komisija. Šaltinis: *The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights* [interaktyvus]. No. E/CN.4/1985/4 [žiūrėta 2012 m. vasario 2 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4672bc122.html>>.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 10 - 11.

⁵⁷ JT Žmogaus teisių tarybos ataskaita dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimų Izraelio okupuotoje Palestinos teritorijoje, įskaitant Rytų Jeruzalę. Nr. A/HRC/RES/13/8 (2010), pastraipa 10.

⁵⁸ EŽTT 2011 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *Streletz, Kessler ir Krenz v. Vokietija* Nr. 34044/96, 35532/97 ir 44801/98.

⁵⁹ *Ibid.*, pastraipos 72, 85, 87 ir 94.

⁶⁰ EŽTT 1998 spalio 28 d. sprendimas byloje *Osman v. JK* Nr. 23452/94, pastraipa 115-116; EŽTT 1999 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Çakici v. Turkija* Nr. 23657/94, pastraipa 86. KORFF, Douwe. *A Guide of Implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights* [interaktyvus]. Human rights handbooks, No. 8 [žiūrėta 2012 m. balandžio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/16D05FDF-4831-47EC-AE6DA2C760B0B630/0/DG2ENHRH AND082006.pdf>>, p. 6. JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pako 6 str. (Teisė į gyvybę) komentaras [interaktyvus]. 1982 [žiūrėta 2012 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/84ab9690ccd81fc7c12563ed0046fae3>>, pastraipa 1.

⁶¹ 1996 m. spalio 16 d. Amerikos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje *Victims of the Tugboat "13 de Marzo"* Nr. 47/96, pastraipa 79.

⁶² TBTBJ 2000 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Furundzija* Nr. IT-95-17, pastraipos 147-155; 2001 m. vasario 22 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kunarac* Nr. IT-96-23, pastraipa 466; 1998 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Delacic ir kiti* Nr. IT-96-21-T, pastraipa 454.

Konvencijos pagrindas⁶³. Vergovės draudimo *jus cogens* pobūdį TTT patvirtino *Barcelona Traction* byloje⁶⁴, kurioje buvo konstatuota, kad įsipareigojimai *erga omnes*⁶⁵ apima ir žmogaus teisių apsaugos principus, susijusius su pagrindinėmis žmogaus teisėmis, tarp kurių yra genocido, vergovės ir rasinės diskriminacijos draudimai⁶⁶.

Principas „nėra bausmės be įstatymo“ tarptautinės teisės doktrinoje laikomas bendru teisingumo garantu tarptautinėje baudžiamojoje teisėje⁶⁷. Šis principas gali būti suprantamas kaip visuotinai pripažinta atskira žmogaus teisė⁶⁸, kuri turi įtakos tam, kaip yra suprantama ir taikoma tarptautinė baudžiamoji teisė⁶⁹.

Šioje vietoje reikia pridurti, jog *jus cogens* norma gali būti pripažinta ir žmogaus teisė, nuo kurios žmogaus teisių apsaugos normos leidžia nukrypti nepaprastosios padėties ar karo atveju⁷⁰, pavyzdžiui, teisė į teisingą teismą⁷¹. Bet šios žmogaus teisės masiniai ar sistemingi pažeidimai negalėtų būti humanitarinės krizės priežastis, nes tokiu atveju ji neatitiktų vieno iš pagrindinio požymio – grėsmės daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai. Dėl šios priežasties, nepaisant to, jog didžioji dalis pagrindinių žmogaus teisių yra laikomos *jus cogens* normomis, humanitarinės intervencijos

⁶³ REIDY, Aisling. *A Guide to the Implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights* [interaktyvus]. Human rights handbooks, No. 6 [žiūrėta 2012 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/0B190136-F756-4679-93EC42EEBEAD50C3/0/DG2ENHRHAND062003.pdf>>, p. 19.

⁶⁴ TTT 1970 m. vasario 5 d. sprendimas *Barcelona Traction* byloje (Belgija v. Ispanija), ICJ Reports, 1970, p. 32.

⁶⁵ *Erga omnes* įsipareigojimai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje reiškia imperatyvius įsipareigojimus visai tarptautinei bendrijai. Šaltinis: KOJI, Teraya. *Emerging Hierarchy in International Human Rights and Beyond: From the Perspective of Non-Derogable Rights*. *European Journal of International Law*, 2001, vol. 12, no. 5, p. 917 - 941, p. 935.

⁶⁶ TTT *Barcelona Traction* byla, *ibid.*, p. 34.

⁶⁷ GALLANT, Kenneth S. *The Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p. 3.

⁶⁸ C. Kreß mano, jog ši žmogaus teisė yra netgi *jus cogens* pobūdžio norma. Šaltinis: KREß, Claus. *Nulla Poene Nullum Crimen Sine Lege* [interaktyvus]. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, 2010 [žiūrėta 2012 m. balandžio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.unikoeln.de/jur-fak/kress/NullumCrimen24082010.pdf>>, p. 5, pastraipa 19.

⁶⁹ GALLANT, *ibid.*

⁷⁰ JT Žmogaus teisių tarybos komentaras Nr. 29 dėl nepaprastosios padėties (4 straipsnis) [interaktyvus]. Nr. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 2001 [žiūrėta 2012 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm>>.

⁷¹ TBTBJ 1999 m. birželio 15 d. sprendime byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* Nr. IT-94-1 pripažino, jog JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 str. yra *jus cogens* norma.

sampratoje neturėtų būti pateikiama nuoroda į žmogaus teisių, turinčių *jus cogens* normų pobūdį, pažeidimus⁷², nes *jus cogens* norma gali būti pripažinta ir žmogaus teisė, nesusijusi su asmens fizinio saugumo ar jo sveikatos užtikrinimu.

Be to, galima teigti, jog tik pagrindinių žmogaus teisių kategorijos nurodymas humanitarinės krizės sampratoje taip pat netiksliai atspindėtų humanitarinės krizės metu vykdomus žmogaus teisių pažeidimus, nes jos metu gali būti pažeidžiamos ir iš pagrindinių žmogaus teisių išvestinės teisės, pavyzdžiui, teisė į maistą⁷³.

Visų žmogaus teisių įgyvendinimas yra priklausomas nuo pagrindinių žmogaus poreikių, iš kurių svarbiausi yra maistas ir vanduo, užtikrinimo⁷⁴, todėl teisė į maistą yra neatsiejamai susijusi su pagrindinėmis žmogaus teisėmis⁷⁵. Masiniai ar sistemingi teisės į maistą pažeidimai keltų grėsmę daugelio asmenų sveikatai, t. y. jie galėtų būti humanitarinės krizės priežastis su sąlyga, kad tokie pažeidimai nulemtų pagrindinių žmogaus teisių pažeidimus.

Apibendrinant, galima teigti, jog

1. Pagrindinės žmogaus teisės yra teisės, nuo kurių negalima nukrypti nepaprastosios ir karo padėties atveju, t. y. teisė į gyvybę, kankinimų ir kito nežmoniško elgesio bei vergovės draudimai. Šios žmogaus teisės turi *jus cogens* pobūdį šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, o šių teisių masiniai ar sistemingi pažeidimai yra humanitarinės krizės priežastis.

2. Ne pagrindinių žmogaus teisių, t. y. susijusių su išgyvenimu ir sveikata, pavyzdžiui, teisės į maistą ar humanitarinę pagalbą, pažeidimai galėtų būti humanitarinės krizės priežastis, jei šie pažeidimai nulemtų pagrindinių

⁷² Humanitarinės intervencijos sampratą su visuotinai pripažintų žmogaus teisių, t. y. turinčių *jus cogens* normų pobūdį, pažeidimais, sieja Sean D. Murphy knygoje „*Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*” (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996), p. 11 - 12.

⁷³ JT Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 11 str.; Amerikos žmogaus teisių ir pareigų deklaracijos 11 str.

⁷⁴ KOJI, išnaša 65, p. 926.

⁷⁵ JT Ekonominės ir Socialinės Tarybos JT ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių teisės į maistą (11 str.) komentaras [interaktyvus]. Nr. E/C.12/1999/5 [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: < <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/comments.htm>>, pastraipa 4.

žmogaus teisių, pavyzdžiui, teisės į gyvybę, pažeidimus.

3. Nurodyti konkrečią žmogaus teisių kategoriją, pavyzdžiui, pagrindinių žmogaus teisių ar turinčių *jus cogens* normų pobūdį, humanitarinės krizės sampratoje yra netikslu, nes ne visų žmogaus teisių, turinčių *jus cogens* normų pobūdį, masiniai ar sistemingi pažeidimai galėtų būti humanitarinės krizės priežastis ir ne visos žmogaus teisės, kurios galėtų būti pažeidžiamos humanitarinės krizės metu, pačios savaime galėtų būti laikomos pagrindinėmis žmogaus teisėmis, t. y. ne tik tiesiogiai su jomis susijusiomis.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog PSO pateiktas vienas iš pagrindinių krizių požymių – grėsmė daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai tiksliausiai atspindi žmogaus teisių pažeidimų humanitarinės krizės metu pobūdį. Turint omenyje, kad humanitarinės krizės metu grėsmė turi egzistuoti daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai, o ne pavieniams asmenims, žmogaus teisių pažeidimai, vykdomi humanitarinės krizės metu, turi būti masiniai arba sistemingi.

1.2. Masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai

Žmogaus teisių pažeidimų masiškumas siejamas su šių pažeidimų aukų skaičiumi⁷⁶. JT Generalinis Sekretorius K. Annan, vertindamas JT Saugumo Tarybos diskreciją nuspręsti dėl humanitarinės intervencijos vykdymo, pabrėžė, kad ši institucija turi įvertinti žmogaus teisių bei humanitarinės teisės pažeidimų mastą bei nustatyti nukentėjusių asmenų skaičių⁷⁷. Vadinasi, nuo humanitarinės krizės nukentėjusiųjų asmenų bent jau apytikslis skaičius gali turėti didelės įtakos sprendimo dėl humanitarinės intervencijos vykdymo priėmimui.

⁷⁶ TBTR 1998 m. rugsėjo 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Akayesu* Nr. ICTR-96-4-T, pastraipa 579; 2007 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Nahimana, Barayagwiza ir Ngeze* Nr. ICTR-99-52-A, pastraipa 920; 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bagosora, Kabiligi, Ntabakuze ir Nsengiyumva* Nr. ICTR-98-41-T, pastraipa 2165; 1999 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kayishema ir Ruzindana* Nr. ICTR-95-1-T, pastraipa 123. TBTBJ 2001 m. vasario 26 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kordic ir Čerkez* Nr. IT-95-14/2, pastraipa 179.

⁷⁷ JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita JT Saugumo Tarybai dėl civilių apsaugos ginkluoto konflikto metu Nr. S/1999/957, pastraipa 40(a).

Remiantis JT Saugumo Tarybos praktika, aukų skaičius gali būti skaidomas į žuvusių asmenų skaičių, perkeltųjų asmenų, t. y. netekusių gyvenamosios vietos, skaičių, badaujančių asmenų ir pabėgėlių į kaimynines valstybes skaičius⁷⁸. Apibendrinant tarptautinės teisės doktriną, reikia pripažinti, jog beveik visi mokslininkai pabrėžia humanitarinės krizės masiškumo aspektą, bet apytikslio aukų skaičiaus nenurodo, nes kiekvienoje konkrečioje situacijoje humanitarinės krizės aplinkybės skiriasi. Šioje vietoje reiktų išskirti A. J. Bellamy, kuris dėl sunkiai paaiškinamų priežasčių masinių žudynių atvejams priskiria situacijas, pasižyminčias mažiausiai 5 000 asmenų tikslingu nužudymu⁷⁹.

Žmogaus teisių pažeidimų masiškumas be aukų skaičiaus gali būti analizuojamas ir remiantis mirtingumo rodikliais atskirose visuomenės grupėse. Situacija turėtų būti kvalifikuojama humanitarine krize, kai mirtingumo rodiklis padidėja pusantro karto lyginant su vidutine reikšme⁸⁰. Šio rodiklio dinamika žmogaus teisių stebėtojams suteikia vertingos informacijos ir siekiant įvertinti humanitarinės intervencijos ar humanitarinės pagalbos suteikimo operacijos sėkmę: vertinama, kaip pakito gyventojų mirtingumo rodiklis lyginant jį su prieš tai buvusia situacija⁸¹.

Remiantis mokslinėje literatūroje pateiktais humanitarinių krizių vertinimais, be mirtingumo rodiklio humanitarinė krizė dažniausiai apibūdinama žuvusių asmenų, pabėgėlių, perkeltųjų asmenų ir nuo bado kenčiančių asmenų skaičiumi. Vadinasi, asmens fizinio saugumo (teisės į gyvybę užtikrinimas, kankinimų ir kitokio nežmoniško elgesio draudimo laikymasis ir pan.) ir humanitarinių, t. y. susijusių su asmens išgyvenimu (maisto prieinamumo, gyvenamojo būsto turėjimas ir pan.), sąlygų tam tikroje šalyje analizė turi lemiamos įtakos humanitarinės krizės konstatavimui ir šią

⁷⁸ Žr. šios disertacijos priedus Nr. 4, 10, 15 ir 22.

⁷⁹ BELLAMY, Alex. *Mass Atrocities and Armed Conflict: Link, Distinctions, and Implications for the Responsibility to Prevent* [interaktyvus]. The Stanley Foundation, 2011 [žiūrėta 2011 m. lapkričio 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.stanleyfoundation.org/publications/pab/BellamyPAB22011.pdf>>, p. 2.

⁸⁰ NERSESIAN, David L. *Genocide and Political Groups*. New York: Oxford University Press, 2010, p. 129.

⁸¹ WEISS, 2005, išnaša 24, p. 49.

išvadą patvirtina valstybių praktika.

Pavyzdžiui, Somalyje pagrindiniai humanitarinę krizę apibūdinantys rodikliai buvo nuo bado mirusių asmenų ir dėl šalyje vykstančio pilietinio karo žuvusių asmenų skaičiai. Prieš humanitarinę intervenciją 70% iš 6 milijonų Somalio gyventojų kentėjo dėl bado⁸². Iki 1992 m. intervencijos per du metus dėl besitęsiančio pilietinio karo ir bado numirė 400 000 - 500 000 gyventojų⁸³. Manoma, jog 202 000 - 238 000 su bado susijusių mirčių 1992 m. galėjo būti išvengta, jei humanitarinės pagalbos priemonių būtų buvę imtasi anksčiau ir didesnėje geografinėje teritorijoje⁸⁴.

1992 m. Bosniją ištikusi humanitarinė krizė tarptautinės teisės doktrinoje apibūdinama pateikiant žuvusių asmenų, pabėgėlių ir perkeltųjų asmenų skaičius. Apskaičiuota, jog bendras šių asmenų skaičius buvo 2,74 milijono, o tai sudarė pusę prieš karą buvusio Bosnijos gyventojų skaičiaus. Nužudytų asmenų skaičius siekė 250 000, asmenimis dingusiais be žinios buvo laikomi 26 000, o žiaurių kankinimų aukomis – 50 000⁸⁵.

Genocido Ruandoje išvakarėse gyventojų skaičius buvo 7,6 milijonai, iš kurių 85% priklausė hutams, 14% – tutsiams ir 1% – „tva“ etninei grupei⁸⁶. Po Ruandos prezidento žūties 1994 m. balandžio mėn. hutų ekstremistų grupės pradėjo sistemingus opozicijos atstovų, priklausiusių tutsių etninei grupei, žudynes, remiantis sudarytais sąrašais⁸⁷. Per savaitę buvo nužudyta 20 000, o balandžio mėn. pabaigoje šis skaičius pasiekė 200 000, pabėgėlių skaičius sudarė 2 milijonus⁸⁸. Ruandos genocido atvejis ypatingas tuo, jog buvo vykdomi ne tik tikslingi civilių žudymai, bet ir kitų žmogaus teisių masiniai pažeidimai, pavyzdžiui, prievartaujamos ir fiziškai žalojamos moterys. Atsižvelgiant į aukštą sergamumo ŽIV/AIDS lygį ir šios ligos perdavimą prievartavimų aukoms, žmogaus teisių pažeidimai turi įtakos ir gyventojų

⁸² ROTH, Brad R. *Governmental Illegitimacy in International Law*. Oxford: Clarendon Press, 1999, p. 398.

⁸³ WEISS, 2005, išnaša 24, p. 69.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*, p. 87.

⁸⁶ *Ibid.*, p. 97.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 100.

⁸⁸ *Ibid.*

ateičiai⁸⁹. Dėl šalyje vykdyto genocido 87% vaikų neteko vieno iš tėvų, o pasibaigus humanitarinei krizei, kai 1994 m. liepos 4 d. į Kigalį įžengė tutsių Ruandos patriotinio fronto kariai, 70% visų pabėgėlių skaičiaus sudarė vaikai. Iš jų 100 000 buvo visiškai vieniši⁹⁰. Galutiniais duomenimis Ruandos humanitarinės krizės aukų skaičius sudaro apie 800 000⁹¹.

1999 m. Kosovo humanitarinė krizė dažniausiai apibūdinama pabėgėlių skaičiumi: prieš NATO intervenciją kaimyninėse valstybėse – Albanijoje, Makedonijoje ir Bosnijoje – buvo 45 000 pabėgėlių iš Kosovo, kitose Europos valstybėse – 100 000. Gyvenamosios vietos neteko 315 000 asmenų, iš kurių 260 000 jos neteko pačiame Kosove. Remiantis oficialiais paskaičiavimais, iš viso per Kosovo humanitarinę krizę žuvo 10 500 asmenų ir šis skaičius sutampa su TBTBJ paskaičiavimais⁹².

Apibendrinant pasirinktų humanitarinių krizių atvejus, galima teigti, jog bendro aukų skaičiaus nustatyti neįmanoma, nes kiekviena humanitarinė krizė skiriasi savo pobūdžiu ir trukme, todėl humanitarinės krizės masiškumas turi būti vertinamas konkrečioje situacijoje ir atsižvelgiant į šalyje susidariusias humanitarines sąlygas, pavyzdžiui, humanitarinės pagalbos prieinamumą.

Nepaisant to, kad siekiant tam tikrą situaciją laikyti humanitarine krize žmogaus teisių masiškumo reikalavimas leidžia eliminuoti pavienius žmogaus teisių pažeidimų atvejus, tarptautinės teisės doktrinoje akcentuojamas ir žmogaus teisių pažeidimų sistemingumas⁹³. Tai gali būti aiškinama tuo, jog žmogaus teisių pažeidimai, vykdomi humanitarinės krizės metu, paprastai turi tarptautinių nusikaltimų požymių, o genocido nusikaltimas ir nusikaltimai

⁸⁹ 15 700 oficialiai užfiksuotų naujų susirgimo ŽIV atvejų, bet realiai jų gali būti apie 250 000 - 500 000: Šaltinis: JT specialiojo pranešėjo ataskaita dėl žmogaus teisių padėties Ruandoje Nr. E/CN.4/1996/68, pastraipa 16.

⁹⁰ WEISS, 2004, išnaša 24, p. 101.

⁹¹ *Ibid.*, p. 111; FLETCHER George P., OHLIN, Jens David. *Defending Humanity, When Force is Justified and Why*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 130.

⁹² Kosovo ataskaita, išnaša 6, p. 303 - 306.

⁹³ AMNEUS, Diana. A Right to Humanitarian Intervention? [interaktyvus]. The Living History Forum [žiūrėta 2012 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.levandehistoria.se/files/A%20right%20to%20humanitarian_final.pdf>, p. 12; VOCKEL, Gabriel. Does International Law Recognize a Right of Humanitarian Intervention in Cases of Overwhelming Humanitarian Necessity? Seminar paper. Munich: GRIN Publishing, 2005, p. 7; SCHIEDER, Siegfried. Pragmatism as a Path towards a Discursive and Open Theory of International Law. *European Journal of International Law*, 2000, vol. 11, no. 3, p. 663 - 698, p. 676.

žmoniškumui tarptautinėje teisėje jau įsitvirtinę kaip nusikaltimai, pasireiškiantys masiniais ir sistemingais pagrindinių žmogaus teisių pažeidimais⁹⁴. Be to, humanitarinės krizės metu vykdomi žmogaus teisių pažeidimai gali turėti ir karo nusikaltimų požymių, o šie nusikaltimai gali būti padaromi ir prieš pavienius asmenis. Dėl šios priežasties žmogaus teisių pažeidimų masiškumo ar sistemingumo vertinimas turi lemiamos įtakos siekiant susidariusią situaciją laikyti humanitarine krize.

Remiantis tarptautinių tribunolų praktika, žmogaus teisių pažeidimų sistemingumas reiškia organizuotus veiksmus, tam tikro plano ar strategijos egzistavimą⁹⁵. Vadinas, siekiant įrodyti sistemingą žmogaus teisių pažeidimų pobūdį, būtina nustatyti tikslingus veiksmus planuojant humanitarinę krizę⁹⁶. Genocido nusikaltimo atveju, kaip konstatavo TTT *Genocido* byloje⁹⁷, siekiant įrodyti plano išnaikinti tam tikrą asmenų grupę egzistavimą ir tokių žmogaus teisių pažeidimų sistemingumą, turi būti pateikti įrodymai apie ginkluotųjų pajėgų, vykdančių žudymus, pobūdį ir skaičių, informacijos perdavimo kodų egzistavimą tarp atskirų masinius žmogaus teisių pažeidimus vykdančių grupių, vieningus žudymo metodus ir įrodymus apie tai, kad buvo priimtas oficialus sprendimas dėl tam tikros grupės išnaikinimo⁹⁸.

Nepaisant to, kad yra manančių, jog pasirinkdama genocidą, nusikaltimus žmoniškumui ar masinius ir sistemingus karo nusikaltimus kaip humanitarinės krizės vertinimo gaires, tarptautinė bendrija galėtų išvengti

⁹⁴ HEINZE, Eric A. *Waging Humanitarian War: The Ethics, Law and Politics of Humanitarian Intervention*. Albany: State University of New York Press, 2009, p. 82; TESON, 2003, išnaša 17, p. 95; FRANCK, Thomas M. Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgrefe and R. O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 230. RYAN, Kevin. Rights, Intervention and Self-Determination. *Denver Journal of International Law*, 1991, p. 55 - 74, p. 55; KRESS, Claus. The Darfur Report and Genocidal Intent. *Journal of International Criminal Justice*, 2005, vol. 3, no. 3, p. 562 - 578, p. 576.

⁹⁵ TBTR 2000 m. sausio 27 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Musema* Nr. ICTR-96-13-T, pastraipa 204; TBTBJ 1997 m. gegužės 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* Nr. IT-94-1, pastraipa 648; TBTBJ 2002 m. birželio 12 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kunarac, Kovac ir Vokovic* IT-96-23 pastraipa 94; TBTR sprendimas *Akayesu* byloje, išnaša 46, pastraipa 580.

⁹⁶ CLARK, Roger S. Crimes Against Humanity and the Rome Statute of the International Criminal Court. In *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Challenge to Impunity*. Edited by M. Politi ir G. Nesi. Aldershot: Ashgate Publishing Company, 1998, p. 91.

⁹⁷ Žr. išnašą 12.

⁹⁸ TTT *Genocido* byla, išnaša 11, pastraipa 292.

piktnaudžiavimo humanitarinės intervencijos koncepcija, nes pateisinamos humanitarinės intervencijos priežastys būtų aiškios, o žmogaus teisių pažeidimai būtų vertinami turint konkrečius rėmus⁹⁹, humanitarinės krizės metu vykdomi pagrindinių žmogaus teisių masiniai ar sistemingi pažeidimai gali tik turėti tarptautinių nusikaltimų požymių, nes teisinė humanitarinės krizės kvalifikacija paprastai įvyksta jai pasibaigus arba po humanitarinės intervencijos. Dėl šios priežasties konkrečių tarptautinių nusikaltimų nurodymas humanitarinės intervencijos sąvokoje keltų abejonių: humanitarinės krizės atveju egzistuoja tik didelė genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų vykdymo tikimybė. Konkrečiam teisiniam situacijos kvalifikavimui dažniausiai reikia daugiau duomenų ir laiko. Be to, teisinę humanitarinės krizės kvalifikaciją paprastai atlieka teisminė institucija, pavyzdžiui, Tarptautinis Teisingumo Teismas ar tarptautinis baudžiamasis tribunolas sprendžiant valstybės ar fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės dėl humanitarinės krizės klausimą.

Autorės nuomone, siekiant pateikti humanitarinės intervencijos sąvoką, humanitarinės krizės metu vykdomi žmogaus teisių pažeidimai neturėtų būti suprantami kaip konkretūs tarptautiniai nusikaltimai, o turėtų būti laikomi masiniais ar sistemingais žmogaus teisių pažeidimais, turinčiais genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, nes visais atvejais priimant sprendimą dėl humanitarinės intervencijos vykdymo, tarptautinių nusikaltimų vykdymas yra tik tikėtinas, t. y. egzistuoja didelė tokių nusikaltimų vykdymo tikimybė.

1.2.1. Genocidas

Humanitarinė krizės metu vykdomi masiniai ir sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, keliantys grėsmę fiziniam daugelio asmenų saugumui bei jų sveikatai, gali turėti genocido nusikaltimo požymių. JT Genocido konvencijos

⁹⁹ BURMESTER, Byron F. On Humanitarian Intervention: The New World Order and Wars to Preserve Human Rights. *Utah Law Review*, 1994, p. 269 - 323, p. 282.

2 str. nustato, kad genocidu laikoma toliau išvardintos veikos, kuria siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę, t. y.:

- a) tos grupės narių žudymas;
- b) rimtų fizinių ar psichikos sužalojimų darymas tos grupės nariams;
- c) tyčinis sudarymas tai grupei tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį;
- d) priemonių, kuriomis siekiama riboti tai grupei priklausančių žmonių gimstamumą, panaudojimas;
- e) prievartinis vienos tokios grupės vaikų perdavimas kitai.

Išvardinti veiksmai, t. y. genocido *actus rea*, turi būti vykdomi siekiant specialaus tikslo (lot. *dolus specialis*), t. y. sunaikinti visiškai arba iš dalies kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę asmenų grupę¹⁰⁰. Specialus genocido tikslas skiria šį nusikaltimą nuo nusikaltimų žmoniškumui, nes pavyzdžiui, grupės žmonių ar jos dalies išvaymas iš jų gyvenamosios teritorijos dar nėra genocidas¹⁰¹. Vadinasi, specialus genocido nusikaltimo tikslas, t. y. *mens rea*, skiria šį nusikaltimą nuo nusikaltimų žmoniškumui.

Analizuojant žmogaus teisių pažeidimų masiškumą remiantis genocido nusikaltimo apibrėžimu, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad konkretaus išvardintų veikų aukų skaičiaus siekiant kvalifikuoti genocidą nėra nustatyta¹⁰². Aukų skaičiaus nustatymas procentine išraiška leistų įvertinti nukentėjusių asmenų skaičių bendrame saugomos grupės kontekste, o aukų skaičiaus nustatymas skaitinės vertės išraiška leistų įvertinti, ar pats nukentėjusių asmenų skaičius yra savime didelis¹⁰³. Pripažįstama, jog tikslaus skaičiaus nustatymas naudingesnis siekiant apsaugoti dideles asmenų grupes nuo genocido, o

¹⁰⁰ TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 187.

¹⁰¹ *Ibid.*, pastraipa 190; TBTR 2003 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Stakić* Nr. IT-97-24, pastraipa 519.

¹⁰² Tai savo praktikoje patvirtino ir TBTR 2006 m. gruodžio 13 d. sprendime byloje *Prokuroras v. Seromba* Nr. ICTR-2001-66-I, pastraipa 319; taip pat 2008 m. gruodžio 18 d. sprendime byloje *Prokuroras v. Bagosora, Kabiligi, Ntabakuze ir Nsengiyumva* Nr. ICTR-98-41-T, pastraipa 2115; 2005 m. gruodžio 13 d. sprendime byloje *Prokuroras v. Simba* Nr. ICTR-01-76-T, pastraipa 412 ir kt.

¹⁰³ NERSESIAN, išnaša 80, p. 41.

procentinio vertinimo testas naudingesnis mažesnėms asmenų grupėms¹⁰⁴.

JT atlikta Genocido studija¹⁰⁵ nustatė, kad siekiant kvalifikuoti genocidą turi būti įvertinami abu testai¹⁰⁶. Tribunolai savo praktikoje taip pat remiasi abiem testais¹⁰⁷. O jei siekiama kvalifikuoti genocido nusikaltimą dalinio asmenų grupės sunaikinimo atveju, sunaikintų žmonių skaičius turi sudaryti esminę šios grupės dalį¹⁰⁸, t. y. sunaikinta dalis turi būti gyvybiškai svarbi visos likusios grupės egzistavimui¹⁰⁹.

Remiantis JT Genocido konvencija, gali būti keliamas tiek fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės, tiek valstybės atsakomybės klausimas¹¹⁰. Valstybės pareigos pagal JT Genocido konvenciją detaliau analizuojamos šios disertacijos dalies 1.3.1.2. skyrelyje. Vertinant fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtaką valstybės atsakomybei dėl tų pačių genocido nusikaltimą sudarančių veiksmų, galima teigti, jog jei tam tikrų asmenų veiksmai galėtų būti laikomi genocidu ir šių asmenų veiksmai galėtų būti priskirti konkrečiai valstybei pagal valstybių atsakomybės normas tarptautinėje teisėje, pavyzdžiui, genocidą vykdytų valstybės pareigūnai, tuomet šių fizinių asmenų tarptautinės baudžiamosios atsakomybės dėl genocido pripažinimas galėtų turėti įtakos ir valstybės atsakomybės dėl genocido pripažinimui¹¹¹.

Fizinių asmenų atsakomybė dėl genocido vykdymo ne kartą buvo pripažinta tarptautinių baudžiamųjų tribunolų praktikoje. TBTBJ šiai dienai iš

¹⁰⁴ NERSESIAN, išnaša 80, p. 41.

¹⁰⁵ *UN Study on Genocide* [interaktyvus]. No. E/CN4/Sub2/1985/6 [žiūrėta 2010 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G85/123/55/pdf/G8512355.pdf?OpenElement>>.

¹⁰⁶ *Ibid.*, pastraipos 6, 29.

¹⁰⁷ TBTBJ 2001 m. birželio 5 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Jelisc* Nr. IT-95-10, pastraipa 82.

¹⁰⁸ TTT *Genocido* byla, išnaša 11, pastraipa 198. TBTR 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bagosora, Kabiligi, Ntabakuze ir Nsengiyumva* Nr. ICTR-98-41-T pastraipa 2115; 2007 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Karera* Nr. ICTR-01-74-T, pastraipa 534; 2006 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Muvunyi* Nr. ICTR-2000-55 A-T, pastraipa 479.

¹⁰⁹ TTT *Genocido* byla, išnaša 11, pastraipa 200.

¹¹⁰ Šią išvadą patvirtina tai, kad TTT *Genocido* byloje pripažino Serbijos ir Juodkalnijos atsakomybę dėl pareigos užkirsti kelią genocidui pagal JT Genocido konvencijos 1 str. pažeidimo. Šis straipsnis numato ir valstybės pareigą nubausti asmenis, atsakingus už JT Genocido konvencijos 3 str. numatytus draudžiamus veiksmus.

¹¹¹ NOLLKAEMER, Andre. Concurrence between Individual Responsibility and State Responsibility in International Law. *International & Comparative Law Quarterly*, 2003, vol. 52, no. 3, p. 616 - 640, p. 616.

62 išnagrinėtų bylų¹¹² trijose bylose pripažino asmenis kaltais dėl genocido vykdymo arba kurstymo jį vykdyti: 2010 m. sprendime *Prokuroras v. Popovic ir kt.* buvo pripažinta, jog V. Popovic ir L. Beara vykdė genocidą¹¹³; 2007 m. gegužės 9 d. TBTBJ išnagrinėjo V. Blagojević ir D. Jokić apeliacinį skundą ir konstatavo, jog šie asmenys patys nebuvo genocido vykdytojai, bet kurstė vykdyti genocidą ir padėjo jį vykdyti¹¹⁴. Toks pat sprendimas apeliacine tvarka buvo priimtas ir byloje *Prokuroras v. Krstić*¹¹⁵.

TBTR 2008 m. gruodžio 2 d. priėmė sprendimą byloje *Prokuroras v. Bikindi* ir konstatavo, jog 1994 m. nuo balandžio iki liepos mėn. Ruandoje vyko genocidas¹¹⁶. Pirmoji byla, kurioje buvo aiškinamas genocido nusikaltimo apibrėžimas ir asmuo buvo pripažintas kaltu dėl jo vykdymo buvo *Prokuroras v. Akayesu*¹¹⁷, o byloje *Prokuroras v. Kambanda* pirmą kartą dėl genocido vykdymo kaltu buvo pripažintas vyriausybės vadovas¹¹⁸. Vadinas, šiuo atveju pagrįstai galėtų būti keliamas ir Ruandos atsakomybės dėl genocido klausimas.

Turint omenyje tokią tarptautinių baudžiamųjų tribunolų praktiką, galima daryti išvadą, kad įrodyti, jog asmuo, vykdydamas masinius ir sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, siekė fiziškai sunaikinti tam tikrą asmenų grupę kaip tokią arba esminę jos dalį, praktikoje nėra lengva. Siekiant įrodyti valstybės atsakomybę dėl genocido, remiantis tarptautinės teisės profesoriaus I. Brownlie pateiktais žodiniais argumentais TTT *Genocido* byloje, turi būti įrodyta, kad politinės ar karinės valstybės valdžios lyderiai, vykdydami į genocido draudimą patenkančius veiksmus, turėjo specialų

¹¹² TBTBJ priimtų sprendimų sąrašas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. gegužės 28 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/sid/10095>>

¹¹³ TBTBJ 2010 m. birželio 10 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Popovic ir kt.* Nr. IT-05-88, pastraipa 249.

¹¹⁴ TBTBJ 2007 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Blagojević & Jokić* Nr. IT-02-60.

¹¹⁵ TBTBJ 2004 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Krstić* Nr. IT-98-33.

¹¹⁶ TBTR 2008 m. gruodžio 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bikindi* Nr. ICTR-01-72-T, pastraipa 430.

¹¹⁷ TBTR 1998 m. rugsėjo 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Akayesu* Nr. 96-4-T.

¹¹⁸ TBTR 1998 m. rugsėjo 4 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kambanda* Nr. 97-23-S. Plačiau apie TBTR praktiką žr. *Genocide, War Crimes and Crimes against Humanity. A Digest of the Case Law of the International Criminal Tribunal for Rwanda* [interaktyvus]. HRW report, 2010 [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/ict0110webwcover.pdf>>.

genocido nusikaltimo tikslą, kuri gali įrodyti tik aiškaus genocido vykdymo plano egzistavimas¹¹⁹. Dėl labai konkretaus JT Genocido konvencijoje nurodyto genocido nusikaltimo tikslo manoma, jog šio nusikaltimo apibrėžimas vargu ar gali būti laikomas idealiu¹²⁰. Genocido nusikaltimo apibrėžimo painumas¹²¹ ir su juos susijusios šio nusikaltimo kvalifikavimo problemos buvo akivaizdžios ir vertinant humanitarinę krizę Darfūre.

Nors JAV valstybės sekretorius C. Powell 2004 m. spalio 9 d. pranešime Senato užsienio reikalų komitetui Darfūre susidariusią situaciją po JAV iniciatyva atlikto tyrimo vadino genocidu ir konstatavo Sudano atsakomybę dėl jo¹²², viena iš tarptautinės teisės doktrinoje pateikiamų priežasčių, kodėl humanitarinė intervencija nebuvo sankcionuota Darfūro humanitarinės krizės atveju, yra būtent ta, jog Sudano vyriausybės veiksmai Darfūre nebuvo genocidas, nepaisant to, kad buvo pripažintas nusikaltimų žmoniškumui vykdymas¹²³. JT Saugumo Tarybos įgaliota Nepriklausoma tarptautinė tyrimo komisija dėl situacijos Darfūre (toliau – Darfūro komisija) konstatavo, kad Sudanas nevykdė genocido, nes trūko vieno iš esminių genocido nusikaltimo požymių – tikslo vykdyti genocidą¹²⁴.

Remiantis Darfūro komisijos pateikta ataskaita, tikslą vykdyti genocidą gali atspindėti sistemingas tam tikros asmenų grupės puldinėjimas ar jos narių žudymas, tačiau Darfūro humanitarinės krizės atveju egzistavo aplinkybės, kurios atspindėjo ir tikslo vykdyti genocidą stoką¹²⁵. Pavyzdžiui, svarbia aplinkybe buvo palaikyta tai, kad užpultuose ir sudegintuose Darfūro kaimuose, Sudano vyriausybės pajėgos susilaikė nuo visų nepasitraukusių

¹¹⁹ Serbijos ir Juodkalnijos 2006 m. kovo 16 d. žodiniai argumentai TTT Genocido byloje [interaktyvus]. Nr. CR 2006/21 [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=f4&case=91&code=bhy&p3=2>>, p. 11 - 15.

¹²⁰ NERSESIAN, išnaša 80, p. 12.

¹²¹ KRESS, Claus. The Darfur Report and Genocidal Intent. *Journal of International Criminal Justice*, 2005, vol. 3, no. 3, p. 562-578, p. 578.

¹²² SCHABAS, William A. Genocide, Crimes against Humanity, and Darfur: The Commission of Inquiry's Findings on Genocide. *Cardozo Law Review*, 2006, vol. 27, no. 4, p. 1703 - 1721, p. 1704.

¹²³ W. Schabas teigia, jog tarp JAV aukščiausios valdžios atstovų yra manančių, jog tik genocido atveju humanitarinė intervencija galėtų būti vykdoma be JT Saugumo Tarybos sankcijos. Šaltinis: SCHABAS, *ibid.*, p. 1718.

¹²⁴ Ataskaita dėl situacijos Darfūre, išnaša 15, pastraipos 513-519.

¹²⁵ *Ibid.*, pastraipa 513.

gyventojų žudymo, bet selektyviai žudė tik jaunus vyrus¹²⁶. Darfūro komisijos nuomone, tai įrodo, jog nebuvo siekiama sunaikinti etninės grupės ar esminės jos dalies: tikslas buvo tiesiog nužudyti vyrus, kuriuos vyriausybės pajėgos laikė maištininkais¹²⁷.

Kita vertus, masinis ir sistemingas jaunų vyrų žudymas Srebrenicoje buvo pripažintas genocidu¹²⁸. TTT *Genocido* byloje rėmėsi TBSTBJ sprendimu *Blagojevic* byloje¹²⁹, kurioje buvo konstatuota, kad serbų pajėgos ne tik suprato, jog jaunų vyrų žudymas, o moterų, vaikų ir senyvo amžiaus asmenų priverstinis perkėlimas turės tiesioginės įtakos fiziniam musulmonų, gyvenančių Srebrenicoje, išnykimui, bet tokiu būdu tikslingai siekė fiziškai sunaikinti šią grupę kaip tokią¹³⁰.

Lyginant humanitarines krizes Darfūre ir Srebrenicoje, galima teigti, jog abiem atvejais buvo vykdomi masiniai ir sistemingi žudymai; taip pat egzistavo atskira asmenų grupė, prieš kurią buvo nukreipti neteisėti veiksmai¹³¹. Tačiau Darfūro komisijos nuomone, Sudano vyriausybė, žudydama jaunus vyrus ir priverstinai perkeldama išpuolius išgyvenusias aukas iš jų gyvenamosios vietos į vyriausybės pastatytas stovyklas, siekė nutraukti partizaninį karą, bet ne vykdyti genocidą¹³². Srebrenicos atveju, jaunų vyrų žudymo kartu su fiziniu likusių konkrečios grupės asmenų perkėlimo tikslas buvo išnaikinti tam tikrą grupę asmenų geografiškai apibrėžtoje teritorijoje, t. y. tikslas vykdyti genocidą egzistavo¹³³. Be to, Darfūro komisijos nuomone, Sudano vyriausybės sudarytos gyvenimo sąlygos nebuvo galinčios nulemti etninės grupės išnykimo, nes humanitarinėms organizacijoms buvo leidžiama suteikti maisto, švaraus vandens, medicinos reikmenų ir kitą humanitarinę

¹²⁶ Ataskaita dėl situacijos Darfūre, išnaša 15, pastraipa 513.

¹²⁷ *Ibid.*, pastraipa 514.

¹²⁸ TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 295; TBSTBJ 2001 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas byloje Prokuroras v. Krstić Nr. IT-98-33-T.

¹²⁹ TBSTBJ 2005 m. sausio 17 d. sprendimas byloje Prokuroras v. Blagojević Nr. IT-02-60-T.

¹³⁰ *Ibid.*, pastraipa 677.

¹³¹ TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 197; Ataskaita dėl situacijos Darfūre, išnaša 15, pastraipa 514.

¹³² Ataskaita dėl situacijos Darfūre, *ibid.*, pastraipa 518.

¹³³ TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 197.

pagalbą¹³⁴.

Nepaisant šio skirtingo žudymų Darfūre ir Srebrenicoje tikslo vertinimo, autorės nuomone, humanitarinė krizė Darfūre galėjo būti laikoma turinčia genocido požymių dėl šių priežasčių:

1. Gyvenviečių naikinimas ir jų deginimas bei jaunų vyrų žudymas yra tiesiogiai susiję su tam tikros grupės asmenų išnykimu jų gyvenamoje teritorijoje. Tokiu būdu ne tik savaime pasibaigia pilietinis karas, bet ir įgyvendinamas specialus genocido tikslas – visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors grupę asmenų konkrečioje jų gyvenamoje teritorijoje.

2. Sudano vyriausybė nuolat akcentavo, jog ji kovos su taikos palaikymo operacijos ginkluotomis pajėgomis, kurios peržengs Sudano valstybės sienas be jos sutikimo¹³⁵. Tokia Sudano vyriausybės pozicija yra nesuderinama su Darfūro komisijos nurodytu tikslu – nutraukti pilietinį karą, nes jei šis tikslas būtų buvęs Sudano vyriausybės pagrindinis tikslas, ji būtų davusi sutikimą dėl taikos palaikymo operacijos, kurios pagrindiniai tikslai yra nutraukti valstybės viduje vykstantį ginkluotą konfliktą, siekti taikos susitarimo sudarymo ir užtikrinti jo laikymąsi.

Tarptautinio Baudžiamojo Teismo kaltintojas 2010 liepos 12 d. prie kitų kaltinimų Sudano prezidentui Omar al-Bashir pridėjo kaltinimus genocido vykdymu¹³⁶. Jei Darfūro komisija suklydo ir iš tiesų Sudanas vykdė genocidą, o ne nusikaltimus žmoniškumui, tuomet Tarptautinis Baudžiamasis Teismas yra tinkamiausia vieta¹³⁷ šio klausimo svarstymui.

Atsižvelgiant į humanitarinės krizės Darfūre vertinimą ir tai, kad serbų pajėgų vykdyti masiniai ir sistemingi žmogaus teisių pažeidimai buvo pripažinti genocidu tik Srebrenicoje, galima daryti išvadą, jog įrodyti masinių ir sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, keliančių grėsmę fiziniam daugelio

¹³⁴ Ataskaita dėl situacijos Darfūre, išnaša 15, pastraipa 515.

¹³⁵ POLGREEN, Lydia. Sudan Releases an American Journalist from Jail in Darfur. *New York Times*, 2006 m. rugsėjo 10 d. KOPEL, David B., EISIEN, Joanne D., GALLANT. Is Resisting Genocide a Human Right? *Notre Dame Law Review*, 2006, vol. 81, no. 4, p. 1275 - 1346, p. 1302 - 1304.

¹³⁶ *Darfur: ICC Charges Sudanese President with Genocide* [interaktyvus]. UN News Centre [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=35293>>.

¹³⁷ SCHABAS, išnaša 122, p. 1720.

asmenų saugumui ir jų sveikatai, specialų tikslą – išnaikinti tam tikrą grupę kaip tokią ar esminę jos dalį – praktikoje gali būti sunku. Dėl šios priežasties teisinis situacijos kvalifikavimas negali turėti lemiamos įtakos sprendimui dėl humanitarinės intervencijos, nes kiekvienos humanitarinės krizės atveju gali egzistuoti tik didelė genocido tikimybė. Be to, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų metu vykdomi masiniai žmogaus teisių pažeidimai gali būti ne mažiau žiaurūs ar sistemingi ir tai patvirtina tarptautinių baudžiamųjų tribunolų praktika. Dėl šių priežasčių humanitarinės krizės priežastimi gali būti masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, kurie turi ir nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių.

1.2.2. Nusikaltimai žmoniškumui

Poreikis apibrėžti nusikaltimus žmoniškumui atsirado per Pirmąjį pasaulinį karą, nes 1907 m. Hagos konvencijos dėl karo įstatymų ir papročių nuostatos garantavo apsaugą tik kariaujančių valstybių pilietybę turintiems asmenims¹³⁸. Nusikaltimai žmoniškumui buvo įtraukti į Niurnbergo karo nusikaltimų tribunolo statutą siekiant užtikrinti civilių apsaugą nuo masinių žmogaus teisių pažeidimų nepriklausomai nuo jų pilietybės¹³⁹. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nusikaltimai žmoniškumui iš pradžių buvo siejami tik su tarptautiniu ginkluotu konfliktu, tačiau dėl didėjančios žmogaus teisių įtakos tarptautinės teisės raidai buvo pripažinta, jog masiniai civilių žudymai nevykstant ginkluotam konfliktui taip pat gali būti baudžiami remiantis nusikaltimų žmoniškumui samprata¹⁴⁰.

Remiantis Romos statuto 7 str.¹⁴¹, nusikaltimai žmoniškumui apima sąmoningai rengiamus didelio masto arba sistemingus civilių užpuolimus, pasireiškiančius:

¹³⁸ AKHAVAN, Payam. Reconciling Crimes Against Humanity With the Laws of War: Human Rights in Armed Conflict and the Limits of Progressive Jurisprudence. *Journal of International Criminal Justice*, 2008, vol. 6, no.1. p. 21 - 37, p. 22.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165.

- a) nužudymu;
- b) naikinimu;
- c) pavergimu;
- d) gyventojų deportavimu arba prievartiniu perkėlimu;
- e) įkalinimu arba kitokiu žiauriu laisvės atėmimu, prieštaraujančiu pagrindinėms tarptautinės teisės normoms;
- f) kankinimu;
- g) išžaginimu, įtraukimu į seksualinę vergovę, vertimu užsiimti prostitucija, priverstiniu apvaisinimu, priverstine sterilizacija ar bet kokios kitos sunkios seksualinės prievartos formomis;
- h) kokios nors grupės ar bendrijos persekiojimu politiniais, rasiniais, nacionaliniais, etniniais, kultūriniais, religiniais, lyties ar kitais motyvais, kuriuos, kaip visuotinai pripažinta, draudžia tarptautinė teisė, darant bet kurias aukščiau nurodytas veikas arba Teismo jurisdikcijai priklausančius nusikaltimus;
- i) prievartiniu žmonių dingimu;
- j) apartheido nusikaltimu;
- k) kitomis panašiomis nežmoniškomis veikomis, kai tyčia sukeliama didelės kančios, sunkūs kūno sužalojimai arba padaroma didelė žala psichinei ar fizinei sveikatai.

Siekiant konstatuoti nusikaltimų žmoniškumui vykdymą, civiliai turi būti pagrindinis sistemingų arba masinių užpuolimų objektas¹⁴². Užpuolimo samprata nusikaltimų žmoniškumui kontekste buvo analizuojama TBTBJ ir TBTR praktikoje. Remiantis šių tribunolų priimtais sprendimais, civilių užpuolimas nereiškia ginkluoto jų užpuolimo, nes civilių užpuolimo samprata gali apimti ir su ginkluotos jėgos panaudojimu nesusijusias priemones¹⁴³. Užpuolimas gali prasidėti, tęstis ir baigtis ginkluoto konflikto metu, bet šių

¹⁴² TBTBJ 2003 m. kovo 31 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Naletilić ir Martinović* Nr. IT-98-3, pastraipa 235. TBTR 2003 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Semanza* Nr. ICTR-97-20-T, pastraipa 330: civiliai turi būti pagrindinis užpuolimo objektas.

¹⁴³ TBTR 2007 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Nahimana, Barayagwiza ir Ngeze* Nr. ICTR-99-52-A, pastraipos 916-917; 2004 m. sausio 22 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kamuhanda* Nr. ICTR-95-54A-T, pastraipa 661; 2003 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kajelijeli* Nr. ICTR 98-44A-T, pastraipa 868.

užpuolimų būtina kvalifikavimo sąlyga nėra ginkluotas konfliktas¹⁴⁴ priešingai nei siekiant konstatuoti karo nusikaltimų vykdymą.

Kaip ir genocido nusikaltimo atveju, didelio masto arba sistemingi civilių užpuolimai nėra susiję su tam tikro minimalaus aukų skaičiaus nustatymu¹⁴⁵. Žmogaus teisių pažeidimų masiškumas turi būti vertinamas kiekvienu konkrečiu atveju ir remiantis sveiko proto požiūriu¹⁴⁶. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad remiantis TB TBJ ir TBTR praktika, pakanka įrodyti vieną iš dviejų, t. y. civilių užpuolimų sistemingumą arba jų masiškumą¹⁴⁷, nes abiem atvejais tai leidžia užtikrinti, jog pavienių išpuolių prieš civilius atvejai nebus laikomi nusikaltimais žmoniškumui¹⁴⁸.

Be to, siekiant įrodyti nusikaltimus žmoniškumui, būtina nustatyti žinojimo apie vykdomus civilių puldinėjimus faktą¹⁴⁹, t. y. kad šių užpuolimų vykdytojai žinojo, jog jų veiksmai yra išplitusių ar sistemingų išpuolių prieš civilius dalis¹⁵⁰. Bet remiantis Romos statutu ir valstybių praktika, nusikaltimų žmoniškumui kvalifikavimas priešingai negu genocido atveju nėra siejamas su sunkiai įrodomais reikalavimais, pavyzdžiui, specifinio tikslo – sunaikinti visiškai arba iš dalies tam tikrą žmonių grupę. Be to, TB TBJ konstatavo, kad plano ar strategijos reikalavimas kaip griežtas reikalavimas nusikaltimų žmoniškumui kvalifikavimui kelia abejonių ir neteisėti veiksmai neprivalo būti

¹⁴⁴ 2004 m. sausio 22 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kamuhanda* Nr. ICTR-95-54A-T, pastraipa 661; 2003 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kajelijeli* Nr. ICTR 98-44A-T, pastraipa 868.

¹⁴⁵ TBTR 2004 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Ntakirutimana* Nr. ICTR-96-10-A ir ICTR-96-17-A, pastraipa 516; 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bagosora, Kabiligi, Ntabakuze ir Nsengiyumva* Nr. ICTR-98-41-T, pastraipa 2191; 2007 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Karera* Nr. ICTR-01-74-T, pastraipa 552; 2007 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Rugambarara* Nr. ICTR-00-59-T, pastraipa 23.

¹⁴⁶ TBTR 2004 m. birželio 17 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Gacumbitsi* Nr. ICTR-2001-64-T, pastraipa 309.

¹⁴⁷ TBTR 1998 m. rugsėjo 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Akayesu* Nr. ICTR-96-4-T, pastraipa 579.

¹⁴⁸ TBTR 2007 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Nahimana, Barayagwiza ir Ngeze* Nr. ICTR-99-52-A, pastraipa 920; 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bagosora, Kabiligi, Ntabakuze ir Nsengiyumva* Nr. ICTR-98-41-T, pastraipa 2165; 1999 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kayishema ir Ruzindana* Nr. ICTR-95-1-T, pastraipos 122-123; 2005 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Simba* Nr. ICTR-01-76-T, pastraipa 421.

¹⁴⁹ TB TBJ 2000 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kupreskic ir kt.* Nr. IT-95-16, pastraipa 556.

¹⁵⁰ *Ibid.*, TBTR 1999 gegužės 21 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kayishema ir Ruzindana* Nr. ICTR-95-1-T, pastraipos 133-134.

valstybės oficialiai patvirtintos strategijos dalis¹⁵¹.

Lyginant nusikaltimų žmoniškumui sampratą su genocidu ir šių nusikaltimų kvalifikavimui keliamus reikalavimus, reikia pripažinti, jog nusikaltimų žmoniškumui koncepcija yra „lankstesnė“¹⁵² ir šių nusikaltimų požymiai yra lengviau nustatomi dėl šių priežasčių:

1. Siekiant įrodyti nusikaltimų žmoniškumui vykdymą svarbiausias yra pasikartojančių civilių užpuolimų faktas, jų persekiojimas, t. y. šiems nusikaltimams nekeliama papildomi reikalavimai: specialaus tikslo sunaikinti konkrečią asmenų grupę kaip tokią ar ginkluoto konflikto egzistavimo reikalavimai kaip genocido ar karo nusikaltimų atvejais.

2. Remiantis tarptautinių tribunolų praktika, žmogaus teisių pažeidimai nusikaltimų žmoniškumui atvejais turi būti sistemingi arba masiniai.

3. Atsižvelgiant į tarptautinių tribunolų praktiką, tam tikros strategijos ar plano egzistavimas siekiant konstatuoti nusikaltimų žmoniškumui vykdymą nėra laikomas griežtu reikalavimu, t. y. jo egzistavimas ar stoka neturi lemiamos įtakos nusikaltimų žmoniškumui kvalifikavimui¹⁵³ ir dėl šios priežasties tam tikro plano egzistavimo reikalavimas nėra panašus į plano vykdyti genocidą reikalavimą siekiant konstatuoti genocido vykdymą.

Masiniai ir sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys nusikaltimų žmoniškumui požymių, kaip humanitarinės krizės priežastis buvo nurodyti JT Saugumo Tarybos rezoliucijoje Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje. 2012 m. kovo 8 d. JT Žmogaus teisių tarybos įsteigta Tarptautinė komisija dėl situacijos Libijoje pateikė savo ataskaitą dėl žmogaus teisių pažeidimų Libijoje, kurioje konstatavo, jog Libijos vyriausybės pajėgos vykdė

¹⁵¹ TBtBJ sprendimas *Kupreskić* byloje, *ibid.*, pastraipa 551; TBtBJ 1997 m. gegužės 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* Nr. IT-94-1-T, pastraipa 646.

¹⁵² MARCUS, David. Famine Crimes in International Law. *American Journal of International Law*, 2003, vol. 97, p. 245 - 281, p. 266.

¹⁵³ TBtR 2008 m. kovo 12 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Seromba* Nr. ICTR-2001-66-A, pastraipa 149; 2007 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Nahimana, Barayagwiza ir Ngeze* Nr. ICTR-99-52-A, pastraipa 922; 2006 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Gacumbitsi* Nr. ICTR-2001-64-A, pastraipa 84.

nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus¹⁵⁴. Vadinasi, jei masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai yra vykdomi ginkluoto konflikto metu, humanitarinė krizė gali turėti ir karo nusikaltimų požymių.

1.2.3. Karo nusikaltimai

Atsižvelgiant į tai, jog nusikaltimai žmoniškumui ginkluoto konflikto metu yra ir buvo vertinami pagal karo įstatymus¹⁵⁵, masiniai ir sistemingi pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai ginkluoto konflikto metu gali turėti karo nusikaltimų požymių. Kaip konstatavo TBTBJ *Prokuroras v. Galic* byloje¹⁵⁶, jei Hagos teisė būtų netaikoma ginkluoto konflikto metu, tokiu atveju atsitiktinės civilių mirtys dėl teisėtos karinio objekto atakos galėtų būti laikomos nusikaltimais žmoniškumui ir tada teisėti kovos veiksmai taptų beveik neįmanomais¹⁵⁷.

Karo nusikaltimų draudimo tikslas yra apsaugoti „minimalų žmogiškumą“¹⁵⁸ tarp kariaujančių konflikto šalių bei padėti atskirti kombatantų elgesį su priešo kombatantais ir asmenimis, nedalyvaujančiais ginkluotose veiksmuose, o nusikaltimų žmoniškumui tikslas yra nustatyti bendrą civilių užpuolimų draudimą.

Karo nusikaltimai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje gali būti skirstomi į dvi dideles grupes: karo nusikaltimus pagal Ženevos teisę ir karo nusikaltimus pagal Hagos teisę. Ženevos teisės normose pabrėžiama karo aukų ir jų saugumą bei sveikatą užtikrinančių organizacijų personalo ir kt. apsauga, o Hagos teisė apima įvairias ginkluotos kovos veiksmų taisykles: leidžiama ginkluotė, kariavimo būdai bei priemonės¹⁵⁹.

¹⁵⁴ Tarptautinės komisijos dėl situacijos Libijoje ataskaita [interaktyvus]. Nr. A/HRC/19/68, 2012 [žiūrėta 2012 m. balandžio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A.HRC.19.68.pdf>>, pastraipa 118.

¹⁵⁵ AKHAVAN, išnaša 138, p. 30, 36.

¹⁵⁶ TBTBJ 2003 m. gruodžio 5 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Galic* Nr. IT-98-29.

¹⁵⁷ *Ibid.*, pastraipa 144.

¹⁵⁸ *Ibid.*, pastraipa 702.

¹⁵⁹ ŽILINSKAS, Justinas. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos, *Jurisprudencija*, 2006, tomas 80, p. 144 - 157, p. 145.

Humanitarinė intervencija, remiantis šioje disertacijoje atlikta valstybių praktikos analize, dažniausiai vykdoma valstybėse, kuriose vyksta netarptautinis ginkluotas konfliktas. Romos statuto 8 str. numato, jog ginkluoto netarptautinio konflikto atveju karo nusikaltimais laikomi rimti keturių 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų bendro 3 str. pažeidimai, t. y. bet kuri iš šių veikų, padarytų aktyviai nedalyvaujančių karo veiksmuose asmenų, tarp jų ir sudėjusių ginklus karių bei asmenų, išėjusių iš rikiuotės (*hors de combat*) dėl ligos, sužeidimo, sulaikymo ar dėl kokios nors kitos priežasties, atžvilgiu:

i) pasikėsinimas į gyvybę ar asmenį, ypač bet koks žudymas, sulošinimas, žiaurus elgesys ir kankinimai;

ii) pasikėsinimas į žmogaus orumą, ypač įžeidžiantis ir žeminantis elgesys;

iii) įkaitų paėmimas;

iv) nuosprendžių priėmimas ir bausmių vykdymas be nuosprendžio, priimto pagal įstatymus sudaryto teismo, užtikrinant visas teismines garantijas, kurios yra visuotinai pripažintos kaip būtinos.

Taip pat karo nusikaltimais laikomi kiti rimti tarptautinės teisės numatytų įstatymų ir papročių, taikomų netarptautinio pobūdžio ginkluotuose konfliktuose, pažeidimai, t. y. kokios nors iš toliau išvardytų veikų:

i) tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančių visų arba pavienių civilių tyčinis užpuldinėjimas;

ii) tyčinis pastatų, medžiagų, medicinos įstaigų, transporto priemonių ir personalo, pagal tarptautinę teisę naudojančių Ženevos konvencijose nustatytas skiriamąsias emblemas, užpuldinėjimas;

iii) personalo, įrengimų, medžiagų, padalinių ar transporto priemonių, pagal Jungtinių Tautų Chartiją naudojamų teikiant humanitarinę pagalbą arba vykdant taikos palaikymo misiją, kol jie turi teisę į apsaugą, pagal tarptautinę ginkluotų konfliktų teisę numatytą civiliams ar civiliniams objektams, tyčinis užpuldinėjimas;

iv) tyčinis religijos, švietimo, meno, mokslo ar labdaros objektų, istorijos paminklų, ligoninių ir vietų, kur laikomi ligoniai bei sužeistieji, užpildinėjimas, jei šie objektai nėra kariniai;

v) miesto ar gyvenvietės plėšimas net užėmus juos šturmu;

vi) išžaginimas, įtraukimas į seksualinę vergovę, vertimas užsiimti prostitucija, priverstinis apvaisinimas, kaip apibrėžta Romos statuto 2 str., priverstinė sterilizacija ir bet kokie kiti seksualinės prievartos būdai, rimtai pažeidžiantys keturių Ženevos konvencijų bendrą 3 straipsnį;

vii) vaikų iki penkiolikos metų amžiaus ėmimas arba verbavimas į nacionalines ginkluotąsias pajėgas ar grupuotes arba jų panaudojimas, kad jie aktyviai dalyvautų karo veiksmuose;

viii) įsakymas iškeldinti civilius dėl konflikto, jeigu tai nepateisinama šių civilių saugumo sumetimais ar karine būtinybe;

ix) klastingas priešo kombatanto nužudymas ar sužeidimas;

x) pareiškimas, kad nebus jokio pasigailėjimo;

xi) asmenų, esančių kitos konflikto pusės nelaisvėje, fizinis žalojimas arba jų panaudojimas bet kokios rūšies medicininiais ar moksliniams eksperimentams, nepateisinamiems to asmens medicininio, stomatologinio ar klinikinio gydymo būtinumu, kurie yra atliekami ne jo labui, ir kurie tampa tokio asmens ar asmenų mirties priežastimi arba sukelia rimtą pavojų sveikatai;

xii) prieš turto sunaikinimas arba užvaldymas, nebent tokį sunaikinimą arba užvaldymą primygtinai diktuoja konflikto būtinybė.

Kaip jau buvo minėta, siekiant konstatuoti karo nusikaltimų vykdymą, aukščiau išvardintos veikos turėtų būti daromos ginkluoto konflikto metu. Analizuojant žmogaus teisių pažeidimų masiškumą arba sistemingumą karo nusikaltimų kontekste, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog jei masiškumas arba sistemingumas yra privalomas nusikaltimų žmoniškumui požymis, tai karo nusikaltimų atvejais, masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai gali būti laikomi sunkinančiomis karo nusikaltimų aplinkybėmis¹⁶⁰, nes karo

¹⁶⁰ FRULLI, Micaela. Are Crimes against Humanity More Serious than War Crimes? *European Journal of International Law*, 2001, vol. 12, no. 2, p. 329 - 350, p. 335.

nusikaltimai gali būti vienkartiniai nusikaltimai, vykdomi prieš pavienius asmenis.

Karo nusikaltimus nuo nusikaltimų žmoniškumui bei genocido skiria ir šių nusikaltimų *mens rea*. Nusikaltimų žmoniškumui atveju, užpuolimų vykdytojai turėtų žinoti, jog jų veiksmai yra išplitusių ar sistemingų išpuolių prieš civilius dalis. Siekiant kvalifikuoti genocidą, būtina įrodyti masinių ir sistemingų žmogaus teisių pažeidimų specialų tikslą – visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę. Galima daryti išvadą, kad pavyzdžiui, asmens nužudymo kaip genocido ar nusikaltimų žmoniškumui kvalifikavimui be kitų dalykų būtina įrodyti papildomus *mens rea* elementus priešingai nei karo nusikaltimų atveju. Remiantis atskirąja TBTBJ teisėjo A. Cassese nuomone byloje *Prokuroras v. Duško Tadić*, dėl šios priežasties tarptautinės bendrijos reakcija į nusikaltimus žmoniškumui turėtų būti griežtesnė nei tuo atveju, kai toks pat elgesys galėtų būti laikomas karo nusikaltimu, nes nusikaltimų žmoniškumui atveju nužudymo vykdytojo subjektyvioji pusė kelia didesnę pavojų tarptautinės bendrijos fundamentalioms vertybėms nei tuo atveju, kai tie patys *actus rea* galėtų būti laikomi karo nusikaltimu¹⁶¹.

Masinių ir sistemingų karo nusikaltimų vykdymą humanitarinės krizės Libijoje metu pripažino Tarptautinė komisija dėl situacijos Libijoje, kuri savo ataskaitoje konstatavo, jog Libijos vyriausybės pajėgos žudė, luošino ir kankino civilinius, vykdė civilių objektų užpuolimus, personalo, padalinių ar transporto priemonių, kol jie turi teisę į apsaugą, pagal tarptautinę ginkluotų konfliktų teisę numatytą civiliams ar civiliniams objektams, tyčinius užpuolimus; taip pat vykdė tyčinius religijos objektų, ligoninių ir vietų, kur laikomi ligoniai bei sužeistieji, užpuldinėjimus¹⁶².

Apibendrinant reikia atkreipti dėmesį į tai, jog humanitarinės krizės metu vykdomi žmogaus teisių pažeidimai galėtų turėti masinių ar sistemingų karo nusikaltimų požymių, jei jie būtų vykdomi valstybėje vykstančio

¹⁶¹ TBTBJ teisėjo A. Cassese 2000 m. sausio 26 d. atskiroji nuomonė byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* Nr. IT-94-1-A, pastraipa 15.

¹⁶² Tarptautinės komisijos dėl situacijos Libijoje ataskaita, išnaša 154, pastraipa 119.

ginkluotos konflikto metu. Dėl šios priežasties šioje disertacijoje karo nusikaltimais laikomi tik masiniai ar sistemingi karo nusikaltimai, kurių sudėtine dalimi konkrečioje situacijoje gali būti ir etninio valymo veiksmai.

1.2.4. Etninis valymas

Etninis valymas reiškia tikslingai vienos etninės ar religinės grupės įgyvendinamą politiką, kai vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai turint tikslą išstumti asmenis, priklausančius kitai etninei ar religinei grupei, iš tam tikros jų gyvenamos geografinės teritorijos. Šis terminas atsirado siekiant apibūdinti etninį konfliktą – 1992 m. humanitarinę krizę Bosnijoje ir Hercegovinoje¹⁶³. Vėliau jis buvo vartojamas analizuojant ir 1998 m. humanitarinę krizę Kosove. 2008 m. gegužės 29 d. JT Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją Nr. 62/249, kurioje pripažino, jog Gruzijos Abchazijos regione 1992 – 1993 m. vyko etnis valymas ir pabrėžė etninio valymo aukų teisių į nuosavybę užtikrinimo svarbą.

2008 m. rugpjūčio 12 d. Gruzija kreipėsi į Tarptautinį Teisingumo Teismą dėl Rusijos vykdyto etninio valymo 2008 m. Pietų Osetijoje vykusio konflikto metu ir jos tarptautinių įsipareigojimų, numatytų 1965 m. Tarptautinėje konvencijoje dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, pažeidimo. Gruzija tvirtino, kad per du dešimtmečius Rusijos vykdytą diskriminacinę politiką Pietų Osetijoje ir Abchazijoje buvo nužudyti tūkstančiai etninių gruzinų ir apie 300 tūkst. buvo prievarta išvaryti iš savo namų. Gruzija teigė, jog Rusijos Federacija yra atsakinga už minėtos Konvencijos pažeidimus, kuriuos padarė Rusijos valstybės pareigūnai, kiti asmenys ir jų grupės, įgyvendinantys valstybines funkcijas, taip pat Pietų Osetijos ir Abchazijos separatistinės pajėgos ir kitos ginkluotos asmenų grupės, kontroliuojamos Rusijos Federacijos.

¹⁶³ TTT Genocido byla, išnaša 12, pastraipa 190. Pasak W. A. Schabas, etninio valymo terminas buvo pirmą kartą panaudotas siekiant apibūdinti buvusios Jugoslavijos Respublikos teritorijoje vykdytus priverstinius tam tikroms etninėms grupėms priklausiusių asmenų perkėlimus. Šaltinis: SCHABAS, išnaša 122, p. 1708.

TTT 2011 m. balandžio 1 d. priėmė sprendimą dėl jurisdikcijos ir paskelbė, kad TTT neturi jurisdikcijos šioje byloje, nes Rusija ir Gruzija prieš proceso TTT inicijavimą nemėgino ilgai truncančio ginčo sureguliuoti derybų keliu. Už TTT sprendimą atmesti Gruzijos ieškinį pasisakė 10 teisėjų, prieš buvo šeši. TTT teisėjas B. Simma savo atskirojoje nuomonėje išreiškė nusivylimą Teismo atliktu įrodymų vertinimu ir remdamasi TTT jurisprudencija teigė, jog etninio valymo veiksmai, vykdyti Gruzijos teritorijoje, be abejonės gali būti priskirti Rusijos valstybės veiksams pagal valstybių atsakomybės normas tarptautinėje teisėje¹⁶⁴.

Gruzija dėl jos teritorijoje 2008 m. vykdyto etninio valymo taip pat kreipėsi ir į Europos Žmogaus Teisių Teismą, kuris 2011 m. gruodžio 13 d. priėmė sprendimą dėl bylos priimtumo ir priėmė nagrinėti Gruzijos ieškinį prieš Rusiją¹⁶⁵. Gruzija teigia, kad per 2008 m. konfliktą šimtai civilių buvo sužeisti, nužudyti arba suimti, o tūkstančiai jų neteko namų ir buvo jėga priversti tapti pabėgėliais. Gruzijos nuomone, Rusija pažeidė teisę į gyvybę, nesilaikė kankinimų arba žeminančio elgesio draudimų bei kitų EŽTK ir jos papildomų protokolų straipsnių¹⁶⁶.

Akivaizdu, jog konkrečioje situacijoje etninis valymas gali būti analizuojamas pagal atskirus veiksmus, kuriais siekiama išstumti tam tikrą etninę grupę iš atitinkamo regiono¹⁶⁷, arba gali būti analizuojamas kaip bendrai vykdoma politika, turint ilgalaikį tikslą, t. y. pakeisti tam tikroje teritorijoje gyvenančių asmenų etninę sudėtį. Etninio valymo papildomi tikslai gali būti užsitikrinti tam tikros teritorijos efektyvią kontrolę dėl karinių ar strateginių interesų, sukurti nepakeliamas gyvenimo sąlygas, kurios leistų užtikrinti, jog priverstinai perkelti asmenys negrįžtų į savo buvusias gyvenamąsias teritorijas ir pan.

¹⁶⁴ TTT teisėjo B. Simma atskiroji nuomonė byloje dėl Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasnės diskriminacijos panaikinimo (Gruzija v. Rusijos Federacija) [interaktyvus]. 2011 balandžio 1 d. [žiūrėta 2012 m. kovo 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=4d&case=140&code=GR&p3=4>>, pastraipa 18.

¹⁶⁵ EŽTT 2011 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje *Gruzija v. Rusija* Nr. 38263/08.

¹⁶⁶ *Ibid.*, pastraipa 21.

¹⁶⁷ JESSBERGER, Florian. The Definition and the Elements of the Crime of Genocide. In *The UN Genocide Convention: A Commentary*. Edited by P. Gaeta. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 87 - 111, p. 104.

D. Petrovic¹⁶⁸, remdamasis JT specialiojo patarėjo Žmogaus teisių tarybai pateiktomis ataskaitomis, susijusiomis su žmogaus teisių pažeidimais Bosnijoje ir Hercegovinoje, etninio valymo veiksmus skirsto į:

1. administracines priemones (teisėtai išrinktų valdžios atstovų nušalinimas nuo pareigų, kitų valstybės tarnautojų atleidimas iš darbo, tam tikrą etninę mažumą diskriminuojančių teisės aktų priėmimas, atsisakymas suteikti gydymo paslaugas ligoninėse, priverstinis darbas ir kt.);

2. kitas nesmurtines priemones (nesantaikos skatinimas vietinėje spaudoje, gyventojų sąrašų skelbimas kartu nurodant ir jų etninę priklausomybę ir kt.);

3. priemones, siekiant įbauginti asmenis (vagystės, plėšimai, deportacijos, įkalinimas, asmenų perkėlimas į specialias stovyklas, gyvenviečių deginimas, tam tikros etninės grupės kultūrinių ir religinių pastatų bei vietų tikslingas naikinimas ir kt.);

4. su ginkluotos jėgos panaudojimu susijusias priemones (ginkluotas išvarymas iš teritorijos, grupinės bausmės, miestų apgultis, humanitarinės pagalbos konvojų užpuolimai, įkaitų grobimai, pabėgėlių stovyklų ginkluoti užpuolimai ir kt.).

Galima teigti, jog ne visi etninio valymo veiksmai gali būti tarptautinių nusikaltimų dalimi. Etninio valymo veiksmai yra tarptautinių nusikaltimų sudėtinė dalis, jei jų metu vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, keliantys grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai, papuola į šių nusikaltimų draudžiamų žmogaus teisių pažeidimų kategorijas, t. y. turi genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų požymių.

JT Saugumo Taryba etninio valymo terminą pirmą kartą panaudojo rezoliucijoje Nr. 771 (1992) dėl buvusios Jugoslavijos ir nurodė, jog tokiais veiksmais buvo pažeista tarptautinė humanitarinė teisė¹⁶⁹. JT Generalinės

¹⁶⁸ PETROVIC, Drazen. Ethnic Cleansing – An Attempt at Methodology. *European Journal of International Law*, 1994, vol. 5, p. 342-359.

¹⁶⁹ Taip pat Saugumo Tarybos rezoliucijose Nr. 780 (1992) dėl buvusios Jugoslavijos, Nr. 787 (1992) dėl Bosnijos ir Hercegovinos, Nr. 808 (1993) dėl TBTBJ, Nr. 824 (1993) dėl Bosnijos ir Hercegovinos, Nr. 827 (1993) dėl TBTBJ ir GA rezoliucijoje Nr. 46/242 (1992) dėl situacijos Bosnijoje ir Hercegovinoje.

Asamblėjos rezoliucija Nr. 46/242 (1992) etninį valymą Bosnijoje ir Hercegovinoje įvardino kaip vieną iš genocido formų.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad etnis valymas gali būti sudėtinė genocido dalis tik tuo atveju, jei jo metu vykdomi veiksmai papuola į genocido nusikaltimo draudžiamų žmogaus teisių pažeidimų kategorijas, ir juo siekiama ne tik, kad išstumti tam tikrą asmenų grupę iš jos gyvenamosios teritorijos, bet ir sunaikinti ją kaip tokią¹⁷⁰. Jei etninio valymo politikos tikslas nėra susijęs su fiziniu tam tikros grupės asmenų sunaikinimu, tokiu atveju etninio valymo veiksmai gali turėti nusikaltimų žmoniškumui arba karo nusikaltimų požymių. Pavyzdžiui, etnis valymas, pasireiškiantis tam tikros grupės asmenų perkėlimu iš jų gyvenamosios teritorijos į specialias stovyklas, kuriose sudarytos sąlygos gali nulemti fizinę grupės išnykimą, galėtų būti laikomas genocidu, jei jo vykdytojai turėtų specialų tikslą vykdyti genocidą. O tokie etninio valymo veiksmai kaip gyvenviečių užpuolimai ir jų deginimas, tam tikros grupės asmenų deportacijos galėtų būti laikomi nusikaltimų žmoniškumui įrodymais, jei šių užpuolimų vykdytojai žinojo, kad tokie jų veiksmai yra išplitusių ar sistemingų išpuolių prieš civilius dalis. TBtBJ savo praktikoje etninį valymą laikė būtent nusikaltimais žmoniškumui¹⁷¹. Tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančių tam tikrai etninei grupei priklausančių civilių tyčinis užpuodinėjimas arba tyčinis tam tikros etninės grupės religijos, švietimo, meno, istorijos paminklų užpuodinėjimas, jei šie objektai nėra kariniai, galėtų būti laikomi etninio valymo veiksmais, kurie galėtų turėti karo nusikaltimų požymių.

Apibendrinant galima teigti, jog:

1. Etninio valymo sąvoka yra doktrininė koncepcija ir teisinio etninio valymo apibrėžimo šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje nėra.

2. Etninio valymo politikos įgyvendinimas priklausomai nuo jos metu vykdomų veiksmų pobūdžio, šios politikos tikslo ir bendro situacijos konteksto gali turėti genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių.

¹⁷⁰ TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 234.

¹⁷¹ TBtBJ sprendimas *Jelisić* byloje, išnaša 107, pastraipos 68, 79; *Krstić* byloje, išnaša 115, pastraipos 553, *Stakić* byloje, išnaša 101, pastraipos 518, 519, *Tadić* byloje, išnaša 151, pastraipa 697.

3. Etninis valymas gali būti humanitarinės krizės priežastis, nes jo metu vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai gali turėti genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų požymių, bet etninio valymo egzistavimas automatiškai nereiškia tarptautinių nusikaltimų egzistavimo¹⁷².

1.2.5. Bado nusikaltimai

Atsižvelgiant į tai, kad humanitarinės krizės priežastis gali būti iš pagrindinių žmogaus teisių išvestinių teisių, pavyzdžiui, teisės į maistą, masiniai ar sistemingi pažeidimai, jei jie būtų tiesiogiai susiję su pagrindinių žmogaus teisių, pavyzdžiui, teisės į gyvybę, pažeidimais, bado nusikaltimai galėtų būti humanitarinės krizės priežastis, jei jie turėtų genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių.

Bado nusikaltimai gali turėti genocido nusikaltimo požymių, jei konkrečiai asmenų grupei būtų tikslingai sudaromos tokios gyvenimo sąlygos, kuriomis apgalvotai būtų siekiama fiziškai sunaikinti ją visą kaip tokią ar jos dalį¹⁷³. Komisija, diskutavusi dėl tarptautinių nusikaltimų sudėčių ir rengusi Romos statuto projektą nurodė, jog gyvenimo sąlygos genocido nusikaltimo kontekste galėtų apimti ir išgyvenimui būtinų priemonių, tokių kaip maistas, neužtikrinimo¹⁷⁴. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos komentaras taip pat nurodė, jog veiksmai, kuriais siekiama sukelti civilių badą, galėtų būti laikomi genocidu¹⁷⁵, jei būtų įrodytas specialus tokių veiksmų tikslas, t. y. išnaikinti konkrečią asmenų grupę kaip tokią ar esminę jos dalį. TBTR savo

¹⁷² JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Igyvendinant pareigą apsaugoti“ Nr. A/63/677, 2009, I dalies 3 pastraipa; EŽTT *Jorgic v. Vokietija* byloje pacitavo TTT Genocido byla, siekdamas išaiškinti, jog etninio valymo faktas savaime negali reikšti genocido vykdymo. Šaltinis: EŽTT 2007 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Jorgic v. Vokietija* Nr. 74613/01, pastraipa 45.

¹⁷³ JT Genocido konvencijos 2 str. c punktas.

¹⁷⁴ Report of the Preparatory Commission for the International Criminal Court, Addendum Part II [interaktyvus]. Finalized Draft Text of the Elements of Crimes, Nr. PCNICC/2000/1/Add.2 [žiūrėta 2012 m. balandžio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.umn.edu/humanrts/instreet/icelementsofcrimes.html>>.

¹⁷⁵ International Committee of the Red Cross. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Edited by Yves Sandoz, Christophe Swinarski & Bruno Zimmermann, 1987, pastraipa 2097.

praktikoje taip pat patvirtino, jog tyčinis gyvenimo sąlygų, kurios gali turėti įtakos fiziniam tam tikros asmenų grupės išnykimui, sudarymas apima ir bado nusikaltimus¹⁷⁶.

D. Marcus nuomone, remiantis tarptautinių baudžiamųjų tribunolų praktika, siekiant pripažinti valstybės atsakomybę dėl bado nusikaltimų, geriausiai tam pritaikyta yra nusikaltimų žmoniškumui samprata šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje¹⁷⁷. Remiantis Romos statuto 7 str. 2 d. b punktu, civilių naikinimas reiškia tyčinią tokių gyvenimo sąlygų sudarymą, *inter alia* atimant galimybę gauti maisto ir vaistų, kad žūtų dalis gyventojų, bet be specialaus tikslo sunaikinti tam tikrą asmenų grupę kaip tokią ar esminę jos dalį. Vadinasi, bado nusikaltimai reiškia civilių naikinimą, kuris nuo sistemingo civilių žudymo kaip nusikaltimo žmoniškumui skiriasi tuo, jog naikinimas suprantamas kaip daugelio, o ne pavienių asmenų žudymas, t. y. vykdomi masiniai teisės į gyvybę pažeidimai¹⁷⁸. TBTJ savo sprendime byloje *Prokuroras v. Krstić* nurodė, jog civilių naikinimas kaip nusikaltimas žmoniškumui skiriasi nuo genocido nusikaltimo tuo, jog civiliniai neturi būti apibūdinami bendrais etniniais, rasistiniais, religiniais ir kt. požymiais ir draudžiami veiksmai gali būti nukreipti prieš skirtingų asmenų grupę kaip tokią¹⁷⁹.

Bado nusikaltimų draudimas aiškiausiai yra nustatytas tarptautinėje humanitarinėje teisėje. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos dėl civilių apsaugos karo metu 23 str. nustato, jog kiekviena aukštoji susitariančioji šalis praleidžia visas medicininių ir sanitarinių atsargų, taip pat kulto reikmenų siuntas, skirtas tik kitos aukštosios susitariančiosios šalies civiliams, net jei ši yra pirmosios priešininkė. Taip pat įsitikinus, jog nėra jokių rimtų tam pačiame straipsnyje nurodytų priežasčių būgštauti, turi būti praleidžiamos visos būtinų maisto produktų, drabužių ir tonizuojančių

¹⁷⁶ TBTR sprendimas byloje *Kayishema* byloje, išnaša 148, pastraipa 116.

¹⁷⁷ MARCUS, David. *Famine Crimes in International Law*. *American Journal of International Law*, 2003, vol. 97, p. 245 - 281, p. 271.

¹⁷⁸ TBTR 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Zigiranyiraz* Nr. ICTR-01-73-T, pastraipa 431; sprendimas byloje *Seromba*, išnaša 102, pastraipa 361; 2006 m. balandžio 13 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bisengimana* Nr. ICTR-00-60-T, pastraipa 70.

¹⁷⁹ TBTJ sprendimas *Krstić* byloje, išnaša 115, pastraipa 500.

preparatų, skirtų vaikams iki 15 metų, nėščioms moterims ir gimdyvėms, siuntos. Tos pačios konvencijos 55 str. nustato valstybės pareigą okupuotoje teritorijoje visomis turimomis priemonėmis užtikrinti gyventojų aprūpinimą maistu ir medikamentais bei medicinos reikmenimis. Be to, ši valstybė turi pareigą įsivežti reikalingų maisto produktų, medikamentų atsargų ir kitų dalykų, jei okupuotos teritorijos išteklių nepakanka.

1977 m. Ženevos konvencijų papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos 54 str. sustiprino bado nusikaltimų draudimą tarptautinėje humanitarinėje teisėje. Šio straipsnio 1 d. nustatė, jog draudžiama kaip kariavimo metodą naudoti civilių maršinimą bado, o 2 d. numatė draudimą pulti, sunaikinti, išvežti ar paversti netinkamais naudoti objektus, kurie yra būtini, kad civiliai išliktų gyvi, būtent: maisto atsargas, žemės ūkio vietoves, kuriose gaminami maisto produktai, pasėlius, galvijus, geriamojo vandens įrengimus ir jo atsargas, irigacines sistemas, turint tikslą neleisti jais naudotis civiliams gyventojams ar priešišškai šaliai gyvybei palaikyti, kad ir kokiais motyvais tai būtų daroma – siekiant bado marinti civilius gyventojus, priversti juos išsikelti kitur ar dėl kokios kitos priežasties.

1977 m. Ženevos konvencijų papildomo protokolo dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos 14 str. nustato draudimą civilius marinti bado ir tai naudoti kaip kovos metodą. Todėl draudžiama tuo tikslu pulti, naikinti, išvežti ar sugadinti objektus, kurie būtini civiliams išlikti, kaip antai: maisto produktus, žemės ūkio vietoves, naudojamas maisto produkcijos gamybai, pasėlius, galvijus, geriamojo vandens tiekimo įrenginius ir jo atsargas, taip pat drėkinimo mechanizmus.

Analizuojant valstybių praktiką, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog ypatingųjų teisėjų kolegijų Kambodžos teismuose mėginimas nuteisti Demokratinės Kampučijos vadovus, atsakingus už bado nusikaltimų vykdymą 1975 – 1979 m. yra tik pirmasis tarptautinės bendrijos bandymas nuteisti asmenis, atsakingus už bado nusikaltimų vykdymą, nors 2008 m. Europos

Parlamentas Holodomorą – „dirbtinį” badą Ukrainoje 1932 -1933 m. – taip pat pripažino nusikaltimais žmoniškumui¹⁸⁰.

Kaip teigia tyrimų instituto „Globalaus vystymosi centras” analitikas Ch. Kenny, bado nebebūna nė vienoje šalyje, kurios lyderiai rodo bent šiokią tokį rūpestį piliečių gerove, nes iš tiesų badas vis dažniau tampa kryptingos vyriausybės politikos instrumentu¹⁸¹ ir jis yra žmogaus „sukurta“¹⁸² humanitarinė krizė – „naujieji”¹⁸³ badai.

„Naujieji” badai, lyginant juos su badais iki XX amžiaus, kurie būdavo nulemti stichinių nelaimių, yra tiesiogiai susiję su valstybės valdymo režimo vykdoma politika¹⁸⁴. Kaip teigia A. Sen, tai liudija ir faktas, jog bado niekada nebuvo valstybėje, kurioje vyrauja daugiapartinė demokratija¹⁸⁵. „Naujojo” bado pavyzdžiais galima laikyti jau minėtą Holodomorą, badą Etiopijoje¹⁸⁶ ar tebevykstantį badą Sudane.

Nors yra manančių, kad bado situacijų teisinį vertinimą ir valstybės atsakomybės pripažinimą apsunkina tai, jog tarptautinėje teisėje nėra nustatyto ir visuotinai priimtino bado nusikaltimų apibrėžimo, kuris palengvintų ir pačios humanitarinės krizės vertinimą¹⁸⁷, autorės nuomone, bado nusikaltimai

¹⁸⁰ 2008 m. spalio 23 d. Europos Sąjungos Parlamento rezoliucija dėl Holodomoro paminėjimo [interaktyvus]. Nr. RC-B6-0571/2008 [žiūrėta 2012 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-20080523&language=EN>>.

¹⁸¹ *Kai badas lygu masinės žudynės* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 24 d.] Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/12007696/Kai.badas.lygu.masines.zudynes=2011-07-30_18-31/>.

¹⁸² R. Stark teigia, jog badas yra žmogaus sukurta humanitarinė krizė, kuri negali būti siejama tik su maisto trūkumu, atsiradusiu dėl stichinės nelaimės, pavyzdžiui, sausras. Šaltinis: STARK, Renate. *Holodomor, Famine in Ukraine 1932-1933: A Crime Against Humanity or Genocide?* [interaktyvus]. Irish Journal of Applied Social Studies, vol. 100, Iss. 1, Article 2 [žiūrėta 2012 m. sausio 14 d.] Prieiga per internetą: <www.arrow.dit.ie/ijass/vol10/iss1/2>. p. 20 - 21.

¹⁸³ S. Devereux išskiria ir senus batus, kurie nuo naujųjų skiriasi tuo, jog jų priežastis yra Dievo valia ir maisto trūkumas dėl stichinių nelaimių nesigilinant į valstybės atsakomybę dėl bado. Šaltinis: *The New Famines. Why Famines Persist in an Era of Globalization?* Edited by S. Devereux. New York: Routledge, 2007, p. 9.

¹⁸⁴ *Ibid*, p. 7.

¹⁸⁵ SEN, Amartya. *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 178. Jo nuomone, šie demokratinio valdymo požymiai apsaugo gyventojus nuo bado: 1) „budri” spauda, kuri užtikrina informacijos apie gresiančią krizę dėl maisto trūkumo viešinimą bei; 2) laisvi ir teisėti daugiapartiniai rinkimai, leidžiantys užtikrinti vyriausybės atskaitomybę dėl vykdomos politikos.

¹⁸⁶ 1983 - 1985 m. Etiopijos vyriausybė pasinaudojo sausras nulemtu maisto stygiumi ir tyčiniiais veiksmais sukėlė badą, nukreiptą prieš sukilėlius tam tikruose regionuose. Šaltinis: *Evil Days: Thirty Years of War and Famine in Ethiopia* [interaktyvus]. An Africa Watch Report, 1991 [žiūrėta 2012 m. sausio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/Ethiopia919.pdf>>, p. 5.

¹⁸⁷ SEN, *ibid*, p. 367.

gali būti vertinami remiantis tarptautinių nusikaltimų apibrėžimais. Bado nusikaltimai gali turėti genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, todėl dėl jų galėtų būti keliamas valstybės tarptautinės atsakomybės klausimas nepaisant to, jog atskiro bado nusikaltimų reglamentavimo tarptautinėje teisėje nėra. Atsižvelgiant į tai, bado nusikaltimai galėtų būti ir humanitarinės krizės priežastis, jei jų metu būtų vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, keliantys grėsmę daugelio asmenų sveikatai bei turintys tarptautinių nusikaltimų požymių.

1.3. Valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės

Siekiant konstatuoti valstybės atsakomybę dėl humanitarinės krizės, remiantis JT Tarptautinės teisės komisijos parengtu ir JT Generalinėje Asamblėjoje patvirtintu Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto¹⁸⁸ 2 str., visų pirma, masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, keliančių grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai bei turinčių tarptautinių nusikaltimų požymių, vykdymas turėtų būti priskirtinas valstybei pagal valstybių atsakomybės normas šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Antra, tokie veiksmai turi būti nesuderinami su šios valstybės prisiimtais tarptautiniais įsipareigojimais.

Atsižvelgiant į tai, kad humanitarinės krizės metu paprastai yra vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių, turinčių *jus cogens* pobūdį, pažeidimai, siekiant nustatyti valstybės atsakomybę dėl humanitarinės krizės, būtina išanalizuoti valstybių pareigas, nustatytas bendrojoje tarptautinėje teisėje, kurios turėtų užtikrinti, kad *jus cogens* normų pažeidimai būtų nutraukti. Masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų priskirtinumo valstybei klausimas analizuojamas antrame šio skyriaus poskyryje siekiant nustatyti, kokiais atvejais valstybės atsakomybės dėl humanitarinės krizės galėtų būti

¹⁸⁸ JT Tarptautinės teisės komisijos Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras [interaktyvus]. JT GA rezoliucijos 53/10 (2001) priedas [žiūrėta 2011 m. spalio 4 d.] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf>.

tiesioginė arba netiesioginė ir išsiaiškinti žlugusios valstybės atsakomybės dėl humanitarinės krizės ypatumus.

1.3.1. Valstybės pareiga nutraukti humanitarinę krizę

Nuo JT Chartijos priėmimo tarptautinės teisės dėmesio centre buvusią valstybę pakeitė žmogus ir jo teisės¹⁸⁹. Teisiškai neprivalomą 1948 m. Visuotinę Žmogaus Teisių Deklaraciją, kuri vėliau buvo pripažinta tarptautinės paprotinės teisės šaltiniu, pakeitė universalios ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sutartys¹⁹⁰, numačiusios pažeistų žmogaus teisių gynimo mechanizmus. O *ergo omnes* įsipareigojimų koncepcijos atsiradimas tapo tarptautinės bendrijos bendros vertybių sistemos pagrindu¹⁹¹. *Ergo omnes* įsipareigojimai didžiaja dalimi kyla iš bendrųjų principų, susijusių su labiausiai saugomomis žmogaus teisėmis, t. y. pagrindinėmis žmogaus teisėmis¹⁹². Dėl šios priežasties pagrindinių žmogaus teisių apsauga, kaip ir valstybių įsipareigojimai pagal tarptautinę humanitarinę teisę, yra *erga omnes* įsipareigojimai, t. y. įsipareigojimai visai tarptautinei bendrijai¹⁹³.

Tarptautinės teisės „humanizacijos“¹⁹⁴ tendencija turėjo įtakos tam, kad tarptautinių nusikaltimų, t. y. genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų, draudimai būtų pripažinti *jus cogens* pobūdžio normomis šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje¹⁹⁵. Atsižvelgiant į tai, kad humanitarinės krizės metu vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai turi

¹⁸⁹ TBTBJ 1995 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* Nr. IT-94-1-AR-72, pastraipa 97.

¹⁹⁰ 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, 1950 m. EŽTK, Amerikos žmogaus teisių konvencija ir kt.

¹⁹¹ SIMMA, Bruno. From Bilateralism to Community Interest in International Law. *Recueil des Cours*, 1994, vol. VI, p. 217.

¹⁹² TTT sprendimas Barcelona Traction byloje, išnaša 64, pastraipa 32.

¹⁹³ SIMMA, Bruno. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, 1999, vol. 1, p. 1 - 22, p. 2. TTT Barcelona Traction byla, *ibid.*, pastraipa 33. Dėl tarptautinės humanitarinės teisės – TTT konsultacinė išvada dėl sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje, išnaša 12, pastraipa 157.

¹⁹⁴ MERON, Theodor. *The Humanization of International Law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2006.

¹⁹⁵ SIMMA, Bruno, ALSTON, Philip. The Sources of Human Rights Law. *Australian Yearbook of International Law*, 1992, p. 82-108, 103. TTT 1951 m. gegužės 28 d. konsultacinė išvada dėl išlygų JT Genocido konvencijai. ICJ Reports, 1951, p. 15, pastraipa 23. BASSIOUNI, Cherif M. *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes. Law and Contemporary Problems*, 1996, vol. 59, no. 4, p. 63 - 74, p. 63.

tarptautinių nusikaltimų požymių, galima daryti išvadą, jog egzistuoja pakankamai svarios priežastys teigti, kad valstybės turi bendrą pareigą tarptautinei bendrijai nutraukti *jus cogens* normų pažeidimus savo teritorijoje, *inter alia* nutraukti humanitarinę krizę, ir užtikrinti, jog *jus cogens* normų būtų laikomasi ne tik savo teritorijoje, bet ir kitose valstybėse.

Siekiant patvirtinti arba paneigti šią prielaidą, būtina išanalizuoti valstybių pareigas pagal žmogaus teisių apsaugos normas šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir tarptautinę humanitarinę teisę, atskirai išanalizuoti valstybių pareigas pagal JT Genocido konvenciją ir atskleisti pareigos bendradarbiauti siekiant nutraukti *jus cogens* normų pažeidimus pobūdį šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

1.3.1.1. Pareiga nutraukti *jus cogens* normų pažeidimus

JT Chartija įpareigoja valstybes skatinti visuotinai gerbti žmogaus teises bei laisves ir jų laikytis¹⁹⁶, o universalios ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemos sustiprina šią bendrą valstybių pareigą, nustatydamas papildomas pareigas valstybėms siekiant užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių laikymąsi. Žmogaus teisių apsaugos normos yra sudėtinė tarptautinės teisės dalis, kuri atspindi bendras žmonijos vertybes, nuo kurių užtikrinimo valstybės negali nukrypti net ir karo atveju¹⁹⁷.

EŽTK 1 str. nustato bendrą valstybių pareigą gerbti žmogaus teises¹⁹⁸. JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 str. 1 d. nustato, kad kiekviena valstybė įsipareigoja gerbti ir visiems esantiems jos teritorijoje bei priklausantiems jos jurisdikcijai asmenims užtikrinti teises, pripažįstamas šiame Pakte, be jokių skirtumų, tokių kaip rasė, odos spalva, lytis, kalba, religija, politiniai arba kiti įsitikinimai, tautinė ar socialinė kilmė, turtinė

¹⁹⁶ JT Chartijos 1 str. 3 d., JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto preambulė.

¹⁹⁷ HEINTZE, Hans-Joachim. On the Relationship Between Human Rights Law Protection and International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*, 2004, vol. 86, no. 856, p. 789 - 814, p. 789.

¹⁹⁸ EŽTK 1 str.: Aukštosios susitariančiosios šalys kiekvienam jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui užtikrina šios Konvencijos I skyriuje apibrėžtas teises bei laisves.

padėtis, gimimas ar koks nors kitas požymis. Pagal 1949 m. Ženevos konvencijų bendrą 1 str., valstybės įsipareigoja laikytis šios Konvencijos ir užtikrinti jai pagarbą bet kokiomis aplinkybėmis.

Europos valstybės nutarė pasirinkti terminą „užtikrina“ (angl. *shall secure*) vietoj žodžių junginio „įsipareigoja užtikrinti“ (angl. *undertake to secure*) norėdamos pabrėžti privalomą šios straipsnio pobūdį¹⁹⁹. Privalomą EŽTK 1 str. numatyto įsipareigojimo pobūdį patvirtino ir EŽTT savo jurisprudencijoje. EŽTT byloje *Airija v. JK* konstatavo, jog pasirinkdamos tokią EŽTK 1 str. formuluotę valstybės siekė nustatyti, kad Konvencijos pirmoje dalyje nustatytos teisės ir laisvė yra užtikrinamos kiekvienam valstybės dalyvės jurisdikcijoje esančiam asmeniui²⁰⁰. EŽTK 1 str. nustato dvejopo pobūdžio valstybių pareigas, t. y. pozityvias – imtis veiksmų siekiant užtikrinti Konvencijoje numatytas žmogaus teises ir negatyvias – susilaikyti nuo trukdymo naudotis Konvencijos ir jos protokolų suteikiamomis teisėmis ir laisvėmis²⁰¹, t. y. jų nepažeisti.

Valstybių įsipareigojimai pagal JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 str. 1 d. tai pat apima tiek pozityvias, tiek negatyvias valstybių pareigas²⁰². Tai reiškia, jog kiekviena valstybės, Pakto dalyvė, privalo susilaikyti nuo Pakte numatytų teisių pažeidimų ir bet kokie nukrypimai nuo šių teisių užtikrinimo gali būti pateisinami tik remiantis atitinkamomis Pakto nuostatomis. Valstybių priiimtas įsipareigojimas užtikrinti pagarbą žmogaus teisėms, reiškia, jog kiekviena valstybė privalo imtis veiksmų, siekdama nutraukti privačių asmenų ar jų grupių veiksmus, kurie pažeidžia Pakte nustatytas žmogaus teises ir laisves.

¹⁹⁹ Council of Europe, Preparatory Work on Article 1 of the European Convention on Human Rights. *Documents*, 1950, vol. 5, p. 66.

²⁰⁰ EŽTT 1978 m. sprendimas byloje *Airija v. JK*, European Court of Human Rights, vol. 25 (Ser. A), pastraipa 239.

²⁰¹ Article 1 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: A Solution to the Systematic Non-Application of the Convention by the Federation of Russia? [interaktyvus]. Memorandum prepared for and in partnership with SUTYAJNIK, 2010 [žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą: <http://www.cidhdh.uqam.ca/documents/Article_1_of_the_European_Convention.pdf>, p. 8.

²⁰² JT Žmogaus teisių tarybos komentaras Nr. 31 dėl bendrų valstybių įsipareigojimų pagal JT Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą pobūdžio [interaktyvus]. Nr. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 2004 [žiūrėta 2012 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm>> pastraipa 6.

Reikia atkreipti dėmesį, jog JT Žmogaus teisių taryba pabrėžė, kad valstybių įsipareigojimai, susiję su pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimu, yra *erga omnes* įsipareigojimai, todėl remiantis JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 str. 1 d. kiekviena valstybė yra suinteresuota, kad kitos valstybės laikytųsi pagal Paktą prisimtų savo įsipareigojimų ir užtikrintų žmogaus teisių laikymąsi²⁰³.

Pagal 1949 m. Ženevos konvencijų bendrą 1 str., valstybės įsipareigojo imtis visų būtinų priemonių, kad jų teritorijoje būtų užtikrinta pagarba Ženevos konvencijoms ir jų laikymąsi²⁰⁴. 1949 m. Ženevos konvencijų bendras 1 str. kartu su kitais Ženevos konvencijų straipsniais nustato valstybių pozityvias ir negatyvias pareigas, susijusias su šių Konvencijų pažeidimų nutraukimu jų teritorijoje²⁰⁵. Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas, komentuodamas šį straipsnį, pabrėžė, jog valstybės įsipareigojo ne tik gerbti Ženevos konvencijas, bet ir užtikrinti jų visuotinį taikymą²⁰⁶. Šiai dienai sutinkama, jog 1949 m. Ženevos konvencijų 1 str. nustatytas valstybių įsipareigojimas užtikrinti Konvencijų laikymąsi visomis aplinkybėmis turi būti aiškinamas, kaip nustatantis valstybių įsipareigojimas užtikrinti, kad kitos Konvencijų dalyvės laikytųsi Konvencijomis prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų²⁰⁷. T. Meron nuomone, 1949 m. Ženevos konvencijų bendras 1 str. yra *erga omnes* įsipareigojimų koncepcijos tarptautinėje teisėje pirmtakas²⁰⁸.

Tokį 1949 m. Ženevos konvencijų 1 str. aiškinimą patvirtino ir TTT konsultacinėje išvadoje dėl *sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje*. Teismas

²⁰³ *Ibid.*, pastraipa 2.

²⁰⁴ FOCARELLI, Carlo. Common Article 1 of the 1949 Geneva Conventions: a Soup Bubble. *European Journal of International Law*, 2010, vol. 21, np. 1, p. 125 - 171, p. 127.

²⁰⁵ *Ibid.*, p. 129.

²⁰⁶ Cituota iš *ibid.*, p. 131.

²⁰⁷ BENVENUTI, Paolo. Ensuring Observance of International Humanitarian Law: Function, Extent and Limits of the Obligations of Third States to Ensure Respect of International Humanitarian Law. In International Institute of Humanitarian Law, *Yearbook* (1989 - 1990), p. 27. GASSER, Hans Peter. Ensuring Respect for the Geneva Conventions and Protocols: The Role of Third States and the United Nations. In *Effecting Compliance. Armed Conflict and the New Law*. Edited by H. Fox and M. Neyer. London: British Institute of International and Comparative Law, 1993, p. 15. BRILMAYER, Lea, TEFALIDET, Isaias Yemane. Third State Obligations and the Enforcement of International Law. *International Law and Politics*, 2011, vol. 44, no. 1, p. 1 - 53, p. 19.

²⁰⁸ MERON, Theodore. *Human Rights and Humanitarian Norms as Customary Law*. Oxford: Clarendon Press, 1989, p. 190.

konstatavo, jog 1949 m. Ženevos konvencijos dėl civilių apsaugos karo metu dalyvės turi pareigą užtikrinti, kad Izraelis laikytųsi savo tarptautinių įsipareigojimų pagal tarptautinę humanitarinę teisę veiksmais, suderinamais su JT Chartija²⁰⁹.

Atsižvelgiant į EŽTK 1 str., JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 str. 1 d. ir 1949 m. Ženevos konvencijų bendro 1 str. nuostatas, galima daryti išvadą, kad pareiga nutraukti žmogaus teisių, turinčių *jus cogens* pobūdį pažeidimus, keliančius grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai bei turinčius tarptautinių nusikaltimų požymių, šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje gali būti analizuojama kaip

1. Kiekvienos valstybės pareiga nutraukti *jus cogens* normų pažeidimus savo teritorijoje; arba

2. Kiekvienos valstybės pareiga užtikrinti tokių pažeidimų nutraukimą kitose valstybėse, nes su pagrindinėmis žmogaus teisėmis susiję valstybių įsipareigojimai yra *erga omnes* pobūdžio įsipareigojimai, t. y. įsipareigojimai visai tarptautinei bendrijai ir kiekviena valstybė turi teisinį interesą, kad šių įsipareigojimų būtų laikomasi.

Bendra valstybių pareiga nutraukti jos teritorijoje vykstančius *jus cogens* normų pažeidimus gali būti išvedama iš konkrečių valstybės pareigų, susijusių su pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimu jų jurisdikcijoje esantiems asmenims. Pagrindinis dėmesys šioje disertacijoje skiriamas valstybių pareigų, susijusių su teise į gyvybę, analizei.

EŽTK 2 str. 1 d. nustato, jog niekam negalima tyčia atimti gyvybės, išskyrus vykdant teismo nuosprendį už nusikaltimą, už kurį tokia bausmė yra numatyta įstatymo. Analizuojant valstybių įsipareigojimas pagal EŽTK ir remiantis EŽTT praktika, galima teigti, jog EŽTK 2 str. be pozityvios pareigos nevykdyti tyčinių teisės į gyvybę pažeidimų, įpareigoja Konvencijos dalyvę užkirsti kelią bet kokiems asmens teisės į gyvybę pažeidimams, kai tokių pažeidimų grėsmė egzistuoja, t. y. turi ir teisės į gyvybę pažeidimų prevencijos

²⁰⁹ TTT konsultacinė išvada dėl sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje, išnaša 12, pastraipa 159.

pareigą²¹⁰. Tokiu atveju siekiant konstatuoti valstybės atsakomybę dėl šios pareigos nevykdymo, būtina įrodyti, jog valstybė žinojo arba turėjo žinoti apie teisės į gyvybę pažeidimų grėsmę ir nesiėmė visų pagal jos galimybes įmanomų priemonių, kad asmens ar asmenų teisės į gyvybę pažeidimų būtų išvengta²¹¹.

JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 6 str. 1 d. nustato, jog negalima savavališkai atimti niekieno gyvybės. Remiantis JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 6 str. (Teisė į gyvybę) komentaru²¹², kiekviena valstybė turi pareigą užkirsti kelią karui, genocidui ir kitiems smurto protrūkiams visuomenėje, kurie nulemia atsitiktinius (angl. *arbitrary*) gyventojų gyvybių praradimus. Šioje vietoje, reikia atkreipti dėmesį, jog ši pareiga galioja net ir ginkluoto konflikto metu, tačiau atsitiktinis gyvybės atėmimas ginkluoto konflikto metu pagal JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 6 str. būtų vertinamas atsižvelgiant į tarptautinę humanitarinę teisę, pavyzdžiui, į tai, ar asmuo galėjo būti laikomas ne kombatantu²¹³.

Ši žmogaus teisių apsaugos normų ir tarptautinės humanitarinės teisės santykio aiškinimą patvirtino ir TTT konsultacinėje išvadoje dėl *branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo*. Teismas nurodė, jog terminas „atsitiktinai“ turi būti aiškinamas atsižvelgiant į tarptautinę humanitarinę teisę²¹⁴. TTT konsultacinėje išvadoje dėl *sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje* konstatavo, jog teisė į gyvybę ginkluoto konflikto metu turi būti analizuojama remiantis tarptautine humanitarine teise²¹⁵.

EŽTK 15 str. 2 d. nustato, jog valstybėms draudžiama nukrypti nuo įsipareigojimų pagal 2 str. (teisė į gyvybę), išskyrus mirties atvejus dėl teisėtų

²¹⁰ EŽTT sprendimas byloje *Osman v. JK*, išnaša 60, pastraipa 115 - 116. KORFF, išnaša 60, p. 7.

²¹¹ *Ibid.*, EŽTT 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Akkoc v. Turkija* Nr. 22947/93 ir 22948/93, pastraipa 94, sprendimas byloje *Çakici*, išnaša 60, pastraipa 86.

²¹² 1982 m. JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 6 str. (Teisė į gyvybę) komentaras [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/84ab9690ccd81fc7c12563ed0046fae3>>, pastraipa 2.

²¹³ HEINTZE, išnaša 197, p. 796.

²¹⁴ TTT 1996 m. birželio 8 d. konsultacinė išvada dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo. ICJ Reports, 1996, p. 226, pastraipa 25.

²¹⁵ TTT konsultacinė išvada dėl sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje, išnaša 12, pastraipa 101.

karo veiksmų. Kaip teigia L. Doswald - Beck²¹⁶, teisėti karo veiksmai, remiantis sisteminiu EŽTK aiškinimu, reiškia tarptautinį ginkluotą konfliktą, nes riaušės ar sukilimas papuola į EŽTK 2 str. 2 d. c punktą, kuris numato, jog gyvybės atėmimas nėra laikomas teisės į gyvybę pažeidimu, jeigu tai padaroma panaudojant ne daugiau jėgos negu neišvengiamai būtina imantis teisėtų veiksmų siekiant numalšinti riaušės ar sukilimą.

2005 m. vasario mėn. EŽTT priėmė sprendimus bylose *Isayeva Yusupova ir Bazayeva v. Rusija*²¹⁷ ir *Isayeva v. Rusija*²¹⁸. *Isayeva v. Rusija* byloje, Rusijos saugumo pajėgos bombardavo transporto priemonę, kuria ieškovė, jos šeima ir kiti asmenys mėgino pabėgti iš kaimo dėl to, jog šiame kaime vyko ginkluota kova tarp Rusijos ir čečėnų ginkluotųjų pajėgų. Ieškovės sūnus ir dukterėčios žuvo, o pati ieškovė ir kiti su ja buvę asmenys buvo sunkiai sužeisti.

EŽTT konstatavo, jog nepaisant to, kad ginkluotų čečėnų kovotojų buvimas toje teritorijoje pateisino Rusijos veiksmus remiantis EŽTK 2 str. 2 d. c punkte numatyta išimtimi, bet neatrankinio pobūdžio (angl. *indiscriminate*) ginklų panaudojimas buvo neproporcingas siekiant apsaugoti gyventojus nuo jų gyvybėms iškilusios grėsmės²¹⁹. *Isayeva Yusupova ir Bazayeva v. Rusija* byloje, kuri buvo susijusi su ta pačia Rusijos saugumo pajėgų ataka, EŽTT konstatavo, jog įvykdyta operacija buvo suplanuota ir vykdoma netinkamai, nes operacijos metu nebuvo užtikrinta civilių apsauga²²⁰. Reikia atkreipti dėmesį, jog EŽTT abiejose bylose nesigilino į tai, ar valstybėje vyko ginkluotas konfliktas, ar tai buvo sukilimas ir valstybės galėjo nukrypti nuo EŽTK 2 str. laikymosi remiantis to pačio straipsnio 2 d. c punktu. Priešingai, Teismas konstatavo, jog nepaprastosios padėties įvesta nebuvo ir išlygų pagal EŽTK 15 str. taip pat nebuvo padaryta.

Galima daryti išvadą, kad valstybės visose situacijose turi pareigą

²¹⁶ DOSWALD-BECK, Louise. The Right to Life in Armed Conflict: Does International Humanitarian Law Provide all the Answers? *International Review of the Red Cross*, 2006, vol. 88, no. 864, p. 881 - 904, p. 882.

²¹⁷ EŽTT 2005 vasario 24 d. sprendimas byloje *Isayeva Yusupova ir Bazayeva v. Rusija* Nr. 57947/00.

²¹⁸ EŽTT 2005 vasario 24 d. sprendimas byloje *Isayeva v. Rusija* Nr. 57950/00.

²¹⁹ *Ibid.*, pastraipa 191.

²²⁰ Žr. išnašą 217, pastraips 178 - 182.

nevykdyti tyčinių teisės į gyvybę pažeidimų, turi teisės į gyvybę pažeidimų prevencijos pareigą ir turi pareigą imtis veiksmų, siekiant užkirsti kelią atsitiktinėms civilių mirtims net ir dėl teisėtų tikslų, pavyzdžiui, numalšinti valstybėje kilusį maištą.

Šioje vietoje reikia atkreipti dėmesį į tai, jog remiantis TBTR praktika, net ir tuo atveju, kai tarp civilių yra ne civilių asmenų, šis faktas nepakeičia šių asmenų kaip civilių asmenų statuso²²¹. Vadinasi, valstybė turi pozityvią pareigą užtikrinti civilių, net jei tarp jų būtų ir maištininkų, apsaugą ir užkirsti kelią jų teisės į gyvybę pažeidimams.

Pozityvios bei negatyvios valstybių pareigos yra nustatytos ir dėl kitų pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimo. EŽTK 3 str. draudžia bet kokias kankinimą sudarančias veikas valstybės viduje ir numato valstybės pareigą imtis prevencinių priemonių siekiant užkirsti joms kelią²²². Analizuojant Konvenciją sistemiškai ir atsižvelgiant į Konvencijos 1 str., kuris numato bendrą valstybių pareigą gerbti žmogaus teises²²³, galima teigti, jog EŽTK 3 str. nustato valstybių pareigą imtis priemonių, jog jų jurisdikcijoje esantys asmenys nebūtų kankinami ar nepatirtų kito nežmoniško elgesio net ir tuo atveju, kai šiuos pažeidimus vykdytų privatūs asmenys²²⁴. JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 7 str. nustato, jog niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas. Ypač draudžiama daryti medicinos ar mokslinius bandymus su asmeniu be asmens laisvo sutikimo. 1984 m. priimta JT Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą taip pat numato valstybių prevencijos pareigą, t. y. pareigą užkirsti

²²¹ TBTR 2003 m. gegužės 15 d. sprendimas *Semanza* byloje, išnaša 142, pastraipa 330; 2006 m. gruodžio 13 d. sprendimas *Seromba* byloje, išnaša 102, pastraipa 358; 2005 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Muhimana* Nr. ICTR-95-1B-T, pastraipa 528; 2001 m. birželio 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bagilishema* Nr. ICTR-95-1A-T, pastraipa 79; 2000 m. sausio 27 d. sprendimas *Musema* byloje, pastraipa 207; 1999 m. gegužės 21 d. sprendimas *Kayishema ir Ruzindana* byloje, pastraipa 128; 1998 m. rugsėjo 2 d. sprendimas *Akayesu* byloje, pastraipa 582.

²²² DRAKŠAS, Romualdas. VALUTYTĖ, Regina. Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje. *Teisė*, 2009, tomas 71, p. 7-24, p. 11.

²²³ EŽTK 1 str.: Aukštosios susitariančiosios šalys kiekvienam jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui garantuoja šios Konvencijos I skyriuje apibrėžtas teises bei laisves.

²²⁴ REIDY, išnaša 63, p. 37.

kelių kankinimų ir kitokio nežmoniško elgesio draudimo pažeidimus²²⁵, kitas pozityvias pareigas siekiant užtikrinti kankinimų ir kito nežmoniško elgesio draudimo laikymąsi.

Apibendrinant galima teigti, kad

1. Žmogaus teisių apsaugos normos nustato pozityvias ir negatyvias pareigas valstybėms, kad būtų užtikrintas pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių, t. y. *jus cogens* normų, laikymasis jų teritorijoje net ir karo ar nepaprastosios padėties atveju.

2. Pozityvios valstybės pareigos apima ir prevencijos pareigą, t. y. valstybių pareigą užkirsti kelią žmogaus teisių ir laisvių pažeidimams, kai iškyla tokių pažeidimų grėsmė, nes priešingu atveju, žmogaus teisių apsaugos normos netektų savo pirminės prasmės²²⁶. JT Generalinis Sekretorius taip pat patvirtino, jog valstybės pagal bendrąją tarptautinę teisę turi prevencijos pareigą užkirsti kelią masiniams ar sistemingiems žmogaus teisių pažeidimams²²⁷.

3. *Pacta sunt servanda*, todėl bendra valstybių pareiga gerbti atitinkamose tarptautinėse sutartyse dėl žmogaus teisių apsaugos nurodytas žmogaus teises ir laisves neabejotinai būtų pažeista, jei valstybė vykdytų masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius tarptautinių nusikaltimų požymių.

4. Iš bendros valstybių pareigos nutraukti pagrindinių žmogaus teisių, turinčių *jus cogens* pobūdį, pažeidimus gali būti kildinama ir JT Genocido konvencijoje nustatyta valstybių pareiga užkirsti kelią genocidui, nes valstybių įsipareigojimų pobūdis pagal JT Genocido konvenciją iš esmės yra tokio paties pobūdžio kaip ir valstybių įsipareigojimai, nustatyti kitose tarptautinėse sutartyse, susijusiose su žmogaus teisių apsauga²²⁸.

²²⁵ TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 426.

²²⁶ JT Žmogaus teisių tarybos komentaras apie įsipareigojimų pobūdį, išnaša 202, pastraipa 17.

²²⁷ JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Įgyvendinant pareigą apsaugoti“, išnaša 172, I dalies pastraipa 3.

²²⁸ SIMMA, Bruno. International Human Rights and General International Law: A Comparative Analysis. *Collected Courses of the Academy of European Law*, 1994, vol. VI-2, p. 195 - 200.

1.3.1.2. Pareiga užkirsti kelią genocidui

JT Genocido konvencija atspindi bendrą tarptautinės bendrijos interesą apsaugoti tam tikras asmenų grupes ir siekį patvirtinti pagrindinius moralės principus²²⁹. JT Genocido konvencijos 1 str. nustato, jog susitariančios šalys patvirtina, kad genocidas, nesvarbu, ar jis vykdomas taikos ar karo metu, yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, ir įsipareigoja užkirsti jam kelią ir už jį bausti.

Valstybės atsakomybės pagal JT Genocido konvenciją galimybė ir konkrečios valstybių pareigos pagal šią tarptautinę sutartį pirmą kartą buvo analizuojamos TTT *Genocido* byloje. Visų pirma, TTT sprendė klausimą, ar pagal JT Genocido konvenciją dėl genocido vykdymo gali būti keliamas valstybės, o ne tik fizinių asmenų tarptautinės baudžiamosios atsakomybės klausimas.

Teismas konstatavo, jog valstybė gali būti laikoma atsakinga už genocido vykdymą, susitarimą jį vykdyti, tiesioginį ir viešą kurstymą vykdyti genocidą, pasikėsinimą vykdyti genocidą ir bendrininkavimą vykdant genocidą jei šiuos JT Genocido konvencijos 3 str. nurodytus veiksmus atliko asmenys ar jų grupės, kurių veiksmai gali būti priskirtini valstybei pagal valstybių atsakomybės normas tarptautinėje teisėje²³⁰. Jei būtų konstatuota valstybės atsakomybė dėl nurodytų veikų, tuomet būtinybės vertinti, ar valstybė užtikrino savo prevencijos pareigos pagal JT Genocido konvencijos 1 str. įgyvendinimą, nėra.

Teismas nurodė, jog JT Genocido konvencijos 1 str. yra valstybės tiesioginės ir netiesioginės tarptautinės atsakomybės pagrindas, nes logiška, jog jei valstybė vykdo genocidą ar atlieka kitus veiksmus nurodytus JT Genocido konvencijos 3 str., tai reiškia, kad ji neįgyvendino ir savo pareigos užkirsti jam kelią pagal Genocido konvencijos 1 str. Jei asmenų ar jų grupių veiksmai, papuolantys į genocido nusikaltimo draudimo sritį, negali būti

²²⁹ TTT 1950 m. lapkričio 20 d. konsultacinė išvada dėl išlygų Konvencijai dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį. ICJ Reports, 1951, p. 15, p. 23.

²³⁰ TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 382.

priskirtini valstybei pagal tarptautinėje teisėje taikomas priskirtinumo taisykles, tokiu atveju, valstybės tiesioginės atsakomybės dėl genocido nekyla, bet gali būti keliamas valstybės netiesioginės atsakomybės klausimas dėl to, jog valstybė neužtikrino savo prevencijos pareigos įgyvendinimo ir neužkirto kelio genocidui²³¹.

Tarp TTT teisėjų atsirado ir teigiančių, jog pagal JT Genocido konvenciją gali būti keliamas tik fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės klausimas. Remiantis dabartinio TTT pirmininko teisėjo P. Tomka atskirąja nuomone, valstybių pareiga nubausti asmenis, atsakingus už genocidą, nustatyta JT Genocido konvencijos 1 str., leidžia manyti, jog šiame straipsnyje genocidas turi būti suprantamas tik kaip fizinių asmenų vykdomas nusikaltimas ir pagal šią Konvenciją gali būti keliamas tik fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės klausimas²³². Jo nuomone, nekyla abejonių, kad pagal tarptautinę teisę valstybėms draudžiama vykdyti masinius ir sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, kurie gali būti laikomi genocidu, bet valstybės priimdamos JT Genocido konvenciją pasirinko įgyvendinti šios Konvencijos preambulėje nurodytą tikslą – išvaduoti žmoniją nuo tokios pasibaisėtinos nelaimės – nustatant valstybių įsipareigojimą bausti asmenis, atsakingus už genocido vykdymą, nes valstybė yra abstraktus darinys, kuris negali veikti be konkrečių asmenų, vykdančių tarptautinės teisės draudžiamus veiksmus²³³.

Autorės nuomone, net ir pripažinus, jog JT Genocido konvencijos tikslas buvo nustatyti valstybių pareigas, susijusias su fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės dėl genocido įgyvendinimu, valstybė gali būti laikoma atsakinga dėl genocido vykdymo, nes genocido draudimas kartu yra ir tarptautinės paprotinės teisės norma. Jei tam tikrų asmenų ar jų grupės veiksmai patektų į genocido draudimo taikymo sritį ir galėtų būti priskirti konkrečiai valstybei pagal valstybių atsakomybės normas tarptautinėje paprotinėje teisėje, tokiu atveju valstybės ir fizinių asmenų baudžiamoji

²³¹ TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 382.

²³² TTT teisėjo P. Tomka atskiroji nuomonė Genocido byloje, *ibid.*, pastraipa 40.

²³³ *Ibid.*, pastraipa 42.

atsakomybė dėl genocido egzistuoti kartu ir vieną kitą „papildytą“²³⁴. Tokią situaciją TTT *Genocido* byloje pavadino atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus dvilypumu²³⁵. Fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės ir valstybės atsakomybės tikslai yra skirtingi: baudžiamoji fizinių asmenų atsakomybė leidžia įgyvendinti nubaudimo, atgrasinimo ir prevencijos tikslą, o valstybės atsakomybė yra daugiau reparačinio, o ne baudžiamojo pobūdžio²³⁶.

Analizuodamas valstybių prevencijos pareigą užkirsti kelią genocidui, TTT konstatavo, jog pareiga užkirsti kelią genocidui nereikia pareigos užkirsti jį sėkmingai, t. y. valstybės tiesiog turi pareigą imtis visų joms prieinamų priemonių siekiant išvengti genocido²³⁷. Galimybė prisidėti prie kelio genocidui užkirtimo yra tiesiogiai susijusi su valstybės galimybe paveikti asmenų ar jų grupių, ketinančių vykdyti ar jau jį vykdančių genocidą, veiksmus, t. y. turėti įtakos jų veiksams²³⁸. Teismo nuomone, ši įtaka priklauso nuo atstumo tarp valstybės ir asmenų, kuriems gresia genocido pavojus arba prieš kuriuos jis jau yra vykdomas, politinių ryšių ir kitokio pobūdžio sąsajų tarp valstybės institucijų ir konkrečioje situacijoje veikiančių asmenų ar jų grupių.

Valstybės netiesioginės atsakomybės dėl prevencijos pareigos nesilaikymo pripažinimas tarptautinėje teisėje leidžia užtikrinti svarbiausius tarptautinės bendrijos interesus žmogaus teisių apsaugos srityje, kurie remiasi globalaus solidarumo idėja²³⁹. Atsižvelgiant į tai ir turint omenyje, jog humanitarinė krizė yra suprantama kaip masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, keliantys grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai bei turintys tarptautinių nusikaltimų požymių, remiantis TTT sprendimu *Genocido* byloje, valstybės pareiga užkirsti kelią genocidui pagal

²³⁴ NOLLKAEMPER, Andre. Systematic Effects of International Responsibility for International Crimes. *Santa Clara Journal of International Law*, 2010, vol. 8, p. 313 - 352, p. 352.

²³⁵ TTT *Genocido* byla, išnaša 11, pastraipa 163.

²³⁶ NOLLKAEMPER, Andre. Concurrence Between Individual Responsibility and State Responsibility in International Law. *International Comparative Law Quarterly*, 2003, vol. 52, p. 615 - 640, p. 622 - 624.

²³⁷ TTT *Genocido* byla, išnaša 11, pastraipa 430.

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ TTT teisėjo R. Ranjeva atskiroji nuomonė *Genocido* byloje, *ibid.*, p. 276.

JT Genocido konvencijos 1 str. *mutatis mutandis* gali būti aiškinama kaip valstybės pareiga užkirsti kelią humanitarinei krizei dėl šių priežasčių:

1. Tiek genocido metu, tiek nusikaltimų žmoniškumui, tiek masinių ar sistemingų karo nusikaltimų metu vykdomi pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai yra susiję su labiausiai tarptautinės teisės saugomomis žmogaus teisėmis, kurios yra asmenų fizinio saugumo ir jų išgyvenimo garantas. Genocido nusikaltimas *per se* nėra „rimtesnis“ nusikaltimas nei nusikaltimai žmoniškumui bei masiniai ar sistemingi karo nusikaltimai²⁴⁰. Visi tarptautiniai nusikaltimai yra rimti tarptautinės teisės pažeidimai ir jokios jų hierarchijos atsižvelgiant į jų rimtumą *a priori* negali būti nustatyta²⁴¹.

2. Pats TTT pripažino, jog galima laikyti, kad valstybės pažeidė savo pareigą užkirsti kelią genocidui net ir tuo atveju, kai jos nebuvo visiškai tikros, jog yra vykdomas būtent genocidas, nes užtenka, kad valstybės žinojo arba atsižvelgiant į situacijos aplinkybes turėjo žinoti apie rimtą grėsmę, jog veiksmai, patenkantys į genocido nusikaltimo draudimą, bus vykdomi. Atsižvelgiant į tokį TTT aiškinimą, galima daryti išvadą, jog genocido tikimybė gali egzistuoti tiek nusikaltimų žmoniškumui, tiek ir masinių ar sistemingų karo nusikaltimų atvejais, nes visų šių tarptautinių nusikaltimų metu vykdomi masiniai ar sistemingi pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai, kurie priklausomai tik nuo kitų aplinkybių, t. y. specialaus *mens rea* ar ginkluoto konflikto sąlygos, gali turėti arba genocido, arba nusikaltimų žmoniškumui, arba karo nusikaltimų požymių.

Išvadą, kad valstybės turi pareigą užkirsti kelią ne tik genocidui, bet ir bendrą pareigą užkirsti kelią humanitarinei krizei patvirtina tas faktas, jog tarptautinė teisė nustato „griežtesnę“²⁴² valstybių atsakomybę už sunkius *jus*

²⁴⁰ RATNER, Steven R., ABRAMS, Jason. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law: Beyond the Nuremberg Legacy*. New York: Oxford University Press, 2001, 2nd edition, p. 267 - 283.

²⁴¹ TBTBJ teisėjo A. Cassese atskiroji nuomonė dėl tribunolo 2000 m. sausio 26 d. sprendimo byloje *Prokuroras v. Duško Tadić*, pastraipa 7. TBTR savo praktikoje vis dėlto nustatė tarptautinių nusikaltimų hierarchiją atsižvelgiant į jų rimtumą, t. y. genocido nusikaltimas, po kurio eina nusikaltimai žmoniškumui ir sąrašą pabaigia karo nusikaltimai. Šaltinis: FRULLI, Micaela. Are Crimes against Humanity More Serious than War Crimes? *European Journal of International Law*, 2001, vol. 12, no. 2, p. 329 - 350, p. 345.

²⁴² NOLLKAEMER, 2003, išnaša 234, p. 623.

cogens normų pažeidimus, nes tokie pažeidimai sukelia grėsmę pamatinėms žmonijos vertybėms²⁴³. Tokią atsakomybę nustato JT Tarptautinės teisės komisijos parengto Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto²⁴⁴, kuriuo TTT ne kartą rėmėsi kaip atspindinčiu tarptautinę paprotinę teisę²⁴⁵, 40 str. Šio straipsnio komentaras sunkų *jus cogens* normų pažeidimą apibūdina jo masiniu arba sistemingu pobūdžiu²⁴⁶. Vadinas, griežtesnės valstybės atsakomybės klausimas be abejonės galėtų būti keliamas ir dėl valstybėje vykstančios humanitarinės krizės.

Svarstant dėl griežtesnės valstybių atsakomybės įgyvendinimo, dalis valstybių buvo linkusios su tuo susijusių klausimų neįtraukti į Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektą²⁴⁷. Šių valstybių poziciją atspindi JAV komentaras dėl Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto, kuriame teigiama, jog klausimų, susijusių su valstybės atsakomybės už sunkius *jus cogens* normų pažeidimus, sprendimą reikėtų palikti JT Saugumo Tarybai, o ne tarptautinės teisės normoms dėl valstybių atsakomybės, nes visų pirma, tai yra institucija, kuri yra įgaliota priimti sprendimus dėl valstybių tarptautinės atsakomybės įgyvendinimo; antra, ši institucija turi praktikos sprendžiant dėl konkrečios valstybės atsakomybės formos, pavyzdžiui, steigti tarptautinį baudžiamąjį tribunolą, sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimą ir pan.; trečia, tarptautinėje teisėje nėra vieningo sutarimo, kas turėtų būti laikoma sunkiu *jus*

²⁴³ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, p. 112.

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ TTT 1997 m. rugsėjo 25 d. sprendimas Gabčikovo - Nagymaros projekto byloje (Vengrija v. Slovakija). ICJ Reports, 1997, p. 7, pastraipa 7; TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 173. TTT 2005 m. gruodžio 19 d. sprendimas ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje byloje (Kongo Demokratinė Respublika v. Uganda). ICJ Reports, 2005, p. 6, pastraipa 215; TTT 1999 m. balandžio 29 d. konsultacinė išvada dėl skirtumų, susijusių su Žmogaus teisių komisijos specialaus pranešėjo imunitetu nuo teisinio proceso. ICJ Reports, 1999, p. 62, p. 87 pastraipa 62.

²⁴⁶ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, p. 113.

²⁴⁷ CRAWFORD, James. Revising the Draft Articles on State Responsibility. *European Journal of International Law*, 1999, vol. 10, no. 2, p. 435 - 460, p. 443.

cogens normų pažeidimu, nes tai priklauso nuo konkrečios situacijos ir todėl negali būti formuluojama bendrai²⁴⁸.

Autorės nuomone, įsitikinimas, jog valstybių griežtesnę atsakomybę dėl pavyzdžiui, pareigos užkirsti kelią humanitarinei krizei nevykdymo, turėtų įgyvendinti JT Saugumo Taryba, nereiškia, jog negali egzistuoti ir kitų valstybės atsakomybės formų. Viena iš jų yra numatyta Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto 41 str., kuris nustato, jog valstybės įsipareigoja bendradarbiauti ir imtis su tarptautine teise suderinamų veiksmų siekiant nutraukti rimtus *jus cogens* normų pažeidimus, *inter alia* humanitarinę krizę.

1.3.1.3. Pareiga bendradarbiauti

Valstybių pareiga bendradarbiauti siekiant nutraukti rimtus *jus cogens* normų pažeidimus, yra aiškiausias įsipareigojimų *erga omnes* koncepcijos įtakos tarptautinės teisės evoliucijai atspindys²⁴⁹. Be to, kad kiekviena valstybė, t. y. ne tik ta, kuriai tarptautinės teisės pažeidimas padarė tiesioginę žalą, turi teisę kelti valstybės, pažeidusios *erga omnes* įsipareigojimus, atsakomybės klausimą tarptautiniu lygmeniu²⁵⁰, kiekviena valstybė turi pozityvią pareigą²⁵¹ bendradarbiauti, kad rimti *jus cogens* normų pažeidimai būtų nutraukti.

JT Tarptautinės teisės komisijos nuomone, valstybių pareiga bendradarbiauti nutraukiant rimtus *jus cogens* normų pažeidimus yra pažangaus tarptautinės teisės vystymosi atspindys²⁵². Autorės nuomone, ši pareiga tarptautinėje teisėje jau egzistuoja.

²⁴⁸ JAV komentaras dėl Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto [interaktyvus]. Nr. A/CN.4/515, 2001 [žiūrėta 2012 m. sausio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://untreaty.un.org/ilc/sessions/53/53docs.htm>>, p. 53.

²⁴⁹ MILANOVIĆ, Marko. State Responsibility for Genocide. *European Journal of International Law*, 2006, vol. 17, no. 3, p. 553 - 604, p. 570.

²⁵⁰ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto 48 str. suteikia kiekvienai valstybei teisę paprašyti nutraukti tarptautinės teisės pažeidimus ir pareikalauti reparacijos.

²⁵¹ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, p. 114.

²⁵² *Ibid.*

1970 m. Deklaracijos dėl tarptautinės teisės principų, susijusių su draugiškais valstybių santykiais ir bendradarbiavimu tarp jų pagal JT Chartiją²⁵³ (toliau – Deklaracija dėl tarptautinės teisės principų) preambulė pripažino, jog sąžiningas tarptautinės teisės principų, susijusių su valstybių draugiškais santykiais ir bendradarbiavimu tarp jų, laikymais bei valstybių įsipareigojimų pagal JT Chartiją vykdymas gera valia turi didžiausios įtakos tarptautinės taikos ir saugumo išlaikymui bei kitų JT tikslų pasiekimui. Ši tarptautinę paprotinę teisę atspindinti deklaracija įtvirtino atskirą valstybių pareigą bendradarbiauti pagal JT Chartiją: siekdamas išlaikyti tarptautinę taiką ir saugumą, valstybės bendradarbiauja skatinant visuotinę pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms bei jų laikymąsi visų asmenų atžvilgiu. Vadinasi, tiek visos JT narės, tiek JT Saugumo Tarybos nuolatinės narės turi pareigą bendradarbiauti užtikrinant pagarbą žmogaus teisėms, t. y. turėtų turėti pareigą svarstyti humanitarinę krizę ir imtis kolektyvinių priemonių siekiant ją nutraukti.

1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas)²⁵⁴ 89 str. nustato, jog Konvencijų ar šio protokolo sunkių pažeidimų atvejais aukštosios susitariančiosios šalys įsipareigoja veikti kartu ar atskirai, bendradarbiaudamos su JT ir vadovaudamosi JT Chartija.

Remiantis JT Genocido konvencijos preambule, valstybės pripažįsta, jog norint išvaduoti žmoniją nuo tokios pasibaisėtinos nelaimės kaip genocidas būtina bendradarbiauti tarptautiniu mastu. Ši valstybių pareiga yra sukonkretinama JT Genocido konvencijos 1 str., kuris nustato, jog valstybės įsipareigoja užkirsti jam kelią ir už jį bausti. TTT savo jurisprudencijoje pripažino, jog šiame straipsnyje numatytos valstybių prevencijos ir kaltų asmenų nubaudo pareigos nėra apribotos valstybių teritorija²⁵⁵. Vadinasi,

²⁵³ VADAPALAS, Vilenas. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003.

²⁵⁴ Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1909.

²⁵⁵ TTT 1996 m. liepos 11 d. sprendimas dėl preliminarinių prieštaravimų Genocido byloje. ICJ Reports, 1996, p. 595, pastraipa 31; 2006 m. vasario 3 d. sprendimas byloje dėl Ginkluotos jėgos panaudojimo Kongo teritorijoje (Demokratinė Kongo Respublika v. Ruanda). ICJ Reports, 2006, p. 6, pastraipa 64.

valstybės turi pareigą bendradarbiauti, kad ir kitose valstybėse būtų užkirstas kelias genocidui ir dėl jo kalti asmenys būtų nuteisti.

Šią išvadą patvirtina ir tas faktas, jog TTT pripažino Serbijos ir Juodkalnijos netiesioginę atsakomybę dėl genocido Srebrenicoje. Be to, reikia atkreipti dėmesį, jog TTT konstatavo, kad Serbija pažeidė ir bendradarbiavimo su tarptautiniais baudžiamaisiais tribunolais pareigą, kuri gali būti laikoma sudėtine pareigos bendradarbiauti nutraukiant rimtus *jus cogens* pažeidimus dalimi šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

TBTBJ ir TBTR statutai įpareigoja JT nares bendradarbiauti su tribunolais ir areštuoti bei išduoti asmenis, įtariamus šių tribunolų jurisdikcijai priskirtų nusikaltimų padarymu²⁵⁶. TTT pripažino, jog Serbija pažeidė pareigą bendradarbiauti su tarptautiniu baudžiamuoju tribunolu, nes TTT pateikta informaciją įrodo, jog generolas R. Mladić, kuriam TBTBJ pareiškė kaltinimus dėl genocido Srebrenicoje, per kelis praėjusius metus buvo valstybės atsakovės teritorijoje net kelis kartus gana ilgą laiką ir netgi buvo ten bylos nagrinėjimo metu. Teismo nuomone, valstybė žinojo šio asmens gyvenamąją vietą, bet neinformavo atsakingų institucijų, kad šios galėtų suimti generolą R. Mladić²⁵⁷.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog valstybių pareiga bendradarbiauti nutraukiant rimtus *jus cogens* normų pažeidimus egzistuoja šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir šios pareigos pažeidimas kartu su kitais tarptautinės teisės pažeidimais galėtų būti valstybės tarptautinės atsakomybės pagrindas. Vadinas, JT Tarptautinės teisės komisija nenustatė naujos valstybių pareigos bendradarbiauti, o kaip pati Komisija pripažįsta, buvo siekiama sustiprinti egzistuojančius valstybių institucinio bendradarbiavimo mechanizmus²⁵⁸, pavyzdžiui, svarstyti sunkių *jus cogens* normų pažeidimus JT Saugumo Taryboje ir imtis būtinų priemonių siekiant juos nutraukti.

Erga omnes įsipareigojimai yra siejami su svarbiausiomis žmonijos vertybėmis, todėl prie visos tarptautinės bendrijos interesų apsaugojimo turėtų

²⁵⁶ ST rezoliucija Nr. 955 (1994) dėl TBTR įsteigimo, 2 d.; ST rezoliucija Nr. 827 (1993) dėl TBTBJ įsteigimo, 4 d.

²⁵⁷ TTT Genocido byla, išnaša 11, pastraipa 448.

²⁵⁸ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, p. 114.

prisidėti ir JT Saugumo Taryba, imdama priemonių pagal JT Chartijos VII skyrių. Tokią galimybę patvirtino ir JT Tarptautinės teisės komisija, nurodydama, jog Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus 41 str. 1 d. numatyta valstybių pareiga bendradarbiauti ir kitos to paties straipsnio 2 d. nustatytos pareigos²⁵⁹, neužkertant kelio kitoms poveikio priemonėms pagal tarptautinę teisę, kurių gali būti imamasi siekiant nutraukti sunkius *jus cogens* normų pažeidimus, pavyzdžiui, JT Saugumo Tarybos sankcionuotai humanitarinei intervencijai.

1.3.2. Valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės

Įsitikinus, jog valstybės turi pareigą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje užkirsti kelią humanitarinei krizei, *inter alia* ją nutraukti, siekiant įrodyti valstybės atsakomybę, atitinkami tarptautinę teisę pažeidžiantys veiksmai turi būti priskirti valstybei (t. y. turi būti išspręstas taip vadinamas priskirtinumo klausimas). Siekiant pagrindinio šios disertacijos dalies tikslo – pateikti humanitarinės intervencijos sąvoką – būtina išanalizuoti humanitarinės krizės metu vykdomų žmogaus teisių pažeidimų priskirtinumo valstybei sąlygas pagal valstybių atsakomybės normas ir aptarti žlugusios valstybės atvejo specifiką.

1.3.2.1. Tiesioginė atsakomybė dėl humanitarinės krizės

Tiesioginės atsakomybės dėl humanitarinės krizės pagrindas yra aktyvūs veiksmai, kuriais vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių. Remiantis Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektu, galima teigti, jog valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės yra tiesioginė, kai masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, keliančius

²⁵⁹ Nepripažinti dėl sunkių *jus cogens* normų pažeidimo susidariusios situacijos ir nepadėti ar kitaip prisidėti prie tokios situacijos išlaikymo.

grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai bei turinčius tarptautinių nusikaltimų požymių vykdo:

- 1) valstybės institucijos²⁶⁰;
- 2) asmenys, įgyvendinantys valstybės suteiktus įgaliojimus, pavyzdžiui, privačios apsaugos tarnybos, užtikrinančios saugumą kalėjimuose²⁶¹;
- 3) valstybės kontroliuojami asmenys ar jų grupės²⁶².

Valstybės institucijos apima bet kurią asmenį ar vieneta, kuris turi valstybės institucijos statusą pagal valstybės vidaus teisę²⁶³. Valstybės institucijos terminas yra vartojamas tarptautinėje paprotinėje teisėje ir suprantamas kaip vienasmenis ar kolektyvinis darinys, kuris sudaro valstybės organizacinę struktūrą ir veikia valstybės vardu²⁶⁴.

TTT, analizuodamas tam tikrų veiksmų priskirtinumo Serbijos ir Juodkalnijos valstybei *Genocido* byloje pažymėjo, jog valstybė ieškovė neįrodė, kad generolas R. Mladić ir kiti ieškovės teritorijoje veikę pareigūnai buvo valstybės atsakovės kariuomenės pareigūnai. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Teismo nuomone, net ir tuo atveju, jei generolas R. Mladić galėtų būti laikomas tokiu pareigūnu, šis vienintelis faktas neturėtų lemiamos įtakos siekiant jį laikyti valstybės institucija ir pritaikyti valstybių atsakomybės normas²⁶⁵. Nors buvo pripažinta, kad Serbija ir Juodkalnija teikė paramą ir viena iš tos paramos formų buvo atlyginimų ir kitų išmokų mokėjimas pareigūnams, Teismo nuomone, tai nereiškia, jog šie pareigūnai automatiškai gali būti laikomi Serbijos ir Juodkalnijos valstybės institucija. Šiuos pareigūnus paskyrė Serbijos Respublikos prezidentas ir jie buvo pavaldūs jos politiniams lyderiams²⁶⁶.

²⁶⁰ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, 4 str.

²⁶¹ *Ibid.*, 5 str. - 7 str.

²⁶² *Ibid.*, 8 str.

²⁶³ *Ibid.*, 4 str. 2 d.

²⁶⁴ *Ibid.*, p. 40.

²⁶⁵ TTT *Genocido* byla, išnaša 11, pastraipa 388.

²⁶⁶ *Ibid.*

Remiantis TTT jurisprudencija²⁶⁷, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog asmenys ar jų grupės gali būti prilyginti valstybės institucijai, nors ir neturėtų valstybės institucijos statuso pagal šios valstybės vidaus teisę. Tai atsitiktų tuo atveju, jei asmenys ar jų grupės būtų visiškai priklausomi nuo valstybės ir būtų paprasčiausias jos „įrankis“²⁶⁸. Vis dėlto, pats Teismas pripažįsta, jog tokie tam tikrų veiksmų priskirtinumo valstybei atvejai turi būti išskirtiniai, nes tokiu atveju būtina įrodyti išimtinai plačią valstybės kontrolę²⁶⁹. TTT *Nikaragvos* byloje išskyrė ir veiksnius, kurie galėtų padėti įrodyti visiškos priklausomybės nuo tam tikros valstybės egzistavimą:

1. nevalstybinis darinys ar asmenų grupė būtų *de facto* sukurti valstybės²⁷⁰;

2. valstybės įsitraukimas apimtų ne tik finansinės ar apmokymų pobūdžio pagalbą, t. y. net jei ši pagalba būtų nešvengiama nevalstybinio darinio ar asmenų grupės veiklai, turėtų egzistuoti visiškos priklausomybės nuo valstybės ryšys²⁷¹;

3. valstybė *de facto* kontroliuotų nevalstybinį darinį ar asmenų grupę, o ne tik turėtų galimybę tai daryti atsižvelgiant į jos teikiamą paramą²⁷²;

4. valstybė išrinktų, paskirtų arba mokėtų atlyginimą politiniams nevalstybinio darinio ar asmenų grupės lyderiams²⁷³.

Visiškos priklausomybės testas reikalauja, jog nevalstybinis darinys arba asmenų grupė neturėtų jokios realios autonomijos nuo kontroliuojančios valstybės²⁷⁴. Be šio visiškos priklausomybės testo, TTT *Nikaragvos* byloje nustatė ir efektyvios valstybės kontrolės principą. Remiantis šiuo testu, nevalstybinio darinio ar asmenų grupės veiksmai galėtų būti priskirti valstybei, jei ji efektyviai kontroliavo konkrečią nevalstybinio darinio ar asmenų grupės

²⁶⁷ TTT 1986 m. birželio 27 d. sprendimas byloje dėl Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš ją (*Nikaragva v. JAV*). ICJ Reports, 1986, p. 4, pastraipa 109; sprendimas *Genocido* byloje, išnaša 11, pastraipa 392.

²⁶⁸ TTT *Genocido* byla, išnaša 11, pastraipa 392.

²⁶⁹ *Ibid.*, pastraipa 393.

²⁷⁰ TTT *Nikaragvos* byla, *ibid.*, pastraipos 93 - 94.

²⁷¹ *Ibid.*, pastraipa 110.

²⁷² *Ibid.*, pastraipos 109 - 110.

²⁷³ *Ibid.*, pastraipa 112.

²⁷⁴ *Ibid.*, pastraipa 114.

įvykdytą operaciją, kurios metu buvo pažeista tarptautinė teisė²⁷⁵. Taikant šį testą, siekiama nustatyti, ar valstybės, kurios kontrolės faktą siekiama įrodyti, pareigūnai davė konkrečius nurodymus, instrukcijas vykdyti atitinkamus veiksmus prieš kiekvieną operaciją ir ar šie pareigūnai efektyviai kontroliavo kiekvienos operacijos eigą, nes jei tam tikrų veiksmų priskyrimui valstybei užtektų nustatyti tik bendro pobūdžio kontrolę, tokiu būdu valstybės tarptautinės atsakomybės samprata šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje būtų nepagrįstai išplėsta²⁷⁶.

TBTBJ, siekdamas kvalifikuoti ginkluotą konfliktą, taip pat pritaikė visiškos priklausomybės ir efektyvios kontrolės principus savo praktikoje, nepaisant to, kad TTT šių principų niekada²⁷⁷ netaikė ginkluoto konflikto kvalifikavimui. Šis tribunolas byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* pripažino, jog Serbijos Respublika buvo Serbijos ir Juodkalnijos sąjungininkė, nors ir labai nuo jos priklausoma²⁷⁸, todėl ji negali būti laikoma *de facto* Serbijos ir Juodkalnijos valstybės institucija arba jai prilyginta dėl visiškos jos priklausomybės nuo Jugoslavijos. Vadinasi, Serbijos ir Juodkalnijos įsitraukimas į ginkluotą konfliktą nebuvo pripažintas, todėl tribunolas taikė netarptautiniam ginkluotam konfliktui taikytiną tarptautinę humanitarinę teisę²⁷⁹.

TBTBJ, nagrinėdamas šią bylą apeliacine tvarka nutarė, jog konfliktas turi būti laikomas tarptautiniu ginkluotu konfliktu, nes Serbijos Respublika buvo bendrai kontroliuojama Serbijos ir Juodkalnijos²⁸⁰. Galima teigti, jog šis sprendimas yra nesuderinamas su TTT jurisprudencija, nes valstybės atsakomybės samprata, cituojant TTT *Genocido* byloje, buvo išplėsta. TBTBJ netaikė visiškos priklausomybės testo ir jo aiškiai neatskyrė nuo efektyvios kontrolės principo. Šis tribunolas atmetė TTT argumentus dėl skirtingų

²⁷⁵ *Ibid.*, pastraipa 115.

²⁷⁶ TTT *Genocido* byla, išnaša 11, pastraipa 406.

²⁷⁷ MILANOVIĆ, išnaša 249, p. 578.

²⁷⁸ TBTBJ 1997 m. gegužės 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Duško Tadić*, pastraipos 605 - 606.

²⁷⁹ *Ibid.*, pastraipa 607.

²⁸⁰ TBTBJ 1999 m. birželio 15 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Duško Tadić*, pastraipos 160 - 162.

kontrolės testų išskyrimo būtinybės ir efektyvios kontrolės testą, kuriuo TTT rėmėsi *Nikaragvos* byloje bei konstatavo:

1. Tarptautinė teisė nustato bendrą reikalavimą, jog siekiant priskirti tam tikrų asmenų grupių veiksmus atitinkamai valstybei, ši valstybė turėtų kontroliuoti asmenų grupes ir kontrolės laipsnis kiekvienu konkrečiu atveju gali skirtis²⁸¹.

2. Organizuotai ir hierarchinę struktūrą turinčiai tokiai asmenų grupei kaip karinis dalinys nebūtina ypatinga valstybės kontrolė, nes tam, kad šios grupės veiksmai būtų priskirti valstybei, užtenka ir jos vykdomos bendros šios grupės kontrolės²⁸².

Autorės nuomone, TTT nustatytas efektyvios kontrolės principas reikalauja įrodyti valstybės kontrolę konkrečios operacijos atžvilgiu, kai asmenų grupės veiksmai negali būti priskirti valstybei pagal visiškos priklausomybės testą. Dėl šios priežasties jis gali būti laikomas specialiu testu, kuris turėtų būti skirtas konkrečiai situacijai. Jei įrodoma, jog asmenų grupė, vykdžiusi tarptautinės teisės pažeidimus, buvo visiškai priklausoma nuo tam tikros valstybės, taikyti efektyvios kontrolės principą kiekvienos operacijos atžvilgiu nekyla būtinybės. TTT ir TBTBJ praktika skiriasi tuo, jog TTT nuomone, asmenų grupės priklausomybė turėtų būti visiška, o TBTBJ konstatavo, jog užtenka ir bendrai vykdomos kontrolės, pavyzdžiui, koordinavimo arba padėjimo planuojant nevalstybinio darinio karines operacijas²⁸³.

JT Tarptautinės teisės komisija skirtingą TTT ir TBTBJ praktiką grindė tuo, jog aplinkybės nagrinėtose situacijose iš esmės skyrėsi: TTT sprendė valstybės atsakomybės klausimą, o TBTBJ siekė nustatyti taikytiną teisę²⁸⁴. Dėl šios priežasties galima suprasti, kodėl TTT nustatė griežtesnes tam tikrų veiksmų priskirtinumo valstybei sąlygas, nors to JT Tarptautinės teisės komisija komentare tiesiogiai ir nepasako. Vis dėlto, reikia atkreipti dėmesį į

²⁸¹ *Ibid.*, pastraipa 117.

²⁸² *Ibid.*, pastraipos 118 - 120.

²⁸³ *Ibid.*, pastraipa 131.

²⁸⁴ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, p. 48, pastraipa 5.

tai, jog Komisija leido suprasti, jog pripažįsta efektyvios kontrolės testo taikymą, siekiant nustatyti valstybės kontrolę asmenų grupės atžvilgiu pagal 8 str. (Valstybės kontroliuojamas elgesys).

Sprendžiant dėl masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, keliančių grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai bei turinčių tarptautinių nusikaltimų požymių, priskyrimo konkrečiai valstybei ir jos tiesioginės atsakomybės, autorės nuomone, palankesnis būtų TBTBJ nustatytas bendros asmenų grupės kontrolės principas, nes pripažinimui, jog valstybė vykdo bendrą kontrolę tam tikrą valstybėje veikiančių asmenų grupių, vykdančių šiuos pažeidimus, atžvilgiu reikėtų mažiau informacijos ir laiko nei siekiant įrodyti jų visišką priklausomybę nuo valstybės, o nepavykus to padaryti – efektyvią kontrolę konkrečių operacijų, kurių metu buvo pažeista tarptautinė teisė, atvejais. Konkretus valstybės atsakomybės pagrindas, t. y. ar masinius arba sistemingus pagrindinių žmogaus teisių pažeidimus vykdė valstybės efektyviai kontroliuojamos asmenų grupės, ar juos vykdė nuo šios valstybės visiškai priklausomos asmenų grupės turi daugiausiai įtakos tik tinkamam valstybės atsakomybės „įforminimui“ pagal tarptautinę teisę. Dėl šios priežasties autorės nuomone, bendros valstybės kontrolės principas leistų išvengti beprasmių teisinių diskusijų tarptautinėje bendrijoje dėl konkrečių veiksmų priskirtinumo valstybei pagal valstybių atsakomybės normas humanitarinės krizės atveju.

1.3.2.2. Netiesioginė atsakomybė dėl humanitarinės krizės

Valstybės netiesioginė tarptautinė atsakomybė reiškia, jog valstybės turi prevencijos pareigą pagal tarptautinę teisę, bet šios pareigos nevykdo. Jei valstybės tiesioginės atsakomybės pagrindas yra jos pačios vykdomi tarptautinę teisę pažeidžiantys veiksmai, tai netiesioginės valstybės atsakomybės pagrindas yra jos neveikimas.

TTT *JAV diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane* byloje²⁸⁵ sprendė Irano netiesioginės atsakomybės klausimą ir pateikė bendras valstybių netiesioginės atsakomybės tarptautinėje teisėje sąlygas²⁸⁶:

1. valstybė žinojo apie savo įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę, kurie įpareigoja ją imtis veiksmų, siekiant užkirsti kelią tarptautinės teisės pažeidimams; ir

2. valstybė žinojo apie susidariusią situaciją, kuri yra nesuderinama su jos tarptautiniais įsipareigojimais; ir

3. valstybė turėjo priemonių užtikrinti šių įsipareigojimų vykdymą; bet

4. absoliučiai nesilaikė pagal tarptautinę teisę prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų.

Šie kriterijai buvo išplėtoti ir jų sąrašas papildytas TTT *Genocido* byloje sprendžiant Serbijos ir Juodkalnijos netiesioginės atsakomybės dėl genocido Bosnijos ir Hercegovinos teritorijoje klausimą. Atsižvelgiant į tai, jog pareiga užkirsti kelią genocidui gali būti *mutatis mutandis* aiškinama kaip bendra valstybių pareiga užkirsti kelią humanitarinei krizei, remiantis TTT sprendimu *Genocido* byloje, galima suformuluoti valstybių netiesioginės atsakomybės dėl humanitarinės krizės sąlygas šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje:

1. valstybės teritorijoje vyksta masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių; ir

2. valstybė žino arba atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes turi žinoti apie jos teritorijoje vykstančią humanitarinę krizę; ir

3. valstybė turi galimybių bei priemonių užkirsti humanitarinei krizei kelią, *inter alia* ją nutraukti, t. y. ši valstybė turi įtakos asmenų ar jų grupių, vykdžiusių masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, veiksmams; ir

²⁸⁵ TTT 1980 m. gegužės 24 d. sprendimas JAV diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane byloje. ICJ Reports 1980, p. 3.

²⁸⁶ *Ibid.*, pastraipa 68.

4. valstybė nesiima jokių veiksmų, siekiant užkirsti kelią humanitarinės krizei, *inter alia* ją nutraukti; ir

5. humanitarinė krizė prasidėjo.

TTT *Genocido* byloje pripažino, jog būtų absurdiška teigti, jog valstybės pareiga užkirsti kelią genocidui „įsigalioja“ tik tada, kai jis prasideda, nes tokiu atveju valstybių prevencijos pareiga netektų savo prasmės. Ši pareiga „įsigalioja“ iš karto, kai valstybė sužinojo arba turėjo sužinoti apie jos teritorijoje iškilusią genocido grėsmę²⁸⁷. Bet jei genocidas neprasidėjo, valstybė, kuri iškilus genocido grėsmei nesiėmė jokių veiksmų, siekdama užkirsti jam kelią, negali būti laikoma pažeidusi prevencijos pareigą *a posteriori*, nes tarptautinės teisės pažeidimo prasidėjimas yra būtina valstybės netiesioginės atsakomybės sąlyga pagal Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto 14 str. 3 d.²⁸⁸

Ši TTT išvada yra suderinama su autorės nuomone, jog humanitarinė krizė, o ne jos grėsmė yra humanitarinės intervencijos priežastis. Humanitarinė intervencija yra paskutinė priemonė, todėl ja turėtų būti naudojama išimtiniais atvejais, t. y. kai valstybė neužkirto kelio humanitarinei krizei ir jos nenutraukia. Dėl šios priežasties ji turi būti siejama su neabejotina valstybės atsakomybe. Jei humanitarinės intervencijos priežastis būtų suprantama ne tik kaip humanitarinė krizė, bet ir kaip jos grėsmė, teoriškai galėtų susidaryti situacija, jog intervencija bus įvykdyta, bet humanitarinė krizė neprasidės dėl priežasčių, nesusijusių su įvykdyta intervencija, todėl valstybės netiesioginės atsakomybės klausimas negalės būti keliamas. Tokia „humanitarinė intervencija“ būtų nesuderinama su humanitarinės intervencijos kaip prievartos priemonės koncepcija. Dėl šios priežasties preventyvi humanitarinė intervencija, t. y. egzistuojant humanitarinės krizės grėsmei, nelaikytina humanitarine intervencija.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės gali būti tiesioginė, t. y. kai masinius ar sistemingus

²⁸⁷ TTT *Genocido* byla, išnaša 11, pastraipa 431.

²⁸⁸ *Ibid.*

žmogaus teisių pažeidimus, keliančius grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir sveikatai bei turinčius tarptautinių nusikaltimų požymių vykdytų valstybės institucijos, jos *de facto* institucijos arba jos kontroliuojami asmenys. Valstybės netiesioginė atsakomybė dėl humanitarinės krizės kyla tuo atveju, kai ši valstybė nevykdo tarptautinėje teisėje nustatytos prevencijos pareigos ir neužkerta kelio prasidėjusiai humanitarinei krizei. Vadinasi, siekiant konstatuoti valstybės atsakomybę dėl humanitarinės krizės, būtinas valstybės institucijų egzistavimas. Atsižvelgiant į tai, kad žlugusioje valstybėje efektyvių valdžios institucijų nėra, šioje vietoje iškyla būtinybė aptarti žlugusios valstybės atvejo specifiką ir tokios valstybės atsakomybės dėl humanitarinės krizės galimybę.

1.3.2.3. Žlugusios valstybės atvejo specifika

Žlugusios valstybės (angl. *failed state*) sąvoka atsirado 20 a. paskutiniojo dešimtmečio pradžioje ir buvo skirta apibūdinti tam tikroje šalyje vykstančią ir visas svarbiausias valstybės sritis apimančią krizę. Vieni iš pirmųjų žlugusios valstybės koncepciją panaudojo W. I. Zartman, B. Heiman ir R. Ratner savo išspausdintuose straipsniuose²⁸⁹. W. I. Zartman žlugusiomis valstybėmis laikė šalis, kurios nevykdė pagrindinių valstybės funkcijų ir joms priskyrė Kongą 20 a. 7 dešimtmetyje, Čadą, Ganą ir Ugandą apie 1980 m. ir Somalią, Liberiją bei Etiopiją 20 a. paskutiniame dešimtmetyje²⁹⁰. B. Heiman ir R. Ratner žlugusiomis valstybėmis laikė tokias valstybes, kurios negali funkcionuoti kaip nepriklausomi subjektai ir be detalesnių argumentų joms priskyrė Haitį, Jugoslaviją, Sovietų Sąjungą, Sudaną, Liberiją ir Kambodžą²⁹¹.

Akivaizdu, jog vieningo žlugusių valstybių kriterijų sąrašo nėra ir tai gali būti aiškinama tuo, jog žlugusios valstybės koncepcija yra politologinė koncepcija, kuri nėra nustatyta tarptautinėje teisėje, todėl skirtingi autoriai

²⁸⁹ ZARTMAN, William I., *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1995; HEIMAN, Gerald B., RATNER, Steven R. Saving Failed States. *Foreign Policy*, 1999, vol. 89, p. 3 – 20.

²⁹⁰ ZARTMAN, *ibid.*, p. 2 - 3.

²⁹¹ HEIMAN, RATNER, *ibid.*, p. 3.

pateikia skirtingus žlugusios valstybės kriterijus, pagal kuriuos sudaro žlugusių valstybių sąrašus.

JT Generalinis Sekretorius žlugusios valstybės koncepciją panaudojo siekdamas apibūdinti situaciją Rytų Timore 2006 m. Jis savo ataskaitoje JT Saugumo Tarybai teigė, kad Rytų Timoro tautų apsisprendimo teisės užtikrinimas ir naujos valstybės sukūrimas buvo svarbūs JT įsipareigojimams, į kurių įgyvendinimą tarptautinė bendrija daug „investavo“. 2006 m. gegužės mėn. šalį ištikusi krizė tarptautinės bendrijos pastangų nepavertė niekinėmis ir Rytų Timoras netapo žlugusia valstybe²⁹². 2006 m. gruodžio 15 d. JT Saugumo Tarybos komiteto, įsteigto pagal Saugumo Tarybos rezoliuciją Nr. 1521 (2003) dėl Liberijos, pirmininkas laiške, adresuotame JT Saugumo Tarybos pirmininkui, pripažino, jog žlugusios valstybės neteikia socialinių paslaugų, o nesibaigianti konkurencija dėl valdžios tarp vietinių klanų žlugdo Liberijos valstybės pastangas atstatyti žlugusių valstybę²⁹³.

Tai, kad žlugusi valstybė neteikia socialinių paslaugų, yra tik vienas iš žlugusios valstybės požymių. Nepriklausoma ir ne pelno siekianti tyrimų organizacija „Fondas Taikai“ (angl. *The Fund for Peace*) kiekvienais metais analizuoja 177 pasaulio valstybėse susidariusią situaciją ir remdamasi savo sudarytu žlugusių valstybių indeksu (angl. *Failed States Index*) pateikia valstybių reitingą pagal jų „žlugimo“ laipsnį²⁹⁴. Pagrindinės šios organizacijos pasirinktos žlugusios valstybės indikatorių kategorijos yra: socialiniai (demografiniai procesai, pabėgėlių skaičius, istorinė sąmonė apie tam tikros asmenų grupės žmogaus teisių pažeidimus, ilgalaikė gyventojų emigracija ir kt.), ekonominiai (netolygus socialinių grupių ekonominis vystymasis, skurdas arba staigus ekonomikos nuosmukis ir pan.), politiniai ir su ginkluotos jėgos panaudojimu susiję indikatoriai (teisės viršenybės principo įgyvendinimas, viešųjų paslaugų nebuvimas, žmogaus teisių pažeidimai, viešasis saugumas, valdančiojo elito išskyrimas, užsienio intervencija ir pan.) 2011 m. pirmoje

²⁹² 2006 m. rugpjūčio 8 d. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita dėl Rytų Timoro pagal JT ST rezoliuciją Nr. 1690 (2006) Nr. S/2006/628, pastraipa 142.

²⁹³ 2006 m. gruodžio 13 d. laiškas JT ST prezidentui Nr. S/2006/976, pastraipa 19.

²⁹⁴ *The Failed State Index* [interaktyvus]. The Fund for Peace [žiūrėta 2012 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>>.

vietoje buvo Somalis, antrą vietą užėmė Čadas ir trečioje vietoje liko Sudanas.

Tarptautinės teisės doktrinos atstovai „pasiskolino“ žlugusios valstybės koncepciją analizuodami valstybės suvereniteto sampratą tarptautinėje teisėje ir efektyvių valdžios institucijų nebuvimo įtaką jai. Sutinkama, jog tarptautinei teisei svarbiausias žlugusių valstybių požymis yra tas, jog jose nefunkcionuoja efektyvios valdžios institucijos²⁹⁵. Dėl šios priežasties atsiranda valstybės atstovavimo tarptautiniuose santykiuose su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis problemos²⁹⁶ bei nutrūksta tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimas, nes jis yra tiesiogiai priklausomas nuo efektyvių valstybės institucijų egzistavimo²⁹⁷. Todėl reikia nustatyti, ar žlugusi valstybė gali būti laikoma atsakinga už jos teritorijoje vykstančius masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių.

Žlugusioje valstybėje dažniausiai vyksta ginkluotas konfliktas, kurį TRKK dėl ginkluotų grupuočių organizuotumo trūkumo ir nepastovaus smurto pobūdžio apibūdina anarchiniu ginkluotu konfliktu²⁹⁸. Tokiame konflikte nėra aiškios atskirties tarp kombatantų bei civilių: civiliai tampa ginkluotų užpuolimų objektu ir žmogaus teisių pažeidimų, kuriuos vykdo nevalstybiniai dariniai, aukomis, o valstybė dėl efektyvių valdžios institucijų stokos neturi realių galimybių pakeisti susidariusios situacijos. Dėl šios priežasties kyla tarptautinių įsipareigojimų, susijusių su žmogaus teisių užtikrinimu, vykdymo klausimas. Jei nėra institucijų, kurios galėtų vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, neteisėti veiksmai, nulėmę masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, negali būti priskirti žlugusiai valstybei. Žlugusioje valstybėje veikia iš atskirų asmenų sudarytos grupės, kurioms trūksta

²⁹⁵ KOSKENMÄKI, Riikka. Legal Implications Resulting from State Failure in Light of the Case of Somalia. *Nordic Journal of International Law*, 2004, no. 73, p. 1 - 36, p. 4.

²⁹⁶ Pavyzdžiui, Somalis kaip JT narė turėjo savo vietą JT Generalinėje Asamblėjoje, bet dėl šalį apėmusios krizės niekas nebuvo įgaliotas užimti šios vietos 1992 - 2000 m. Šaltinis: KOSKENMÄKI, *ibid.*, p. 13.

²⁹⁷ *Ibid.*, p. 20.

²⁹⁸ Report of the First ICRC International Meeting on International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*, 1998, p. 366 - 371.

organizuotumo ir nė viena iš jų neįgyvendina efektyvios didžiosios valstybės teritorijos dalies kontrolės.

Valstybės tiesioginė atsakomybė dėl sukilėlių pajėgų veiksmų, susijusių su masiniais ar sistemingais žmogaus teisių pažeidimais, turinčiais genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, nekyla (išskyrus atvejus, kai šie sukilėliai tampa naująja vyriausybe²⁹⁹) ir tokiu atveju gali būti keliamas tik valstybės netiesioginės atsakomybės klausimas. Valstybės netiesioginė atsakomybė yra priklausoma nuo valstybės institucijų galimybių užkirsti kelią tarptautinės teisės pažeidimams³⁰⁰. Vadinasi, pati netiesioginės valstybės atsakomybės koncepcija tarsi preziumuoja tam tikros funkcionuojančios valstybės struktūros egzistavimą³⁰¹. Dėl šios priežasties gali būti daroma išvada, jog žlugusios valstybės atsakomybė dėl šalyje vykstančių masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, turinčių genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, negalėtų būti konstatuota.

Šią išvadą patvirtina ir Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto 9 str., kuris nustato, jog asmenų ar jų grupės veiksmai gali būti laikomi valstybės veiksmis pagal tarptautinę teisę, jei šie asmenys ar jų grupė įgyvendina vyriausybės valdymą *de facto* (bet tai nėra laikoma *de facto* valstybės vyriausybe³⁰²) nesant oficialių valdžios institucijų, nes situacijos aplinkybės nulemia tokio įgyvendinimo būtinybę, pavyzdžiui, kai prarandama valstybės teritorijos dalies kontrolė ir reikia įgyvendinti viešojo saugumo užtikrinimo funkciją, kurią valstybėje įgyvendina policija. Nors remiantis Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto komentaru, oficialių valdžios institucijų stoka turėtų apimti ir žlugusios valstybės atvejį, kartu nurodoma, jog tokie asmenų ar jų grupės veiksmai turi būti tiesiogiai susiję su vyriausybės įgaliojimų įgyvendinimu,

²⁹⁹ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, 10 str.

³⁰⁰ Žr. šios disertacijos 1.3.2.2. skyrelį.

³⁰¹ KOSKENMÄKI, išnaša 295, p. 32.

³⁰² Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, p. 49.

vadinasi, preziumuojamas vyriausybės, kuri yra laikinai pakeičiama, egzistavimas. Be to, šis vyriausybės atstovavimo aspektas leidžia užtikrinti, jog bendrasis tarptautinės valstybių atsakomybės principas, pagal kurį sukilėlių veiksmai vienos valstybės teritorijoje nėra priskirtini valstybei, būtų nepažeistas³⁰³.

Apibendrinant galima teigti, jog:

1. Žlugusios valstybės atveju, valstybėje nėra efektyvių valdžios institucijų, ji neturi pajėgumų efektyviai kontroliuoti savo teritorijos ir su tuo susijusių realių galimybių užtikrinti jos teritorijoje gyvenančių asmenų fizinio saugumo ir sveikatos. Remiantis JT Saugumo Tarybos praktika³⁰⁴, ginkluotos kovos veiksmai žlugusioje valstybėje yra laikomi ginkluotu konfliktu.

2. Humanitarinė krizė šioje disertacijoje siejama išimtinai su valstybės atsakomybe. Dėl šios priežasties intervencija į žlugusią valstybę nėra laikoma humanitarine intervencija. Intervencijos į žlugusią valstybę ir humanitarinės intervencijos skirtumai yra pateikiami šios disertacijos dalies 2.4. poskyryje.

3. Žlugusios valstybės atveju galėtų būti keliamas fizinių asmenų tarptautinės baudžiamosios atsakomybės dėl masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, keliančių grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai bei turinčių tarptautinių požymių, klausimas.

2. Humanitarinis intervencijos tikslas

Humanitarinis intervencijos pobūdis gali būti apibūdinamas humanitariniais intervencijos motyvais, humanitariniu intervencijos tikslu ir humanitarinėmis intervencijos pasekmėmis.

Humanitariniai intervencijos motyvai reiškia, kad valstybės ir tarptautinės organizacijos, vykdančios humanitarinę intervenciją, turi būti susirūpinę dėl žmonijos³⁰⁵. Kaip teigia B. Parekh, humanitarinė intervencija

³⁰³ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, p. 49.

³⁰⁴ JT ST rezoliucija Nr. 814 (1993) dėl Somalio.

³⁰⁵ PATTISON, James. *Humanitarian Intervention & Responsibility to Protect. Who Should Intervene?* New York: Oxford University Press, 2010, p. 156.

yra būdas apsaugoti žmoniją ir jai padėti, todėl subjektų, vykdančių humanitarinę intervenciją, motyvas turi būti tiesioginis troškimas padėti³⁰⁶. Manoma, jog ne savo piliečių gelbėjimas turėtų būti dominuojantis, bet nebūtinai išimtinis humanitarinės intervencijos motyvas³⁰⁷. Autorės nuomone, koncentravimasis ties humanitarinės intervencijos motyvais nustelbtų humanitarinės intervencijos pagrindinį tikslą ir didesnio dėmesio objektu taptų praktiškai nenustatomi³⁰⁸ valstybės motyvai, o ne humanitarinė krizė. Dėl šios priežasties humanitarinės intervencijos tikslas turėtų būti ir šioje disertacijoje yra svarbiausias humanitarinių intervencijos pobūdį apibūdinantis humanitarinės intervencijos koncepcijos elementas, leidžiantis ją atriboti nuo kitų ginkluotos jėgos panaudojimo formų šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Nors yra manančių, jog humanitarinis intervencijos gali reikšti, jog intervenciją vykdančio subjekto siekia užkirsti kelią konkrečiai humanitarinei krizei, ją sumažinti arba nutraukti³⁰⁹, šioje disertacijoje humanitarinis intervencijos tikslas reiškia, jog intervenciją vykdančio subjekto siekia nutraukti konkrečią prasidėjusią humanitarinę krizę.

Analizuojant humanitarinių intervencijos pasekmių įtaką humanitarinės intervencijos koncepcijai, J. Pattison pateikia šį pavyzdį³¹⁰: tarkim, jog name A, kuriame gyvena žmonės, nuo trumpo elektros sujungimo rūsyje prasidėjo gaisras. Tuo pačiu metu į kaimynystėje esantį namą B pro langą įlipo vagis, suveikia namo B signalizacija, namo A gyventojai dėl sukkelto triukšmo atsikelia ir išvengia žuvimo gaisre. Humanitarinės intervencijos pasekmių, kaip sudėtinio humanitarinės intervencijos koncepcijos elemento, sureikšminimas, leistų teigti, jog intervencija galėtų būti laikoma humanitarine vien dėl ja pasiektų humanitarinių pasekmių, nors pati intervencija neturėjo jokio humanitarinio tikslo. Taikant analogiją reikštų, jog vagies veiksmai turėtų būti

³⁰⁶ PAREKH, Bhikhu. Rethinking Humanitarian Intervention. *International Political Science Review*, 1997, vol. 18, no.1, p. 49 - 69, p. 64 - 65.

³⁰⁷ COADY, C. A. J. *The Ethics of Armed Humanitarian Intervention* [interaktyvus]. United States Institute of Peace, Peaceworks No. 45, 2002 [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.usip.org/pubs/peaceworks/pwks45.pdf>>, p. 11.

³⁰⁸ WHEELER, 2000, išnaša 21, p. 106.

³⁰⁹ PATTISON, išnaša 305, p. 154.

³¹⁰ *Ibid.*, p. 162.

laikomi humanitariniais, nes jais buvo pasiekta humanitarinių pasekmių – išgelbėti namo A gyventojai.

Akivaizdu, jog humanitarinės intervencijos pasekmės negali būti humanitarinės intervencijos koncepcijos būtinas elementas, turintis lemiamos įtakos konkrečios intervencijos humanitariniam pobūdžiui. Be to, praktikoje būtų tiesiog neįmanoma įvertinti dar neįvykusios humanitarinės intervencijos pasekmių, kurios galėtų nulemti ir pačios intervencijos humanitarinį pobūdį. Dėl šios priežasties šioje disertacijoje pagrindinis dėmesys skiriamas tik humanitarinio intervencijos tikslo analizei, kuri leidžia atriboti humanitarinę intervenciją nuo agresijos, nustatyti tokios intervencijos skirtumus ir panašumus su intervencija siekiant pakeisti valstybės valdymo režimą, taikos palaikymo operacija ir intervencija į žlugusią valstybę.

2.1. Humanitarinė intervencija ir agresija

Humanitarinės intervencijos tikslas privalo būti humanitarinis, t. y. nutraukti humanitarinę krizę. Manoma, kad daugeliu atveju įrodyti humanitarinį intervencijos tikslą yra daug sunkiau nei tiesiog įrodyti agresiją³¹¹. Nepaisant to, reikia pripažinti, jog pagrindinis skirtumas tarp humanitarinės intervencijos ir agresijos yra būtent valstybės, naudojančios ginkluotą jėgą, tikslas. Remiantis R. Miller, humanitarinis, t. y. altruistinis, komponentas leidžia atskirti humanitarinę intervenciją nuo agresijos³¹².

1974 m. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl agresijos apibrėžimo³¹³ (toliau – Rezoliucija dėl agresijos apibrėžimo), kurią Tarptautinio Teisingumo Teismo įvardino kaip prisidedančią prie tarptautinės paprotinės teisės susiformavimo³¹⁴ ir kuria Teismas rėmėsi, siekdamas įvertinti tarptautinę paprotinę teisę dėl ginkluotos jėgos nenaudojimo, nustato, jog

³¹¹ HEHIR, Bryan J. Intervention: From Theories to Cases. *Ethics and International Affairs*, 1995, vol. 9, p. 1 - 13, p. 7.

³¹² MILLER, Richard B. Humanitarian Intervention, Altruism, and the Limits of Casuistry. *Journal of Religious Ethics*, 2000, vol. 28, no. 1, p. 3 - 35, p. 5.

³¹³ JT GA rezoliucija Nr. 29/3314 (1974).

³¹⁴ TTT Nikaragvos byla, išnaša 267, pastraipa 70.

ginkluotos jėgos panaudojimas, nesuderinamas su galiojančia tarptautine teise yra *prima facie* agresijos įrodymas³¹⁵ ir bet kokio pobūdžio sumetimai, ar jie būtų politiniai, ekonominiai ir kitokie negali pateisinti agresijos³¹⁶. Nepaisant to, Rezoliucijos dėl agresijos apibrėžimo 2 str. taip pat nustato, jog JT Saugumo Taryba gali nuspręsti, kad tam tikras ginkluotos jėgos panaudojimas nėra agresijos aktas atsižvelgiant į situacijos aplinkybes ir ginkluotos jėgos panaudojimo mastą. Vadinasi, humanitarinis ginkluotos jėgos panaudojimo tikslas ir trumpalaikis ginkluotos jėgos panaudojimo pobūdis gali turėti įtakos JT Saugumo Tarybos sprendimui nekvalifikuoti humanitarinės intervencijos agresijos aktu vien dėl to, jog ji nebuvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje.

Dėl šios priežasties pateikiant humanitarinės intervencijos apibrėžimus tarptautinės teisės doktrinoje, naudojamas tik „ginkluotos jėgos panaudojimo“ ir „intervencijos“ terminai, detaliau nesigilinant į tokio ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumą. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad „ginkluoto užpuolimo“ ar „agresijos“ terminai atsiranda vertinant jau įvykdytas humanitarines intervencijas ir siekiant akcentuoti tokių humanitarinių intervencijų teisėtumo problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje³¹⁷.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog siekiant pateikti humanitarinės intervencijos sąvoką, būtina atsiriboti nuo tokio ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo vertinimo bei jo atspindžio pačioje koncepcijos sąvokoje. Tam tikrais atvejais humanitarinė intervencija galėtų būti vertinama kaip ginkluotas kitos valstybės užpuolimas – agresija, nes pati intervencija bendrąja teisine prasme nėra gynybinis karas. Vis dėlto, humanitarine intervencija siekiama visos tarptautinės bendrijos JT Chartijoje nustatytų tikslų – užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą bei apsaugoti žmogaus teises, todėl toks ginkluotos jėgos panaudojimas iš esmės skiriasi nuo agresijos šiuolaikinėje

³¹⁵ Rezoliucijos dėl agresijos apibrėžimo 2 str.

³¹⁶ Rezoliucijos dėl agresijos apibrėžimo 5 str.

³¹⁷ Yra manančių, jog NATO humanitarinė intervencija į Kosovą buvo karas, o ne humanitarinė intervencija: COTTEY, Andrew. The Kosovo War in Perspective. *International Affairs*, 2009, vol 85, no. 3, p. 593 - 608; CHINKIN, Christine M. Kosovo: A “Good” or “Bad” War. *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, no. 4, p. 841 - 847; MACRAE, Joanna. Humanitarian Aid and Intervention: The Challenges of Integration – Understanding Integration from Rwanda to Iraq. *Ethics and International Affairs*, 2004, vol. 18, no. 2, p. 29 - 35.

tarptautinėje teisėje humanitariniu tikslu ir su juo susijusiu trumpalaikiu³¹⁸ ginkluotos jėgos panaudojimu. Šią išvadą patvirtina ir tai, jog 2010 m. Romos statuto Peržiūros konferencijos metu svarstant agresijos nusikaltimo sampratą buvo pateiktas siūlymas priimti aiškią nuostatą, kad intervencija siekiant užkirsti kelią genocidui, nusikaltimams žmoniškumui arba karo nusikaltimams nėra JT Chartijos pažeidimas, t. y. agresijos aktas. Tokiam siūlymui pritarta nebuvo, bet galimybė ateityje susiaurinti agresijos nusikaltimo sąvoką, kad į ją nepapultų nesankcionuota humanitarinė intervencija taip pat nebuvo atmesta³¹⁹.

Siekdami atriboti humanitarinę intervenciją nuo agresijos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, pritariantys humanitarinės intervencijos galimybei be JT Saugumo Tarybos sankcijos siūlo išvystyti humanitarinio būtinąjo reikalingumo teoriją³²⁰, kuri jų nuomone, leistų nesankcionuotą humanitarinę intervenciją atskirti nuo agresijos. Reikia atkreipti dėmesį, jog valstybė negalėtų remtis būtinuoju reikalingumu, jei būtų pažeista *jus cogens* pobūdžio tarptautinės teisės norma³²¹ (šiuo atveju tai būtų ginkluotos jėgos nenaudojimo principas). Dėl šios priežasties galima abejoti, ar tokia humanitarinio būtinąjo reikalingumo teorija yra reali galimybė valstybių praktikoje ateityje.

Apibendrinant galima teigti, jog humanitarinis intervencijos tikslas, t. y. užkirsti kelią konkrečiai humanitarinei krizei, įrodo, jog tokio pobūdžio intervencija įgyvendina JT tikslus palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą bei užtikrinti žmogaus teisių apsaugą. Todėl iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos tikslas yra pagrindas paneigti agresijos prezumpciją, įtvirtintą JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje dėl

³¹⁸ M. Reisman humanitarinę intervenciją įvardina kaip trumpalaikį ginkluotos jėgos panaudojimą siekiant nutraukti vykstančius masinius žmogaus teisių pažeidimus, kuris pasibaigus masiniams žmogaus teisių pažeidimams iš karto nutrūksta. Šaltinis: REISMAN, Michael. Why Regime Change is (Almost Always) a Bad Idea. *American Journal of International Law*, 2004, vol. 98, no. 3, p. 516 - 525, p. 517.

³¹⁹ Darbo grupės dėl agresijos apibrėžimo ataskaita [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. sausio 15 d.] Prieiga per internetą: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/RC2010/RC-11-Annex.III-ENG.pdf>, pastraipa 16.

³²⁰ DeNICOLA, Christopher. A Shield for the “Knights of Humanity”: the ICC Should Adopt a Humanitarian Necessity Defense to the Crime of Aggression. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 2008, vol. 30, p. 641 - 689.

³²¹ Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras, išnaša 188, p. 49.

agresijos apibrėžimo. Šią išvadą patvirtina valstybių praktika, susijusi su JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcija, kai nesankcionuotas ginkluotas jėgos panaudojimas, kurio tikslas buvo suderinamas su JT Chartijos tikslais be JT Saugumo Tarybos sankcijos nebuvo pripažintas agresija.

2.2. Humanitarinė intervencija ir valdymo režimo pakeitimas

2011 m. kovo 17 d. JT Saugumo Taryba „palaimino“ intervenciją į Libiją. Remiantis Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje, pagrindinis intervencijos tikslas buvo civilių apsauga³²² nuo išplitusių ir sistemingų užpuolimų, kurie turėjo nusikaltimų žmoniškumui požymių³²³. Nepaisant to, jog pačiame rezoliucijos tekste buvo konstatuota Libijos valdymo režimo atsakomybė dėl masinių ir sistemingų žmogaus teisių pažeidimų (vadinasi, valstybės valdymo režimo pakeitimas buvo neišvengiama humanitarinės intervencijos sėkmės prielaida), tarptautinės teisės doktrinoje kilo diskusijos³²⁴ dėl intervencijos į Libiją humanitarinio tikslo ir šios intervencijos įtakos Libijos valdymo režimo pasikeitimui, nes NATO pajėgos padėjo Laikinosios Nacionalinės Tarybos pajėgoms ir tokiu būdu prisidėjo prie M. Gaddafi režimo nuvertimo.

Nesena tarptautinės bendrijos praktika Libijoje iliustruoja tai, jog nors JT Saugumo Tarybos suteiktuose įgaliojimuose³²⁵ gali būti neužsimenama apie pagalbą vienai iš pilietinio karo pusių (Libijos atveju – Laikinosios Nacionalinės Tarybos pajėgoms), praktikoje intervenciją vykdančios ginkluotosios pajėgos gali turėti lemiamos įtakos politinei pusiausvyrai: NATO pajėgos prisidėjo prie M. Gaddafi valdymo režimo nuvertimo suteikdamos ginkluotą pagalbą sukilėliams. Dėl šios priežasties, atsirado abejojančių

³²² Civilių apsaugos tikslo ir tikslo nutraukti humanitarinę krizę santykis analizuojamas šios disertacijos dalies 2.3. poskyryje.

³²³ JT ST rezoliucijos Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje preambulė ir 4 d.

³²⁴ *Libya and its Implications for UN, NATO and the UN* [interaktyvus]. Policy paper from the workshop "Libya and its Implications for the UN, NATO and the EU", 2011 [žiūrėta 2012 m. sausio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.kas.de/grossbritannien/en/publications/28638/>>.

³²⁵ JT ST rezoliucija Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje.

intervencijos į Libiją humanitariniu tikslu ir teigiančių, jog tikrasis intervencijos tikslas buvo represyvaus M. Gaddafi valdymo režimo pakeitimas³²⁶.

Vertinant šiuos humanitarinės intervencijos nulemtus represyvaus valstybės valdymo režimo pasikeitimo aspektus, reikia pripažinti, jog nors teoriškai humanitarinę intervenciją vykdanči valstybė, jų grupė ar tarptautinė organizacija turi tik nutraukti humanitarinę krizę ir negali palaikyti nė vienos ginkluotame konflikte dalyvaujančios pusės³²⁷ bei pakeisti susidariusios politinės situacijos šalyje, valstybių praktika, susijusi su humanitarine intervencija yra priešinga, nes valdymo režimo pasikeitimas dažnai buvo ir yra neišvengiama humanitarinės intervencijos pasekmė³²⁸. Kaip teigia D. R. Mapel, absoliutus humanitarinės intervencijos nešališkumas gali būti tiesiog neįmanomas, o tam tikro pobūdžio humanitarinių priemonių politinis vaidmuo yra neišvengiamas³²⁹.

Vis dėlto, riba tarp civilių apsaugos ir valstybės valdymo režimo pakeitimo turi būti gerbiama³³⁰ ir tarptautinės teisės doktrinoje sutariama dėl vieno esminio dalyko, t. y. jog humanitarinė intervencija negali būti sankcionuota tik vieninteliu tikslu – pakeisti valstybės valdymo režimą³³¹. Bet

³²⁶ THAKUR, 2007, išnaša 23, p. 12-14; COLLINS, Robin. *Thinking About Libya, the Responsibility to Protect and Regime Change* [interaktyvus]. Discussion paper [žiūrėta 2011 m. lapkričio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/190-crisis-inlibya/3803-robin-collins-world-federalistmovement-canada-thinking-about-libya-the-responsibility-to-protect-and-regime-change-a-lessons-learned-discussion-paper>>.

³²⁷ Tos pačios nuomonės dėl humanitarinės intervencijos nešališkumo laikėsi ir JT Generalinis Sekretorius, kuris vertindamas JT Saugumo Tarybos 1961 m. sankcionuotą Belgijos intervenciją į Kongą, pabrėžė, jog JT ginkluotosios pajėgos neturi tapti ginkluoto konflikto šalimi ir negali būti panaudojamos, siekiant užtikrinti konkretaus politinio sprendimo įgyvendinimą arba nulemti politinę pusiausvyrą, turinčią esminės įtakos atitinkamo sprendimo priėmimui. Šaltinis: JT Generalinio Sekretoriaus 1960 m. birželio 18 d. ataskaita dėl operacijos Konge Nr. S/4389 (1960), p. 3.

³²⁸ MURPHY, Sean D. *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p.17. Žr. šios disertacijos antros dalies poskyrį 2.2.

³²⁹ MAPEL, David R. When is it Right to Rescue? A Response to Pasic and Weiss. *Ethics & International Affairs*, 1997, vol. 11, p. 145 - 150, p. 145.

³³⁰ LEHMAN, Julian M. All Necessary Means to Protect Civilians: What the Intervention in Libya Says about the Relationship Between the Jus in Bello and the Jus ad Bellum. *Journal of Conflict & Security Law*, 2012, vol. 17, no. 1, p. 117 - 146, p. 140: civilių apsaugos negalima tapatinti su ginkluotos kovos veiksmais, palaikant vieną iš ginkluoto konflikto pusių ir siekiant nuversti valstybės valdymo režimą.

³³¹ BATRA, Bikram Jeet. "First, Do No Harm..." *Ensuring Humanitarian Military Intervention* [interaktyvus]. *Sarai Reader*, 2005, p. 500 - 510 [žiūrėta 2011 m. sausio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://www.sarai.net/publications/readers/05-bare-acts/04_bikramjit.pdf>, p. 506; VALEK, Petr. Is

valstybės valdymo režimo pakeitimas gali būti papildomas humanitarinės intervencijos tikslas, kai tai yra neišvengiama humanitarinės intervencijos sėkmės prielaida. Šią išvadą patvirtina ir intervencija į Libiją, kuri atskleidžia humanitarinės intervencijos ir intervencijos siekiant pakeisti valstybės valdymo režimą tikslų bendrumą: jei humanitarinės krizės atsiradimas yra susijęs su represyvaus valdymo režimo atsakomybe, tokiu atveju humanitarinės intervencijos tikslas – nutraukti humanitarinę krizę – yra neatsiejamas nuo tarptautinių įsipareigojimų neatitinkančių represyvaus valdymo režimo veiksmų vykdant masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus nutraukimo ir šio valdymo režimo pakeitimo. Vadinasi, tai, ar humanitarinę intervenciją vykdančios valstybės sieks ir politinio, t. y. valstybės valdymo režimo pakeitimo, tikslo priklauso nuo konkrečios situacijos aplinkybių, nes tam tikrais atvejais valstybės valdymo režimas gali būti pagrindinis smurto šaltinis³³².

Apibendrinant galima teigti, jog nors valstybės valdymo režimo pakeitimo tikslas turėtų būti aiškiai atskirtas nuo humanitarinės krizės nutraukimo tikslo, tarptautinė bendrija humanitarinės krizės, susijusios su represyvaus valdymo režimo atsakomybe, atveju siekia ne tik nutraukti humanitarinę krizę, bet kartu paskatinti ir demokratinius pokyčius humanitarinės krizės apimtoje šalyje. Dėl šios priežasties humanitarinio ir valstybės valdymo režimo pakeitimo tikslų bendrumas gali būti tiesiog neišvengiamas konkrečioje humanitarinėje intervencijoje.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog tuo atveju, kai valstybės valdymo režimas įgyvendina represyvią politiką³³³ piliečių atžvilgiu, bet nevykdo masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, turinčių tarptautinių nusikaltimų požymių, intervencija, kurios tikslas būtų pakeisti tokį represyvų valdymo režimą, negalėtų būti laikoma humanitarine intervencija. Kaip jau

Unilateral Humanitarian Intervention Compatible with the UN Charter? *Michigan Journal of International Law*, 2005, vol. 26, p. 1223 - 1255, p. 1227.

³³² ZARTMAN, I. William. Posing the Problem of the Failed States. In *Collapsed State*. Edited by I. William Zartman. London: Lynne Rienner, 1995, p. 1 - 14.

³³³ DAMROSCH, Lori Fisler. Changing Conceptions of Intervention in International Law. In *Emerging Norms of Justified Intervention*. Edited by L. W. Reed and C. Kaysen, 1993, p. 91 - 110, p. 97.

minėta šios disertacijos dalies 1.1. poskyryje, žmogaus teisių pažeidimų pobūdis turi lemiamos įtakos siekiant tam tikrą situaciją laikyti humanitarine krize: jei žmogaus teisių pažeidimai neturi genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, intervencija siekiant nutraukti tokius pažeidimus negali būti laikoma humanitarine intervencija.

2.3. Humanitarinė intervencija ir taikos palaikymo operacija

Humanitarinė intervencija yra ginkluotas jėgos panaudojimas, siekiant nutraukti humanitarinę krizę. Atsižvelgiant į tai, jog JT Saugumo Tarybos įgaliojimai pagal JT Chartijos VII skyrių nėra ribojami valstybės ar ginkluoto konflikto šalių sutikimo reikalavimu³³⁴, pagrindinis humanitarinės intervencijos ir taikos palaikymo operacijos skirtumas yra tas, jog JT Saugumo Tarybos sankcionuota humanitarinė intervencija yra tarptautinę taiką ir saugumą užtikrinanti prievartos priemonė pagal JT Chartijos VII skyrių, o JT taikos palaikymo operacija nėra laikoma prievartos priemone³³⁵ šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Tradicinės taikos palaikymo operacijos tikslai yra užtikrinti taikos susitarimo laikymąsi, užkirsti kelią ginkluoto konflikto augimui ar jį nutraukti, atskirti ginkluotame konflikte dalyvaujančias šalis ir sudaryti sąlygas ginkluotą konfliktą sureguliuoti taikiai bei įtvirtinti taiką po jo³³⁶. Neužsitikrinus valstybės ar ginkluoto konflikto šalių sutikimo dėl taikos palaikymo operacijos, ji netenka savo prasmės – palaikyti taiką³³⁷, todėl konflikto šalių sutikimas dėl taikos palaikymo operacijos yra būtina tokios operacijos sėkmės prielaida.

Po Šaltojo karo buvo pradėta manyti, jog humanitarinė intervencija taip pat gali būti skirta pilietiniame kare kariaujančių šalių atskyrimui ar vykstančių

³³⁴ DAMROSCH, išnaša 333, p. 97.

³³⁵ *UN Peacekeeping Operations//Principles and Guidelines* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/pbps/library/capstone_doctrine_eng.pdf>, p. 34.

³³⁶ ŽALIMAS, Dainius, ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ Skirgailė, PETRAUSKAS, Zenonas, SALADŽIUS, Jonas. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 323.

³³⁷ *UN Peacekeeping Operations, ibid.*, p. 32.

derybų saugumo užtikrinimui³³⁸. Nepaisant to, dabar kariaujančių šalių atskyrimas yra vienas iš pagrindinių taikos palaikymo, o ne humanitarinės intervencijos uždavinių.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog humanitariniai intervencijos uždaviniai gali būti nustatyti ne tik humanitarinės intervencijos mandate ar gali būti numanomi nesankcionuotos humanitarinės intervencijos atveju, bet gali būti tiek ir taikos palaikymo operacijos, tiek ir intervencijos į žlugusią valstybę, tiek ir intervencijos, siekiant pakeisti valstybės valdymo režimą mandate, pavyzdžiui, JT Saugumo Tarybos rezoliucijoje Nr. 1975 (2011) dėl intervencijos į Dramblio Kaulo Respubliką. Taigi remiantis valstybių nesankcionuotų intervencijų ir JT Saugumo Tarybos praktika, humanitarinius intervencijų uždavinius galima būtų suskirstyti taip:

1. Įtvirtinti saugumo zonas³³⁹ (angl. *safe haven*) ir neskraidymo zonas³⁴⁰ (angl. *no fly zone*).
2. Užtikrinti humanitarinės pagalbos saugumą ir jos prieinamumą³⁴¹.
3. Užtikrinti pabėgėlių ir perkeltųjų asmenų saugų grįžimą namo³⁴².
4. Išspręsti susidariusią politinę krizę³⁴³.

³³⁸ JONES, Adam. *Genocide. A Comprehensive Introduction*. 2nd edition. New York: Routledge, 2011, p. 572.

³³⁹ Saugumo zona yra skirta saugiam humanitarinės pagalbos pristatymui ir jos paskirstymui, taip pat jos įtvirtinimas apima ir išipareigojimą ginti civilius ginkluota jėga, jei tai būtų būtina. Šaltinis: EVANS, išnaša 22, p. 15. Tokios saugumo zonos buvo įkurtos 1990 m. Šiaurės Irake, 1993 m. Bosnijoje ir Hercegovinoje (JT ST rezoliucija Nr. 836 (1993)) ir 1994 m. Ruandoje (JT ST rezoliucija Nr. 925 (1994)).

³⁴⁰ Neskraidymo zona yra saugumo zonos atitikmuo oro erdvėje. Neskraidymo zonos buvo nustatytos Šiaurės Irake 1991 – 2003 m., Bosnijoje ir Hercegovinoje 1993 - 1995 m. ir Libijoje 2011 m. kovo mėn. – rugsėjo mėn. Žr. plačiau apie neskraidymo zonas: *No-Fly Zones: Strategic, Operational, and Legal Considerations for Congress* [interaktyvus]. Congressional Research Service Report for Congress, 2011 [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41701.pdf>>.

³⁴¹ Toks humanitarinės intervencijos uždavinys buvo nustatytas Saugumo Tarybos rezoliucijoje Nr. 794 (1992) dėl humanitarinės krizės Somalyje. Humanitarinės intervencijos į Somalį atveju saugaus humanitarinės pagalbos paskirstymo užtikrinimas buvo svarbiausias intervencijos uždavinys, nes ginkluotos maištininkų grupuotės konfiskuodavo apie 80 % tarptautinės bendrijos siunčiamos humanitarinės pagalbos. Šaltinis: ROTH, Brad R. *Governmental Illegitimacy in International Law*. Oxford: Clarendon Press, 1999, p. 398. Taip pat toks uždavinys buvo nustatytas JT ST rezoliucijoje Nr. 770 (1992) dėl intervencijos į Bosniją ir Hercegoviną, JT ST rezoliucijoje Nr. 925 (1994) dėl humanitarinės krizės Ruandoje, JT ST rezoliucijoje Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje.

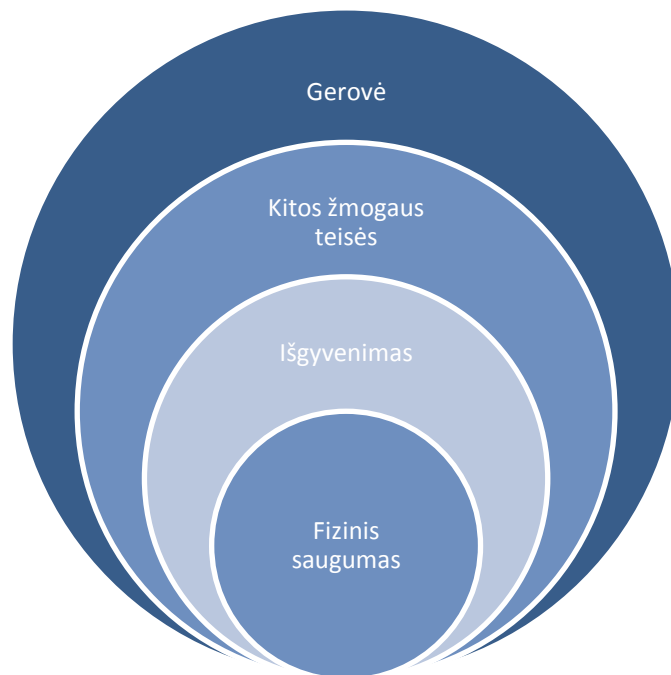
³⁴² Toks intervencijos uždavinys buvo nustatytas JT ST rezoliucijoje Nr. 940 (1994) dėl intervencijos į Haitį ir JT ST rezoliucijoje Nr. 1264 (1999) dėl intervencijos į Rytų Timorą.

³⁴³ Šis uždavinys buvo nustatytas JT ST rezoliucijoje Nr. 794 (1992) dėl humanitarinės krizės Somalyje, Nr. 1132 (1997) dėl situacijos Siera Leonėje, Nr. 1975 (2011) dėl situacijos Dramblio Kaulo Respublikoje.

5. Nutraukti ginkluoto konflikto šalių vykdomus civilių užpuolimus³⁴⁴.

Akivaizdu, jog dauguma humanitarinių uždavinių yra susiję su civilių apsaugos įgyvendinimu. Taikos palaikymo operacijos vienas iš pagrindinių uždavinių taip pat yra civilių asmenų apsauga³⁴⁵. Dėl šios priežasties siekiant pagrindinio šios disertacijos dalies tikslo, reikia nustatyti civilių apsaugos santykį su tikslu nutraukti humanitarinę krizę ir remiantis šia analize, atriboti humanitarinę intervenciją nuo taikos palaikymo operacijos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Tarptautinės teisės doktrinoje pateikiamos skirtingos civilių apsaugos sampratos, todėl siekiant atskirti humanitarinę intervenciją nuo taikos palaikymo operacijos, reikia nustatyti humanitarinės intervencijos garantuojamos civilių apsaugos skirtumus nuo taikos palaikymo operacijos metu vykdomos civilių apsaugos.

P. Williams, siekdamas išskaidyti civilių apsaugos koncepciją, pateikia šią diagramą:

Šaltinis: WILLIAMS, išnaša 345, p. 16.

³⁴⁴ Toks humanitarinės intervencijos uždavinys buvo nustatytas JT ST rezoliucijoje Nr. 794 (1992) dėl situacijos Somalyje ir Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje.

³⁴⁵ WILLIAMS, Paul D. *Enhancing Civilian Protection in Peace Operations* [interaktyvus]. Africa Center for Strategic Studies, Research paper No. 1. [Žiūrėta 2011 m. lapkričio 14 d.] Prieiga per internetą: <http://africacenter.org/2010/09/acss_research_paper-1/>, p. 1, 15.

Pateikta diagrama iliustruoja tai, jog asmens fizinis saugumas yra būtinas siekiant išgyventi³⁴⁶, todėl jis yra svarbiausias civilių apsaugos lygmuo. Asmens išgyvenimui, t. y. antrajam civilių apsaugos lygmeniui, svarbi laiku suteikta humanitarinė pagalba ir tinkamas jos paskirstymas. Toks civilių apsaugos koncepcijos išskaidymas siejasi su JT Saugumo Tarybos rezoliucijoje Nr. 1674 (2006) dėl civilių apsaugos išvardintais civilių apsaugos uždaviniais. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog jie JT Saugumo Tarybos rezoliucijoje nėra dėstomi hierarchine tvarka pagal svarbą, bet su šiais uždaviniais susijusių vertybių (gyvybė, gyvenamoji vieta ir pan.) pirmenybė leidžia preziumuoti tokios hierarchijos buvimą. Remiantis JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1674 (2006) dėl civilių apsaugos, civilių apsaugos uždaviniai yra:

1. nutraukti civilių užpuolimus;
2. užtikrinti humanitarinės pagalbos prieinamumą;
3. užtikrinti pabėgėlių ir perkeltųjų asmenų grįžimą namo ir aprūpinti juos gyvenamąja vieta;
4. užtikrinti švietimo paslaugų prieinamumą;
5. atkurti teisės viršenybės principo laikymąsi;
6. įgyvendinti baudžiamumą už nusikaltimus.

JT Saugumo Tarybos nuomone, asmenų fizinio saugumo ir jų išgyvenimo užtikrinimas yra svarbiausi civilių apsaugos uždaviniai. Likę uždaviniai leidžia užtikrinti kitų žmogaus teisių ir laisvių laikymąsi ir pasiekti nukentėjusių asmenų gerovę, t. y. remiantis pateikta diagrama, – aukščiausią civilių apsaugos lygmenį. Atsižvelgiant į šiuos civilių apsaugos uždavinius, galima teigti, jog taikos palaikymo operacijos metu vykdoma civilių apsauga yra daug platesnė nei humanitarinės intervencijos metu įgyvendinama civilių apsauga.

Humanitarinės intervencijos atveju civilių apsauga yra susijusi su masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, t. y. valstybės veiksmų,

³⁴⁶ SLIM, Hugo; BONWICK, Andrew. *Protection. An ALNAP Guide for Humanitarian Agencies*. London: Overseas Development Institute, 2005, p. 31.

nesuderinamų su jos tarptautiniais įsipareigojimais, nutraukimu ir humanitarinės pagalbos prieinamumo bei saugaus jos paskirstymo užtikrinimu. Humanitarinės intervencijos uždaviniai neturėtų būti siejami su įvairiapusės civilių apsaugos įgyvendinimu visuose diagramoje pateiktuose lygmenyse, nes šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje tai laikoma stiprios taikos palaikymo operacijos (angl. *robust peacekeeping*), dar kitaip vadinamos daugiafunkcinės taikos palaikymo operacijos objektu. Augant netarptautinių ginkluotų konfliktų skaičiui bei atsirandant naujoms grėsmėms tarptautinei taikai ir saugumui, pasikeitė taikos palaikymo operacijos pobūdis: tradicinis taikos palaikymas tapo stipriu taikos palaikymu. Civilių asmenų apsauga tapo sudėtine JT Saugumo Tarybos suteikiamo taikos palaikymo operacijos mandato dalimi³⁴⁷, kaip ir ginkluotos jėgos panaudojimas ne tik savigynos tikslais³⁴⁸.

Atsižvelgiant į jau aptartus humanitarinės intervencijos ir taikos palaikymo operacijos skirtumus ir siekiant pateikti nuoseklią humanitarinės intervencijos sampratą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, galima teigti, jog:

1. humanitarinės intervencijos uždaviniai yra trumpalaikio pobūdžio, t. y. užtikrinti laikiną daugelio asmenų fizinį saugumą ir jų išgyvenimą, o ne įgyvendinti ilgalaikę civilių apsaugą visuose civilių saugumo lygmenyse. Norint užtikrinti civilių gerovę dažniausiai būtinas ilgalaikis politinis tarptautinės bendrijos vaidmuo³⁴⁹ ir esminiai politiniai pokyčiai valstybėje;
2. taikos palaikymo operacijos uždaviniai yra platesnio pobūdžio nei humanitarinės intervencijos uždaviniai, bet humanitarinė intervencija galėtų būti viena iš daugiafunkcinės taikos palaikymo operacijos prielaidų³⁵⁰, t. y.

³⁴⁷ Tradicinio taikos palaikymo atvejais, itin retai civilių apsauga būna tiesiogiai nurodyta taikos palaikymo operacijos mandate. Šaltinis: MÄNSSON, Katarina. Integration of Human Rights in Peace Operations: Is there an Ideal Model? *International Peacekeeping*, 2006, vol 13, no. 4, p. 547 - 563, p. 552.

³⁴⁸ MIKULASCHEK, Christoph. *The United Nations Security Council and the Responsibility to Protect: Policy, Process, and Practice* [interaktyvus]. Report from the 39th International Peace Institute Vienna seminar on peacemaking and peacekeeping. [Žiūrėta 2011 m. lapkričio 23 d.] Prieiga per internetą: <<http://responsibilitytoprotect.org/mikulaschek.pdf>>, p. 44.

³⁴⁹ MAPEL, išnaša 329, p. 147

³⁵⁰ Pavyzdžiui, 2003 m. gegužės 30 d. JT ST priėmė rezoliuciją Nr. 1484 (2003), kuria sankcionavo intervenciją į Kongo Demokratinės Respublikos Iturio apskritį ir rezoliucijos 1 punkte nustatė konkrečią datą (2003 m. rugsėjo 1 d.), iki kurios turėtų būti sustiprintos JT taikos palaikymo operacijos Kongo Demokratinėje Respublikoje pajėgos ir išvestos ginkluotosios pajėgos, kurios buvo dislokuotos siekiant nutraukti šalyje susidariusią krizę. Šaltinis: *Congo Crisis: Military Intervention in Ituri*

užtikrintų minimaliai saugią aplinką tolimesniems politiniams pokyčiams su ar be tarptautinės bendrijos pagalbos ir ilgalaikiai civilių apsaugai visuose jų saugumo lygmenyse (fizinio saugumo, išgyvenimo, naudojimosi kitomis žmogaus teisėmis bei gerovės). Atsižvelgiant į tai, jog taikos palaikymo operacija įmanoma tik pasiekus taikos susitarimą ir gavus ginkluoto konflikto šalių sutikimą dėl jos, o tai gali užtrukti, humanitarinė intervencija galėtų užtikrinti minimalią civilių fizinę apsaugą ir jų išgyvenimą, kol būtų pasiektas susitarimas dėl ginkluotos kovos veiksmų nutraukimo ir taikos palaikymo operacijos. Taikos palaikymo operacija, užtikrindama ilgalaikį ginkluotųjų pajėgų buvimą ir tęstinį viešosios tvarkos bei saugumo palaikymą tam tikros valstybės teritorijoje leistų efektyviai įgyvendinti ilgalaikius civilių apsaugos uždavinius.

2.4. Humanitarinė intervencija ir intervencija į žlugusią valstybę

Tarptautinės teisės doktrinoje yra manančių, jog intervencija į žlugusią valstybę yra viena iš humanitarinės intervencijos rūšių³⁵¹. M. R. Hutchison intervenciją į žlugusią valstybę laiko išplėstine humanitarine intervencija, t. y. humanitarine intervencija kartu su valstybės institucijų „rekonstrukcija“³⁵². D. R. Mapel išskiria tris humanitarinių intervencijų tipus: „apsauginę“ humanitarinę intervenciją, kurios tikslas yra neatidėliotino daugelio asmenų fizinio saugumo užtikrinimas; „stiprinančią“ humanitarinę intervenciją, kurios tikslas yra atstatyti politinę valstybės santvarką; ir „revoliucinę“ humanitarinę intervenciją, kurios tikslas yra įgyvendinti teisingumą visoje šalyje³⁵³, pavyzdžiui, žlugusios valstybės atveju.

[interaktyvus]. International Crisis Group, 2003 m. birželio 13 d. [žiūrėta 2012 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.grandslacs.net/doc/2758.pdf>>, p. 13.

³⁵¹ LEVITT, Jeremy. Humanitarian Intervention by Regional Actors in Internal Conflicts: The Cases of ECOWAS in Liberia and Sierra Leone. *Temple International and Comparative Law Journal*, 1998, vol. 12, no. 2, p. 333 - 375, p. 336 - 337.

³⁵² HUTCHISON, M. R. Restoring Hope: U.N. Security Council Resolutions for Somalia and an Expanded Doctrine of Humanitarian Intervention. *Harvard International Law Review*, 1993, vol. 34, p. 624 - 640, p. 626.

³⁵³ MAPEL, išnaša 329, p. 146.

Žlugusioje valstybėje vykstanti krizė yra daugialypė³⁵⁴, t. y. jos pagrindinė priežastis yra šalyje įsivyrusi politinė krizė ir valstybės institucijų bei prievartos mechanizmo nebuvimas, kuris turėtų užtikrinti šalį apėmusios krizės nutraukimą. Humanitarinės intervencijos atveju, humanitarinės krizės šaltinis yra aiškus, t. y. valstybės veiksmai arba jos neveikimas: arba valstybė pati vykdo masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, arba ji neįgyvendina savo prevencijos pareigos ir neužkerta kelio humanitarinei krizei jos teritorijoje. Vadinasi, abiem atvejais intervenciją vykdanči valstybė ar jų koalicija prisiima trumpalaikį įsipareigojimą nutraukti valstybės neteisėtus veiksmus, kuris tam tikrais atvejais gali apimti ir įsipareigojimą pakeisti valstybės valdymo režimą.

Dėl žlugusioje valstybėje įsivyravusios suirutės, vienintelis žlugusios valstybės „išgelbėjimo“ būdas yra ilgalaikis užsienio ginkluotųjų pajėgų buvimas³⁵⁵. Intervencijos į žlugusią valstybę tikslai yra susiję su ilgalaikiais intervenciją vykdančios valstybės ar jų koalicijos įsipareigojimais nutraukti ginkluotas kovas tarp šalyje kariaujančių grupių, atstatyti valstybės institucijas ir užtikrinti viešąją tvarką bei nutraukti civilių kentėjimus³⁵⁶.

Akivaizdu, jog dėl tikslo nutraukti civilių kentėjimus, humanitarinė intervencija galėtų būti laikoma intervencijos į žlugusią valstybę sudėtine dalimi ir šia prasme požiūris, jog intervencija į žlugusią valstybę yra išplėstinė humanitarinė intervencija galėtų būti paaiškintas. Vis dėlto autorės nuomone, intervencija į žlugusią valstybę turėtų būti laikoma atskira intervencijų rūšimi šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje dėl šių priežasčių:

1. Intervencijos į žlugusią valstybę tikslai apima tiek humanitarinės intervencijos, tiek taikos palaikymo operacijos tikslus. Vykdam laiką ir

³⁵⁴ MARANGIO, Rossella. The Somali Crisis: Failed State and International Interventions [interaktyvus]. IAI Working paper, 2012 m. gegužės 12-15 d. [žiūrėta 2012 m. gegužės 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.iai.it/pdf/DocIAI/iaiw1215.pdf>>

³⁵⁵ HEHIR, Aidan. The Myth of Failed State and the War on Terror: A Challenge to the Conventional Wisdom. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 2007, vol 1, no. 3, p. 307 - 332, p. 315. *Humanitarian Intervention and State-Building: New Humanitarianism in Theory and Practice* [interaktyvus]. Third Global International Studies Conference, 2011 m. rugpjūčio 17 - 20 d. [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <http://www.wiscnetwork.org/porto2011/papers/WISC_2011-490.pdf> p. 19.

³⁵⁶ DORFF, Robert H. Failed States after 9/11. *International Studies Perspectives*, 2005, vol. 6, no. 1, p. 20 - 34.

priemonių prasme ribotą humanitarinę intervenciją į žlugusią valstybę, tarptautinė bendrija neprisiima ilgalaikių įsipareigojimų, susijusių su žlugusios valstybės „atstatymu“, kurie tokiu atveju yra neišvengiami. Šią išvadą patvirtina ir valstybių praktika. Tarptautinės bendrijos humanitarinė intervencija į Somalį be aiškių politinių tikslų ir ilgalaikių tarptautinės bendrijos įsipareigojimų nulėmė aiškia tarptautinės bendrijos nesėkmę sprendžiant šioje žlugusioje valstybėje susidariusią krizę³⁵⁷. Dėl šios priežasties, žlugusios valstybės atveju, politiniai intervencijos tikslai, t. y. įtvirtinti šalyje valdžios institucijas ir viešąją tvarką, dažnai nuo pačios intervencijos pradžios yra daug svarbesni nei trumpalaikio daugelio asmenų fizinio saugumo ir jų sveikatos užtikrinimas.

2. Aiškūs intervencijos į žlugusią valstybę politiniai tikslai, t. y. įtvirtinti žlugusioje valstybėje valdžios institucijas, reiškia, jog intervenciją vykdanči valstybė ar jų koalicija turi pareigą tam tikram laikui „pakeisti žlugusią valstybę“³⁵⁸, t. y. sukurti administracinę struktūrą, užtikrinti viešąją tvarką ir saugumą, teisės viršenybės principo laikymąsi, socialinių ir sveikatos paslaugų teikimą bei sudaryti šalyje prielaidas demokratiniam rinkimams siekiant įgyvendinti tautų apsisprendimo teisę. Visų šių uždavinių įgyvendinimas reikalauja milžiniškų finansinių ir techninių resursų³⁵⁹, todėl tarptautinė bendrija nuo pačios intervencijos pradžios privalo sąmoningai prisiimti iš intervencijos į žlugusią valstybę kylančius įsipareigojimus bei su jais susijusią finansinę naštą siekiant įgyvendinti nuoseklią ir ilgalaikę žlugusios valstybės „atstatymo“ viziją.

3. Žlugusios valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės negali būti keliama. Vadinasi, intervenciją vykdanči valstybė ar jų koalicija nekovoja prieš aiškų grėsmės šaltinį kaip humanitarinės intervencijos atveju, o įsitraukia į žlugusioje valstybėje vykstantį pilietinį karą. E. Lumsden nuomone, prisidengimas tik humanitarinės pagalbos teikimu intervencijos į žlugusią

³⁵⁷ MAPEL, išnaša 329, p. 145.

³⁵⁸ CAPLAN, Richard. *International Governance of War-Torn Territories*. New York: Oxford University Press, 2005, p. 137.

³⁵⁹ *Humanitarian Intervention and State-Building: New Humanitarianism in Theory and Practice*, išnaša 355, p. 22.

valstybę atveju, visada yra pavojingas, nes humanitarinė pagalba neišvengiamai tampa vietinės politinės valdžios išlaikymo pagrindas, todėl tik humanitarinės intervencijos pasirinkimas gali turėti įtakos ginkluoto konflikto užsitęsimui³⁶⁰ ir tarptautinių pajėgų tapimu tik dar viena iš žlugusioje valstybėje vykstančio konflikto pusių.

Apibendrinant galima teigti, jog nors humanitarinės intervencijos ir intervencijos į žlugusią valstybę civilių apsaugos tikslai gali sutapti, žlugusios valstybės atveju, būtinas ilgalaikis ir tęstinis tarptautinės bendrijos įsitraukimas nuo pat pradžių. Humanitarinė intervencija negali būti žlugusioje valstybėje įsivyravusios daugialypės krizės sprendimo priemonė, nes intervencija, kurios tikslas yra nutraukti valstybės su tarptautine teise nesuderinamus veiksmus ir pasitraukti pagal iš anksto suplanuotą pasitraukimo strategiją³⁶¹ labai skiriasi nuo intervencijos su aiškiais politiniais valdžios įtvirtinimo tikslais ir ilgalaikiais įsipareigojimais atstatyti žlugusią valstybę.

³⁶⁰ LUMSDEN, Eleanor. An Uneasy Peace. *Journal of International Law and Politics*, 200, vol. 35, p. 795 - 838, p. 834.

³⁶¹ IGNATIEFF, Michael. Intervention and State Failure [interaktyvus]. *Dissent*, 2002, winter [žiūrėta 2012 m. kovo 18 d.] Prieiga per internetą: <<http://dissentmagazine.org/article/?article=641>>.

II. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS IR PAREIGOS APSAUGOTI KONCEPCIJŲ SANTYKIS

Apie pareigos apsaugoti asmenis nuo masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų idėją pirmasis užsiminė JT Generalinis Sekretorius K. Annan. 1999 m. kalbėdamas JT Generalinėje Asamblėjoje jis uždavė retorinį klausimą, kaip reikėtų reaguoti į masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, tokius kaip Ruandoje ar Srebrenicoje, jei humanitarinė intervencija yra nepriimtinas pagarbos valstybės suverenitetui principo pažeidimas³⁶².

2001 m. diskusijoms apie ginkluotos jėgos panaudojimą siekiant nutraukti humanitarinę krizę buvo suteiktas naujas koncepcinis pagrindas: Tarptautinė intervencijos ir valstybės suvereniteto komisija (angl. *International Commission on Intervention and State Sovereignty*) (toliau – Intervencijos komisija) ataskaitoje „Pareiga apsaugoti“³⁶³ konstatavo, jog humanitarinių krizių atvejais visa tarptautinė bendrija turi pareigą apsaugoti trečiųjų šalių piliečius, kuri gali būti įgyvendinama ir ginkluotos jėgos panaudojimu. Dėl šios priežasties siekiant pagrindinio šios disertacijos dalies tikslo, t. y. išdėstyti nuoseklią humanitarinės intervencijos koncepciją ir pateikti disertacijoje siūlomą humanitarinės intervencijos sampratą, antroje šios disertacijos dalyje analizuojama naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka doktrininei humanitarinės intervencijos koncepcijai, t. y. humanitarinės krizės ir humanitarinio tikslo sampratai. Paskutiniame šios disertacijos dalies skyriuje pateikiama disertacijoje siūloma humanitarinės intervencijos sąvoka.

Intervencijos komisija nurodo, jog „Pareigos apsaugoti“ ataskaita yra apie taip vadinamą humanitarinės intervencijos teisę, t. y. kokiais atvejais, jei tokie atvejai iš viso egzistuoja, galėtų būti naudojama ginkluota jėga siekiant nutraukti humanitarinę krizę³⁶⁴. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog pati Intervencijos komisija nebuvo tikra dėl humanitarinės intervencijos teisės

³⁶² ANNAN, Kofi. We the Peoples: the Role of the United Nations in the 21st century [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/millennium/sg/report/full.htm>>, p. 48.

³⁶³ Žr. išnašą 16.

³⁶⁴ *Ibid.*, p. VII.

egzistavimo šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Galbūt dėl šios priežasties S. Katuoka ir A. Čepinskytė savo straipsnyje konstatuoja, jog pareigos apsaugoti koncepcija yra alternatyva humanitarinei intervencijai³⁶⁵. Pasak jų, naujoji koncepcija nėra tokia radikali kaip humanitarinės intervencijos koncepcija, nes ji nepakeičia ginkluotos jėgos nenaudojimo principo šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje³⁶⁶.

Naujosios koncepcijos įtaka ginkluotos jėgos nenaudojimo principo aiškinimui šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje analizuojama šios disertacijos trečiojoje dalyje. Šioje vietoje, analizuojant pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką humanitarinės intervencijos koncepcijai, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Intervencijos komisija siekė atskleisti žmogaus teisių apsaugos bei pagarbos valstybės suverenitetui principų suderinamumą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir pateikė inovatyvų požiūrį į valstybės suvereniteto sampratą. Intervencijos komisijos nuomone, valstybės suverenitetas negali būti laikomas absoliučiu, nes jis suteikia ne tik teises, bet ir pareigas pagal tarptautinę teisę. Žmogaus teisių apsaugos normos nustato valstybėms pozityvias ir negatyvias pareigas žmogaus teisių užtikrinimo srityje, todėl tai yra kiekvienos valstybės atsakomybės už savo gyventojus pagrindas³⁶⁷. Dėl šios priežasties valstybės suverenitetas turi būti suvokiamas kaip realus valstybės gebėjimas apginti gyventojus nuo masinių ir sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, o ne tik kaip jos vykdoma efektyvi teritorijos bei joje gyvenančių asmenų kontrolė³⁶⁸. Atsižvelgiant į tai, T. G. Weiss mano, jog pareigos apsaugoti koncepcija prie tradicinių suvereniteto sampratos elementų – teritorijos, gyventojų ir valdžios – pridėjo dar vieną – pagarbą žmogaus teisėms³⁶⁹.

³⁶⁵ KATUOKA, ČEPINSKYTĖ, išnaša 28, p. 166.

³⁶⁶ *Ibid.*, p. 168.

³⁶⁷ Žr. šios disertacijos pirmos dalies 1.3.1. poskirsnį.

³⁶⁸ ORFORD, Anne. Jurisdiction Without Territory: From the Holy Roman Empire to the Responsibility to Protect. *Michigan Journal of International Law*, 2009, vol. 30, no. 3, p. 981 - 1015, p. 990.

³⁶⁹ WEISS, Thomas G. The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era. *Security Dialogue*, 2004, vol. 35, no. 2, p. 135 - 153, p. 138.

Pareigos apsaugoti koncepcija atspindi tarptautinės teisės evoliuciją žmogaus teisių apsaugos srityje: žmogaus teisės peržengė³⁷⁰ vienos valstybės sienas ir tapo visos tarptautinės bendrijos bendru interesu. Todėl tai, kaip valstybės elgiasi su savo pačių piliečiais, nėra tik valstybės vidaus reikalas. Valstybės atsakomybės dėl jos teritorijoje vykstančios humanitarinės krizės idėja yra naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos pagrindas. Jei valstybė nenori arba negali įgyvendinti savo pareigos apsaugoti gyventojus nuo humanitarinės krizės, tokiu atveju pareigą apsaugoti turi įgyvendinti tarptautinė bendrija, kurios atsakomybė dėl humanitarinės krizės papildo³⁷¹ valstybės pagrindinę atsakomybę.

1. Pareigos apsaugoti koncepcijos sudėtinės dalys

Nors yra teigiančių, jog naujoji pareigos apsaugoti koncepcija tiesiog pakeitė humanitarinės intervencijos koncepciją³⁷², pareiga apsaugoti, remiantis Intervencijos komisijos pateikta ataskaita, yra iš atskirų tarptautinės bendrijos pareigų sudaryta koncepcija. Šios atskiros tarptautinės bendrijos pareigos yra: prevencijos pareiga, pareiga ginti ir pareiga atkurti.

Prevencijos pareiga. Tai, Intervencijos komisijos nuomone, – svarbiausia pareigos apsaugoti dimensija³⁷³. Siekiant efektyvaus šios pareigos įgyvendinimo, pabrėžiama būtinybė nustatyti humanitarinių krizių priežastis, todėl šiuo metu tarptautinėje bendrijoje išskirtinis dėmesys skiriamas išankstinio perspėjimo apie potencialią humanitarinę krizę (angl. *Early Warning System*) metodikų diegimui³⁷⁴. Šių priemonių tikslas yra atsakyti į

³⁷⁰ JOYNER, Christopher C. “The Responsibility to Protect“: Humanitarian Concern and the Lawfulness of Armed Intervention. *Virginia Journal of International Law*. 2007, vol. 47, p. 693 - 723, p. 717.

³⁷¹ AMNEUS, Diana. A Right to Humanitarian Intervention? [interaktyvus]. The Living History Forum [žiūrėta 2012 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.levandehistoria.se/files/A%20right%20to%20humanitarian_final.pdf>, p. 14.

³⁷² ZIFCAK, Spencer. The Responsibility to Protect. In *International Law*. Edited by M. D. Evans. 3rd edition. New York: Oxford University Press, 2010, p. 504 - 527; p. 511.

³⁷³ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 3.9.

³⁷⁴ JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Išankstinis perspėjimas, vertinimas ir pareiga apsaugoti“ Nr. A/64/864 (2010).

klausimus kada, kur ir kodėl gali kilti humanitarinė krizė ateityje ir kokios prevencinės priemonės galėtų padėti jos išvengti³⁷⁵.

Tarptautinės teisės doktrinoje taip pat siekiama suformuluoti pagrindines humanitarinių krizių prielaidas, kurios leistų laiku identifikuoti gresiančią humanitarinę krizę ir veikti preventyviai. A. J. Bellamy, remdamasis šioje srityje randama literatūra, rizikos faktorius – humanitarinės krizės prielaidas – skirsto į keturias kategorijas: socialiniai faktoriai, su valdymo režimu susiję faktoriai, ekonominės humanitarinės krizės prielaidos ir ginkluoto konflikto egzistavimas³⁷⁶. Socialiniams humanitarinės krizės faktoriams šis autorius priskiria skirtingų religinių ar etninių grupių dalyvavimą politiniame valstybės gyvenime, šalyje egzistuojančią socialinę, ekonominę ar politinę diskriminaciją ir genocido ar masinių žudynių toje šalyje patirtį. Faktoriams, susijusiems su valstybėje esančiu valdymo režimu, priskiriama žmogaus teisių pažeidimai, teisės viršenybės principo ignoravimas ir demokratijos nebuvimas. A. J. Bellamy ekonominėmis humanitarinės krizės prielaidomis laiko mažą bendrą vidaus produktą, silpną ekonomiką ir aiškiai išreikštą nelygybę tarp socialinių grupių. Paskutinei grupei priskiriamos prielaidos, susijusios su ginkluoto konflikto valstybės viduje egzistavimu, t. y. ginkluotų grupių buvimas šalies teritorijoje, ginklų kontrabanda, valstybinių ar nevalstybinių ginkluotųjų pajėgų kūrimas, verbavimas į jas ir pan.

Be humanitarinių krizių priežasčių identifikavimo, Intervencijos komisija analizavo ir humanitarinės krizės prevencijos priemones, kurias suskirstė į šias kategorijas: politinės arba diplomatinės priemonės, ekonominės ir teisinės humanitarinės krizės prevencijos priemonės. Dalis šių priemonių, pavyzdžiui, tiesioginis JT Generalinio Sekretoriaus įsitraukimas sprendžiant humanitarinę krizę³⁷⁷, derybos, tarpininkavimas ir gerosios paslaugos yra laikomos taikaus ginčų sprendimo priemonėmis tarptautinėje teisėje, o kitos

³⁷⁵ MIKULASCHEK, išnaša 348, p. 32.

³⁷⁶ BELLAMY, 2011, išnaša 79, p. 10.

³⁷⁷ Pavyzdžiui, buvęs JT Generalinis Sekretorius K. Ananas buvo paskirtas specialiuoju JT ir Arabų lygos pasiuntiniu dėl humanitarinės krizės Sirijoje. Šaltinis: *Kofi Annan Named Syria Special Envoy by UN and Arab League* [interaktyvus]. The Journal of Turkish Weekly, 2012 m. vasario 24 d. [žiūrėta 2012 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.turkishweekly.net/news/131689/kofi-annan-named-syria-special-envoy-by-un-and-arab-league.html>>.

Intervencijos komisijos nurodytos priemonės, pavyzdžiui, diplomatinė izoliacija, narystės tarptautinėse organizacijose sustabdymas, konkrečių asmenų judėjimo suvaržymas³⁷⁸ ir pan. yra laikomos tarptautinėmis sankcijomis. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog Intervencijos komisija prevencinėmis priemonėmis laiko ir tarptautinio baudžiamojo tribunolo įsteigimą³⁷⁹ ar asmenų, atsakingų dėl humanitarinės krizės, perdavimą Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui³⁸⁰, nors tai jau galėtų ir turėtų būti vertinama kaip priemonės, siekiant nutraukti humanitarinę krizę, o ne jos išvengti.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog Intervencijos komisija humanitarinės krizės prevencija laiko didesnės humanitarinės krizės prevenciją, nes nurodytos priemonės paprastai yra taikomos siekiant nutraukti jau vykstančius masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių.

Pareiga ginti. Remiantis „Pareigos apsaugoti“ ataskaita, pareigos ginti įgyvendinimas gali apimti taikos palaikymo operaciją, politines ir ekonomines sankcijas, saugumo ir neskraidymo zonų nustatymą bei jų įtvirtinimą, grasinimą panaudoti ginkluotą jėgą ir jos panaudojimą³⁸¹. Šios priemonės gali būti taikomos, jei valstybė neįgyvendina savo pirminės pareigos apsaugoti. Vadinasi, humanitarinė intervencija, remiantis „Pareigos apsaugoti“ ataskaita, reiškia tarptautinės bendrijos pareigos ginti įgyvendinimą, kai valstybės, kurios teritorijoje vyksta humanitarinė krizė, neįgyvendina savo pagrindinės atsakomybės dėl humanitarinės krizės nutraukimo ir tarptautinė bendrija yra priversta įgyvendinti savo papildomą atsakomybę dėl humanitarinės krizės nutraukimo ginkluotos jėgos panaudojimu.

³⁷⁸ JT ST rezoliucija Nr. 1975 (2011) dėl situacijos Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje, Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje.

³⁷⁹ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 3.29.

³⁸⁰ *Ibid.*, pastraipa 3.30. Pavyzdžiui, TBT nagrinėjimui JT ST perdavė klausimus dėl Darfūro ir Libijos humanitarinių krizių. Šaltinis: JT ST rezoliucija Nr. 1593 (2005) dėl Darfūro ir Nr. 1970 (2011) dėl Libijos.

³⁸¹ EVANS, išnaša 22, p. 107.

„Pareigos apsaugoti” ataskaita nustatė 6 ginkluotos jėgos panaudojimo įgyvendinat tarptautinės bendrijos pareigą ginti kriterijus³⁸²:

1. Ginkluotos jėgos panaudojimas turi būti sankcionuojamas įgaliotoje institucijoje.
2. Ginkluotos jėgos panaudojimas gali būti sankcionuojamas esant svarioms intervencijos priežastims.
3. Ginkluotos jėgos panaudojimo tikslas turi būti humanitarinis.
4. Ginkluotos jėgos panaudojimas turi būti paskutinė priemonė.
5. Intervencijos metu naudojama jėga turi būti proporcinga siekiamam tikslui.
6. Turi būti įvertinta ginkluotos jėgos panaudojimo sėkmės tikimybė.

Manoma, jog Intervencijos komisija, nustatydama šiuos intervencijos kriterijus, siekė apriboti JT Saugumo Tarybos įgaliojimus sankcionuoti humanitarinę intervenciją³⁸³. Galima suabejoti tokiu Intervencijos komisijos tikslu, nes visų pirma, autorės nuomone, JT Saugumo Taryba nuo JT įkūrimo 1945 m. sankcionavo tik tris humanitarines intervencijas: 1992 m. humanitarinę intervenciją į Somalį, 1994 m. humanitarinę intervenciją į Ruandą ir 2011 m. humanitarinę intervenciją į Libiją. Antra, ginkluotos jėgos panaudojimo kriterijai nėra minimi 2005 m. JT Viršūnių susitimo baigiamajame dokumente, kuriame valstybės išreiškė savo *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti koncepcijos. Vadinasi, valstybės nepritarė tokių kriterijų nustatymui pripažindamos šios institucijos įgaliojimus spręsti dėl ginkluotos jėgos panaudojimo kiekvienu konkrečiu atveju be tam tikrų iš anksto nustatytų ginkluotos jėgos sankcionavimo gairių.

Pareiga atkurti. Pareigos apsaugoti koncepcija ne tik nustato prevencijos pareigą, bet ir pareigą atkurti valstybėje konstitucinę santvarką bei viešąją tvarką po ginkluotos jėgos panaudojimo. Tai reiškia, jog po humanitarinės krizės nutraukimo, siekiant išvengti pasikartojančios humanitarinės krizės, tarptautinė bendrija turėtų prisiišti tęstinį įsipareigojimą

³⁸² PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 4.16.

³⁸³ THAKUR, 2007, išnaša 23, p. 260.

užtikrinti taikos tęstinumą, konstitucinę santvarką ir viešąją tvarką³⁸⁴. Bendradarbiaujant su konkrečiomis valstybės institucijomis, valstybėje turi būti atkurtas viešasis saugumas, taip pat užtikrintas kovojančių grupuočių nuginklavimas bei vietinių saugumo ir policijos pajėgų efektyvaus funkcionavimo atkūrimas³⁸⁵.

Atsižvelgiant į tai, jog „Pareigos apsaugoti“ ataskaitoje pateikiamos atskiros tarptautinės bendrijos pareigos, susijusios su humanitarine krize, jos prevencija, nutraukimu ir konstitucinės santvarkos bei viešosios tvarkos atkūrimu po jos, galima teigti, jog pareigos apsaugoti koncepcija pateikia platesnį humanitarinės intervencijos kontekstą. Bet ginkluotos jėgos panaudojimui siekiant nutraukti humanitarinę krizę, t. y. humanitarinės intervencijos dilemos analizei, „Pareigos apsaugoti“ ataskaitoje skiriama 30 puslapių iš 87, todėl galima teigti, jog jai skiriamas pagrindinis dėmesys³⁸⁶.

Tai gali būti aiškinama tuo, jog Intervencijos komisijos pagrindinis tikslas buvo suteikti naują „veidą“ humanitarinei intervencijai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, t. y. jog humanitarinė intervencija nėra „taip vadinama teisė“³⁸⁷, kurios įgyvendinimas yra nesuderinamas su pagarbos valstybės suvereniteto principu tarptautinėje teisėje, bet yra platesnės tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti, kurios pagrindas yra žmogaus teisių apsaugos normos³⁸⁸, dalis.

2005 m. JT Viršūnių susitikime priimtame baigiamajame dokumente, kuris buvo patvirtintas JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija³⁸⁹ (toliau – 2005 m. Baigiamasis dokumentas), valstybės išreiškė pritarimą pareigos apsaugoti

³⁸⁴ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 5.1.

³⁸⁵ *Ibid.*, pastraipos 5.9 - 5.10.

³⁸⁶ MASSINGHAM, Eve. Military Intervention for Humanitarian Purposes: Does the Responsibility to Protect Doctrine Advance the Legality of the Use of Force for Humanitarian Ends? *International Review of the Red Cross*, 2009, vol. 91, no. 876, p. 803 - 821, p. 815.

³⁸⁷ Intervencijos komisija nurodo, jog ataskaita yra apie taip vadinamą humanitarinės intervencijos teisę. Šaltinis: PA ataskaita, išnaša 16, p. VII.

³⁸⁸ *Ibid.*, pastraipa 1.25: 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Ženevos konvencijos ir jų papildomi protokolai, 1948 m. Genocido konvencija, 1966 m. JT paktai ir 1989 m. Romos statutas.

³⁸⁹ JT 2005 m. Viršūnių susitikimo baigiamasis dokumentas. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 60/1 (2005), 138 - 139 punktai. Šių dokumentų įtaka valstybių *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti analizuojama šios disertacijos trečios dalies 3.2. poskyryje.

konceptijai, bet tarptautinės bendrijos trijų pareigų sistemą pakeitė į trijų ramsčių sistemą:

1. Pirmasis ramstis yra kiekvienos valstybės pagrindinė atsakomybė dėl humanitarinės krizės, kurią TTT patvirtino *Genocido* byloje. Antrasis pareigos apsaugoti koncepcijos ramstis yra tarptautinės bendrijos pagalba įgyvendinant valstybės pagrindinę atsakomybę. Paskutiniajam trečiajam pareigos apsaugoti ramsčiui priskiriamos tarptautinės bendrijos ryžtingos bei laiku įgyvendinamos kolektyvinės priemonės³⁹⁰, jei valstybė neįgyvendina pareigos apsaugoti savo gyventojus nuo humanitarinės krizės. JT Generalinio Sekretoriaus 2009 m. sausio 19 d. ataskaita „Įgyvendinant pareigą apsaugoti“³⁹¹ patvirtino šią trijų ramsčių sistemą ir JT Generalinio Sekretoriaus manymu, pareigos apsaugoti koncepcija tapo siauros apimties, bet „gili“³⁹².

2. Trečiasis ramstis dėl ryžtingų bei laiku įgyvendinamų kolektyvinių veiksmų atspindi tarptautinės bendrijos pareigos ginti idėją, kuri buvo pateikta Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitoje. Šis ramstis apima taikaus ginčų sprendimo priemones pagal JT Chartijos VI skyrių, tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemones pagal JT Chartijos VII skyrių, *inter alia* humanitarinę intervenciją, ir bendradarbiavimą su regioninėmis organizacijomis pagal JT Chartijos VIII skyrių³⁹³.

3. Tarptautinė bendrija gali įgyvendinti savo pareigą apsaugoti tik tuo atveju, kai valstybė akivaizdžiai neįgyvendina³⁹⁴ savo pagrindinės atsakomybės dėl humanitarinės krizės, t. y. neįgyvendina savo pirminės pareigos apsaugoti. Vadinasi, valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės egzistavimas turi lemiamos įtakos tarptautinės bendrijos galimybei įgyvendinti savo pareigą apsaugoti ir imtis kolektyvinių priemonių, *inter alia* vykdyti humanitarinę intervenciją.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog remiantis žmogaus teisių apsaugos normomis šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, valstybės turi pagrindinę

³⁹⁰ 2005 m. Baigiamasis dokumentas, 139 punktas.

³⁹¹ JT GS ataskaita „Įgyvendinant pareigą apsaugoti“, išnaša 172.

³⁹² *Ibid.*, I dalies 10 pastraipa, c punktas.

³⁹³ *Ibid.*, I dalies 11 pastraipa, c punktas.

³⁹⁴ 2005 m. Baigiamasis dokumentas, 139 punktas.

atsakomybę dėl humanitarinės krizės ir tarptautinė bendrija galėtų imtis ryžtingų bei laiku įgyvendinamų kolektyvinių priemonių vieninteliu atveju, t. y. jei valstybė akivaizdžiai neįgyvendintų savo pagrindinės atsakomybės dėl humanitarinės krizės. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog humanitarinė intervencija nėra siejama su valstybės ar tarptautinės organizacijos, naudojančios ginkluotą jėgą, teisėmis pagal tarptautinę teisę, bet yra susijusi su visos tarptautinės bendrijos pareiga apsaugoti ir užtikrinti humanitarinių krizių nutraukimą ryžtingomis bei laiku įgyvendinamomis kolektyvinėmis priemonėmis.

2. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka humanitarinės intervencijos koncepcijai

Atsižvelgiant į tai, jog pareigos apsaugoti koncepcija numato ir tarptautinės bendrijos humanitarinės intervencijos galimybę, jei valstybė neįgyvendina savo pagrindinės atsakomybės dėl humanitarinės krizės, siekiant pateikti humanitarinės intervencijos koncepcijos sampratą, būtina įvertinti naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką humanitarinės intervencijos sampratos evoliucijai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, t. y. ar remiantis naująja pareigos apsaugoti koncepcija pasikeitė humanitarinės intervencijos elementų – humanitarinės krizės ir humanitarinio tikslo – samprata.

2.1. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka humanitarinės krizės sampratai

Intervencijos komisija ataskaitoje „Pareiga apsaugoti“ pateikė pavyzdines humanitarinės krizės situacijas, kai galėtų būti svarstoma ginkluotos jėgos panaudojimo galimybė³⁹⁵, t. y. humanitarinė intervencija:

- a. Vykdomos 1948 m. JT Genocido konvencijoje numatytos veikos.

³⁹⁵ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 4.20.

b. Vykdomi masiniai gyventojų žudymai su ar be tikslo išnaikinti tam tikrą grupę kaip tokią arba esminę jos dalį ir egzistuojant arba neegzistuojant valstybės atsakomybei dėl jų.

c. Vykdomas etnis valymas, įskaitant sistemingus tam tikros grupės narių žudymus siekiant sumažinti arba išnaikinti šią grupę tam tikroje jų gyvenamoje teritorijoje; naudojamas smurtas, siekiant priversti asmenis palikti jų gyvenamąją teritoriją ir sistemingas tam tikros grupės moterų prievartavimas siekiant pakeisti tam tikros grupės etninę sudėtį.

d. Vykdomi nusikaltimai žmoniškumui ir kiti tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai, numatyti Ženevos konvencijose ir jos papildomuose protokoluose bei kituose tarptautinės teisės šaltiniuose, numatančiuose atsakomybę už masinius žudymus ir etninį valymą.

e. Žlunga valstybė ir susidariusi situacija turi įtakos gyventojų badui arba pilietiniam karui, kurio metu visos konflikto pusės vykdo žmogaus teisių pažeidimus.

f. Įvyksta stichinė nelaimė ir valstybė nenori arba negali padėti gyventojams, kenčiantiems nuo humanitarinės nelaimės, neprašo tarptautinės pagalbos ir susidariusi situacija turi įtakos augančiam humanitarinės nelaimės aukų skaičiui.

Akivaizdu, jog Intervencijos komisija humanitarinę krizę suprato plačiai. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog pirmose keturiose dalyse nurodyti žmogaus teisių pažeidimai persipina, nes b. dalyje numatyti masiniai žudymai su tikslu išnaikinti tam tikrą grupę patenka į JT Genocido konvencijos draudimą, t. y. į a. dalį. O masinius gyventojų žudymus neegzistuojant valstybės atsakomybei dėl jų apima e. dalis, kuri skirta žlugusios valstybės atvejui. Etninio valymo veiksmus vardina c. dalis, o d. dalis nurodo, jog humanitarinės krizės priežastimi gali būti ir nusikaltimai žmoniškumui bei kiti tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai, numatyti Ženevos konvencijose ir jos papildomuose protokoluose bei kituose tarptautinės teisės šaltiniuose, numatančiuose atsakomybę už masinius žudymus ir etninį valymą.

Etninio valymo veiksmai, kaip jau minėta disertacijos pirmos dalies 1. 2. 4. poskirsnys, gali būti tiek genocido, tiek nusikaltimų žmoniškumui, tiek karo nusikaltimų dalimi, bet etninis valymas nėra tarptautinėje teisėje atskirai reglamentuotas tarptautinis nusikaltimas. Todėl Intervencijos komisija, galima teigti, jog pateikia nepagrįstą nuorodą į kitus tarptautinės teisės šaltinius, numatančius atsakomybę už etninį valymą.

Atsižvelgiant į tai, jog Intervencijos komisija plačiai aiškina humanitarinės krizės priežastis, kurios tarpusavyje persipina, galima daryti išvadą, jog pareigos apsaugoti koncepcija nėra grynoji tarptautinės teisės koncepcija, o turi ir politologinių aspektų. Šią išvadą patvirtina ir tas faktas, jog humanitarinės krizės priežastimi laikoma ir situacija žlugusioje valstybėje, o žlugusios valstybės koncepcija nėra tarptautinės teisės koncepcija³⁹⁶. Intervencijos komisijos sprendimas pateikti šią politologinę bei sunkiai apibrėžiamą koncepciją prie humanitarinės intervencijos priežasčių įrodo naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos politinį atspalvį. Kaip teigiama S. Katuokos ir A. Čepinskytės straipsnyje „*Response to Large-Scale Atrocities: Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect*“³⁹⁷, pareigos apsaugoti koncepcijos tikslas buvo išvystyti globalų politinį konsensusą dėl to, kaip ir kada tarptautinė bendrija turėtų reaguoti į humanitarines krizes³⁹⁸ ir šis Intervencijos komisijos tikslas atsispindi humanitarinės krizės priežasčių sąrašo išdėstyme. Reikia atkreipti dėmesį, jog ir stichinių nelaimių nulemtos humanitarinės nelaimės, Intervencijos komisijos manymu, gali būti humanitarinės intervencijos priežastis.

Vis dėlto, valstybės buvo nelinkusios pritarti tokiam plačiam humanitarinės krizės priežasčių sąrašui ir 2005 m. JT Viršūnių susitikimo Baigiamojo dokumento 138 punktas nustatė, jog kiekviena suvereni valstybė turi pagrindinę atsakomybę ir privalo apsaugoti savo gyventojus nuo genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui bei etninio valymo. O jei tarptautinės bendrijos atsakomybė dėl humanitarinės krizės papildo pagrindinę

³⁹⁶ Žr. disertacijos pirmos dalies 1.3.2.3. skyrelį.

³⁹⁷ Žr. išnašą 28.

³⁹⁸ *Ibid.*, p. 166.

valstybės atsakomybę, vadinasi, tarptautinė bendrija gali svarstyti pareigos apsaugoti įgyvendinimą ginkluotos jėgos panaudojimu, t. y. vykdyti humanitarinę intervenciją taip pat tik siekiant nutraukti genocidą, karo nusikaltimus, nusikaltimus žmoniškumui ir etninį valymą. Vadinasi, valstybės susiaurino Intervencijos komisijos pateiktą humanitarinės krizės priežasčių sąrašą iki konkrečių tarptautinių nusikaltimų ir atskirai išskirto etninio valymo.

Valstybių sprendimas neįtraukti žlugusioje valstybėje susidariusios krizės į humanitarinių krizių priežasčių sąrašą patvirtina tai, jog valstybės suvokia žlugusios valstybės koncepcijos keliamus pavojus, t. y. jog ši koncepcija gali tapti pretekstu humanitarinės intervencijos vykdymui. Be to, toks jų sprendimas gali būti aiškinamas tuo, jog žlugusios valstybės atveju, negali būti keliamas valstybės tarptautinės atsakomybės klausimas³⁹⁹. Siekiant nutraukti žlugusioje valstybėje vykstančią krizę, kaip jau buvo minėta disertacijos pirmos dalies 1.3.2.3. skyrelyje, būtinas ilgalaikis tarptautinės bendrijos įsitraukimas, nes humanitarinė intervencija dėl ja suteikiamos civilių apsaugos trumpalaikio pobūdžio ir konkretaus tikslo nutraukti humanitarinę krizę nėra tinkama krizės žlugusioje valstybėje sprendimo bei ilgalaikės taikos ir viešojo saugumo užtikrinimo priemonė. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog šis valstybių sprendimas dėl žlugusioje valstybėje vykstančios krizės neįtraukimo į humanitarinių krizių sąrašą patvirtina autorės išvadą, jog intervencija į žlugusią valstybę turėtų būti laikoma atskira intervencijų rūšimi šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Valstybės, remiantis 2005 m. Baigiamuoju dokumentu, humanitarinių nelaimių taip pat nebuvo linkusios laikyti humanitarinės intervencijos priežastimi. Nepaisant to, 2008 m. gegužės 3 d. Mianmarą nuniokojusio Nargio ciklono sukelta humanitarinė nelaimė yra laikoma iššūkiu naujajai pareigos apsaugoti koncepcijai.

³⁹⁹ Žr. plačiau disertacijos pirmos dalies 1.3.2.3. skyrelį.

Mianmare dėl stichinės nelaimės žuvo 140 000 žmonių, 2,4 milijonai asmenų buvo sunkiai sužeisti, o 800 000 gyventojų neteko pastogės⁴⁰⁰. Buvo akivaizdu, kad Mianmaro vyriausybė yra nepajėgi imtis efektyvių gelbėjimo priemonių ir tokiu būdu nutraukti žmonių kentėjimus. Situacijos rimtumą padidino tai, jog šalį valdęs karinis režimas atsisakė įsileisti humanitarines organizacijas ir priimti neatidėliotiną medicininę bei kitokio pobūdžio humanitarinę pagalbą. Mianmaro vyriausybės atstovai vilkino vizų humanitariniams darbuotojams išdavimą ir reikalavo, jog visą humanitarinę pagalbą jie teiktų patys, o tai kėlė abejonių dėl tinkamo ir nešališko humanitarinės pagalbos paskirstymo.

Prancūzijos užsienio reikalų ministras B. Kouchner, teigdamas, kad teisės į humanitarinę pagalbą pažeidimas yra nusikaltimas žmoniškumui, JT Saugumo Tarybai pasiūlė pritaikyti pareigos apsaugoti koncepciją praktikoje ir sankcionuoti humanitarinę intervenciją be Mianmaro sutikimo⁴⁰¹. Toks siūlymas sulaukė Kinijos ir Pietryčių Azijos šalių asociacijos (toliau – ASEAN) prieštaravimų, nes, jų manymu, pareigos apsaugoti koncepcija neturėjo būti taikoma stichinių nelaimių atvejais. ASEAN narės taip pat nurodė, kad Mianmaras negali būti priverstas priimti humanitarinės pagalbos.

JT palaikė šią nuomonę, nes pritarimas jai turėjo lemiamos įtakos humanitarinės intervencijos sėkmei: Pietryčių Azijos šalių parama buvo būtina. Be to, pritarimas pareigos apsaugoti koncepcijos taikymo srities išplėtimui galėjo turėti neigiamos įtakos didėjančiam valstybių pritarimui naujai pareigos apsaugoti koncepcijai⁴⁰². Susidariusi situacija buvo išspręsta diplomatinėmis JT Generalinio Sekretoriaus bei ASEAN pastangomis ir su

⁴⁰⁰ *One Year After Cyclone Nargis: Myanmar on Hard Road of Recovery* [interaktyvus]. UNICEF news note, 2009 m. gegužės 1 d. [žiūrėta 2011 m. gruodžio 8d d.] Prieiga per internetą: <http://www.unicef.org/media/media_49541.html>.

⁴⁰¹ BELLAMY, Alex. The Responsibility to Protect. *Ethics & International Affairs*, 2010, vol. 24, no. 2, p. 143 - 169, p. 152.

⁴⁰² E. Luck, specialiojo JT Generalinio Sekretoriaus patarėjo pareigos apsaugoti klausimais, pranešimas diskusijoje “International Disaster Assistance: Policy Options” [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/component/content/article/134americas/1723-r2preferences-in-the-committee-on-senate-foreign-relations>>.

Mianmaro valdymo režimu buvo susitarta dėl jungtinės JT – ASEAN humanitarinės pagalbos operacijos.

Vadinasi, humanitarinės intervencijos vykdymas iki ir po pareigos apsaugoti koncepcijos atsiradimo yra susijęs su valstybės tarptautine teisine atsakomybe. Stichinių nelaimių atvejais valstybės dėl žmogiškųjų išteklių ir materialiujų resursų stokos dažnai nėra fiziškai pajėgios efektyviai užkirsti kelio prasidedančiai humanitarinei nelaimei. Dėl šios priežasties pagrindinis tarptautinės bendrijos rūpestis turėtų būti susitarti dėl humanitarinės pagalbos teikimo ir užtikrinti jos prieinamumą, o ne siųsti ginkluotąsias pajėgas į humanitarinės nelaimės apimtą teritoriją. Kita vertus, valstybės tarptautinė teisinė atsakomybė galėtų kilti tada, jei ji tyčiniiais veiksmais pasinaudodama stichinės nelaimės situacija siektų sunaikinti tam tikrą grupę asmenų ir nesiimtų jokių priemonių humanitarinei nelaimei nutraukti. Autorės nuomone, tokiu atveju humanitarinės intervencijos galimybė turėtų būti svarstoma nepaisant pagrindinės ir pirminės humanitarinės nelaimės priežasties – šalį ištikusios stichinės nelaimės⁴⁰³.

Apibendrinant galima teigti, jog Intervencijos komisija humanitarinės krizės sampratą formulavo plačiai, kad ji apimtų tiek tarptautinių nusikaltimų vykdymą, tiek etninio valymo veiksmus, tiek žlugusios valstybės atvejį, tiek ir humanitarinės nelaimės situaciją. Tačiau valstybės nepritarė plačiai aiškinamam humanitarinės krizės priežasčių sąrašui ir šį sąrašą susiaurino iki genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų bei etninio valymo. Vadinasi, iki ir po pareigos apsaugoti koncepcijos atsiradimo humanitarinės krizės samprata iš esmės nepakito.

Kaip jau minėta pirmos disertacijos dalies 1. 2. poskyryje, humanitarinė intervencija vykdoma tais atvejais, kai egzistuoja didelė tikimybė, jog vykdomas genocidas, nusikaltimai žmoniškumui ar karo nusikaltimai, nes konkrečios humanitarinės krizės teisinė kvalifikacija paprastai įvyksta po

⁴⁰³ Tokią nuomonę pagrindžia ir G. Evans, vieno iš Intervencijos komisijos ataskaitos „Pareiga apsaugoti“ rengėjų, išsakyta pozicija, jog nusikaltimai žmoniškumui apima ir tuos atvejus, kai valstybė nenori ar nesugeba nutraukti humanitarinės nelaimės, nerodo iniciatyvos prašyti humanitarinės pagalbos ir dėl susidariusios situacijos masiškai žūsta žmonės. Šaltinis: EVANS, Gareth. Facing Up to Our Responsibilities. *The Guardian*, 2008 m. gegužės 14 d.

humanitarinės krizės pasibaigimo arba humanitarinės intervencijos vykdymo. Aiškaus tarptautinių nusikaltimų nurodymas humanitarinės krizės sampratoje neatitiktų tarptautinės bendrijos praktikos.

JT Saugumo Taryba, sankcionuodama humanitarinę intervenciją į Libiją, pateikė nuorodą į pareigos apsaugoti koncepciją ir nekonstatavo, jog Libijos teritorijoje vyksta nusikaltimai žmoniškumui: tiesiog nurodė, jog Libijos vyriausybė yra atsakinga už masinius ir sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, kurie turi nusikaltimų žmoniškumui požymių⁴⁰⁴. Be to, remiantis pirmoje šios disertacijos dalyje atlikta humanitarinės krizės analize, etninio valymo veiksmai atsižvelgiant į tikslą bei bendrą situacijos kontekstą gali būti tiek karo nusikaltimų, tiek nusikaltimų žmoniškumui, tiek ir genocido nusikaltimo sudėtinė dalis, bet etnis valymas nėra laikomas atskiru tarptautiniu nusikaltimu šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, todėl jo išskyrimas humanitarinės krizės priežasčių sąrašė gali būti laikomas pertekliniu.

Atsižvelgiant į tai, jog pareigos apsaugoti koncepcija iš esmės humanitarinės krizės sampratos nepakeitė, *humanitarinė krizė humanitarinės intervencijos sampratoje turi būti suprantama kaip masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, keliantys grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai bei turintys genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų požymių.*

2.2. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka humanitarinio tikslo sampratai

Intervencijos komisijos nuomone, humanitarinės intervencijos tikslas gali būti nutraukti humanitarinę krizę arba užkirsti jai kelią⁴⁰⁵. Vadinasi, Intervencijos komisija yra už preventyvos humanitarinės intervencijos galimybę šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Tarptautinės teisės doktrinoje sutariama tik dėl to, jog humanitarinė intervencija negali būti baudžiamojo poveikio, t. y. vykti po humanitarinės

⁴⁰⁴ JT ST rezoliucijos Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje preambulė.

⁴⁰⁵ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 4.19.

krizės praėjus tam tikram laikui⁴⁰⁶. Vertinant preventyvos humanitarinės intervencijos galimybę, visų pirma, reikia pripažinti, jog bet kokio pobūdžio preventyvus ginkluotos jėgos panaudojimas šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje kelia abejonių. Antra, sunku įsivaizduoti, kokius įrodymus apie gresiančią humanitarinę krizę reikėtų pateikti, jei net ir realiai vykstančios humanitarinės krizės metu dažnai iškyla įrodymų patikimumo bei jų vertinimo klausimai. Trečia, kaip jau minėta pirmos disertacijos pirmos dalies 1.3.2.2. skyrelyje, valstybės netiesioginė atsakomybė gali būti konstatuota tik tuo atveju, jei tarptautinės teisės pažeidimai prasidėjo. Dėl šių priežasčių, autorė nepritaria preventyvos humanitarinės intervencijos galimybei šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir tokia intervencija negali būti laikoma humanitarine intervencija.

Toliau lyginant humanitarinį intervencijos tikslą iki ir po pareigos apsaugoti koncepcijos atsiradimo, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Intervencijos komisija aiškiai nurodė, jog remiantis naująja pareigos apsaugoti koncepcija, ginkluotos jėgos panaudojimas negali būti sankcionuotas vieninteliu tikslu – pakeisti represyvų valdymo režimą⁴⁰⁷. Bet Intervencijos komisija nenurodo, jog šis tikslas negali būti papildomas humanitarinės intervencijos tikslas, kai valstybės valdymo režimas yra pagrindinis humanitarinės krizės šaltinis ir dėl to gali būti keliamas valstybės tiesioginės atsakomybės klausimas.

Šią išvadą patvirtina ir tarptautinės bendrijos humanitarinė intervencija į Libiją. Nors JT Saugumo Tarybos suteiktuose įgaliojimuose⁴⁰⁸ buvo nurodytas aiškus intervencijos humanitarinis tikslas ir nebuvo užsimenama apie valdymo režimo pakeitimą (bet buvo pasmerkti šio režimo vykdomi masiniai ir sistemingi žmogaus teisių pažeidimai), intervenciją vykdančios ginkluotosios pajėgos turėjo lemiamos įtakos politinei pusiausvyrai šalyje: NATO operacijos pajėgos prisidėjo prie M. Gaddafi valdymo režimo nuvertimo, suteikdamos realią pagalbą vienai iš pilietiniame kare dalyvaujančių pusių. Dėl šios

⁴⁰⁶ HEINZE Eric A. *Waging Humanitarian Intervention. The Ethics, Law and Politics of Humanitarian Intervention*. Albany: State University of New York Press, 2009, p. 52.

⁴⁰⁷ PA ataskaita, *ibid.*, pastraipa 4.33.

⁴⁰⁸ JT ST rezoliucija Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje, 4 d.

priežasties, atsirado abejojančių intervencijos į Libiją humanitariniu pobūdžiu ir teigiančių, jog tikrasis intervencijos tikslas buvo represyvaus valdymo režimo pakeitimas, todėl ši intervencija negali būti laikoma tinkamu pareigos apsaugoti realizavimo pavyzdžiu⁴⁰⁹. Autorės nuomone, M. Gaddafi režimo nuvertimas buvo neišvengiamai susijęs su sėkmingu humanitarinės krizės nutraukimu bei visos humanitarinės intervencijos sėkme, bet pirminis intervencijos tikslas buvo išimtinai susijęs su civilių apsauga ir tai patvirtina JT Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje nuostatos.

Atsižvelgiant į tokią tarptautinės bendrijos praktiką, galima teigti, jog nors naujoji pareigos apsaugoti koncepcija nustatė, jog humanitarinė intervencija negali būti sankcionuota vieninteliu represyvaus valdymo režimo pakeitimo tikslu, tai nereiškia, jog šis tikslas negali būti papildomas humanitarinės intervencijos tikslas, neišvengiamai susijęs su humanitarinės krizės nutraukimu, kai kitu atveju humanitarinės intervencijos tikslas būtų nepasiektas ir pagrindinis humanitarinės krizės šaltinis nebūtų pašalintas.

Pagrindinis skirtumas tarp humanitarinio tikslo sampratos humanitarinės intervencijos koncepcijoje ir pareigos apsaugoti koncepcijoje, yra tas, kad Intervencijos komisija pasisako už preventyvos humanitarinės intervencijos galimybę, t. y. ne siekiant nutraukti konkrečią prasidėjusią krizę, o užkirsti humanitarinei krizei kelią. Vis dėlto, valstybės 2005 m. Baigiamajame dokumente pritarė tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti idėjai, pagal kurią tarptautinė bendrija turi pareigą apsaugoti ir galėtų imtis kolektyvinių priemonių, *inter alia* humanitarinės intervencijos vykdymo, vieninteliu atveju, kai valstybė akivaizdžiai neįgyvendina savo pirminės pareigos apsaugoti savo gyventojus. Vadinasi, valstybės nepritarė preventyvos humanitarinės intervencijos galimybei, nes valstybių pasirinkta formuluotė „akivaizdžiai neįgyvendina“ gali būti laikoma nesuderinama su preventyvos humanitarinės

⁴⁰⁹ THAKUR, 2007, išnaša 23, p. 12-14; COLLINS, Robin. *Thinking About Libya, the Responsibility to Protect and Regime Change* [interaktyvus]. Discussion paper [žiūrėta 2011 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/190-crisis-inlibya/3803-robin-collins-world-federalist-movement-canada-thinking-about-libya-the-responsibility-to-protect-and-regime-change-a-lessons-learned-discussion-paper>>.

intervencijos idėja. Nors Intervencijos komisija ir pritarė preventyvios humanitarinės intervencijos galimybei, vertinant 2005 m. Baigiamojo dokumento nuostatas, galima daryti išvadą, kad humanitarinis intervencijos tikslas iki ir po pareigos apsaugoti koncepcijos atsiradimo nepasikeitė: humanitarinės intervencijos tikslas gali būti tik nutraukti konkrečią prasidėjusią humanitarinę krizę, kai valstybė akivaizdžiai neįgyvendina savo pareigos apsaugoti.

Apibendrinant pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką humanitarinės intervencijos sampratai, reikia pripažinti, jog

1. pareigos apsaugoti koncepcija yra iš atskirų ramsčių – valstybės pagrindinės atsakomybės dėl humanitarinės krizės, tarptautinės bendrijos pagalbos įgyvendinant šią pagrindinę atsakomybę ir tarptautinės bendrijos papildomos atsakomybės dėl humanitarinės krizės – sudaryta koncepcija, kurios sudėtine dalimi yra humanitarinės intervencijos koncepcija;

2. nors tarptautinių debatų metu atsiranda valstybių, kurios ragina JT institucijas išgryninti pareigos apsaugoti koncepciją bei įvardinti jos aiškius skirtumus nuo humanitarinės intervencijos⁴¹⁰, pareigos apsaugoti koncepcija negali būti laikoma alternatyva humanitarinės intervencijos koncepcijai, nes humanitarinė intervencija yra tik viena iš tarptautinės bendrijos papildomos atsakomybės dėl humanitarinės krizės įgyvendinimo priemonių, nors ir pati svarbiausia.

Atsižvelgiant į tai, analizuojant humanitarinės intervencijos teisėtumo aspektus trečiojoje šios disertacijos dalyje, vartojamas humanitarinės intervencijos terminas, o nuoroda į naująją pareigos apsaugoti koncepciją pateikiama tada, kai siekiama pabrėžti šios koncepcijos įtaką JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problemos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje sprendimui.

⁴¹⁰ JT GA 2005 m. balandžio 6 d. posėdžio protokolas Nr. A/59/PV.86, p. 9.

3. Siūloma šiuolaikinė humanitarinės intervencijos samprata

Atsižvelgiant į šioje disertacijos dalyje atliktą humanitarinės intervencijos ir pareigos apsaugoti koncepcijų santykio analizę, galima teigti, jog šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje *humanitarinė intervencija yra ginkluotos jėgos panaudojimas, siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir nutraukti masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių bei keliančius grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai, kai valstybė neįgyvendina pirminės pareigos apsaugoti savo gyventojus.*

Remiantis pirmojoje ir antrojoje disertacijos dalyse atlikta humanitarinės intervencijos ir pareigos apsaugoti koncepcijų analize, galima teigti, jog pagrindiniai humanitarinės intervencijos koncepcijos elementai iki ir po pareigos apsaugoti koncepcijos atsiradimo nepasikeitė: humanitarinė krizė suprantama kaip masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, o humanitarinis intervencijos tikslas yra nutraukti konkrečią humanitarinę krizę. Bet naujoji pareigos apsaugoti koncepcija turi įtakos valstybės suvereniteto sampratai ir humanitarinės intervencijos koncepcijos pagrindui, t. y. taip vadinamai humanitarinės intervencijos teisei⁴¹¹, kuri ilgą laiką buvo laikoma nesuderinama su pagarbos valstybės suverenitetui ir ginkluotos jėgos nenaudojimo principais šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, analizuojamais trečiojoje disertacijos dalyje, skirtai humanitarinės intervencijos teisėtumo problemos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje analizei.

⁴¹¹ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa, p. VII.

III. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS TEISĖTUMO PROBLEMA ŠIUOLAIKINĖJE TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje humanitarinės intervencijos teisėtumo problema yra susijusi su ginkluotos jėgos nenaudojimo principo aiškinimu. Šis tarptautinės teisės vienas iš svarbiausių principų gali būti analizuojamas pagal JT Chartiją ir tarptautinę paprotinę teisę siekiant nustatyti kitus, nei numatyta JT Chartijoje, teisėto ginkluotos jėgos panaudojimo atvejus. Tarptautinės teisės doktrinoje mėginimai suderinti iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotą (toliau - nesankcionuotą) humanitarinę intervenciją su dabartiniu tarptautiniu teisiniu reglamentavimu remiasi tiek skirtingais JT Chartijos 2 str. 4 d. aiškinimo metodais, tiek lankstesniais tarptautinės paprotinės teisės susiformavimo kriterijais, tiek ir naująja pareigos apsaugoti koncepcija.

Atsižvelgiant į tai, kad JT Chartija yra svarbiausia⁴¹² ginkluotos jėgos panaudojimą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje reguliuojanti tarptautinė sutartis, pagrindinis dėmesys šioje disertacijos dalyje skiriamas šios tarptautinės sutarties aiškinimui atsižvelgiant į tarptautinės teisės raidą žmogaus teisių apsaugos srityje, t. y. pareigos apsaugoti koncepciją. Siekiant nustatyti, ar valstybių praktika turėjo įtakos tarptautinio papročio dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės atsiradimui, antrame šios disertacijos dalies skyriuje analizuojami valstybių praktikos atvejai humanitarinių intervencijų srityje po JT Chartijos priėmimo ir valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.

Intervencijos komisija ataskaitoje „Pareiga apsaugoti“ pripažino nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir netgi pasiūlė šios problemos sprendimo alternatyvas. Atsižvelgiant į tai, būtina įvertinti ir naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka valstybių praktikai įgyvendinant tarptautinės bendrijos papildomą atsakomybę dėl humanitarinės krizės, t. y. JT Saugumo Tarybos įgaliojimams

⁴¹² B. Fassbender mano, jog JT Chartija yra tarptautinės bendrijos konstitucija. Šaltinis: FASSBENDER, Brando. *The United Nations Charter as Constitution of the International Community. Columbia Journal of Transnational Law*, 1998, vol. 36, p. 529 - 616.

sankcionuoti humanitarinę intervenciją bei regioninių organizacijų galimybėms įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir nutraukti jų regione vykstančią humanitarinę krizę.

1. Humanitarinė intervencija ir JT Chartija

Pagrindinis šiuolaikinės tarptautinės teisės šaltinis, reglamentuojantis ginkluotos jėgos panaudojimą santykiuose tarp valstybių yra 1945 m. priimta JT Chartija⁴¹³, kurios tikslas buvo užkirsti kelią vienos valstybės ginkluotos jėgos panaudojimui prieš kitą valstybę ir nustatyti kolektyvinio saugumo teisinius rėmus⁴¹⁴. Su kolektyvinio saugumo ir tarptautinės taikos užtikrinimu yra susijusi ir žmogaus teisių apsauga, kuri kaip vienas iš pagrindinių JT tikslų, yra nustatyta JT Chartijos 1 str. 3 d.: „JT tikslai yra įgyvendinti tarptautinį bendradarbiavimą sprendžiant ekonominio, socialinio, kultūrinio ir humanitarinio pobūdžio tarptautines problemas, ugdant ir skatinant pagarbą visoms žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, nepaisant skirtingos rasės, lyties, kalbos bei religijos”.

Atsižvelgiant į tai, jog humanitarine intervencija laikoma ginkluotos jėgos panaudojimas siekiant nutraukti humanitarinę krizę, nenuostabu, jog tarptautinės teisės doktrinoje analizuojant humanitarinės intervencijos dilemą pagrindinis dėmesys skiriamas būtent šiems JT tikslams, t. y. tarptautinės taikos bei saugumo palaikymo ir žmogaus teisių apsaugos užtikrinimo. Siekiant įvertinti humanitarinės intervencijos atitiktį minėtiems JT tikslams ir jos teisėtumą pagal JT Chartiją, reikia nustatyti:

1. Ar JT Chartijos 2 str. 4 d. draudžia humanitarinę intervenciją, t. y. ar toks ginkluotos jėgos panaudojimas pažeidžia valstybės teritorinį vientisumą, politinę nepriklausomybę ir yra nesuderinamas su JT tikslais.

2. Ar valstybės turi humanitarinės intervencijos teisę, remiantis prigimtaine savigynos teise.

⁴¹³ Valstybės žinios, Nr. 15-557.

⁴¹⁴ ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, p. 1 - 35, p. 3.

3. Ar pagal JT Chartiją yra ir jei taip, kokios yra JT Saugumo Tarybos humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinimo sąlygos.

1.1. Humanitarinė intervencija ir JT Chartijos 2 str. 4 d.

JT Chartijos 2 str. 1 d. numato, jog JT veikla grindžiama visų jos narių suverenios lygybės principu. To paties str. 4 d. įtvirtina, jog „visos narės tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais“. Šio straipsnio 7 d. nustato, jog jokia JT Chartijos nuostata nesuteikia JT teisės kištis į reikalus, kurie iš esmės priklauso kiekvienos valstybės vidaus jurisdikcijai, ir neįpareigoja narių tokius reikalus spręsti pagal JT Chartiją; tačiau šis principas netrukdo taikyti prievartos priemonės pagal JT Chartijos VII skyrių.

TTT *Nikaragvos* byloje konstatavo, jog nors bendras nesikišimo į valstybės vidaus reikalus principas nėra nustatytas pačioje JT Chartijoje (aut. past. – JT Chartijos 2 str. 7 d. nustato tik JT neisikišimo į valstybės vidaus reikalus principą), šis principas yra tarptautinės paprotinės teisės dalis⁴¹⁵. Jis draudžia kitoms valstybėms tiesiogiai arba netiesiogiai kištis į kitos valstybės vidaus ir išorės reikalus, dėl kurių remiantis pagarbos valstybės suverenitetui principu ji turi teisę laisvai apsispręsti pati, t. y. politinės, ekonominės, socialinės, kultūrinės sistemos ir užsienio politikos pasirinkimas⁴¹⁶.

TTT išaiškintas nesikišimo į valstybės vidaus reikalus principas, valstybių suverenios lygybės principas ir ginkluotos jėgos nenaudojimo principas yra laikomi pagarbos valstybės suverenitetui apsaugos principo pagrindu. Pagarbos valstybės suverenitetui principas yra plėtojamas kituose tarptautinės teisės šaltiniuose. 1970 m. Deklaracija dėl tarptautinės teisės principų, susijusių su draugiškais valstybių santykiais ir jų bendradarbiavimu

⁴¹⁵ TTT *Nikaragvos* byla, išnaša 267, pastraipa 202.

⁴¹⁶ *Ibid.*, pastraipa 205.

pagal JT Chartiją⁴¹⁷ (toliau – 1970 m. Deklaracija dėl tarptautinės teisės principų) nustatė, jog kiekvienos valstybės teritorinis vientisumas bei politinė nepriklausomybė yra neliečiami, ir kiekviena valstybė turi teisę laisvai rinktis bei vystyti savo politinę, socialinę, ekonominę ir kultūrinę raidą⁴¹⁸. Valstybės teritorinio vientisumo principas kaip atskiras tarptautinės teisės principas buvo išdėstytas 1975 m. Helsinkio Baigiamajame akte⁴¹⁹. Remiantis juo, valstybės teritorinio vientisumo pažeidimu laikoma teritorijos okupacija ar teritorijos užėmimas naudojant jėgą arba grasinant ją panaudoti. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 2131 (1965) patvirtinta Deklaracijos dėl kišimosi į valstybių vidaus reikalus draudimo ir jų nepriklausomybės bei suvereniteto apsaugos 1 d. pasmerkė ginkluotą intervenciją ir kitokio pobūdžio kišimąsi į kitos valstybės reikalus, keliantį grėsmę valstybės suverenitetui.

Humanitarinė krizė vienos valstybės teritorijoje jau senai nelaikoma valstybės vidaus reikalu ir tai patvirtina ne tik JT Saugumo Tarybos praktika⁴²⁰, bet ir naujoji pareigos apsaugoti koncepcija, pripažindama visos tarptautinės bendrijos papildomą atsakomybę dėl humanitarinės krizės. Tačiau dėl humanitarinės intervencijos suderinamumo su JT Chartijos 2 str. 4 d. nustatyto ginkluotos jėgos nenaudojimo principu tarptautinės teisės doktrinoje vieningos nuomonės vis dar nėra.

JT Chartijos 2 str. 4 d. nustato, jog visos narės tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su JT tikslais. Naudojama bendrinė jėgos sąvoka nesiejama su ginkluotumo požymiu, nors kituose JT Chartijos straipsniuose (41 ir 46 str.) pateikiamas ir ginkluotos jėgos žodžių junginys. Tačiau vertinant JT Chartiją sistemiškai, darytina išvada, jog JT Chartijos 2 str. 4 d. apima tik

⁴¹⁷ 1970 m. Deklaracija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. kovo 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/ga/res/25/ares25.htm>>.

⁴¹⁸ *Ibid.*

⁴¹⁹ 1975 m. Helsinkio Baigiamasis aktas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. kovo 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html#H4.4>>.

⁴²⁰ JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje, Nr. 1975 (2011) dėl situacijos Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje, Nr. 1929 (1994) dėl laikinos tarptautinės operacijos siekiant humanitarinių tikslų Ruandoje ir kt.

ginkluotos jėgos panaudojimo draudimą⁴²¹. Lyginant JT Chartijos 2 str. 4 d. nuostatas su 1919 m. įkurtos Tautų Sąjungos statutu, reikia pripažinti, jog JT Chartija nustatė bendrą ginkluotos jėgos nenaudojimo principą⁴²², t. y. draudimą visais atvejais naudoti ginkluotą jėgą ir grasinti ja prieš valstybės teritorinį vientisumą, politinę nepriklausomybę arba bet kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su JT tikslais. Tautų Sąjungos statuto⁴²³ 10 str. įpareigojo valstybes gerbti ir saugoti viena kitos teritorinį vientisumą bei politinę priklausomybę nuo užsienio agresijos ar jos grėsmės, bet nenustatė bendro ginkluotos jėgos nenaudojimo tarptautiniuose santykiuose draudimo.

Analizuojant ginkluotos jėgos panaudojimo draudimą, akivaizdu, jog jis nėra nukreiptas prieš bet kokį ginkluotos jėgos panaudojimą *per se*, nes draudžiamas tik toks ginkluotos jėgos panaudojimas, kuris pažeidžia kitos valstybės teritorinį vientisumą, politinę nepriklausomybę arba bet kuriuo kitu būdu yra nesuderinamas su JT tikslais. Kaip teigia buvęs Tarptautinio Teisingumo Teismo teisėjas P. Jessup, jei ginkluota jėga gali būti panaudojama tokiu būdu, kuris nekeltų grėsmės valstybės teritoriniam vientisumui ar politinei nepriklausomybei, tuomet jos JT Chartijos 2 str. 4 d. nedraudžia⁴²⁴.

Vertinant „teritorinio vientisumo“ ir „politinės nepriklausomybės“ terminus, JT Chartijos *travaux preparatoires* nepateikia platesnio šių terminų paaiškinimo ir nesuteikia jokios užuominos⁴²⁵ apie humanitarinę intervenciją bei jos suderinamumą su valstybės teritoriniu vientisumu bei politine

⁴²¹ RANDELZHOFFER, A. Article 2(4). In *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Edited by B. Simma, 2nd edition, 2002, vol. I, p. 106 - 128, p. 117 - 118.

⁴²² HILPOLD, Peter. Humanitarian Intervention: Is There A Need for a Legal Reappraisal? *European Journal of International Law*, 2001, vol. 12, no. 3, p. 437 - 467, p. 443; FALK, Richard A. *Legal Order in a Violent World*. Princeton: Princeton University Press, 1968, p. 339; CHESTERMAN, Simon. *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 48 - 53; BROWNLIE, Ian. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Clarendon Press, 1963, p. 267 - 268; SIMMA, Bruno. *NATO, the UN and the use of force: legal aspects* [interaktyvus]. *European Journal of International Law*, 1999, vol. 10, p. 1 - 22 [žiūrėta 2011 m. vasario 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://207.57.19.226/journal/Vol10/No1/100001.pdf>>.

⁴²³ Tautų Sąjungos statutas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org/refworld/publisher,LON,,,3dd8b9854,0.html>>.

⁴²⁴ VESEL, David. The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention in an Imperfect World. *Birgham Young University Journal of Public Law*, 2003, vol. 18, p. 1 - 58, p. 6.

⁴²⁵ LILLICH, Richard B. Humanitarian Intervention: A Reply to Ian Brownlie and A Plea for Constructive Alternatives. In *Law Civil War in the Modern World*. Edited by J. N. Moore. Princeton: Princeton University Press, 1974, p. 229 - 251, p. 236.

nepriklausomybe. Nepaisant to, JT Chartijos *travaux preparatoires* išsklaido abejones, jog „teritorinio vientisumo“ ir „politinės nepriklausomybės“ terminai buvo įtraukti dėl tam tikros funkcijos, pavyzdžiui, kvalifikuoti ginkluotos jėgos panaudojimui: mažosios valstybės tiesiog siekė sustiprinti ginkluotos jėgos nenaudojimo garantiją, bet ne ją apriboti⁴²⁶. Remiantis tuo, galima būtų teigti, jog ginkluotos jėgos panaudojimo sunkumas neturi lemiamos įtakos JT Chartijos 2 str. 4 d. pažeidimo konstatavimui, nes užtenka tik neteisėto ginkluotos jėgos panaudojimo (kuris, nors ir nepažeistų valstybės teritorinio vientisumo ar politinės nepriklausomybės, bet visais atvejais būtų nesuderinamas su JT tikslais) fakto⁴²⁷. Tokia išvada gali būti daroma dėl to, jog JT Chartijos *travaux preparatoires*, „teritorinio vientisumo“ sąvoką aiškina kaip jos nepažeidžiamumą, uždraudžiantį bet kokį ginkluotą teritorijos perėjimą⁴²⁸. Vadinasi, galima teigti, jog remiantis JT Chartijos *travaux preparatoires*, visais ginkluotos jėgos panaudojimo atvejais, išskyrus pačioje JT Chartijoje nustatytas išimtis, turėtų būti konstatuojamas valstybės teritorinio vientisumo pažeidimas.

Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje valstybės teritorinio vientisumo sampratos eksplacitiškai nėra nustatyta⁴²⁹. Vienas iš žymiausių tarptautinės teisės doktrinos atstovų M. Shaw mano, jog teritorinio vientisumo principas reiškia valstybės teritorijos ir jos sienų pastovumą⁴³⁰. D. W. Bowett nuomone, teritorinio vientisumo principas nereiškia besąlyginės valstybės teritorijos apsaugos, nes tam, kad būtų pažeistas valstybės teritorinis vientisumas, šios valstybės teritorija turi būti aneksuota arba jos teritorija turi būti

⁴²⁶ McDOUGAL M. S., FELICIANO. F. The Legal Regulation of Resort to International Coercion: Aggression and Self-defence in Policy Perspective. *Yale Law Journal.*, 1958 - 1959 vol. 68, p. 1057 - 1119, p. 1100 - 1101; RANDELZHOFFER, išnaša 421, p. 117.

⁴²⁷ DINSTEIN, Yoram. *War, Aggression and Self-defence*. Cambridge: Grotius Publications, 1988, p. 85; SCHACHTER, Oscar. The Enforcement of International Judicial and Arbitral Decisions. *American Journal of International Law*, 1960, vol. 54, p. 1 - 24, p. 14 - 17.

⁴²⁸ RANDELZHOFFER, išnaša 421, p. 117.

⁴²⁹ OULI, Abdelhamid El. *Territorial Integrity in a Globalizing World. International Law and States' Quest for Survival*. Heidelberg: Springer, 2012, p. 2.

⁴³⁰ SHAW, Malcom. *International law*. 4th edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, p. 151.

kontroliuojama kitos valstybės ir vien tik peržengimo per valstybės teritoriją nepakanka⁴³¹.

Tai, kad teritorinio vientisumo principas nereiškia absoliučios valstybių teritorijos apsaugos savo jurisprudencijoje patvirtino Tarptautinis Teisingumo Teismas. Teismas konsultacinėje išvadoje *dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikimo tarptautinei teisei* konstatavo, jog teritorinio vientisumo principas yra taikomas tarpvalstybiniuose santykiuose ir įpareigoja kitas užsienio valstybes, o ne valstybės viduje veikiančius subjektus⁴³². TTT byloje *dėl pasienio ginčo*⁴³³ teritorinio vientisumo principą aiškino kaip *uti possidetis* principą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Teismo nuomone, *uti possidetis* principas yra bendrosios tarptautinės teisės principas, kuris yra logiškai susijęs su valstybės nepriklausomybės paskelbimo fenomenu, todėl šio principo tikslas yra užkirsti kelią grėsmėms naujų valstybių nepriklausomybei ir jų stabilumui, kurios atsiranda dėl teritoriją administruojančios valdžios pasitraukimo⁴³⁴.

Remiantis tokia TTT jurisprudencija, galima daryti išvadą, jog teritorinio vientisumo principas nereiškia valstybės teritorijos absoliutaus neliečiamumo ir šis principas pats savaime nesuteikia absoliučios valstybių teritorijos apsaugos nuo visų iškylančių grėsmių, pavyzdžiui, tautų laisvo apsisprendimo atvejais, kai ją siekia įgyvendinti tauta, kurios atžvilgiu valstybės valdymo režimas vykdo masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius tarptautinių nusikaltimų požymių. Nors TTT konsultacinėje išvadoje *dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikimo tarptautinei teisei* turėjo galimybę įvertinti gynybinės Kosovo secesijos teisėtumą ir jos suderinamumą su teritorinio vientisumo principu šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, Teismas dėl šių tarptautinei teisei aktualių klausimų tiesiog nepateikė savo nuomonės argumentuodamas tuo, jog šie klausimai

⁴³¹ BOWETT, D. *Self-Defence in International Law*, New York: Praeger, 1958, p. 25.

⁴³² TTT 2010 m. liepos 22 d. konsultacinė išvada dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos [interaktyvus]. 2010 m. liepos 22 d. [žiūrėta 2012 m. balandžio 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=21&case=141&code=kos&p3=4>>.

⁴³³ TTT 1986 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje dėl pasienio ginčo (Burkina Faso v. Malio Respublika) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/69/6447.pdf>>.

⁴³⁴ *Ibid.*, pastraipa 20.

nepapuola į JT Generalinės Asamblėjos Teismui pateiktą klausimą⁴³⁵. TTT teisėjai B. Sepúlveda - Amor ir L. Skotnikov savo atskirose nuomonėse⁴³⁶ sukritikavo tokį TTT sprendimą nenagrinėti tiesiogiai su JT Generalinės Asamblėjos klausimu susijusių aktualių tarptautinės teisės aspektų, o teisėjas C. Trinidadė išreiškė pritarimą gynybinės secesijos teisėtumui šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje⁴³⁷.

Atsižvelgiant į tai, jog gynybinė secesija galėtų būti laikoma suderinama su valstybės teritorinio vientisumo principu šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, kai valstybė vykdo masinius ar sistemingus tam tikros asmenų grupės žmogaus teisių pažeidimus, turinčius tarptautinių nusikaltimų požymių, galima daryti išvadą, jog tarptautinės bendrijos vykdoma humanitarinė intervencija siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos papildomą atsakomybę dėl humanitarinės krizės ir ją nutraukti taip pat galėtų būti laikoma suderinama su teritorinio vientisumo principu šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Kaip teigia B. Benjamin, humanitarinės intervencijos rezultatas nėra teritorijos užkariavimas, kurį draudžia JT Chartija: valstybės sienos lieka nepakitusios ir valstybė – humanitarinės intervencijos vykdytoja – nutraukus humanitarinę krizę pasitraukia⁴³⁸. Šią išvadą patvirtina ir valstybių praktika. Tiek JT Saugumo Tarybos sankcionuotų humanitarinių intervencijų, tiek šios institucijos nesankcionuotų humanitarinių intervencijų atvejais valstybių sienos liko nepakitusios, o valstybės, vykdžiusios humanitarinės intervencijas, iš šių valstybių teritorijų pasitraukė iš karto, kai buvo pasiekti humanitarinių intervencijų tikslai, t. y. nutrauktos humanitarinės krizės⁴³⁹.

⁴³⁵ Žr. išnašą 432, pastraipa 83.

⁴³⁶ TTT konsultacinė išvada dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikimo tarptautinei teisei, teisėjo L. Skotnikov atskiroji nuomonė [interaktyvus]. 2010 m. liepos 22 d. [žiūrėta 2012 m. balandžio 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16001.pdf>>; teisėjo B. Sepúlveda-Amor atskiroji nuomonė [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 m. balandžio 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15997.pdf>>.

⁴³⁷ TTT konsultacinė išvada dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikimo tarptautinei teisei, teisėjo C. Trinidadė atskiroji nuomonė [interaktyvus]. 2010 m. liepos 22 d. [žiūrėta 2012 m. balandžio 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15997.pdf>>, pastraipa 175.

⁴³⁸ BARRY, Benjamin. Unilateral Humanitarian Intervention: Legalizing the Use of Force to Prevent Human Rights Atrocities. *Fordham International Law Journal*, 1992, vol. 16 p. 120 - 158, p. 150.

⁴³⁹ Žr. šios disertacijos priedus Nr. 4, 10, 15, 16, 19, 22, 23.

Politinės valstybės nepriklausomybės samprata gali būti analizuojama remiantis 1970 m. Deklaracija dėl tarptautinės teisės principų. Ji nustato, jog kiekviena valstybė turi teisę laisvai rinktis ir vystyti savo politinę, socialinę, ekonominę ir kultūrinę raidą.

Nekyla abejonių, jog valstybės šiais laikais yra laisvos apsispręsti dėl politinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės raidos bei užsienio politikos krypties pasirinkimo, tačiau istoriniame tarptautinės teisės, ypač susijusios su pagarbos valstybės suvereniteto principu, evoliucijos kontekste pasikeitė jų apsisprendimo vertinimo tarptautinėje bendrijoje rėmai. Pagrindinė tokios kaitos priežastis yra žmogaus teisių apsaugos raida šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje: žmogaus teisių, susijusių su daugelio asmenų fizinio saugumo ir išgyvenimo užtikrinimu, stebėjimas ir jų apsauga yra visos tarptautinės bendrijos interesas, nes masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys tarptautinių nusikaltimų požymių, nėra valstybės vidaus reikalas⁴⁴⁰. Politinės nepriklausomybės, kaip vieno iš sudėtinio valstybės suvereniteto elemento, apsauga nėra susijusi su neribotomis valstybės valdymo režimo galiomis jos teritorijos gyventojų atžvilgiu. Tarptautinės žmogaus teisių apsaugos normos nustatė pareigas valstybėms, kurios turi garantuoti minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus kiekvienoje valstybėje, o šią valstybės suvereniteto koncepcijos evoliuciją atspindi pareigos apsaugoti koncepcija, kuriai 2005 m. JT Viršūnių susitikimo Baigiamajame dokumente⁴⁴¹ pritarė ir JT valstybės narės.

Dėl šios priežasties ginkluotos jėgos nenaudojimo ir pagarbos valstybės suverenitetui principai turi būti aiškinami atsižvelgiant į naujas tarptautinės bendrijos realijas⁴⁴². Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, jog pagal 1970 m. Deklaraciją dėl tarptautinės teisės principų, kiekvienas joje nustatytas

⁴⁴⁰ Tai patvirtina JT ST rezoliucijų analizė šios disertacijos dalies 1.3. poskyryje.

⁴⁴¹ Žr. išnašą 389.

⁴⁴² D'AMATO, Anthony. *International Law: Process and Prospect*. 2nd edition. New York: Dobbs Ferry Transnational Publishers, 1995, p. 62; GEISSLER, Laura. The Law of Humanitarian Intervention and the Kosovo Crisis. *Hamlin Law Review*, 2000, vol. 23, p 323 - 347, p. 336; KENNEDY, David. Reassessing International Humanitarianism: The Dark Sides. In *International Law and its Others*. Edited by A. Orford. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 131 - 155, p. 145.

principas, tarp jų ir ginkluotos jėgos nenaudojimo principas, yra susijęs su kitais tarptautinės teisės principais, todėl turi būti aiškinamas bei taikomas kitų tarptautinės teisės principų kontekste. Vadinasi, pagarbos valstybių suverenitetui principas turi būti interpretuojamas atsižvelgiant į žmogaus teisių apsaugos evoliuciją šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Jei valstybė vykdo masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, t. y. neužtikrina savo tarptautinių teisinių įsipareigojimų laikymosi, tuomet ji pati netenka valstybės suvereniteto teikiamos apsaugos ir humanitarinė intervencija negali būti laikoma jos valstybės valdymo režimo, atsakingo už humanitarinę krizę, politinės nepriklausomybės pažeidimu. Šią išvadą patvirtina šios disertacijos pirmoje dalyje atlikta humanitarinės intervencijos koncepcijos analizė: humanitarinės intervencijos tikslas yra nutraukti humanitarinę krizę ir valstybės valdymo režimo pakeitimas gali būti tik papildomas humanitarinės intervencijos tikslas, kai valdymo režimo veiksmai yra pagrindinis humanitarinės krizės šaltinis. Be to, politinės nepriklausomybės terminas negali būti laikomas valstybės valdymo režimo sinonimu⁴⁴³, o kiekvienas valdymo režimo pakeitimas – valstybės politinės nepriklausomybės pažeidimu.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą, jog humanitarinė intervencija nėra nukreipta prieš valstybės teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę. Nors valstybės, dalyvavusios JT Chartijos priėmimo, ir neturėjo tikslo numatyti humanitarinės intervencijos išlygos (tai įrodo Chartijos *travaux preparatoires* analizė), JT Chartija negali būti suvokiama tik 1945 m. perspektyvoje. TTT laikosi nuomonės, jog įkurta institucija įgyja savo „gyvenimą“ nepriklausomai nuo ją įkūrusių valstybių pirminių tikslų ir ji turi vystytis ne pagal ją įkūrusių šalių ketinimus, bet pagal tarptautinio gyvenimo realijas⁴⁴⁴.

⁴⁴³ T. Ruys mano, jog valstybės valdymo režimo pakeitimas yra jos politinės nepriklausomybės pažeidimas. Šaltinis. RUYS, Tom. *'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter. Evolutions in Customary Law and Practice*, New York: Cambridge University Press, 2010, p. 56.

⁴⁴⁴ TTT konsultacinė išvada dėl Namibijos. ICJ Reports, 1971, p. 16, pastraipa 53.

Tarptautinės valstybių bendrijos gyvenimo realijos įrodo, jog tarptautinėje erdvėje daugėja humanitarinių krizių, dėl kurių gali būti keliamas valstybės tiesioginės atsakomybės klausimas, todėl tokiu atveju pagarbos valstybės suverenitetui principas negali suteikti valstybei neribotos apsaugos nuo tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimo vykdant humanitarinę intervenciją.

Be to, svarbiausia, jog humanitarinė intervencija ne tik nėra nukreipta prieš valstybės teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę, bet ji įgyvendina JT tikslą užtikrinti žmogaus teisių apsaugą. Remiantis 1969 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės⁴⁴⁵ (toliau – Vienos konvencija) 31 str. 1 d., tarptautinė sutartis turi būti aiškinama laikantis geros valios principų, taip pat atsižvelgiant į joje vartojamų sąvokų įprastinę reikšmę sutarties kontekste ir atsižvelgiant į sutarties objektą bei jos tikslą. JT Chartijos 2 str. 4 d. nustatyta ginkluotos jėgos panaudojimo draudimą būtina aiškinti taip, jog būtų įgyvendinamas pagrindinis sutarties tikslas⁴⁴⁶, t. y. užtikrinta tarptautinė taika ir saugumas, nuo kurio, remiantis JT Saugumo Tarybos praktika ir atsižvelgiant į pareigos apsaugoti koncepciją, neatsiejama yra ir žmogaus teisių apsauga humanitarinės krizės atveju. Todėl humanitarinė intervencija dėl savo humanitarinio tikslo atitikimo JT žmogaus teisių apsaugos tikslui negali būti laikoma ginkluotos jėgos panaudojimu, nesuderinamu su JT tikslais JT Chartijos 2 str. 4 d. kontekste.

Ginkluotos jėgos naudojimo tarpvalstybiniuose santykiuose draudimas, yra pagrindinis tarptautinės taikos ir saugumo garantas, nes užtikrina valstybės apsaugą nuo užsienio valstybių agresijos⁴⁴⁷. Bet *Ginkluotų veiksmų Konge*⁴⁴⁸ byloje TTT konstatavo, jog neteisėtas ginkluotos jėgos panaudojimas buvo tokios apimties ir trukmės, kad gali būti laikomas sunkiu JT Chartijos 2 str. 4

⁴⁴⁵ Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.

⁴⁴⁶ SINCLAIR, I. M. *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester: Manchester University Press, 1973, p. 70.

⁴⁴⁷ TTT Nikaragvos byla, išnaša 267, pastraipa 205.

⁴⁴⁸ TTT 2005 m. gruodžio 19 d. sprendimas ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje byloje (Kongo Demokratinė Respublika v. Uganda). ICJ Reports, 2005, p. 6.

d. pažeidimu⁴⁴⁹. Vadinasi, siekiant konstatuoti JT Chartijos 2 str. 4 d. pažeidimą, reikia nustatyti, jog ginkluotos jėgos panaudojimas buvo atitinkamos trukmės bei sunkumo, kad būtų pažeistas valstybės teritorinis vientisumas ar politinė nepriklausomybė ir jis būtų laikomas nesuderinamu su JT tikslais. Šią išvadą patvirtina ir Rezoliucijos dėl agresijos apibrėžimo 2 str., kuris nustato, jog ginkluotos jėgos panaudojimas yra *prima facie* agresijos įrodymas, bet JT Saugumo Taryba gali pripažinti, jog konkretus ginkluotos jėgos panaudojimas nėra agresija dėl to, jog tokie veiksmai arba jų sukeltos pasekmės yra nepakankamo sunkumo.

Atsižvelgiant į tai, jog humanitarinė intervencija yra trumpalaikis ginkluotos jėgos panaudojimas, kuris nėra nukreiptas prieš valstybės teritorinį vientisumą, jos politinę nepriklausomybę ir svarbiausia, įgyvendina JT tikslus palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą bei užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, galima daryti prielaidą, jog humanitarinė intervencija gali būti laikoma suderinama su JT Chartijos 2 str. 4 d. Vis dėlto, JT Chartijos 2 str. 4 d. turi būti aiškinama atsižvelgiant į su ja susijusias kitas JT Chartijos nuostatas, t. y. JT Chartijos 51 ir 42 str.⁴⁵⁰

1.2. Humanitarinė intervencija ir JT Chartijos 51 str.

JT Chartijos 51 str. nustato, jog jokia JT Chartijos nuostata „neriboja prigimtinės teisės imtis individualios ar kolektyvinės savigynos, jei įvykdomas JT narės ginkluotas užpuolimas, tol, kol JT Saugumo Taryba nesiima būtinų priemonių tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti”.

Nuo JT Chartijos įsigaliojimo valstybės rėmėsi ir vis dar remiasi JT Chartijos 51 str. siekdamos pateisinti ginkluotos jėgos panaudojimą turint tikslą apsaugoti kitos valstybės teritorijoje esančius savo piliečius. Tokią

⁴⁴⁹ *Ibid.*, pastraipa 165.

⁴⁵⁰ TTT konsultacinė išvada dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo, išnaša 214, pastraipa 38.

intervenciją Y. Tyagi laiko „pirmosios kartos“⁴⁵¹ humanitarine intervencija, kuri atsirado tada, kai ginkluotos jėgos panaudojimas tarptautiniuose santykiuose nebuvo draudžiamas, bet išliko ir po JT Chartijos įsigaliojimo⁴⁵².

Pagrindinis argumentas dėl piliečių apsaugos doktrinos suderinamumo su savigynos samprata tarptautinėje teisėje yra tas, jog ginkluotas piliečių užpuolimas gali būti laikomas aukų pilietybės valstybės ginkluotu užpuolimu, todėl valstybės piliečių gelbėjimas yra šios valstybės prigimtinės savigynos teisės realizavimas⁴⁵³. Piliečiai, esantys trečiojoje valstybėje papuola į savo pilietybės valstybės gyventojų skaičių, valstybės jurisdikcija jų atžvilgiu tebegalioja, todėl piliečių kitoje valstybėje užpuolimas gali būti prilygintas pačios valstybės užpuolimui.

Nors yra manančių, jog tokia ginkluoto užpuolimo samprata, apimanti vienos valstybės piliečių užpuolimą kitos valstybės teritorijoje, yra visiškai dirbtina⁴⁵⁴, būtent dėl ginkluotos intervencijos į kitą valstybę siekiant apginti žmogaus teises toks ginkluotos jėgos panaudojimas laikomas panašiu⁴⁵⁵ į humanitarinę intervenciją. Vis dėlto pagrindinis skirtumas yra tas, jog piliečių apsaugos atvejais, valstybės rėmėsi JT Chartijos 51 str. ir šią išvadą patvirtina valstybių praktika.

Pavyzdžiui, 1976 m. Izraelio intervencija į Ugandos Entebės oro uostą⁴⁵⁶. Izraelis tokius savo veiksmus teisinio prigimtinė savigynos teise ir JT Chartijos 51 str., kuris, Izraelio atstovų nuomone, apima ir savo piliečių, laikomų įkaitais kitoje šalyje, gelbėjimą⁴⁵⁷. Tokio pobūdžio intervencija taip

⁴⁵¹ Plačiau apie trijų kartų humanitarines intervencijas žiūrėti TYAGI, Yogesh K. The Concept of Humanitarian Intervention Revisited. *Michigan Journal of International Law*, 1995, vol. 16, p. 883 - 910.

⁴⁵² Pavyzdžiui, Belgijos 1961 m. intervencija į Kongą, Izraelio 1978 m. intervencija į Ugandos Entebės oro uostą.

⁴⁵³ BOWETT, išnaša 431, p. 87 - 105; GREENWOOD, Christopher. International Law and the United States Air Operation Against Libya. *West Virginia Law Review*, 1986 - 1987, vol. 89, p. 933 - 960, p. 941; SCHACHTER, Oscar. The Right of States to Use Armed Force. *Michigan Law Review*, 1983 - 1984, vol. 82, p. 1620 - 1646, p. 1632; LILLICH R. B. Forcible Protection of Nationals Abroad: The Liberian Incident of 1990. *German Yearbook of International Law*, 1993, vol. 35, p. 205 - 223, p. 216.

⁴⁵⁴ FAWCETT, J. E. S. Intervention in International Law: A Study of Some Recent Cases, *Recueil des Cours*, 1961, vol. 103, p. 343 - 423, p. 404.

⁴⁵⁵ EICHENSEHR K. E. Defending Nationals Abroad: Assessing the Lawfulness of Forcible Hostage Rescues. *Virginia Journal of International Law*, 2007-2008, vol. 48, p. 451 - 484, p. 462.

⁴⁵⁶ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 7.

⁴⁵⁷ McDOWELL, Eleanor C. Introductory Note, United Nations: Security Council Debate and Draft

pat laikoma Belgijos intervencija į Kongo Respubliką 1960 m. Belgijos vyriausybė plečiamai interpretavo savigynos sampratą, kad ji apimtų ir piliečių, esančių Kongo jurisdikcijoje, gynybą ginkluota jėga⁴⁵⁸.

JAV nesankcionuotą intervenciją į suverenios valstybės vidaus reikalus dėl piliečių teisių pažeidimų Šaltojo karo metu vykdė du kartus. 1983 m. įvyko intervencija į Grenadą siekiant apsaugoti JAV piliečius nuo gresiančių⁴⁵⁹ žmogaus teisių pažeidimų. Šią intervenciją tarptautinė bendrija pasmerkė dėl JT Chartijos 2 str. 4 ir 7 dalių pažeidimų⁴⁶⁰. 1989 m JAV įvykdė intervenciją į Panamą, siekdama sugauti diktatorių M. Noriega, perėmusį valstybės valdžią po demokratiškai išrinkto prezidento G. Endara nuvertimo ir paskelbusį karą JAV pajėgoms Panamoje. JAV intervencijos deklaruotas tikslas buvo apginti JAV karinį personalą ir jų šeimas⁴⁶¹, o teisinis pagrindas – JT Chartijos 51 str.⁴⁶².

Nepaisant to, jog Belgijos veiksmai Konge, Entebės incidentas Ugandoje, JAV intervencijos į Grenadą ir Panamą buvo teisinami prigimtinė savigynos teise, vienas iš tarptautinės teisės autoritetų I. Brownlie manė, jog intervencija, siekiant apginti savo piliečius neturi teisinio pagrindo tarptautinėje teisėje, nes piliečių užpuolimas negali būti laikomas ginkluotu valstybės užpuolimu⁴⁶³. Tokio pobūdžio intervencija yra nesuderinama su JT Chartijos 2 str. 4 d. ir 51 str. reikalavimais, todėl negali būti laikoma teisėta⁴⁶⁴.

Resolutions Concerning the Operation to Rescue Hijacked Hostages at the Entebbe Airport. *International Legal Materials*, 1976, vol. 15, p. 1224 - 1229, p. 1229.

⁴⁵⁸ HENKIN, Louis. Use of Force: Law and U.S. Policy. In *Right v. Might: International Law and the Use of Force*. Edited by L. Henkin, S. Hoffmann, J. J. Kirkpatrick & A. Gerson, W. D. Rogers, D. J. Sceffer. New York: Council on Foreign Relations Press, 1991, p. 37 - 70, p. 41- 42. Žr. šios disertacijos priedą Nr. 1.

⁴⁵⁹ JOYNER, Christopher C. The United States Action in Grenada, Reflections on the Lawfulness of Invasion. *American Journal of International Law*, 1984, vol. 78, p. 131 - 144, p. 131 - 133: prezidento R. Reagan administracija aiškino, jog kištis į kitos valstybės vidaus reikalus yra teisėta siekiant apginti Amerikos piliečius nuo jiems gresiančio neišvengiamo pavojaus. Žr. šios disertacijos priedą Nr. 12.

⁴⁶⁰ *Ibid*, p. 141.

⁴⁶¹ LEICH, Marian Nash. Contemporary Practice of the United States Relating to International Law. *American Journal of International Law*, 1990, vol. 84, p. 539 - 551, p. 546.

⁴⁶² *Ibid*, p. 548. Žr. šios disertacijos priedą Nr. 13.

⁴⁶³ BROWNLIE, 1963, išnaša 422, p. 298 - 301.

⁴⁶⁴ MRAZEK, Josef. Prohibition on the Use and Threat of Force: Self-Defence and Self-Help in International Law. *Canadian Yearbook of International Law*, 1989, vol. 27, p. 81-111, p. 97; BROWNLIE, Ian. The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law. In *The Non-Use of Force in International Law*. Edited by W. E. Butler. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, p. 17 - 27, p. 23; RANDELZHOFFER, išnaša 421, p. 664 - 665.

K. Alexander teigia, jog piliečių gynyba kitos valstybės teritorijoje yra tarptautinės paprotinės teisės pripažinta jėgos nenaudojimo principo išimtis šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje⁴⁶⁵.

Akivaizdu, jog dėl intervencijos siekiant išgelbėti intervenciją vykdančios valstybės piliečius teisėtumo pagrindo tarptautinės teisės doktrinoje vieningo sutarimo nėra. Remiantis valstybių praktika, valstybės intervenciją siekiant apginti savo piliečius kaip ir anksčiau yra labiau linkę laikyti suderinama su JT Chartijos 51 str., o ne patenkančią į JT Chartijos 2 str. 4 d. ginkluotos jėgos panaudojimo draudimą. Nors tarptautinė bendrija neišreiškė didelės paramos⁴⁶⁶ vienos valstybės intervencijai siekiant apginti savo piliečius nuo žmogaus teisių pažeidimų kitos valstybės teritorijoje, Intervencijos komisija tokios intervencijos galimybę pripažino „Pareigos apsaugoti“ ataskaitoje⁴⁶⁷. Ši komisija pabrėžė, jog situaciją, kai valstybė gelbėja savo piliečius kitos valstybės teritorijoje, apima JT Chartijos 51 str., reglamentuojantis prigimtine savigynos teisę⁴⁶⁸. Humanitarinės intervencijos atveju valstybė suteikia pagalbą kitos valstybės piliečiams, t. y. savo piliečių gelbėjimas į humanitarinės intervencijos sampratą nepakliūna⁴⁶⁹.

Vis dėlto, vien tas faktas, jog valstybės, siekdamos pateisinti intervenciją dėl piliečių apsaugos, remiasi prigimtaine savigynos teise, leidžia daryti išvadą, jog humanitarinė intervencija siekiant apginti ne valstybės, vykdančios intervenciją, piliečius turi dar mažiau pagrindo būti teisėtu ginkluotos jėgos panaudojimu šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

1.3. JT Saugumo Tarybos įgaliojimai pagal JT Chartijos VII skyrių

JT Saugumo Tarybos kaip JT institucijos įgaliojimai, susiję su tarptautinės taikos ir saugumo palaikymu yra nustatyti JT Chartijos VII

⁴⁶⁵ ALEXANDER, išnaša 414, p. 7.

⁴⁶⁶ GARDAM, Judith. *Necessity, Proportionality and the Use of Force by States*. Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 140.

⁴⁶⁷ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 4.27

⁴⁶⁸ *Ibid.*

⁴⁶⁹ RANDELZHOFFER, išnaša 421, p. 123.

skyriuje. Siekiant išanalizuoti humanitarinės intervencijos teisėtumo problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, būtina ištirti JT Saugumo Tarybos įgaliojimus sankcionuoti humanitarinę intervenciją, t. y.:

1. JT Saugumo Tarybos įgaliojimų sankcionuoti humanitarinę intervenciją pobūdį pagal JT Chartiją, t. y. ar kitos JT institucijos gali konstatuoti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui humanitarinės krizės atveju bei sankcionuoti humanitarinę intervenciją;

2. JT Saugumo Tarybos numanomos ir *ex post facto* sankcijų problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

1.3.1. JT Saugumo Tarybos įgaliojimai sankcionuoti humanitarinę intervenciją

JT narės, siekdamos užtikrinti greitą ir veiksmingą Jungtinių Tautų veiklą, patikėjo JT Saugumo Tarybai pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą ir susitarė, kad vykdydama savo pareigas, susijusias su šia atsakomybe, JT Saugumo Taryba veikia jų vardu⁴⁷⁰. Ši JT institucija, įgyvendindama pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą, remiasi JT tikslais ir principais⁴⁷¹.

TTT teisėjo C. G. Weeramantry nuomone, JT Saugumo Tarybos pareiga remtis JT tikslais ir principais yra imperatyvi JT Chartijos 24 str. 2 d. nustatyta pareiga, kuri numato griežtus JT Saugumo Tarybos įgaliojimų ribojimus⁴⁷². Tai, kad JT Saugumo Tarybos veiksmus riboja JT tikslai ir principai savo jurisprudencijoje patvirtino Tarptautinis Teisingumo Teismas. Konsultacinėje išvadoje *dėl tam tikrų JT išlaidų*⁴⁷³, Teismas konstatavo, jog jei organizacija imasi veiksmų siekiant įgyvendinti JT tikslus, taikoma prezumpcija, jog imdamasi šių veiksmų, organizacija neveikė *ultra vires*⁴⁷⁴. Tai, kad JT

⁴⁷⁰ JT Chartijos 24 str. 1 d.

⁴⁷¹ JT Chartijos 24 str. 2 d.

⁴⁷² TTT teisėjo C. G. Weeramantry konkuruojanti nuomonė dėl TTT 1992 m. balandžio 14 d. sprendimo dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo Lokerbio byloje (Libija v. JAV). ICJ Reports, 1992, p. 3, p. 171.

⁴⁷³ TTT konsultacinė išvada dėl tam tikrų JT išlaidų, išnaša 13, p. 151.

⁴⁷⁴ *Ibid.*, p. 168.

Saugumo Tarybos įgaliojimai yra ribojami JT tikslais ir pagrindiniais principais patvirtino teisėjas H. Lauterpacht savo atskirojoje nuomonėje TTT *Genocido* byloje⁴⁷⁵. Tarptautinės teisės doktrinoje taip pat pripažįstama, jog JT tikslai ir principai yra JT Saugumo Tarybos veiksmų teisėtumo vertinimo standartai⁴⁷⁶.

Jungtinių Tautų pirmasis tikslas, nurodytas JT Chartijos 1 str. 1 d., yra užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą⁴⁷⁷. JT įsipareigoja imtis veiksmingų kolektyvinių priemonių, siekiant užkirsti kelią grėsmei tarptautinei taikai ir ją pašalinti, sustabdyti agresijos veiksmus arba kitus taikos pažeidimus bei taikiomis priemonėmis, remiantis teisingumo ir tarptautinės teisės principais, sureguliuoti arba išspręsti tarptautinius ginčus arba situacijas, dėl kurių gali būti pažeista taika⁴⁷⁸. Žmogaus teisių apsauga ir jų užtikrinimas kaip JT tikslas yra įvardintas JT Chartijos 1 str. 3 d.

Nuoroda į tarptautinių organizacijų tikslus kaip tam tikrų veiksmų teisėtumo šaltinį remiasi tarptautinių organizacijų numanomų galių doktrina, pagal kurią tarptautinės organizacijos įgaliojimai gali būti išvedami ne tik iš pačios tarptautinės sutarties teksto, bet ir iš tarptautinės organizacijos tikslų. JT tikslu užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą bei žmogaus teisių apsaugos tikslu grindžiami JT Saugumo Tarybos įgaliojimai sankcionuoti taikos palaikymo operacijas⁴⁷⁹, steigti tarptautinius baudžiamuosius tribunolus⁴⁸⁰ ir imtis ginkluotos jėgos panaudojimo siekiant nutraukti humanitarinę krizę vienos

⁴⁷⁵ TTT 1993 m. rugsėjo 13 d. sprendimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo *Genocido* byloje (Bosnija ir Hercegovina v. Serbija ir Juodkalnija) [interaktyvus]. ICJ reports, 1993, p. 325 [žiūrėta 2012 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=f4&case=91&code=bhy&p3=3>>, p. 440.

⁴⁷⁶ GOWLLAND-DEBBAS, Vera. Security Council Enforcement Action and Issues of State Responsibility. *International & Comparative Law Quarterly*, 1994, vol. 43, no. 1, p. 55 - 98, p. 91. DAVIDSSON, Elias. Legal Boundaries to UN Sanctions. *International Journal of Human Rights*, 2003, vol. 7, no. 4, p. 1 - 50, p. 17.

⁴⁷⁷ JT Chartijos preambulė: „<...> Jungtinių Tautų tautos, pasiryžusios išgelbėti būsimas kartas nuo karo rykštės, kuris du kartus vienos kartos žmonėms atnešė neapsakomų kančių <...>.”

⁴⁷⁸ JT Chartijos 1 str. 1 d.

⁴⁷⁹ Šios operacijos vadinamos 6 su puse skyriaus operacijomis atsižvelgiant į tai, jog JT Chartijos VI skyrius skirtas taikaus ginčų sprendimui, o JT Chartijos VII skyrius yra skirtas JT veiksams, kai kyla grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.

⁴⁸⁰ TBTR, TBTBJ, Specialusis teismas Siera Leonei ir Specialusis Tribunolas Libanui.

valstybės teritorijoje, nes JT Saugumo Tarybos humanitarinės intervencijos teisė JT Chartijoje atskirai nėra nustatyta⁴⁸¹.

Be JT tikslų, Saugumo Tarybos įgaliojimus riboja JT Chartija⁴⁸². TTT konsultacinėje išvadoje *dėl Namibijos*⁴⁸³ konstatavo, jog JT institucijų priimtiems teisės aktams taikoma teisėtumo prezumpcija, jei ji priimta pagal šios institucijos procedūrinius reikalavimus, joje yra tinkamas valstybių atstovavimas ir apie tai paskelbė šios institucijos pirmininkas⁴⁸⁴. JT Saugumo Tarybos procedūriniai reikalavimai nustatyti JT Chartijoje, nes ji yra įsteigta remiantis šios tarptautinės sutarties nuostatomis.

Remiantis JT Chartijos 39 str., JT Saugumo Taryba nustato grėsmės taikai, jos pažeidimo ar agresijos akto pavojų ir teikia rekomendacijas arba sprendžia, kokių reikia imtis priemonių siekiant palaikyti arba atkurti tarptautinę taiką bei saugumą.

JT Saugumo Tarybos įgaliojimai konstatuoti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui yra JT Saugumo Tarybos įgaliojimų pagal JT Chartijos VII skyrių pagrindas. Vieni autoriai teigia, jog grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui yra tai, ką JT Saugumo Taryba pripažįsta esant grėsme tarptautinei taikai ir saugumui⁴⁸⁵. Autorės nuomone, JT Chartijos 39 str. turi būti aiškinamas taikant pažodinį aiškinimo metodą, remiantis kuriuo, galima teigti, jog grėsmė turi egzistuoti tarptautinei taikai ir saugumui. Vadinasi, JT Saugumo Tarybos tam tikros situacijos vertinimas yra ribojamas tuo, jog konkreti situacija turi kelti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, t. y. turėti tarpvalstybinį pobūdį.

Valstybių praktikoje buvo atvejų, kai kilo abejonių dėl tinkamo JT Saugumo Tarybos įgaliojimų pripažinti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui įgyvendinimo. Daugiausiai diskusijų tarptautinės teisės doktrinoje sukėlė JT

⁴⁸¹ DAVIDSSON, išnaša 476, p. 38.

⁴⁸² MARTENCZUK, Bernd. The Security Council, the International Court and Judicial Review: What Lessons from Lockerbie? *European Journal of International Law*, 1999, vol 10, no. 3, p. 517 - 547, p. 537. TTT konsultacinė išvada dėl priėmimo į Jungtines Tautas. ICJ Reports, 1948, p. 57. P. 64

⁴⁸³ Žr. išnašą 444.

⁴⁸⁴ *Ibid.*, pastraipa 22.

⁴⁸⁵ AKEHURST, Michael. *A Modern Introduction to International Law*. New York: Routledge, 1987, p. 219; DINSTEIN, išnaša 427, p. 282.

Saugumo Tarybos priimtos rezoliucijos Nr. 748 (1992) ir Nr. 883 (1993) dėl teroristinio išpuolio virš Lokerbio miestelio Škotijoje.

1998 m. teroristai lėktuve, skrendančiame iš JK į JAV, susprogdino bombą ir lėktuvas nukrito Lokerbyje. 1999 m. JK ir JAV apkaltino du Libijos piliečius dėl šio teroristinio išpuolio ir pareikalavo Libijos juos išduoti. Libija savo ruožtu pradėjo ikiteisminį tyrimą šių asmenų atžvilgiu ir paprašė JK ir JAV perduoti surinktus įrodymus, patvirtinančius šių asmenų kaltę.

Libija, pradėdama baudžiamąjį persekiojimą, įgyvendino tarptautinius įsipareigojimus, nustatytus 1971 m. Monrealio konvencijoje dėl kovos su smurtu prieš civilinės aviacijos saugumą (toliau – 1971 m. Monrealio konvencija). Nepaisant to, JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 748 (1992), kurioje pareikalavo išduoti asmenis JK ir JAV. Libijai atsisakius vykdyti šią rezoliuciją, JT Saugumo Taryba pagal JT Chartijos VII skyrių konstatavo grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, priėmė rezoliuciją Nr. 883 (1993) ir nustatė Libijai tarptautines sankcijas. Libija kreipėsi į Tarptautinio Teisingumo Teismą ir šalia kitų klausimų ginčijo tokių rezoliucijų teisėtumą pagal tarptautinę teisę.

Tenka apgailestauti, jog TTT nesiėmė JT Chartijos 39 str. aiškinimo *Lokerbio*⁴⁸⁶ byloje, kurioje iškilo abejonių dėl JT Saugumo Tarybos priimtų rezoliucijų teisėtumo. Nors TTT „išvengė“ JT Saugumo Tarybos priimtos rezoliucijos teisėtumo vertinimo, tarp teisėjų ir tarptautinės teisės doktrinos atstovų atsirado abejojančių JT Saugumo Tarybos galimybe taikyti JT Chartijos VII skyrių ir konstatuoti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, kai valstybė įgyvendina savo tarptautinius įsipareigojimus, nes tai prieštarauja JT tikslams ir pagrindiniams principams⁴⁸⁷. Be to, JT Saugumo Tarybos priimtos

⁴⁸⁶ TTT sprendimas *Lokerbio* byloje (Libija v. JAV). ICJ Reports, 1998, p. 115.

⁴⁸⁷ Teisėjas C. G. Weeramantry konkuruojančioje nuomonėje nurodė, jog JT Chartijos 24 str. 1 d. nustato aiškias JT Saugumo Tarybos įgaliojimų ribas – JT tikslus ir pagrindinius principus. Šaltinis: TTT 1992 m. balandžio 14 d. sprendimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo *Lokerbio* byloje (Libija v. JAV). ICJ Reports, 1992, p. 3, p. 171. BORTZ, Scott I. Avoiding a Collision of Competence: The Relationship Between the Security Council and the International Court of Justice in Light of *Libya vs. United States*, *Florida State University Journal of Transnational Law & Policy*, 1993, vol. 2, p. 353 - 385, p. 370; FRANCK, Thomas M. The 'The Powers of Appreciation': Who is the Ultimate Guardian of the UN Legality? 86 *American Journal of International Law*, 1992, vol. 86, p. 519 - 523, p. 522; MARTENCZUK, išnaša 482, p. 536 - 537.

rezoliucijos buvo susijusios su JK ir JAV nacionaliniais interesais, o ne visos tarptautinės bendrijos interesais ir tarptautinio pobūdžio grėsme taikai bei saugumui⁴⁸⁸.

Autorės nuomone, grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui pripažinimas yra tiesiogiai susijęs su valstybės atsakomybės pripažinimu, nes JT Chartijos VII skyriuje nustatyti JT Saugumo Tarybos įgaliojimai taikyti atitinkamas prievartos priemones reiškia, jog tarptautinė bendrija siekia užtikrinti tarptautinės teisės laikymąsi ir tokiu būdu atkurti tarptautinę taiką bei saugumą. Vadinasi, jei valstybė užtikrina prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų tinkamą įgyvendinimą, vargu ar galima būtų teigti, jog situacija galėtų būti laikoma grėsme tarptautinei taikai ir saugumui.

Grėsmių tarptautinei taikai ir saugumui yra nuolat besivystanti⁴⁸⁹. Konceptijos perėjimas nuo visiškai formalios iki realios grėsmės taikai ir saugumui buvo įvardytas JT Saugumo Tarybos pirmininko 1992 m. sausio 31 d. kalboje diskutuojant apie JT Saugumo Tarybos kompetenciją tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo srityje: „Karo bei karinių konfliktų nebuvimas tarp valstybių pats savaime nereiškia tarptautinės taikos ir saugumo užtikrinimo. Nekarinio pobūdžio nestabilumo šaltiniai ekonominėje, socialinėje, humanitarinėje ir ekologinėje srityse taip pat tapo grėsmėmis tarptautinei taikai ir saugumui“⁴⁹⁰.

Humanitarinės krizės vienos valstybės teritorijoje pirmą kartą buvo pripažinta grėsme tarptautinei ir saugumui JT Saugumo Taryba rezoliucijoje Nr. 688 (1991)⁴⁹¹ dėl kurdų apsaugos Irako teritorijoje. Pirmą kartą JT Saugumo Taryba pripažino tiesioginį ryšį tarp žmogaus teisių pažeidimų vienos valstybės teritorijoje ir jų keliamos grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui⁴⁹². Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog debatų JT Saugumo Taryboje metu siekiant įrodyti, jog humanitarinė krizė prilygo grėsmei tarptautinei taikai

⁴⁸⁸ MARTENCZUK, išnaša 482, p. 547.

⁴⁸⁹ TALMON, Stefan. *The Security Council as World Legislature. American Journal of International Law*, 2005, vol. 99, p. 175 - 195, p. 179.

⁴⁹⁰ JT ST prezidento 1992 m. sausio 31 d. kalba Nr. S/235000, p. 3.

⁴⁹¹ JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 688 (1991) dėl Irako.

⁴⁹² PEASE, K. Kelly, FORSYTHE, David P. *Human Rights, Humanitarian Intervention and World Politics. Human Rights Quarterly*, 1993, p. 290 - 314, p. 303.

ir saugumui, tarpvalstybinis humanitarinės krizės pobūdis, t. y. masiniai pabėgėlių srautai, buvo akcentuojamas labiau nei realiai vykdomi kurdų teisių pažeidimai Irako valstybės teritorijoje⁴⁹³.

Rezoliucija Nr. 794 (1992)⁴⁹⁴ dėl intervencijos į Somalį yra svarbi tuo, jog JT Saugumo Taryba pirmą kartą savo praktikoje pasinaudojo jai JT Chartijos VII skyriaus suteiktomis galiomis išimtinai dėl humanitarinių motyvų⁴⁹⁵. JT Saugumo Taryba konstatavo, kad humanitarinės krizės dydis dėl besitęsiančio ginkluoto konflikto Somalio teritorijoje yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui⁴⁹⁶. Vadinasi, JT Saugumo Taryba pripažino, jog humanitarinė krizė vienos valstybės teritorijoje ypatingais atvejais gali būti laikoma grėsme tarptautinei taikai ir saugumui pagal JT Chartijos 39 str. Nors šioje rezoliucijoje nėra akcentuojamas tarpvalstybinis grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui pobūdis⁴⁹⁷, autorės nuomone, tarpvalstybinis humanitarinės krizės Somalyje pobūdis gali būti numanomas dėl pabėgėlių skaičiaus kaimyninėse valstybėse⁴⁹⁸.

Be minėtų rezoliucijų, analizuojant JT Saugumo Tarybos 1992 m. praktiką, svarbu paminėti rezoliuciją Nr. 770 (1992) dėl situacijos Bosnijoje ir Hercegovinoje. Ši JT Saugumo Tarybos rezoliucija pabrėžė humanitarinės pagalbos saugaus teikimo ir jos prieinamumo svarbą siekiant atkurti tarptautinę taiką ir saugumą regione⁴⁹⁹. Vadinasi, grėsme tarptautinei taikai ir saugumui gali būti tokios šalyje susidariusios sąlygos, kurios riboja humanitarinės pagalbos prieinamumą ir sudaro kliūtis jos pristatymai į tam tikrus regionus.

⁴⁹³ ÖSTERDAHL, Inger. *Threat to the Peace. The Interpretation by the Security Council of Article 39 of the UN Charter*. Göteborg: Swedish Institute of International Law, 1998, vol. 13, p. 46.

⁴⁹⁴ JT ST rezoliucija Nr. 794 (1992) dėl Somalio.

⁴⁹⁵ NANDA, Ved P., MUTHER, Thomas F., ECKERT, Amy E. Tragedies in Somalia, Yugoslavia, Haiti, Rwanda and Liberia: Revisiting the Validity of Humanitarian Intervention under International Law. Part II. *Denver Journal of International Law and Policy*, 1998, p. 827 - 869, p. 827.

⁴⁹⁶ JT ST rezoliucijos Nr. 794 (1992) dėl Somalio preambulė.

⁴⁹⁷ LILLICH, Richard B. The Role of the UN Security Council in Protecting Human Rights in Crisis Situations: UN Humanitarian Intervention in the Postcold War World. *Tulane Journal of International and Comparative Law*, 1995, vol. 3, p. 1 - 19, p. 4.

⁴⁹⁸ Iki 1995 m. kaimyninėse valstybėse buvo 450 000 pabėgėlių iš Somalio. Šaltinis: KALIPENI, Ezekiel, OPPONG, Joseph. The Refugee Crisis in Africa and Implications for Health and Disease: A Political Ecology Approach. *Journal of Social Sciences & Medicine*, 1998, vol. 46, no. 12, p. 1637-1653, p. 1637.

⁴⁹⁹ JT ST rezoliucijos Nr. 794 (1992) dėl Somalio preambulė.

Susidariusi situacija galėtų būti laikoma humanitarine krize, nes kliūčių humanitarinės pagalbos teikimui sudarymas atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes gali būti kvalifikuojamas kaip genocido nusikaltimas, nusikaltimai žmoniškumui ar karo nusikaltimai⁵⁰⁰, jei yra nustatomos šių nusikaltimų kvalifikavimui būtinos sąlygos, pavyzdžiui, ginkluoto konflikto egzistavimas arba specialus *mens rea*.

Atlikus likusios JT Saugumo Tarybos praktikos analizę, susijusią su grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui pripažinimu masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų atvejais, galima išskirti šias grėsmių tarptautinei taikai ir saugumui grupes:

1. Humanitarinė krizė (Somalis⁵⁰¹, Ruanda⁵⁰², Libija⁵⁰³) arba jos grėsmė (Kosovas⁵⁰⁴);
2. Kliūtys humanitarinei pagalbai (Somalis, Bosnija⁵⁰⁵, Siera Leonė⁵⁰⁶, Dramblio Kaulo Kranto Respublika⁵⁰⁷);
3. Žmogaus teisių pažeidimai (Šiaurės Irakas⁵⁰⁸);
4. Pilietinis karas (Kongas⁵⁰⁹);
5. Bendra šalyje susidariusi situacija (Bosnija⁵¹⁰, Dramblio Kaulo Kranto Respublika⁵¹¹).

Tokia JT Saugumo Tarybos praktika leidžia daryti išvadą, jog grėsmių tarptautinei taikai ir saugumui koncepcija yra politinio, o ne teisinio pobūdžio. Kliūtys humanitarinei pagalbai, žmogaus teisių pažeidimai ar bendra šalyje susidariusi situacija galėtų būti prilyginami humanitarinei krizei, nes tiek

⁵⁰⁰ ROTTENSTEINER, Christa. The Denial of Humanitarian Assistance as a Crime under International Law [interaktyvus]. *International Review of the Red Cross*, 1999, no. 835 [žiūrėta 2011 gruodžio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq32.htm>>.

⁵⁰¹ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 16.

⁵⁰² Žr. šios disertacijos priedą Nr. 19.

⁵⁰³ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 23.

⁵⁰⁴ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 22.

⁵⁰⁵ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 17.

⁵⁰⁶ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 20.

⁵⁰⁷ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 24.

⁵⁰⁸ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 15.

⁵⁰⁹ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 1.

⁵¹⁰ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 17.

⁵¹¹ Žr. šios disertacijos priedą Nr. 24.

Bosnijoje, tiek Siera Leonėje, tiek Šiaurės Irake bei Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje buvo vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, keliantys grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai bei turintys tarptautinių nusikaltimų požymių. Vadinasi, visais atvejais, siekdama vieningos grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui kvalifikavimo praktikos masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų atvejais, JT Saugumo Taryba tiesiog galėjo konstatuoti, jog šalyje vykstanti humanitarinė krizė buvo grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.

Šioje vietoje, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog ne visais humanitarinių krizių atvejais buvo sankcionuotas ginkluotos jėgos panaudojimas ir ne visos sankcionuotos intervencijos gali būti laikomos humanitarinėmis intervencijomis.

JT Saugumo Taryba, pripažinusi grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, remiantis JT Chartijos 39 str. teikia rekomendacijas arba sprendžia, kokių reikia imtis priemonių siekiant palaikyti arba atkurti tarptautinę taiką bei saugumą. Šios priemonės yra išvardintos JT Chartijos 41 ir 42 str. JT Chartijos 41 str. nustato, jog JT Saugumo Taryba gali nuspręsti, kokių priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos naudojimu, turi būti imamasi jos sprendimams vykdyti, taip pat gali pareikalauti, kad JT narės taikytų šias priemones, pavyzdžiui, visiškas arba dalinis ekonominių santykių, geležinkelio, jūrų, oro, pašto, telegrafo, radijo ir kitokių ryšių bei susisiekimu nutraukimas, taip pat diplomatinių santykių nutraukimas. JT Chartijos 42 str. nustato, jog jeigu, JT Saugumo Tarybos nuomone, su ginkluotos jėgos naudojimu nesusijusių priemonių gali nepakakti arba jau nepakanka, ji, pasinaudodama oro, jūrų bei sausumos pajėgomis, gali imtis veiksmų, kurių reikia tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti arba atkurti. Tokie veiksmai gali būti demonstracijos, blokada ir kitokios Jungtinių Tautų narių oro, jūrų bei sausumos pajėgų operacijos.

JT Chartijos 42 str. formulotė, jeigu JT Saugumo Tarybos nuomone, su ginkluotos jėgos naudojimu nesusijusių priemonių gali nepakakti arba jau nepakanka“ leidžia teigti, jog JT Saugumo Taryba turi teisę sankcionuoti

ginkluotos jėgos panaudojimą kaip paskutinę priemonę siekiant atkurti tarptautinę taiką ir saugumą. Atsižvelgiant į tai, jog ne visais humanitarinių krizių atvejais buvo sankcionuota humanitarinė intervencija, galima teigti, jog JT Saugumo Tarybos nuomone, kitos tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemonės nebuvo išnaudotos. JT Chartija neįvardija JT Saugumo Tarybos kaip visagalio pasaulio teisėkūros subjekto, bet greičiau kaip teisę kuriantį⁵¹² subjektą vieninteliu atveju⁵¹³ – nustačius grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, bet ši institucija turi plačią diskreciją vertinant situaciją, kuri galėtų būti laikoma humanitarine krize ir grėsme tarptautinei taikai ir saugumui bei pasirinkti humanitarinės intervencijos sankcionavimą.

Be to, kad ne visais humanitarinių krizių atvejais buvo sankcionuota humanitarinė intervencija, ne visos JT Saugumo Tarybos sankcionuotos intervencijos, susijusios su humanitarinės krizės nutraukimu, gali būti laikomos humanitarinėmis intervencijomis, nes šių intervencijų pagrindinis tikslas nebuvo humanitarinis. Pavyzdžiui, Prancūzijos intervencija į Dramblio Kaulo Kranto Respubliką, kurios pagrindinis JT Saugumo Tarybos rezoliucijoje Nr. 1975 (2011) tikslas buvo įtvirtinti demokratiškai išrinkta prezidento valdžią. Nors galima teigti, jog 1997 m. humanitarinė krizė egzistavo ir Siera Leonėje, ECOMOG intervencija į šią šalį negali būti laikoma humanitarine intervencija, nes tikslas nutraukti humanitarinę krizę buvo tik papildomas intervencijos tikslas. Pagrindinis tikslas buvo atstatyti demokratiškai išrinktą valdymo režimą – prezidentą A. Kabbah, kuris ir paprašė ECOWAS ginkluotos pagalbos.

Intervenciją į Bosniją vykdė JT taikos palaikymo operacijos Kroatijoje (UNPROFOR) ginkluotosios pajėgos. Atsižvelgiant į tai, jog intervencijos tikslas buvo užtikrinti taikos susitarimo laikymąsi bei įvertinus ilgalaikę šios operacijos trukmę (3 metai), galima teigti, jog intervencija į Bosniją turėtų būti

⁵¹² TTT nurodė, jog nagrinėjamo klausimo kontekste aktuali yra bendroji tarptautinė teisė ir specialioji tarptautinė teisė, kurią „sukūrė“ JT ST rezoliucija. Šaltinis: TTT konsultacinė išvada dėl Kosovo nepriklausomybės, išnaša 436, pastraipa 83.

⁵¹³ BIANCHI, Andrea. Assessing the Effectiveness of the UN Security Council's Anti-Terrorism Measures: the Quest for Legitimacy and Cohesion. *European Journal of International Law*, 2006, vol.17, p. 881 - 912, p. 887.

laikoma taikos palaikymo operacija be kitų uždavinių įgyvendinanti ir civilių apsaugos uždavinius, o ne humanitarine intervencija.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog JT Saugumo Taryba sankcionavo ir taip vadinamą „pirmosios kartos“ humanitarinę intervenciją siekiant apginti valstybės, vykdydžiusios intervenciją, piliečius, t. y. 1960 m. Belgijos intervenciją į Kongo Respubliką. JT Saugumo Tarybos sankcionuotomis „grynosiomis“ humanitarinėmis intervencijomis gali būti laikomos intervencijos į Somalį (5 mėn.), Ruandą (2 mėn.) ir Libiją (6 mėn.). Visos šios intervencijos buvo trumpalaikės intervencijos, nes intervencijos trukmė turi būti vertinama atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes. Somalyje vyko pilietinis karas, o humanitarinė intervencija į Ruandą buvo sankcionuota jau po genocido pabaigos siekiant užkirsti kelią pakartotinei humanitarinei krizei. Intervencijos į Libiją papildomas tikslas buvo nuversti diktatoriaus M. Gaddafi režimą, nes tai buvo neišvengiama humanitarinės intervencijos sėkmės prielaida, o humanitarinės intervencijos, kurių papildomas tikslas yra valdymo režimo pakeitimas, dažnai yra siejamos su ilgesne intervencijos trukme⁵¹⁴.

Apibendrinant JT Saugumo Tarybos įgaliojimus konstatuoti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui bei įvertinus šios institucijos praktiką, galima daryti išvadą, jog JT Saugumo Taryba turi humanitarinės intervencijos teisę ir ją įgyvendina humanitarinių krizių atvejais. Tačiau ši praktika nėra gausi, todėl valstybės, suvokdamos politizuotą JT Saugumo Tarybos įgaliojimų įgyvendinimą, savo praktikoje iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo pagrindu laikė ir JT Saugumo Tarybos numanomą ir *ex post facto* sankciją, kuri galėtų turėti įtakos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo vertinimui šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

1.3.2. JT Saugumo Tarybos numanoma ir *ex post facto* sankcijos

JT Chartijoje nėra nuostatų, draudžiančių numanomą ar *ex post facto* JT

⁵¹⁴ Pavyzdžiui, nesankcionuota humanitarinė intervencija į Ugandą. Žr. plačiau šios disertacijos priedą Nr. 10.

Saugumo Tarybos sankciją. JT Chartijos nuostatos nenustato ir to, jog ginkluotos jėgos panaudojimas turi būti sankcionuojamas JT Saugumo Taryboje iš anksto. Tačiau kaip teigia V. Gowlland - Debbas, atsižvelgiant į JT Saugumo Tarybos sankcijos atliekamas funkcijas ir sistemiškai aiškinant JT Chartiją, nekyla abejonių, jog ginkluotos jėgos panaudojimas turėtų būti sankcionuojamas JT Saugumo Taryboje iš anksto⁵¹⁵. Jos manymu, JT Saugumo Tarybos rezoliucija atlieka dvi funkcijas:

- 1) JT Chartijos kontekste šia rezoliucija JT Saugumo Taryba deleguoja kolektyvinių prievartos priemonių pagal JT Chartijos VII skyrių įgyvendinimą;
- 2) tarptautinės teisės, ypač susijusios su valstybių atsakomybe, kontekste, ji yra „atsakomybę šalinanti aplinkybė“, nes kitu atveju, jei tai nebūtų prigimtinės savigynos teisės realizavimas, ginkluotos jėgos panaudojimas šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje būtų neteisėtas⁵¹⁶.

Priimdama rezoliuciją, kurioje JT Saugumo Taryba deleguoja, pavyzdžiui, intervencijos vykdymą kitai valstybei ar jų grupei, ši institucija patvirtina, jog ginkluotos jėgos panaudojimas kaip paskutinė priemonė yra būtina tarptautinei taikai bei saugumui atkurti, nes taikaus ginčo sprendimo priemonės yra išsemtos.

Reikalavimus, jog ginkluotos jėgos panaudojimas būtų paskutinė priemonė, kuri yra būtina tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimui nustato JT Chartija. Remiantis JT Chartijos 42 str., JT Saugumo Taryba, pasinaudodama oro, jūrų bei sausumos pajėgomis, gali imtis veiksmų, susijusių su ginkluotos jėgos panaudojimu, kurių reikia tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti arba atkurti tik tuo atveju, kai priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos naudojimu gali nepakakti arba jau nepakanka. Vadinasi, JT Saugumo Taryba, veikdama JT narių vardu ir įgyvendindama pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimą, rezoliucijos tekste turėtų pagrįsti, jog priemonių, nesusijusių su ginkluotos jėgos panaudojimu gali nepakakti ar jau

⁵¹⁵ GOWLLAND - DEBBAS, Vera. The Limits of Unilateral Enforcement of Community Objectives in the Framework of UN Peace Maintenance. *European Journal of International Law*, 2000, vol. 11, no. 2, p. 361 - 383.

⁵¹⁶ *Ibid.*, p. 368.

nepakanka, o ginkluotos jėgos panaudojimas yra būtina priemonė tarptautinės taikos bei saugumui atkūrimui. Dėl šios priežasties JT Saugumo Taryba, sankcionuodama ginkluotos jėgos panaudojimą, turi tai daryti aiškiai ir atsižvelgdama į konkrečios situacijos aplinkybes⁵¹⁷.

Dėl šios priežasties JT Saugumo Tarybos praktika yra kazuistinio pobūdžio: vertinama konkreti situacija, tik tam tikroje valstybėje susidariusios sąlygos bei konkretūs tarptautinės teisės pažeidimai. Atsižvelgiant į tai, JT Saugumo Taryba parenka tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemones, kurios tik išimtiniais atvejais yra susijusios su ginkluotos jėgos panaudojimu. Galima teigti, jog suvokdama savo pagrindinę atsakomybę už tarptautinę taiką ir saugumą, JT Saugumo Taryba sąmoningai nenustato bendrų gairių ar tam tikrų minimalių reikalavimų humanitarinės intervencijos vykdymui, nes tokio pobūdžio gairių nustatymas leistų valstybėms subjektyviai įvertinti atitinkamoje šalyje susidariusią krizę, vykdyti intervenciją ir tik po jos vykdymo „ieškoti“ formalaus pritarimo JT Saugumo Taryboje.

Dėl šios priežasties JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuotos intervencijos atveju, valstybė ar jų koalicija negalėtų tikėtis, jog JT Saugumo Taryba priimtų rezoliuciją ir deleguotų kolektyvinių prievartos veiksmų, kurių būtinumui ji nepritarė iš anksto, vykdymą *ex post facto*. Tam tikrų įgaliojimų delegavimas negali būti preziumuojamas netgi tais atvejais, kai institucija turi aiškiai nurodytus įgaliojimus deleguoti tam tikrų veiksmų vykdymą⁵¹⁸, nes ji turi priimti aiškų sprendimą kiekvienu konkrečiu atveju⁵¹⁹.

Vadinasi, JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcija negali atlikti vienos iš JT Saugumo Tarybos iš anksto duotos sankcijos funkcijų, t. y.

⁵¹⁷ LOBEL, Jules, RATNER, Michael. Bypassing the Security Council: Ambiguous Authorizations to Use Force, Cease-Fires and the Iraqi Inspection Regime. *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, p. 124 - 154, p. 129.

⁵¹⁸ JT Chartijos 48 str. 1 d. nustato, jog Jungtinių Tautų narės arba Saugumo Tarybos sprendimu kai kurios iš jų turi imtis veiksmų, kad būtų įgyvendinti Saugumo Tarybos sprendimai dėl tarptautinės taikos bei saugumo palaikymo. Pagal 48 str. 2 d. Jungtinių Tautų narės įgyvendina šiuos nutarimus tiesiogiai, taip pat savo veiksmais per atitinkamas tarptautines institucijas, kurių narės jos yra.

⁵¹⁹ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1958 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, Spa v. Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją Valdžios Instituciją* [interaktyvus]. Nr. 9/56 [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61956J0009:LT:NOT>>, p. 151 - 152; SAROOSHI, Danesh. *The United Nations and the Development of Collective Security. The Delegation by the UN Security Council of its Chapter VII Powers*. Oxford: Clarendon Press, 1999.

patvirtinti *ex post facto*, jog intervencija įgyvendina JT Saugumo Tarybos pagal JT Chartijos VII skyrių deleguotą ginkluotos jėgos panaudojimą.

Vertinant antrąją iš anksto duotos sankcijos funkciją, autorės nuomone, JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcija galėtų būti laikoma valstybės atsakomybę šalinančia aplinkybe. JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcija „įspraudžia nesankcionuotą intervenciją į JT Chartijos rėmus“⁵²⁰ ir patvirtina jos tikslų atitikimą JT tikslams. Tai, kad JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos intervencijos galėtų būti laikomos suderinamomis su JT tikslais patvirtina ir pačios JT Saugumo Tarybos praktika.

Intervencijos komisijos nuomone, valstybių praktikoje po JT Chartijos priėmimo yra du intervencijos atvejai, susiję su JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcija: ECOWAS intervencija į Liberiją 1990 m. ir ECOWAS intervencija į Siera Leonę 1997 m.⁵²¹.

JT Saugumo Taryba po to, kai ECOWAS intervencija į Sierą Leonę buvo prasidėjusi, priėmė rezoliuciją Nr. 1132 (1997) dėl Siera Leonės, kurioje konstatavo, jog ji yra rimtai susirūpinusi dėl besitęsiančio smurto Siera Leonėje, jos teritorijoje blogėjančių humanitarinių sąlygų ir krizės pasekmių kaimyninėms šalims. Siera Leonėje susidariusi situacija buvo prilyginta grėsmei tarptautinei taikai ir saugumui⁵²². Pagal JT Chartijos VIII skyrių JT Saugumo Taryba įgaliojo ECOWAS įgyvendinti ginklų bei degalų embargą ir užtikrinti humanitarinės pagalbos saugumą⁵²³. JT Saugumo Taryba neįpareigojo ECOWAS nutraukti intervencijos, o delegavo jai kolektyvinių tarptautinės taikos ir saugumo priemonių įgyvendinimą. Be to, tarptautinė bendrija šios intervencijos nepasmerkė. Dėl šių priežasčių tarptautinės teisės doktrinoje yra manančių, jog JT Saugumo Taryba rezoliucijoje Nr. 1132 (1997) ECOWAS intervenciją į Sierą Leonę sankcionavo *ex post facto*⁵²⁴.

1990 m. ECOWAS įvykdė intervenciją į Liberiją taip pat be JT Saugumo Tarybos sankcijos. 1992 m. diskusijų JT Saugumo Taryboje metu ji

⁵²⁰ GOWLLAND - DEBBAS, 2000, išnaša 515, p. 372.

⁵²¹ PA ataskaita, pastraipa 6.5. Žr. šios disertacijos priedus Nr. 14 ir Nr. 20.

⁵²² JT ST rezoliucijos Nr. 1132 (1997) dėl Siera Leonės preambulė.

⁵²³ *Ibid.*, 8, 14 d.

⁵²⁴ LEVITT, 1998, išnaša 351, p. 354.

buvo prilyginta taikos palaikymo operacijai⁵²⁵, nors nuo pradžių neatitiko taikos palaikymo operacijoms keliamų reikalavimų: viena iš ginkluoto konflikto šalių nuolat prieštaravo tokioms operacijoms. Po šių diskusijų JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 788 (1992) dėl Liberijos, kurioje ECOWAS pastangos atkurti tarptautinę taiką ir saugumą Liberijoje buvo gerai įvertintos⁵²⁶. JT Saugumo Taryba ECOWAS operacijos ginkluotoms pajėgoms pavedė įgyvendinti pačios ECOWAS prašymu nustatytą ginklų ir kitos karinės technikos embargą⁵²⁷. 1993 m. JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 866 (1993), kurioje dar kartą „pagyrė“ ECOWAS už besitęsiančias pastangas atkurti tarptautinę taiką ir saugumą Liberijoje ir įsteigė JT Stebėtojų misiją Liberijoje (UNOMIL). JT Saugumo Taryba pavedė UNOMIL bendradarbiauti su ECOWAS įsteigta taikos palaikymo operacija. Be to, JT Saugumo Taryba paragino kitas Afrikos regiono valstybes suteikti papildomų ginkluotųjų pajėgų, kurių prašo ECOWAS⁵²⁸. Šios JT Saugumo Tarybos priimtose rezoliucijose galėtų būti laikomos ECOWAS intervencijos į Liberiją *ex post facto* sankcija, nes ši intervencija ne tik kad nebuvo pasmerkta JT Saugumo Taryboje, bet buvo palankiai įvertinta ir prilyginta taikos palaikymo operacijai, kuriai buvo deleguotos papildomos kolektyvinių tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemonių įgyvendinimo funkcijos.

Be JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcijų, valstybių praktikoje taip pat galima rasti atvejų, kai valstybės rėmėsi argumentais, susijusiais su numanoma JT Saugumo Tarybos sankcija⁵²⁹. Po 1991 m. humanitarinės intervencijos į Šiaurės Iraką JK ir JAV teigė, jog tokio pobūdžio intervencija buvo teisėta pagal numanomą JT Saugumo Tarybos sankciją rezoliucijoje Nr.

⁵²⁵ JT ST 1992 m. lapkričio 19 d. posėdžio Nr. 3138 protokolai, p. 46, 52, 76, 87.

⁵²⁶ JT ST rezoliucijos Nr. 788 (1992) dėl Liberijos 1 d. (angl. – *commends ECOWAS for its continuing efforts to restore peace, security and stability in Liberia*).

⁵²⁷ *Ibid.*, 10 d.

⁵²⁸ JT ST rezoliucijos Nr. 866 (1993) dėl Liberijos 5 d.

⁵²⁹ J. Lobel ir M. Ratner išskiria šiuos atvejus, kai valstybės rėmėsi numanoma JT ST sankcija: 1961 m. Indija, perėmusi Goa provinciją iš Portugalijos, rėmėsi numanoma JT ST sankcija ir JT rezoliucijomis prieš kolonializmą; 1962 m. JAV rėmėsi numanoma JT ST sankcija, argumentuodama dėl kelio užkirtimo Sovietų Sąjungos laivams pasiekti Kubą; 1981 m. Izraelio oro ataka prieš „Osirak“ branduolinį reaktorių; ECOWAS intervencija į Liberiją; 1991 m. intervencija į Šiaurės Iraką ir sąjungininkių veiksmai Irake 2003 m.. Šaltinis: LOBEL, RATNER, išnaša 517, p. 131 - 133.

688 (1991) dėl Irako⁵³⁰.

C. Gray nuomone, pagrindinis argumentas prieš šį numanomą intervencijos į Šiaurės Iraką teisėtumo šaltinį yra tas, jog šioje rezoliucijoje nebuvo pripažintas grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui egzistavimas ir dėl šios priežasties tokia rezoliucija negali būti ginkluotos jėgos panaudojimo pagrindas⁵³¹. Jos nuomone, JT Saugumo Taryba net nepripažino, jog veikia pagal JT Chartijos VII skyrių bei nesvarstė priemonių, tarp jų ir ginkluotos jėgos panaudojimo, kurių ji galėtų imtis, jei būtų pripažinta grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.

Vertinant JT Saugumo Taryba rezoliuciją Nr. 688 (1991) dėl Irako, reikia pripažinti, jog JT Saugumo Taryba rezoliucijos 1 d. pasmerkė represijas kurdų atžvilgiu, kurios kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Vadinas, grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui vis dėlto buvo pripažinta. Be to, nors tiesiogiai JT Chartijos VII skyrius ir nebuvo nurodytas, rezoliucijos Nr. 688 (1991) preambulėje JT Saugumo Taryba konstatavo, suvokianti savo atsakomybę pagal JT Chartiją siekiant palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą; kitaip tariant, veikti pagal JT Chartijos VII skyrių. Vadinas, galima teigti, jog JT Saugumo Taryba netiesiogiai pripažino, veikianti pagal JT Chartijos VII skyrių.

Nepaisant to, sisteminis rezoliucijos vertinimas leidžia teigti, jog JT Saugumo Tarybos tikslas buvo įpareigoti Iraką įsileisti tarptautines humanitarinės pagalbos organizacijas⁵³² ir paraginti JT valstybes nares bei kitas organizacijas prisidėti prie humanitarinės pagalbos teikimo Irakui⁵³³, o ne sankcionuoti humanitarinę intervenciją. JT Saugumo Taryba nenurodė JT valstybės narėms imtis visų būtinų priemonių siekiant užtikrinti humanitarinės pagalbos saugumą. Jei JT Saugumo Taryba priimtoje rezoliucijoje būtų nurodžiusi imtis visų būtinų priemonių, tokia formuluotė neabejotinai reikštų ir

⁵³⁰ JT 1999 m. gegužės 21 d. spaudos pranešimas Nr. SC/6683.

⁵³¹ GRAY, Christine. From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force against Iraq. *European Journal of International Law*, 2002, vol. 13, no. 1, p. 1 - 19, p. 9.

⁵³² JT ST rezoliucijos Nr. 688 (1991) dėl Irako 3 d.

⁵³³ *Ibid.*, 6 d.

ginkluotos jėgos panaudojimo galimybę⁵³⁴. Tačiau šiuo atveju, tokia formuluotė pateikta nebuvo.

Numanoma JT Saugumo Tarybos sankcija buvo vienas iš argumentų, siekiant pateisinti ir iš anksto nesankcionuotą NATO intervenciją į Kosovą⁵³⁵. JAV, JK ir kitos NATO valstybės rėmėsi JT Saugumo Tarybos rezoliucijomis Nr. 1160 (1998), 1199 (1998) ir 1203 (1998), kurios buvo priimtose pagal JT Chartijos VII skyrių. Pirmoji rezoliucija paragino imtis Kosovo problemos sprendimo, nustatė ginklų embargą Jugoslavijos atžvilgiu, o jei taikaus ginčų sprendimo priemonės yra neefektyvios, buvo pripažinta ir kitų priemonių svarstymo galimybė. Antroji rezoliucija pripažino, jog humanitarinės krizės grėsmė Kosove yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui. Be to, buvo nustatyti atskiri įpareigojimai Jugoslavijai bei atkreiptas dėmesys į tai, jog jei jie nebus įgyvendinami, bus svarstomos papildomos tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemonės. Trečioji rezoliucija Nr. 1203 (1998), balsuojant dėl kurios Rusija ir Kinija susilaikė, patvirtino sutartis, sudarytas tarp Jugoslavijos ir NATO bei Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacijos, bet pripažino, jog situacija Kosove ir toliau yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog Rusija debatų JT Saugumo Taryboje metu pabrėžė, kad nesankcionuotas ginkluotos jėgos panaudojimas šiame konflikte sukeltų Balkanų regiono ir visos Europos destabilizavimo riziką bei turėtų ilgalaikį poveikį tarptautinei bendrijai, kurioje centrinis vaidmuo tenka Jungtinėms Tautoms⁵³⁶. Be to, Rusijos atstovo nuomone, rezoliucijos projekte nėra jokių nuostatų, kurios galėtų tiesiogiai ar netiesiogiai sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimą ir tokiu būdu būtų nesuderinamos su JT Saugumo Tarybos įgaliojimais pagal JT Chartiją šioje srityje⁵³⁷.

⁵³⁴ GOWLLAND - DEBBAS, išnaša 515, p. 369.

⁵³⁵ Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog Belgija Tarptautiniame Teisingumo Teisme taip pat teigė, jog NATO intervencijos pagrindas buvo numanoma JT Saugumo Tarybos sankcija. Šaltinis: TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Belgija) [interaktyvus]. Belgijos 1999 m. gegužės 10 d. žodiniai argumentai [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/105/4515.pdf>>, Nr. CR 99/14, p. 36 ir Nr. CR 99/15, p. 6.

⁵³⁶ JT ST 1998 m. spalio 24 d. posėdžio Nr. 3937 protokolai, p. 10.

⁵³⁷ *Ibid.*

Autorės nuomone, jei posėdžio JT Saugumo Taryboje metu yra valstybių, kurios atkreipia dėmesį į tai, kad rezoliucijos tekstas nenumato ginkluotos jėgos panaudojimo galimybės, tuomet valstybių bandymai pateisinti ginkluotos jėgos panaudojimą tokia rezoliucija gali turėti neigiamos įtakos ateityje: valstybės, siekdamos „nepalikti“ numanomos sankcijos galimybės, bus nelinkusios pripažinti grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui bei priimti rezoliucijos pagal Chartijos VII skyrių. Vis dėlto, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog JT Saugumo Taryba nepasmerkė intervencijos į Kosovą, o rezoliucija Nr. 1244 (1999), įgaliojo valstybes nares ir atitinkamas tarptautines organizacijas, t. y. NATO, užtikrinti saugumą Kosovo teritorijoje bei suteikė įgaliojimus JT Generaliniam Sekretoriui steigti laikinąjį administracinį valdymą Kosove su atitinkamos tarptautinės organizacijos, t. y. NATO, pagalba⁵³⁸.

Bet JT Chartijos nuostatos neeliminuoja JT Saugumo Tarybos įgaliojimų konstatuoti intervencijos neteisėtumą net ir po jos vykdymo, jei ji yra akivaizdžiai nesuderinama su JT tikslais bei neatitinka, pavyzdžiui, JT Saugumo Tarybos praktikos, susijusios su humanitarinių krizių vertinimu ir humanitarinės intervencijos sankcionavimu. Šią išvadą patvirtina Rezoliucijos dėl agresijos apibrėžimo⁵³⁹ 4 str., kuris numato, jog agresijos aktų sąrašas, pateiktas Rezoliucijos 3 str., nėra baigtinis ir JT Saugumo Taryba turi teisę pripažinti, jog kitokio pobūdžio veiksmai, pavyzdžiui, intervencija be humanitarinio tikslo, yra agresijos aktas. Vadinasi, pati JT Saugumo Taryba turi teisę paneigti numanomos ar *ex post facto* sankcijos galimybę konkrečiu atveju priimdama rezoliuciją, kurioje iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuota intervencija būtų pripažinta agresijos aktu. Bet jei JT Saugumo Taryba priima rezoliucija, kuria deleguoja atitinkamų funkcijų vykdymą intervenciją vykdydžiusioms valstybėms, jų koalicijai ar tarptautinei organizacijai, remiantis JT Saugumo Tarybos praktika, galima teigti, jog tokia intervencija galėtų būti laikoma sankcionuota *ex post facto*.

Intervencijos komisija „Pareigos apsaugoti“ ataskaitoje taip pat

⁵³⁸ Rezoliucijos Nr. 1244 (1999) dėl Kosovo 7 ir 10 d.

⁵³⁹ Žr. išnašą 313.

pripažino JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcijos galimybę, jei grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimtoje rezoliucijoje konstatuotą JT Generalinė Asamblėja ir remiantis šia rezoliucija būtų vykdoma humanitarinė intervencija.

Dėl šių priežasčių JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcija galėtų būti alternatyva prieš ginkluotos jėgos panaudojimą suteikiamai JT Saugumo Tarybos sankcijai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, jei dėl JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių vieningumo stokos, ši institucija būtų nepajėgi sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimo iš anksto. Tokia rezoliucija atliktų vieną iš anksto JT Saugumo Tarybos duotos sankcijos funkcijų, t. y. būtų valstybės atsakomybę šalinančia aplinkybe, todėl galėtų turėti įtakos ir nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo vertinimui šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Numanoma JT Saugumo Tarybos sankcija, autorės nuomone, negali atlikti nė vienos iš anksto JT Saugumo Tarybos duotos sankcijos funkcijų. Numanomos sankcijos galimybė yra susijusi su JT Saugumo Tarybos rezoliucijos priėmimo aplinkybių vertinimu ir jos pačios teksto aiškinimu, o tai įrodo aiškaus intervencijos teisėtumo šaltinio stoką. JT Saugumo Tarybos suteiktos sankcijos turi būti interpretuojamos siaurai, kad būtų įgyvendinami tik kolektyvinio saugumo ir taikos palaikymo tikslai, o ne pavienių valstybių interesai⁵⁴⁰.

1.3.3. JT Saugumo Taryba ir teisingo karo teorija

Nors humanitarinės krizės yra viena iš dažniausių tarptautinei bendrijai iškylančių grėsmių tarptautinei taikai ir saugumui, JT Saugumo Taryba sankcionavo tik tris „grynąsias“ humanitarines intervencijas. Dėl šios priežasties tarptautinės teisės doktrinoje abejojama JT Saugumo Tarybos tinkamumu būti humanitarinės intervencijos sankcionavimo institucija ir šių

⁵⁴⁰ LOBEL, RATNER, išnaša 517, p. 128.

abejonių vienas iš pagrindų gali būti teisingo karo teorija.

Teisingo karo teorija yra geriausi teoriniai „rėmai“, remiantis kuriais galima spręsti apie konkrečių intervencijų teisingumą⁵⁴¹. Istorijos tėkmėje teisingo karo koncepcija kito: visų pirma, teisingo karo ištakos buvo siejamos su dangiškąja teise (Šv. Augustinas (354 – 430 m.)), po to su prigimtaine teise (T. Akvinietis (1225 – 1274 m.)), dar vėliau – su tautų teisės fundamentaliais principais (H. Grocijus (1583 – 1645 m.)), o vėliausiai ir su šiuolaikine tarptautine teise. Dėl teisingo karo teorijos aktualumo 20 a. pradžioje, laikoma, jog JT Chartijos VII skyrius yra teisingo karo teorijos atspindys⁵⁴². Turint omenyje, jog JT Chartijos VII skyrius yra susijęs su JT Saugumo Tarybos įgaliojimais sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimą, šios institucijos tinkamumas spręsti humanitarines krizes gali būti analizuojamas pagal teisingo karo teoriją.

Siekiant tam tikrą ginkluotos jėgos panaudojimą laikyti teisingu pagal teisingo karo teoriją, be kitų teisingo karo kriterijų⁵⁴³ jis turi būti sankcionuotas įgalios institucijos. Remiantis teisingo karo teorija iki JT Chartijos priėmimo, įgalios institucija visada buvo susijusi su valstybės institucijomis⁵⁴⁴. Valstybė, t. y. suverenas, ilgą laiką buvo tinkamiausias subjektas sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimą ir tai buvo aiškinama tuo, jog būtent suverenas yra atsakingas už savo valstybės ir tautos gerovę, todėl jis privalo kontroliuoti karo pradėjimą, jo eigą bei nutraukimą.

Po JT Chartijos priėmimo įgalios institucijos sankcija reiškia JT Saugumo Tarybos sankciją dėl visų ginkluotos jėgos panaudojimo veiksmų, išskyrus savigyną⁵⁴⁵. Jei pritaikytume valstybės kaip suvereno vertinimą JT

⁵⁴¹ CHILDRESS, James F. *Moral responsibility in conflicts: essays on nonviolence, war and conscience*. Louisville: John Knox Press, 1992, p. 90; COADY, išnaša 307, p. 5

⁵⁴² FRANCK, Thomas M. *Three Major Innovations of the International Law in the Twentieth Century*, *Quinnipiac Law Review*, 1997, vol. 17, p. 139 - 153, p. 150.

⁵⁴³ Kiti teisingo karo kriterijai yra: teisingos intervencijos priežastys, teisingas intervencijos tikslas, intervencija kaip paskutinė priemonė, intervencijos realios sėkmės tikimybė.

⁵⁴⁴ OREND, Brian. *Morality of War*. Peterborough: Broadview Press, 2006, p. 6.

⁵⁴⁵ FISHER, David. *Humanitarian intervention*. In *The Price of Peace. Just War in the Twenty – First Century*. Edited by Charles Reed and David Ryall. New York: Cambridge University Press, 2007, p. 101 - 117; p. 112.

Saugumo Tarybai, galima būtų teigti, jog ši institucija negalėtų būti laikoma tinkamu ginkluotos jėgos sankcionavimo subjektu dėl šių priežasčių⁵⁴⁶:

- JT Saugumo Taryba nėra suverenai, nes jos įgaliojimai yra nustatyti tarptautinėje sutartyje, kurią sudarė valstybės narės;
- Teoriškai ji nėra atsakinga pasaulio žmonėms, bet tik ją įkūrusioms valstybėms;
- Bet svarbiausia, jai trūksta ginkluotos jėgos panaudojimo sankcijų vykdymo kontrolės bei vadovavimo vykdomai operacijai mechanizmų.

V. Gowlland - Debbas nuomone, kontrolės ir vadovavimo mechanizmų trūkumas ypač akivaizdus tais atvejais, kai operacijai vadovauja tiek JT, tiek kita tarptautinė organizacija, pavyzdžiui, NATO⁵⁴⁷. „Dvigubo“ vadovavimo keliamos problemos išryškėjo ir jungtinės taikos palaikymo operacijos Darfūre (UNAMID) metu: JT Saugumo Tarybos ir AS Taikos ir Saugumo Tarybos konkrečios situacijos vertinimai skirdavosi ir buvo pateikiami skirtingi strateginio tarptautinės taikos palaikymo operacijos valdymo planai siekiant įgyvendinti taikos palaikymo operacijai suteiktą mandatą⁵⁴⁸.

Be šių JT Saugumo Tarybos trūkumų, manoma, jog JT Saugumo Taryba niekada negalėtų būti „moraliai teisinga“⁵⁴⁹ institucija pagal teisingo karo teoriją. JT Saugumo Taryboje sprendžiami klausimai dažnai persipina su JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių interesais, jos pasinaudoja veto teise ir ginkluotos jėgos panaudojimas nėra sankcionuojamas. Dėl procedūrinių JT Saugumo Tarybos veiklos ypatumų, nuolatinės JT Saugumo Tarybos ir jų interesai visada turėjo, turi ir turės įtakos šios institucijos priimamiems sprendimams tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo bei atkūrimo srityje.

⁵⁴⁶ JOHNSON, James Turner. The Just War Idea: The State of the Question. *Social Philosophy & Policy Foundation*, 2006, p. 167 - 195, p. 186.

⁵⁴⁷ GOWLLAND-DEBBAS, išnaša 515, p. 369.

⁵⁴⁸ JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita dėl JT - AS bendradarbiavimo tarptautinės taikos ir saugumo palaikyme, Nr. S/2011/805, pastraipa 40.

⁵⁴⁹ PATTISON, James. Humanitarian Intervention and International Law: The Moral Significance of an Intervener's Legal Status. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 2007, vol. 10, no. 3, p. 301 - 319, p. 313.

Šią išvadą patvirtina nesena tarptautinės bendrijos praktika Ruandos, Darfūro ir Sirijos humanitarinių krizių metu. Atsižvelgiant į tai, jog JT Saugumo Taryba buvo nepajėgi imtis efektyvių kolektyvinių priemonių humanitarinių krizių Ruandoje bei Darfūre metu ir vis dar nesiima jokių priemonių siekiant nutraukti tebevykstančią humanitarinę krizę Sirijoje, galima daryti išvadą, jog JT Chartijos leidžiama ginkluotos jėgos nenaudojimo principo išimtis, t. y. su JT Saugumo Tarybos sankcija, sunkiai gali būti pritaikyta grynajai humanitarinei krizei. Dėl politinio JT Saugumo Tarybos sprendimų priėmimo pobūdžio, ši institucija ne visada yra pajėgi reaguoti į humanitarines krizes, todėl negalėtų būti laikoma „moraliai teisinga“ ir tinkama institucija spręsti humanitarines krizes pagal teisingo karo teoriją. Galbūt būtent dėl šios priežasties, tarptautinės teisės doktrinoje buvo pripažintas poreikis „ieškoti“ alternatyvaus humanitarinės intervencijos teisėtumo šaltinio⁵⁵⁰, t. y. institucijos, kuri galėtų sankcionuoti humanitarinę intervenciją, jei JT Saugumo Taryba būtų nepajėgi to padaryti.

Intervencijos komisijos nuomone, nors JT Generalinė Asamblėja ir neturi ginkluotos jėgos sankcionavimo įgaliojimų, jei JT Saugumo Taryba neįgyvendina savo pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo, JT Generalinės Asamblėjos priimta rezoliucija, rekomenduojanti ginkluotos jėgos panaudojimą siekiant nutraukti humanitarinę krizę, kuriai pritarė dauguma valstybių, galėtų būti svarus po to sekusios humanitarinės intervencijos teisėtumo pagrindas ir paskatintų JT Saugumo Tarybą persvarstyti savo poziciją⁵⁵¹, t. y. sankcionuoti intervenciją *ex post facto*. Siekiant šios disertacijos dalies tikslo, t. y. išanalizuoti humanitarinės intervencijos teisėtumo problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, būtina aptarti JT Generalinės Asamblėjos įgaliojimus rekomenduoti humanitarinę intervenciją ir tokios rekomendacijos įtaką JT Saugumo Tarybos įgaliojimams.

⁵⁵⁰ REISMAN, Michael W. Unilateral Action and the Transformation of the World Constitutive Process: The Special Problem of Humanitarian Intervention. *European Journal of International Law*, 2000, vol. 11, no. 1, p. 3 - 18. WEDGWOOD, Ruth. Unilateral Action in the UN System. *European Journal of International Law*, 2000, vol. 11, no. 2, p. 349 - 359.

⁵⁵¹ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 6.30.

1.3.4. JT Generalinės Asamblėjos įgaliojimai rekomenduoti humanitarinę intervenciją

Šios disertacijos rašymo metu tebevykstanti humanitarinė krizė Sirijoje patvirtina tai, jog dėl JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių vieningumo stokos šiai JT institucijai ne visada pavyksta įgyvendinti savo pagrindinę atsakomybę dėl tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo humanitarinių krizių atvejais⁵⁵². Dėl šios priežasties manoma, jog tokiais atvejais, siekiant atkurti tarptautinę taiką ir saugumą, JT Generalinė Asamblėja privalo įgyvendinti JT Saugumo Tarybą papildančių vaidmenį⁵⁵³.

Remiantis JT Chartijos 11 str. 2 d., Generalinė Asamblėja gali svarstyti visus su tarptautinės taikos ir saugumo palaikymu susijusius klausimus, kuriuos jai pateikia kuri nors Jungtinių Tautų narė ar JT Saugumo Taryba, arba kokia nors valstybė, kuri nėra Jungtinių Tautų narė, ir gali teikti rekomendacijas šiais klausimais suinteresuotai valstybei ar valstybėms, arba JT Saugumo Tarybai, arba ir JT Saugumo Tarybai, ir suinteresuotai valstybei ar valstybėms. Bet kurį tokį klausimą, dėl kurio būtina imtis veiksmų, JT Generalinė Asamblėja perduoda JT Saugumo Tarybai prieš svarstymą arba po jo.

Remiantis šia JT Chartijos nuostata, galima teigti, jog JT Saugumo Tarybos ir Generalinės Asamblėjos dalykinė kompetencija iš dalies sutampa. Ji turi teisę svarstyti visus su tarptautinės taikos ir saugumo palaikymu susijusius klausimus bei teikti atitinkamas rekomendacijas dėl konkretaus ginčo ar tam tikros susidariusios situacijos. Tai, kad JT Generalinė Asamblėja turi įgaliojimus priimti sprendimus ir teikti rekomendacijas tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo klausimais patvirtino ir Tarptautinis Teisingumo Teismas.

⁵⁵² Rusija ir Kinija tris kartus vetavo JT ST rezoliuciją dėl kolektyvinių priemonių pagal JT Chartijos VII skyrių taikymo Sirijos atžvilgiu. Šaltinis: GLADSTONE, Rick. Friction at the UN as Russia and China Veto Another Resolution on Syria Actions [interaktyvus]. *The New York Times*, 2012 m. liepos 19 d. [žiūrėta 2012 m. liepos 21 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2012/07/20/world/middleeast/russia-and-china-veto-un-sanctions-against-syria.html>>.

⁵⁵³ HOSSAIN, Kamrul. The Complementary Role of the United Nations General Assembly in Peace Management. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2008, vol. 4, no. 13, p. 77 - 93.

TTT konsultacinėje išvadoje *dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos*⁵⁵⁴ ir 2001 m. konsultacinėje išvadoje *dėl sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje*⁵⁵⁵ konstatavo, jog tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas nėra išimtinė JT Saugumo Tarybos atsakomybė⁵⁵⁶. TTT 1962 m. konsultacinėje išvadoje *dėl tam tikrų JT patirtų išlaidų*⁵⁵⁷ nutarė, jog JT Generalinė Asamblėja pagal JT Chartijos 11 str. turi įgaliojimus priimti sprendimus tarptautinės taikos ir saugumo klausimais, rekomenduoti valstybės narėms ir/ar JT Saugumo Tarybai imtis atitinkamų veiksmų, tarp jų ir ginkluotos jėgos panaudojimo, bei steigti taikos palaikymo operacijas⁵⁵⁸. Vadinasi, Generalinės Asamblėjos įgaliojimai neapsiriboja vien rekomendacijų teikimu, nes ji gali priimti ir kitokio pobūdžio sprendimus⁵⁵⁹.

Nors, remiantis TTT jurisprudencija, tarptautinės taikos ir palaikymas nėra išimtinė JT Saugumo Tarybos atsakomybė ir Generalinė Asamblėja turi įgaliojimus svarstyti visus su tarptautinės taikos ir saugumo palaikymu susijusius klausimus bei teikti atitinkamas rekomendacijas ar priimti kitus sprendimus dėl konkretaus ginčo ar tam tikros susidariusios situacijos, šios institucijos įgaliojimus riboja JT Chartijos 12 str., kuris patvirtina JT Saugumo Tarybos pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą.

JT Chartijos 12 str. 1 d. nustato, jog JT Saugumo Tarybai vykdant JT Chartijoje numatytas funkcijas, susijusias su koku nors ginču ar situacija, JT Generalinė Asamblėja neteikia jokios rekomendacijos dėl šio ginčo ar situacijos, jeigu JT Saugumo Taryba to neprašo.

Tarptautinis Teisingumo Teismas, analizuodamas JT Generalinės Asamblėjos įgaliojimus prašyti TTT pateikti konsultacinę išvadą, konstatavo,

⁵⁵⁴ Žr. išnašą 293.

⁵⁵⁵ Žr. išnašą 14.

⁵⁵⁶ TTT konsultacinė išvada dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos, išnaša 436, pastraipa 40; TTT konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje, išnaša 12, pastraipa 26.

⁵⁵⁷ Žr. išnašą 13.

⁵⁵⁸ TTT konsultacinė išvada dėl JT išlaidų, *ibid*, p. 164-165; JT Generalinė Asamblėja, remdamasi *Vienybės taikos labui* rezoliucija įsteigė taikos palaikymo operaciją (UNEF) po Sueco krizės. Žr. plačiau šios disertacijos priedą Nr. 25.

⁵⁵⁹ TTT konsultacinė išvada dėl tam tikrų JT patirtų išlaidų, išnaša 13, p. 163.

jog JT Chartijos 12 str., remiantis JT praktika⁵⁶⁰, turi būti interpretuojamas kaip leidžiantis tą pačių klausimą svarstyti tuo pačiu metu tiek JT Generalinėje Asamblėjoje, tiek JT Saugumo Taryboje, nes tokia praktika yra suderinama su JT Chartijos 12 str. 1 d.⁵⁶¹ Be to, TTT konsultacinėje išvadoje dėl *sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje* ir konsultacinėje išvadoje dėl *Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikimo tarptautinei teisei* konstatavo, jog JT Generalinės Asamblėjos kreipimasis dėl konsultacinės išvados pateikimo nėra pati savaime šios JT institucijos pateikta rekomendacija dėl konkretaus ginčo ar konkrečios situacijos⁵⁶². Vadinasi, JT Generalinė Asamblėja turi teisę svarstyti tam tikrus klausimus bei kreiptis į TTT dėl konsultacinės išvados pateikimo, nors JT Saugumo Taryba tuo pačiu metu svarsto tą patį klausimą, nes kreipimasis dėl konsultacinės išvados nėra rekomendacija pagal JT Chartijos 12 str.

JT Chartijos nuostatų, susijusių su JT Generalinės Asamblėjos įgaliojimais tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo srityje, aiškinimo šaltinis yra ne tik TTT jurisprudencija, bet ir JT Generalinės Asamblėjos 1950 m. priimta⁵⁶³ *Vienybės taikos labui* rezoliucija (angl. *Uniting for Peace resolution*)⁵⁶⁴, kurios priėmimui didžiausios įtakos turėjo nuolatinųjų JT Saugumo Tarybos narių turimos veto teisės realizavimo grėsmė. Siekiant pakeisti susidariusią padėtį be išėities (Sovietų Sąjunga nuolat blokavo JT Saugumo Tarybos darbą, o JT Generalinėje Asamblėjoje galima buvo tikėtis „saugios“ provokarietiškos daugumos) JAV ir jos sąjungininkės ėmėsi mėginimo pakeisti tuo metu nusistovėjusią JT Generalinės Asamblėjos ir Saugumo Tarybos įgaliojimų pusiausvyrą⁵⁶⁵.

⁵⁶⁰ Teismas pateikia pavyzdines situacijas: GA veiksmai dėl situacijos Konge (rezoliucija Nr. 1600 (1961)) ir veiksmai dėl Portugalijos kolonijų (rezoliucija Nr. 1913 (1963)), nors tie patys klausimai buvo ir JT ST darbotvarkėje.

⁵⁶¹ TTT konsultacinė išvada dėl sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje, išnaša 12, pastraipa 28.

⁵⁶² *Ibid.*, pastraipa 25; TTT konsultacinė išvada dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikimo tarptautinei teisei, išnaša 436, pastraipa 24.

⁵⁶³ 52 - už, 5 - prieš ir Indija, Argentina susilaikė.

⁵⁶⁴ JT GA *Vienybės taikos labui* rezoliucija Nr. 377 (1950).

⁵⁶⁵ ZAUM, Dominik. The Security Council, The General Assembly and War: The Uniting for Peace Resolution. In *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice Since 1945*. Edited by LOWE, Vaughan, ROBERTS, WELSH, Jennifer, ZAUM, Dominik. New York: Oxford University Press, 2008, p. 154 - 174, p. 155.

1950 m. lapkričio 3 d. JT Generalinė Asamblėja priėmė *Vienybės taikos labui* rezoliuciją, kurioje buvo atkartoti pagrindiniai Jungtinių Tautų tikslai, pripažinta pagrindinė JT Saugumo Tarybos atsakomybė už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą, bet svarbiausia, nustatyta, jog jei JT Saugumo Taryba dėl vieningumo tarp nuolatinių Saugumo Tarybos narių stokos nesugeba įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo grėsmės taikai, taikos pažeidimo ir agresijos atvejais, JT Generalinė Asamblėja gali iš karto svarstyti šį klausimą, siekdama pateikti rekomendacijas dėl kolektyvinių priemonių taikymo, įskaitant ir ginkluotos jėgos panaudojimą, kai tai būtina tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimui bei palaikymui⁵⁶⁶. Remiantis *Vienybės taikos labui* rezoliucija, šie klausimai gali būti svarstomi įprastinės JT Generalinės Asamblėjos sesijos metu arba gali būti sušaukta specialioji sesija, kurios sušaukimo teisę turi JT Saugumo Tarybos nariai (už tokį pasiūlymą turi balsuoti 7 Saugumo Tarybos nariai) arba dauguma JT valstybių narių⁵⁶⁷.

Vienybės taikos labui rezoliucija tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo bei palaikymo srityje buvo panaudota 11 – 12 kartų⁵⁶⁸. JT Generalinės Asamblėjos praktikoje buvo sušaukta 10 specialiųjų sesijų. Vieną kartą JT Saugumo Taryba, remdamasi *Vienybės taikos labui* rezoliucija, pripažino nuolatinių narių vieningumo stoką, Saugumo Tarybos nesugebėjimą įgyvendinti pagrindinės atsakomybės už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą ir perdavė klausimo svarstymą eilinei JT Generalinės Asamblėjos sesijai⁵⁶⁹. Ši institucija priėmė rezoliuciją Nr. 2793 (1971) ir konstatavo, jog Rytų Pakistane susidariusi padėtis buvo grėsmė tarptautinei taikai bei saugumui ir rekomendavo Indijai išvesti savo ginkluotąsias pajėgas iš Rytų

⁵⁶⁶ *Vienybės taikos labui* rezoliucija, išnaša 564, pastraipa 1.

⁵⁶⁷ *Ibid.*

⁵⁶⁸ ZAUM, išnaša 565, p. 155: skirtumas tarp 11 ir 12 kartų yra tas, jog tarptautinės teisės doktrinoje nesutariama dėl to, ar *Vienybės taikos labui* rezoliucijoje nustatyta procedūra buvo formaliai pasinaudota ir Korėjos atveju, kai šešios JT Saugumo Tarybos narės po dar vieno Sovietų Sąjungos veto kreipėsi į JT Generalinę Asamblėją, prašydamos jos apsvarstyti šį klausimą. JT Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją Nr. 376 (1950) ir patvirtino JAV vadovaujamų pajėgų Korėjoje mandata, kuris buvo suteiktas Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 83 ir Nr. 84 (1950) dėl agresijos akto prieš Korėjos Respubliką.

⁵⁶⁹ JT ST rezoliucija Nr. 303 (1971) dėl situacijos Indijos/Pakistano subkontinente.

Pakistano teritorijos⁵⁷⁰. Be šios rezoliucijos, JT Generalinė Asamblėja tik dar vieną kartą užsiminė apie grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui: rezoliucijoje Nr. ES-8/2 (1981), svarstant klausimus dėl Namibijos okupacijos ir Pietų Afrikos agresijos aktų prieš kaimynines valstybes, buvo nurodyta, jog tokiais veiksmais Pietų Afrika pažeidė tarptautinę taiką ir saugumą.

Turint omenyje tokią negausią JT Generalinės Asamblėjos praktiką, susijusią su grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui konstatavimu, galima būtų daryti išvadą, jog ši institucija nėra linkusi kvalifikuoti situaciją grėsme tarptautinei taikai ir saugumui. Tai galėtų būti aiškinama tuo, jog JT Generalinė Asamblėja mano, kad tokią situacijos kvalifikaciją turėtų atlikti JT Saugumo Taryba. Vieninteliu atveju, kai JT Generalinė Asamblėja aiškiai pripažino grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui Indijos intervencijos į Rytų Pakistaną atveju, prieš tai JT Saugumo Taryba savo atskira rezoliucija patvirtino nuolatinių narių vieningumo stoką ir savo nesugebėjimą įgyvendinti pagrindinės atsakomybės už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą. Tai, kad JT Saugumo Taryba pripažino negalinti įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės ir perdavė klausimo svarstymą JT Generalinei Asamblėjai pagal *Vienybės taikos labui* rezoliuciją, leidžia teigti, jog grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui egzistavimą JT Saugumo Taryba pripažino netiesiogiai. Atsižvelgiant į tokią JT Saugumo Tarybos rezoliuciją, galima būtų teigti, jog JT Generalinė Asamblėja, siekdama rekomenduoti tam tikras kolektyvines tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemones valstybėms, buvo tiesiog priversta aiškiai konstatuoti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui.

Vis dėlto, tokie išvadai prieštarauja pati JT Generalinės Asamblėjos praktika. Kai JT Saugumo Taryba priėmė identišką rezoliuciją Nr. 462 (1980) dėl tarptautinės taikos ir saugumo, kurioje pripažino nesugebėjimą įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės ir perdavė klausimo svarstymą JT Generalinės Asamblėjos specialiajai sesijai, ši institucija savo priimtoje rezoliucijoje Nr. ES-6/2 (1980) grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui nekonstatavo, o tiesiog

⁵⁷⁰ JT GA rezoliucija Nr. 2793 (1971) dėl klausimų, svarstytų JT Saugumo Tarybos posėdžiuose Nr. 1606, 1607 ir 1608, 1 d.

išreiškė didelį susirūpinimą dėl situacijos Afganistane, kuri turi įtakos tarptautinei taikai ir saugumui⁵⁷¹. Vadinasi, tai, kad JT Saugumo Taryba pripažįsta savo nesugebėjimą įgyvendinti pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo ir kreipiasi į JT Generalinę Asamblėją pagal *Vienybės taikos labui* rezoliuciją nereiškia, jog JT Generalinė Asamblėja turi pareigą konstatuoti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. JT Generalinė Asamblėja specialiuųjų sesijų metu be minėtos rezoliucijos dėl Pietų Afrikos veiksmų daugiau nė karto nekonstatavo grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui.

Tai galėtų būti aiškinama tuo, kad JT Generalinė Asamblėja laikosi nuomonės, jog jei ji veikia pagal *Vienybės taikos labui* rezoliuciją, grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui egzistavimas gali būti preziumuojamas. Šią išvadą patvirtina Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencija. TTT konsultacinėje išvadoje *dėl sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje*⁵⁷² konstatavo, kad galimybė pasinaudoti *Vienybės taikos labui* rezoliucijoje numatyta procedūra priklauso nuo dviejų aplinkybių, t. y. JT Saugumo Tarybos neefektyvumo dėl vienos iš nuolatinųjų narių veto ir susidariusios situacijos atitikimo grėsmei tarptautinei taikai ir saugumui, jos pažeidimui arba agresijos aktui⁵⁷³. Vadinasi, jei JT Generalinė Asamblėja svarsto tam tikrą klausimą, remdamasi *Vienybės taikos labui* rezoliucija⁵⁷⁴, grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui egzistavimas, jos pažeidimas ar agresijos aktas gali būti preziumuojamas.

Toliau analizuojant JT Generalinės Asamblėjos priimtas rezoliucijas specialiuųjų sesijų metu, reikia pripažinti, jog ši institucija tik trim atvejais ėmėsi veiksmų, susijusių su ginkluotos jėgos panaudojimu. 1951 m. JT Generalinė Asamblėja padidino JT ginkluotųjų pajėgų skaičių Pietų Korėjoje,

⁵⁷¹ JT GA rezoliucijos Nr. ES-8/2 (1981) preambulė.

⁵⁷² Žr. išnašą 12.

⁵⁷³ *Ibid.*, pastraipa 30.

⁵⁷⁴ JT GA savo rezoliucijos preambulėje pateikia nurodą į JT ST rezoliuciją, kurioje ji pripažino savo nesugebėjimą įgyvendinti pagrindinės atsakomybės, pavyzdžiui, JT GA rezoliucija Nr. ES-6/2 (1980) arba Nr. 2793 (1971), arba nurodo, jog JT Saugumo Tarybos buvo nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės, nes nuolatinės narės vetavo atitinkamą rezoliuciją, pavyzdžiui, JT GA rezoliucija Nr. ES-8/2 (1981).

1956 m. buvo įsteigta JT taikos palaikymo operacija Egipte (UNEF I), o 1960 m. JT Generalinė Asamblėja priėmė sprendimą dėl JT taikos palaikymo operacijos į Kongo Demokratinę Respubliką siuntimo⁵⁷⁵.

Tokia JT Generalinės Asamblėjos praktika, t. y. taikos palaikymo operacijų steigimas, yra suderinama su JT Chartijos nuostatomis. Dėl šios priežasties galima daryti išvadą, kad *Vienybės taikos labui* rezoliucija yra susijusi tik su JT Chartijos aiškinimu ir papildomų įgaliojimų JT Generalinei Asamblėjai nesuteikia bei viršenybės JT Saugumo Tarybos atžvilgiu nenustato. Ir nors JT Generalinė Asamblėja pagal JT Chartiją bei *Vienybės taikos labui* rezoliuciją turi teisę rekomenduoti JT Saugumui Tarybai ir ginkluotos jėgos panaudojimą, šios institucijos praktikoje to nebuvo padaryta nė karto.

Apibendrinant galima teigti, jog nepaisant to, kad teoriškai JT Generalinė Asamblėja turi įgaliojimus rekomenduoti ir humanitarinę intervenciją, praktiškai tokia galimybė yra sunkiai įmanoma. Šią išvadą patvirtina ir JT Generalinės Asamblėjos priimta rezoliucija dėl humanitarinės krizės Sirijos Arabų Respublikoje⁵⁷⁶. Ši institucija nesirėmė *Vienybės taikos labui* rezoliucija ir neįgyvendino savo papildomos atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo, nors tokiam veikimui egzistavo ir tebeegzistuoja visos būtinos sąlygos: visų pirma, humanitarinė krizė prilygo humanitarinei krizei Libijoje, kai JT Saugumo Taryba sankcionavo humanitarinę intervenciją siekiant ją nutraukti; antra, JT Saugumo Tarybos nuolatinės narės pasinaudojo savo veto teise ir ši institucija buvo bei vis dar yra nepajėgi įgyvendinti pagrindinės atsakomybės dėl humanitarinės krizės. JT Generalinė Asamblėja tiesiog pasmerkė masinius ir sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius nusikaltimų žmoniškumui požymius ir nors konstatavo valstybės atsakomybę dėl jų, JT Saugumo Tarybai jokių rekomendacijų dėl kolektyvinių tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemonių nepateikė.

Nepaisant to, autorės nuomone, jei JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija, rekomenduojanti humanitarinės intervencijos sankcionavimą JT

⁵⁷⁵ Žr. plačiau šios disertacijos priedą Nr. 25.

⁵⁷⁶ JT GA rezoliucija Nr. 66/253 (2012) dėl situacijos Sirijos Arabų Respublikoje.

Saugumo Tarybai vis dėlto būtų priimta, ji galėtų turėti įtakos humanitarinės intervencijos teisėtumo problemos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje sprendimui. Šiuo atveju, JT Saugumo Taryba turėtų svarų pagrindą pritarti humanitarinei intervencijai ir ją sankcionuoti iš anksto arba *ex post facto*. Ginkluotos jėgos panaudojimas pagal JT Generalinės Asamblėjos rekomendaciją atitiktų visos tarptautinės bendrijos interesą įgyvendinti pareigą apsaugoti bei nutraukti humanitarinę krizę. Bet svarbiausia, jis vis dėlto būtų įgyvendinamas JT rėmuose, t. y. užsitikrinus daugumos JT valstybių narių pritarimą, kuris turėtų turėti įtakos iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos vertinimui JT Saugumo Taryboje, jei tarptautinėje paprotinėje teisėje neegzistotų nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisė.

2. Humanitarinė intervencija ir tarptautinė paprotinė teisė

Šios disertacijos dalies pirmame skyriuje atlikta analizė leidžia teigti, jog humanitarinė intervencija šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje gali būti analizuojama kaip JT Saugumo Tarybos teisė sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimą siekiant nutraukti humanitarinę krizę. Tokiu atveju, humanitarinė intervencija laikoma teisėta remiantis pačioje JT Chartijoje nustatyta ginkluotos jėgos nenaudojimo principo išimtimi, t. y. JT Saugumo Tarybos sankcija.

Ginkluotos jėgos nenaudojimo principas yra JT Chartijos principas. Nepaisant to, tuo pačiu metu tai yra ir tarptautinės paprotinės teisės taisyklė, kuri egzistuoja šalia JT Chartijos ginkluotos jėgos nenaudojimo principo⁵⁷⁷, o vienintelis būdas pakeisti tarptautinės paprotinės teisės taisyklę yra dažnai ją pažeisti⁵⁷⁸. Be to, turint omenyje, jog JT Chartija gali būti pakeista remiantis

⁵⁷⁷ CORTEN, Olivier. The Controversies over the Customary Prohibition on the Use of Force: A Methodological Debate. *European Journal of International Law*, 2005, vol. 16, no. 5, p. 803 - 822, p. 803; TTT Nikaragvos byla, išnaša 267, pastraipos 17, 175, 176.

⁵⁷⁸ CHARNEY, Jonathan I. Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo. *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, no. 4, p. 834 - 841, p. 836.

tarptautinės paprotinės teisės evoliucija⁵⁷⁹, tarptautinis teisinis paprotys dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės, jei jis būtų įrodytas, galėtų susiaurinti JT Chartijos ginkluotos jėgos nenaudojimo principą. Tokiu atveju, tarptautinėje paprotinėje teisėje egzistuojant teisėto ginkluotos jėgos panaudojimo siekiant nutraukti humanitarinę krizę šalia JT Chartijos nustatytų teisėto ginkluotos jėgos panaudojimo pagrindų šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje – prigimtinės savigynos teisės realizavimo ir ginkluotos jėgos panaudojimo su JT Saugumo Tarybos sankcija. Nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisė tarptautinėje paprotinėje teisėje leistų teigti, jog valstybių praktika gali turėti įtakos tarptautinės teisės evoliucijai net ir su JT Saugumo Taryba susijusiose srityse.

Vis dėlto, tarptautinės teisės evoliucijos galimybė bei trukmė priklauso nuo to, į kokios svarbos tarptautinės teisės taisyklę yra nukreiptas besiformuojantis tarptautinis teisinis paprotys⁵⁸⁰. Manoma, jog tarptautinės teisės normos, turinčios *jus cogens* pobūdį, pakeitimas tarptautiniu teisiniu papročiu reikalautų itin gausios, vieningos ir universalios valstybių praktikos, bet tokia galimybė egzistuoja. Tarptautinė bendrija pati nustato *jus cogens* normas, todėl pati tarptautinė bendrija gali jas ir pakeisti susiaurindama arba išplėsdama jų taikymo sritį, taip pat pakeisti ją nauja arba net atšaukti senąją⁵⁸¹. Be to, JT Tarptautinės teisės komisija pastebėjo, jog būtų visiškai nepateisinama net ir *jus cogens* normas laikyti nekintamomis bei nepriklausomomis nuo valstybių praktikos pokyčių ateityje⁵⁸². O valstybių praktikoje buvo atvejų, kai humanitarinė intervencija buvo vykdoma be JT Saugumo Tarybos sankcijos, todėl siekiant pagrindinio šios disertacijos tikslo, būtina įvertinti tokios valstybių praktikos vietą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, t. y. ar tokia valstybių praktika patvirtino JT Chartijos ginkluotos jėgos nenaudojimo principą kartu su pačios JT Chartijos nustatytais ginkluotos

⁵⁷⁹ GLENNON, Michael J. *Limits of Law, Prerogatives of Power: Interventionism after Kosovo*. New York: Palgrave, 2001, p. 37.

⁵⁸⁰ D'AMATO, išnaša 442, p. 60 - 61.

⁵⁸¹ DINSTEIN, išnaša 427, p.102.

⁵⁸² JT Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projektas dėl sutarčių teisės [interaktyvus]. Nr. A/CN.4/191, 1966 [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 5 d.] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_191.pdf>, p. 248.

jėgos panaudojimo draudimo išimtimis; ar vis dėlto, ji turėtų būti laikoma tarptautine paprotine teise, kuri nustato papildomas intervencijos teisėtumo sąlygas šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir suteikia valstybėms JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisę.

Valstybių praktika yra laikoma tarptautinio teisinio papročio kūrimosi procesas, prie kurio pridėjus valstybių *opinio juris*, gaunamas tarptautinis teisinis paprotys⁵⁸³. Valstybių praktika pati savaime nesukuria teisės, tai padaro antrasis *opinio juris* elementas⁵⁸⁴. Taigi siekiant įrodyti tarptautinį paprotį dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės, visų pirma, būtina nustatyti valstybių praktiką humanitarinių intervencijų srityje per tam tikrą laiką⁵⁸⁵. Antra, nustatyti jų *opinio juris* dėl tokios teisės egzistavimo šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

TTT *Prieglobsčio* byloje⁵⁸⁶ nepripažino vyriausybės atstovų pasisakymų teisės klausimais turinčiais lemiamos įtakos tarptautinės paprotinės teisės nustatymui arba nepripažinimui. Vėliau TTT *Barcelona Traction* byloje⁵⁸⁷, teisėjas K. E. Tanaka savo atskirojoje nuomonėje teigė, jog valstybių atstovų pozicijos, išsakytos tarptautinėse organizacijose, konferencijose, ypač Jungtinių Tautų institucijose, yra natūrali valstybių praktikos dalis ir gali būti laikomos precedentais, prisidedančiais prie tarptautinės paprotinės teisės evoliucijos⁵⁸⁸.

Siekiant nustatyti valstybių praktiką, susijusią su nesankcionuota humanitarine intervencija, reikia pripažinti, jog platus valstybių praktikos aiškinimas prieštarautų pačiai teisinio papročio dėl nesankcionuotos

⁵⁸³ O'CONNELL, D. P. *International Law*. 2nd edition, vol. I. London: Stevens & Sons Press, 1970, p. 9.

⁵⁸⁴ *Ibid.*, p. 15; WOLFKE, Karol. *Custom in Present International Law*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, p. 44.

⁵⁸⁵ Laiko tarpas, būtinas tarptautinio teisinio papročio susiformavimui, nėra nustatytas ir gali kisti priklausomai nuo valstybių praktikos vieningumo. Šaltinis: TTT 1969 m. vasario 20 d. sprendimas Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byloje (Federacinė Vokietijos Respublika v. Danija) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. balandžio 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icjciij.org/docket/files/51/5535.pdf>>, pastraipos 42 - 43.

⁵⁸⁶ TTT 1950 m. lapkričio 27 d. sprendimas prieglobsčio byloje (Kolumbija v. Peru). ICJ Reports, 1950, p. 266.

⁵⁸⁷ Žr. išnašą 64.

⁵⁸⁸ *Ibid.*, p. 302 - 303; TTT teisėjo F. Ammouns atskiroji nuomonė TTT konsultacinėje išvadoje dėl Namibijos, išnaša 444, p. 74 - 75.

humanitarinės intervencijos esmei, nes humanitarinė intervencija yra susijusi su konkrečiais ginkluotos jėgos panaudojimo veiksmais siekiant nutraukti humanitarinę krizę, o ne su pažadais imtis šių veiksmų⁵⁸⁹. Dėl šios priežasties šioje disertacijoje valstybių praktika laikoma tik ginkluotos jėgos panaudojimas be JT Saugumo Tarybos sankcijos siekiant nutraukti humanitarinę krizę. Nustatyti konkretaus valstybių praktikos atvejų skaičiaus yra neįmanoma, nes tarptautinė teisė nėra susijusi su tam tikrų procentinių išraiškų ar konkrečių skaičių nustatymu⁵⁹⁰, bet manoma, jog diskutuotino tarptautinio papročio egzistavimas didžiaja dalimi priklauso nuo bendro valstybių išreikšto pritarimo net ir vienos ar keleto valstybių veikimui⁵⁹¹, t. y. jų *opinio juris*.

Tarptautinio teisinio papročio elementas *opinio juris* reiškia, jog imdamosios tam tikrų veiksmų ar susilaikydamos nuo jų, valstybės yra įsitikinę, jog toks jų elgesys yra privalomas pagal tarptautinę teisę⁵⁹². Teigiama, jog ir vieninga valstybių praktika gali būti *opinio juris* įrodymas⁵⁹³, bet remiantis M. Akehurst, jei valstybės atstovas turi įprotį elgtis atitinkamu būdu (pavyzdžiui, rašyti ant balto popieriaus lapo), gali kilti klausimas, ar jis taip elgiasi dėl to, jog tarptautinė teisė to reikalauja, ar visgi dėl to, jog tarptautinė teisė tai leidžia; valstybių praktikos vieningumas negali pateikti atsakymo į šį klausimą, o *opinio juris* – gali⁵⁹⁴.

Tarptautinėje doktrinoje pateikiama įvairių nuomonių, susijusių su valstybių *opinio juris* šaltiniais. R. Y. Jennings⁵⁹⁵, buvusio TTT prezidento nuomone, *opinio juris* šaltiniais gali būti laikomi:

⁵⁸⁹ WOLFKE, išnaša 584, p. 41-42.

⁵⁹⁰ DIXON, Martin. *Textbook on International Law*. 6th edition. New York: Oxford University Press, 2008, p. 32-33.

⁵⁹¹ O'CONNEL, 1970, išnaša 583, p. 18.

⁵⁹² SHAW, išnaša 430, p. 84.

⁵⁹³ LEPARD, Brian D. *Customary International Law. A New Theory with Practical Applications*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 124. TTT teisėjas M. Lachs savo konkuruojančioje nuomonėje Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byloje pastebėjo, jog vieninga ir universali valstybių praktika pati savaime turėtų būti laikoma įrodymu, jog valstybės tam tikrą elgesį laiko teise, t.y. būti kartu ir jų *opinio juris*. TTT Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byla, išnaša 585, pastraipa 77.

⁵⁹⁴ AKEHURST, išnaša 485, p. 28.

⁵⁹⁵ JENNINGS, Robert Y. What is International Law and How Do We Tell it When We See It? In *Sources of International Law*. Edited by M. Koskenniemi. Dartmouth: Publishing Company Limited, Cornwall, 2007, p. 25 - 56.

- 1) valstybių praktikos apibendrinimai;
- 2) tarptautinių organizacijų priimtose rezoliucijos;
- 3) *ad hoc* konferencijose priimti dokumentai;
- 4) JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijos⁵⁹⁶.

Daugiausiai diskusijų kyla dėl tarptautinių organizacijų rezoliucijų kaip valstybių *opinio juris* šaltinio vertinimo. Tarptautinis Teisingumo Teismas ne kartą pasinaudojo JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijomis kaip egzistuojančio *opinio juris* įrodymu, atsižvelgdamas į konkrečios rezoliucijos turinį ir jos priėmimo aplinkybes⁵⁹⁷. Tarptautinių organizacijų institucijų priimtų rezoliucijų, susijusių su valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės, analizė pateikiama atskirame poskyrio apie valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės poskirsnyje.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog valstybių *opinio juris* turi įtakos ne tik besiformuojančiam teisiniam papročiu, bet ir galiojančiai tarptautinei teisei: *opinio juris* leidžia atskirti atvejus, kurie galimai prisideda prie naujo tarptautinio teisinio papročio formavimosi, nuo atvejų, kurie laikomi galiojančios tarptautinės teisės pažeidimais⁵⁹⁸. Dėl šios priežasties valstybės *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės turėtų būti nuomonė, jog humanitarinė intervencija jau yra teisė, o ne turėtų būti teisė, nes nuomonė, kad humanitarinė intervencija yra moraliai privaloma, gali prisidėti tik prie tarptautinės moralės taisyklių sukūrimo, bet ne tarptautinės teisės⁵⁹⁹.

Atsižvelgiant į tai, jog TTT *Nikaragvos* byloje siekdamas nustatyti ginkluotos jėgos nenaudojimo principo turinį tarptautinėje paprotinėje teiseje, gilinosi į valstybių *opinio juris*, o ne atskirus ginkluotos jėgos panaudojimo

⁵⁹⁶ *Ibid.*, p. 35.

⁵⁹⁷ TTT konsultacinė išvada dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo, išnaša 214, p. 226, 254 ir 255; TTT 1975 m. spalio 16 d. konsultacinė išvada dėl Vakarų Saharos. ICJ Reports, 1975, p. 18, p. 31–33; TTT 1995 m. birželio 30 d. sprendimas Rytų Timoro byloje (Portugalija v. Australija). ICJ Reports, 1995, p. 90, 102 ir 105; TTT *Nikaragvos* byla, išnaša 267, p. 14, 100, 101 ir 106; TTT konsultacinė išvada dėl sienos okupuotoje Palestinos teritorijoje, išnaša 12, p. 136, 171 - 172.

⁵⁹⁸ VILIGER, Mark E. *Customary International Law and Treaties*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1985, p. 48.

⁵⁹⁹ AKEHURST, išnaša 485, p. 27.

atvejus valstybių praktikoje⁶⁰⁰, šioje disertacijoje pagrindinis dėmesys skiriamas valstybių *opinio juris* po nesankcionuotų humanitarinių intervencijų ir tarptautinių organizacijų rezoliucijoms, išreiškiančioms valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.

2.1. Valstybių praktika humanitarinės intervencijos srityje

Nustatyti, kuris ginkluotos jėgos panaudojimo atvejis iš tikrųjų buvo humanitarinė intervencija valstybių praktikoje yra sunku⁶⁰¹, o yra netgi teigiančių, jog tarptautinės bendrijos istorijoje nebuvo nė vienos tikrosios humanitarinės intervencijos⁶⁰². Autorės nuomone, valstybių praktikoje buvo septyni humanitarinių intervencijų atvejai: trim atvejais humanitarinę intervenciją sankcionavo JT Saugumo Taryba, t. y. humanitarinę intervenciją į Somalį, Ruandą ir Libiją, o kitais atvejais valstybės vykdė nesankcionuotas humanitarines intervencijas. Atsižvelgiant į tai, jog siekiant nustatyti tarptautinį paprotį dėl nesankcionuotos humanitarinės teisės, didžiausios įtakos turi valstybių nesankcionuotų humanitarinių intervencijų praktika, pagrindinis dėmesys skiriamas būtent tokių humanitarinių intervencijų praktikai.

Tarptautinės teisės doktrinoje vieningo nesankcionuotų humanitarinių intervencijų sąrašo nėra ir negali būti, nes skirtingi autoriai nustato skirtingus humanitarinės intervencijos koncepcijos elementus ir joms priskiria skirtingo pobūdžio intervencijas. Pavyzdžiui, T. M. Franck, humanitarinėmis intervencijomis laiko ir atvejus, kurie apėmė daugiau piliečių gynybą nei buvo humanitarinė intervencija⁶⁰³. Humanitarinėmis intervencijomis, nesusijusiomis su piliečių gynyba, jis priskiria intervenciją į Rytų Pakistaną, Ugandą, Kambodžą, Šiaurės Iraką, Liberiją, Siera Leonę ir Kosovą. A. Arend ir R.

⁶⁰⁰ TTT Nikaragvos byla, išnaša 267, pastraipos 206 - 209.

⁶⁰¹ HEINZE, išnaša 94, p. 74.

⁶⁰² O'CONNELL, Mary Ellen. Responsibility to Peace: A Critique of R2P. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 2010, vol. 4, no.1, p. 39 - 52, p. 45.

⁶⁰³ FRANCK, Thomas M. *Recourse to Force. State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Beck⁶⁰⁴ taip pat skiria intervencijas dėl piliečių gynybos nuo kitų intervencijos atvejų, bet humanitarinei intervencijai priskiria ir piliečių gynybos atvejus: be jau minėtų, humanitarine intervencija jie laiko Belgijos intervenciją į Kongą 1960, Belgijos ir JAV intervenciją į Kongą 1964 m., JAV intervenciją į Dominikos Respubliką, Indonezijos intervenciją į Rytų Timorą, Vietnamo intervenciją į Kambodžą, Tanzanijos intervenciją į Ugandą, JAV intervenciją į Grenadą. F. K. Abiew⁶⁰⁵ humanitarinėms intervencijoms įvardina intervenciją į Kongą 1964 m., Dominikos Respubliką, Rytų Pakistaną, Ugandą, Kambodžą, Šiaurės Iraką, Somalią, Ruandą, Liberiją ir Haitį. Reikia pripažinti, jog dauguma autorių pateikia humanitarinių intervencijų sąrašą be aiškių valstybių praktikos atrankos kriterijų ir tokiu būdu nesankcionuota humanitarine intervencija gali būti ir intervencija, kurios pagrindinis tikslas net ir nebuvo nutraukti humanitarinę krizę.

Šios disertacijos prieduose pateikiamos po JT Chartijos priėmimo įvykdytos ginkluotos intervencijos, kurios buvo siejamos su žmogaus teisių apsauga. Humanitarinių intervencijų iki XX a. pr. analizė neturi „pridėtinės vertės“, nes tuo metu tarptautinė teisė iš viso neribojė ginkluotos jėgos panaudojimo⁶⁰⁶ ir tokiu atveju tarptautinis teisinis paprotys, leidžiantis nesankcionuotą humanitarinę intervenciją ne tik, kad nebuvo reikalingas, bet tokiomis sąlygomis net ir negalėjo išsivystyti⁶⁰⁷. Siekiant nustatyti tarptautinį teisinį paprotį dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės, pagrindinis valstybių praktikos atrankos kriterijus šioje disertacijoje yra tas, jog ginkluotos jėgos panaudojimas nebuvo sankcionuotas JT Saugumo Taryboje ir nebuvo susijęs su piliečių gynyba, dėl kurio jis galėtų būti pateisinamas pagal JT Chartijos 51 str.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog šioje disertacijoje nesankcionuota humanitarine intervencija laikoma tokia intervencija, kuri prieš jos vykdymą

⁶⁰⁴ AREND, Anthony Clark, BECK, Robert J. *International Law and The Use of Force*. New York: Routledge, 1993.

⁶⁰⁵ ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer law International, 1999.

⁶⁰⁶ HILPOLD, išnaša 422, p. 442.

⁶⁰⁷ *Ibid.*, p. 443.

nebuvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje iš anksto. Rėmimasis JT Saugumo Tarybos *ex post facto* ar numanoma sankcija nepakeičia iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos kaip nesankcionuotos humanitarinės intervencijos statuso valstybių praktikoje, nes valstybės priėmė sprendimą vykdyti humanitarinę intervenciją be išankstinės JT Saugumo Tarybos sankcijos.

Kitas valstybių praktikos atrankos kriterijus yra tas, jog intervencijos tikslas buvo nutraukti humanitarinę krizę. Siekiant nustatyti humanitarinę intervencijos tikslą kolektyvinės intervencijos atveju, t. y. vykdomos tarptautinės organizacijos arba valstybių jungtinių ginkluotųjų pajėgų, reikia atsižvelgti į valstybių vadovų ar atstovų pareiškimus⁶⁰⁸, atsakingų pareigūnų priimtus sprendimus bei jų konkrečius veiksmus⁶⁰⁹, ir valstybės ar tarptautinės organizacijos, vykdančios intervenciją, elgesį tarptautiniuose renginiuose bei tarptautinių organizacijų institucijose prieš intervenciją⁶¹⁰. Šioje disertacijoje pagrindinis dėmesys skiriamas valstybių vadovų ar atstovų pareiškimams intervencijos svarstymo tarptautinių organizacijų institucijose metu, pavyzdžiui, JT Saugumo Taryboje.

Intervencijos trukmė gali patvirtinti arba paneigti humanitarinę intervencijos pobūdį, todėl ji yra papildomas kriterijus, turintis įtakos intervencijos humanitarinio tikslo vertinimui. Humanitarinė intervencija yra trumpalaikio pobūdžio ginkluotos jėgos panaudojimas, todėl jei ji įgyvendina ilgalaikius ir su politiniais intervencijos tikslais susijusius uždavinius, ji negali būti laikoma humanitarine intervencija. Šioje disertacijoje humanitarinė krizė siejama su valstybės atsakomybe, o pati humanitarinė intervencija – su trumpalaikiu ginkluotos jėgos panaudojimu. Atsižvelgiant į tai, intervencijos, kurios dėl ilgalaikių civilių apsaugos uždavinių turėtų būti laikomos taikos palaikymo operacijomis, šioje disertacijoje nėra priskiriamos prie nesankcionuotos humanitarinės intervencijos atvejų.

⁶⁰⁸ BELLAMY, 2004, išnaša 26, p. 227.

⁶⁰⁹ TESON, Fernando R. Ending Tyranny in Iraq. *Ethics and International Affairs*, 2005, vol. 19, no. 2, p. 1 - 20, p. 8: „konkretūs veiksmai, kurių imasi vykdančiai intervenciją valstybė yra geriausias jos tikslų įrodymas“.

⁶¹⁰ PATTISON, 2010, išnaša 305, p. 164.

Analizuojant su žmogaus teisių apsauga susijusių intervencijų atvejus, buvo remiamasi antriniais tarptautinės teisės šaltiniais: kiekvienos humanitarinės krizės situacijos analizė bei pagrindiniai humanitarinės intervencijos elementai, kurie turėtų būti nustatyti, siekiant įvertinti valstybių praktikos tinkamumą, pateikiami atskiruose prieduose. Remiantis autorės sudarytais priedais, daromos galutinės išvados dėl atitinkamo humanitarinės intervencijos elemento egzistavimo konkrečiu atveju.

Atsižvelgiant į disertacijos prieduose pateiktą intervencijų, susijusių su žmogaus teisių apsauga, analizę, autorės nuomone, nesankcionuotomis humanitarinėmis intervencijomis šioje disertacijoje laikytinos:

1. 1970 m. Indijos intervencija į Rytų Pakistaną.
2. 1979 m. Tanzanijos intervencija į Ugandą.
3. 1991 m. intervencija į Šiaurės Iraką.
4. 1999 m. NATO intervencija į Kosovą.

Šios humanitarinės intervencijos buvo vykdomos siekiant nutraukti humanitarines krizes, dėl kurių gali būti keliamas valstybės atsakomybės klausimas. Rytų Pakistano teritorijoje vyriausybės ginkluotosios pajėgos, siekdamos numalšinti gyventojų nepasitenkinimą, kilusį dėl rinkimų rezultatų nepripažinimo, vykdė žmogaus teisių pažeidimus, kurie turėjo tarptautinių nusikaltimų požymių. Ugandos humanitarinė krizė kilo dėl valstybę valdžiusio diktatoriaus I. Amin vykdytų masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų Ugandos gyventojų atžvilgiu. Šiaurės Irako humanitarinė krizė nuo minėtų humanitarinių krizių skyrėsi tuo, jog be Irako ginkluotųjų pajėgų vykdytų kurdų užpuolimų, šalyje vyravo ir nepalankios humanitarinės sąlygos: maisto trūkumas, prastos oro sąlygos ir pan. Dėl šios priežasties ši humanitarinė krizė apibūdinama dideliais pabėgėlių ir perkeltųjų asmenų skaičiais. Kosovo humanitarinės krizės metu serbų ginkluotosios pajėgos tikslingai puldinėjo Kosovo albanų kaimus bei vykdė etninį valymą, todėl ši humanitarinės krizės grėsmė buvo tiesiogiai susijusi su Serbijos atsakomybe dėl jos.

Humanitarinės intervencijos į Ugandą papildomas tikslas buvo susijęs su valstybės valdymo režimo pakeitimu, nes tai buvo neišvengiama

humanitarinės intervencijos sėkmės prielaida. Humanitarinės intervencijos į Rytų Pakistaną ir Kosovą taip pat turėjo įtakos politiniams pokyčiams: Indija pirmoji pripažino Rytų Pakistaną nepriklausoma Bangladešo valstybė, o 2008 m. Kosovas vienašališkai paskelbė apie nepriklausomybę nuo Serbijos. Humanitarinė intervencija į Šiaurės Iraką turėjo aiškius humanitarinius uždavinius ir gali būti laikoma pavyzdine humanitarine intervencija dėl savo trumpalaikio pobūdžio, aiškaus humanitarinio tikslo ir humanitarinės intervencijos sėkmės.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog humanitarinių intervencijų į Šiaurės Iraką ir Kosovą atvejais, JT Saugumo Taryba buvo pripažinusi grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui egzistavimą prieš nesankcionuotos intervencijos vykdymą. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 688 (1991) konstatavo, jog Irako vyriausybės vykdomi kurdų teisių pažeidimai, pabėgėlių srautai į kaimynines valstybes ir ginkluoti neramumai Irako pasienio teritorijoje yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr. 1199 (1998) ir Nr. 1203 (1998) konstatavo, jog situacija Kosove dėl blogėjančių humanitarinių sąlygų ir gresianti humanitarinė krizė yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui. Vadinasi, šių intervencijų atvejais, gali būti keliamos abejonės tik dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos kaip paskutinės priemonės vertinimo, nes kita ginkluotos jėgos sankcionavimo prielaida pagal JT Chartiją, t. y. grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui, egzistavo ir tai konstatavo JT Saugumo Taryba.

Analizuojant valstybių nesankcionuotos humanitarinės intervencijos atvejus, pastebima tendencija, kad nesankcionuotas humanitarines intervencijas vykdo kaimyninė valstybė (tuo tarsi įrodant, jog humanitarinė krizė iš tiesų yra grėsmė viso regiono taikai ir saugumui) keitėsi ir humanitarinę intervenciją į Šiaurės Iraką vykdė jungtinės valstybių pajėgos. Vienintelė nesankcionuota humanitarinė intervencija, kuri buvo įvykdyta regioninės kolektyvinio saugumo ir gynybos organizacijos yra NATO intervencija į Kosovą. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog tendenciją, kad nesankcionuotą humanitarinę intervenciją vykdo vienos valstybės

ginkluotosios pajėgos pakeitė tendencija, kad nesankcionuotą humanitarinę intervenciją vykdo koalicinės valstybių ar regioninės organizacijos ginkluotosios pajėgos.

NATO humanitarinė intervencija į Kosovą, ECOWAS įvykdytos intervencijos į Liberiją bei Sierą Leonę vyko be iš anksto suteiktos JT Saugumo Tarybos sankcijos, bet visos nesankcionuotos intervencijos, kurias vykdė regioninės organizacijos buvo sankcionuotos *ex post facto*, t. y. JT Saugumo Taryba pripažino regioninių organizacijų įvykdytų intervencijų suderinamumą su JT Chartija ir JT tikslais. Tačiau vienos valstybės vykdytų nesankcionuotų humanitarinių intervencijų atvejais, JT Saugumo Taryba nepriėmė rezoliucijų, kurios galėtų būti laikomos *ex post facto* sankcijomis ir net jų nesvarstė. JT Generalinė Asamblėja, remiantis *Vienybės taikos labui* rezoliucijos nuostatomis, svarstė tik Indijos intervenciją į Rytų Pakistaną, priėmė rezoliuciją ir rekomendavo Indijai bei Rytų Pakistanui nutraukti ginkluotos kovos veiksmus bei išvesti ginkluotąsias pajėgas iš viena kitos teritorijos.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog valstybių praktikoje nesankcionuotų humanitarinių intervencijų atvejų yra. Tarptautinio papročio dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės pripažinimui užtektų ir vienintelio nesankcionuotos humanitarinės intervencijos atvejo, jei valstybių *opinio juris* būtų aiškus bei vieningas ir didžioji likusių valstybių dalis pritartų humanitarinės intervencijos teisei be JT Saugumo Tarybos sankcijos. Dėl šios priežasties būtina išanalizuoti valstybių *opinio juris* po nesankcionuotų humanitarinių intervencijų į Pakistaną, Ugandą, Šiaurės Iraką ir Kosovą.

2.2. Valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės

Valstybių *opinio juris* turi lemiamos įtakos siekiant nustatyti tarptautinį paprotį dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės, nes be

valstybių *opinio juris* analizės nebūtų aišku, ar valstybės, apsisprendamos dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos vykdymo, manė:

1. jog toks ginkluotos jėgos panaudojimas neprieštarauja JT Chartijos 2 str. 4 d., t. y. gali būti laikomas savigyna arba vykdomas su JT Saugumo Tarybos sankcija;

2. jog remiantis tarptautine paprotine teise, valstybės turi nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisę.

Atsižvelgiant į tai, autorė pagrindinį dėmesį skiria valstybių atstovų pasisakymams tarptautinių organizacijų institucijose ir tarptautinių organizacijų priimtoms rezoliucijoms, susijusioms su nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės egzistavimo tarptautinėje paprotinėje teisėje vertinimu.

2.2.1. Valstybių *opinio juris* po nesankcionuotų humanitarinių intervencijų

1970 m. Indijos humanitarinė intervencija į Rytų Pakistaną.

Indijos humanitarinės intervencijos į Rytų Pakistaną atveju, Indijos atstovas savo atstovaujamos valstybės veiksmus grindė:

1. Prigimtine savigynos nuo Pakistano agresijos teise⁶¹¹.
2. Savo piliečių gynyba⁶¹².
3. Indijos valstybei nepakeliama pabėgėlių iš Rytų Pakistano našta, kuria Indijos valstybės atstovas prilygino „pabėgėlių agresijai“⁶¹³.
4. Siekiu apsaugoti nacionalinį Indijos saugumą ir suverenitetą⁶¹⁴.

Kitos valstybės JT Saugumo Taryboje pabrėžė susidariusios situacijos rimtumą ir grėsmę regiono taikai bei saugumui, bet tik Kinija Indijos veiksmus aiškiai įvardino agresija ir reikalavo jos veiksmų pasmerkimo⁶¹⁵. Sovietų Sąjungos atstovas akcentavo humanitarinės krizės mastą, nurodydamas, jog

⁶¹¹ JT Saugumo Tarybos 1971 m. gruodžio 4 d. posėdžio Nr. 1606 protokolas, pastraipos 95, 97, 366.

⁶¹² *Ibid.*, pastraipa 163.

⁶¹³ *Ibid.*, pastraipa 175.

⁶¹⁴ *Ibid.*, pastraipa 175.

⁶¹⁵ *Ibid.*, pastraipa 237.

pabėgėlių skaičius Indijoje (10 mln.) yra didesnis nei gyventojų skaičius 88 Jungtinių Tautų narėse (iš 131 tuo metu Jungtinėms Tautoms priklausiusių valstybių).

Analizuojant valstybių oficialias pozicijas dėl Indijos intervencijos į Rytų Pakistaną, galima teigti, jog humanitarinė krizė buvo viena iš intervencijos priežasčių, bet humanitarinės intervencijos koncepcija minima nebuvo. Kaip jau minėta, Indija JT Saugumo Taryboje rėmėsi savigynos teisės realizavimu, tuo tarsi paneigdama humanitarinį intervencijos pobūdį. Atsižvelgiant į tai, jog kitos valstybės taip pat nepateikė jokios nuorodos į humanitarinės intervencijos koncepciją ar nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisę tarptautinėje paprotinėje teisėje, galima daryti išvadą, jog tiek Indija, tiek kitos valstybės patvirtino JT Chartijos ginkluotos jėgos nenaudojimo principą, nes JT Chartijoje 51 str. nustato šio principo išimtį, remiantis prigimtinės savigynos teisės realizavimu.

1979 m. Tanzanijos humanitarinė intervencija į Ugandą.

Tanzanijos intervencijos į Ugandą atveju, Tanzanija taip pat rėmėsi prigimtinės savigynos teisės realizavimu, nes 1978 m. spalio 9 d. Ugandos ginkluotosios pajėgos įsiveržė į Tanzanijos teritoriją ir užėmė nedidelę jos dalį. Nepaisant to, jog iki tų pačių metų lapkričio mėn. pabaigoje Uganda išvedė visas savo ginkluotąsias pajėgas iš Tanzanijos teritorijos, 1979 m. sausio 21 d. Tanzanijos ginkluotosios pajėgos įsiveržė į Ugandos teritoriją ir nuvertė diktatoriaus I. Amin valdymo režimą. Kaip jau buvo minėta, iš pradžių Tanzanija savo veiksmus grindė savigynos teisės realizavimu, nepaisant jos neproporcingumo ir „baudžiamojo pobūdžio“, t. y. jog ji buvo vykdoma praėjus tam tikram laikui po Ugandos intervencijos.

JT Tanzanijos intervencijos nesvarstė ir daugelis valstybių iš karto pripažino naująjį Ugandos valdymo režimą⁶¹⁶. Afrikos vienybės organizacija susirinko 1979 m. birželio mėn., siekdama apsvarstyti įvykius Ugandoje.

⁶¹⁶ AREND, BECK, išnaša 604, p. 124.

Tanzanija pateikė dokumentą, kuriame nurodė savo įvykdytos intervencijos teisėtumo pagrindą – Ugandos agresiją⁶¹⁷.

Atsižvelgiant į tai, jog Tanzanija nesirėmė humanitarinės intervencijos doktrina ir kaip pastebi P. Hilpold, tas faktas, jog Tanzanija šioje situacijoje pateikė nuorodą į savigynos teisės įgyvendinimą vietoje to, jog egzistavo visos objektyvios aplinkybės remtis humanitarinės intervencijos doktrina, reiškia, jog šios valstybės manymu, nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės tarptautinėje paprotinėje teisėje neegzistavo⁶¹⁸. Kitos valstybės neišreiškė nuomonės dėl Tanzanijos intervencijos teisėtumo, vadinasi, galima daryti prielaidą, jog joms buvo priimtini Tanzanijos argumentai dėl savigynos teisės realizavimo. Vadinasi, ir šiuo atveju, buvo patvirtintas JT Chartijos ginkluotos jėgos nenaudojimo principas, nes JT Chartijoje 51 str. nustato ginkluotos jėgos nenaudojimo išimtį, remiantis prigimtinės savigynos teisės realizavimu.

1991 m. humanitarinė intervencija į Šiaurės Iraką.

JAV, Jungtinė Karalystė ir Prancūzija, siekdamos pateisinti intervenciją į Šiaurės Iraką rėmėsi JT Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr. 688 (1991) dėl Irako nuostatomis⁶¹⁹. Galima teigti, jog valstybių *opinio juris* dėl šios intervencijos turėtų būti aiškus: valstybės pripažino JT Chartijos numatytą ginkluotos jėgos panaudojimo draudimo išimtį su JT Saugumo tarybos sankcija.

Vis dėlto, tarptautinės teisės doktrinoje teigiama, jog tokia humanitarinę intervenciją vykdžiusių valstybių argumentacija yra be teisinio pagrindo, nes rezoliucijoje Nr. 688 (1991) JT Saugumo Taryba nepateikia jokios nuorodos į Chartijos VII skyrių, pagal kurį paprastai yra, gali ir turi būti sankcionuojamas ginkluotos jėgos panaudojimas⁶²⁰. Kaip jau buvo minėta, autorės nuomone, ši rezoliucija gali būti laikoma priimta pagal JT Chartijos VII skyrių, bet

⁶¹⁷ *Ibid.*

⁶¹⁸ HILPOLD, išnaša 422, p. 444 - 445.

⁶¹⁹ JT Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr. 688 (1991) dėl Irako 6 d. nustatė, jog JT Saugumo Taryba kreipiasi į visas valstybes nares ir humanitarines organizacijas, kad jos prisidėtų prie humanitarinės pagalbos suteikimo; ABIEW, išnaša 605, p. 153; LEVITT, 1998, išnaša 351, p. 352, 354.

⁶²⁰ GORDON, Ruth. Humanitarian Intervention by the United Nations: Iraq, Somalia and Haiti. *Texas International Law Journal*, 1996, vol. 31, no. 1 p. 43 - 56, p. 49; LEVITT, 1998, išnaša 351, p. 352.

analizuojant ją sistemiškai, galima daryti išvadą, jog JT Saugumo Taryba tikslo sankcionuoti humanitarinę intervenciją neturėjo.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog rezoliucija Nr. 688 (1991) susilaukė mažiausiai paramos JT Saugumo Taryboje tarp visų priimtų rezoliucijų, susijusių su Irako invazija į Kuveitą: 3 balsai buvo prieš (Kuba, Jemenas, Zimbabvė) ir 2 valstybės – Kinija ir Indija – susilaikė⁶²¹. Indija ir Kinija susilaikė nuo balsavimo, nes manė, jog situacija net neprilygsta grėsmei tarptautinei taikai ir saugumui⁶²². Seras D. Hannay, tuo metu buvęs Jungtinės Karalystės nuolatinis atstovas JT Saugumo Taryboje, išreikšdamas savo nuomonę dėl neaiškaus rezoliucijos Nr. 688 (1991) teksto, teigė: „visiems didelį susirūpinimą kėlė Prancūzijos pasiūlymas sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimą, nes jei jūs paklaustumėte 185 Jungtinių Tautų narių, ar jos sutinka, jog tokia JT Saugumo Tarybos pareiga būtų, jos būtų atsakę ne”⁶²³. Šis JK atstovo JT Saugumo Taryboje komentaras leidžia paaiškinti rezoliucijos Nr. 688 (1991) neaiškias nuostatas ir kodėl valstybės nebuvo linkusios sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimo siekiant nutraukti humanitarinę krizę.

Jungtinės Tautos, nei platesnė tarptautinė bendrija nepasmerkė intervenciją vykdžiusių valstybių⁶²⁴, bet ir neišreiškė savo *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės. Vis dėlto, tas faktas, jog JK, JAV ir Prancūzija rėmėsi numanoma JT Saugumo Tarybos sankcija, o ne humanitarinės intervencijos teise tarptautinėje paprotinėje teisėje, leidžia teigti, jog šių valstybių nuomone, humanitarinė intervencija turi būti sankcionuojama JT Saugumo Taryboje, nes nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės tarptautinėje paprotinėje teisėje neegzistuoja.

⁶²¹ VESEL, išnaša 424, p. 17.

⁶²² JT ST 1991 m. balandžio 5 d. posėdžio Nr. 2982 protokolas. Kinijos atstovo nuomonė: p. 55 - 56; Indijos atstovo nuomonė: p. 62 - 63.

⁶²³ Cituota iš WHEELER, 2000, išnaša 21, p. 142.

⁶²⁴ WHEELER, 2000 *ibid.*, p.167; D. Vesel teigia, jog nepasmerkimo priežastis buvo ta, jog valstybės manė, kad intervencija bus trumpalaikė ir todėl nebus Irako suvereniteto bei ginkluotos jėgos panaudojimo principo pažeidimas. Šaltinis: VESEL, *ibid.*, p. 18 – 19.

1999 m. NATO humanitarinė intervencija į Kosovą.

Valstybių *opinio juris* dėl šios humanitarinės intervencijos vaidina itin svarbų vaidmenį bendrame valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės, nes NATO intervencija į Kosovą yra „naujausia“ nesankcionuota humanitarinė intervencija šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, todėl atspindi šiuolaikinės valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės tendencijas.

Siekiant įvertinti valstybių *opinio juris* po NATO intervencijos į Kosovą, pagrindinis dėmesys skiriamas NATO bendrai pozicijai dėl intervencijos į Kosovą, valstybių, vykdžiusių humanitarinę intervenciją, *opinio juris*, kuris atspindi jų pasisakymuose tarptautinėse organizacijose ir Tarptautiniam Teisingumo Teismui pateiktuose memorandumuose bylose dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo.

Valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės analizė turi būti pradėta nuo sprendimo imtis ginkluotos jėgos panaudojimo. NATO Generalinis Sekretorius J. Solana tą pačią dieną, kai buvo priimtas sprendimas dėl humanitarinės intervencijos, teigė, jog NATO imsis visų būtinų priemonių, siekiant išvengti humanitarinės krizės, nes tai yra organizacijos moralinė pareiga⁶²⁵, bet nepateikė jokios nuorodos į humanitarinės intervencijos koncepciją.

NATO valstybių bendroji pozicija dėl humanitarinės intervencijos į Kosovą buvo pateikta atskirame pareiškimе dėl Kosovo, kuris buvo priimtas Vašingtone 1999 m. balandžio 23 - 24 d. vykusio NATO viršūnių susitikimo metu. NATO valstybės pažymėjo, jog tokiais NATO veiksmais buvo nutraukta humanitarinė krizė, kurios priežastis buvo rimti tarptautinės teisės pažeidimai⁶²⁶. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog šiame pareiškimе taip pat nebuvo pateikta jokios nuorodos į humanitarinės intervencijos koncepciją kaip tokią.

⁶²⁵ NATO Generalinio Sekretoriaus J. Solana spaudos pranešimas [interaktyvus]. 1999 m. kovo 23 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 8 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-040e.htm>>.

⁶²⁶ NATO valstybių pareiškimas dėl Kosovo [interaktyvus]. 1999 m. balandžio 24-25 d. [žiūrėta 2012 m. balandžio 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/9904wsh.htm>>, pastraipa 9, 11.

Tą pačią dieną, kai prasidėjo intervencija, JT Saugumo Taryba⁶²⁷ susirinko į neeilinį posėdį⁶²⁸, kuriame JAV teigė, jog pagrindinės intervencijos priežastys buvo: Kosovo albanų persekiojimas, vykdomas Belgrado, tarptautinės teisės pažeidimai, neproporcingas ginkluotos jėgos panaudojimas, atsisakymas derėtis ir karinių pajėgumų Kosove stiprinimas⁶²⁹. JAV, Kanada ir Prancūzija pabrėžė, jog be šių minėtų priežasčių buvo atsižvelgta ir į tai, jog nebuvo vykdomos JT Saugumo Tarybos priimtos rezoliucijos⁶³⁰. Jungtinės Karalystės atstovas akcentavo poreikį apsaugoti Kosovo albanus⁶³¹, kuris kartu su Olandijos valstybės atstovu buvo vieninteliai teigiantys, kad NATO veiksmai buvo teisėti, nors jų vertinimai ir nesirėmė nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teise tarptautinėje paprotinėje teisėje⁶³².

Apibendrinant diskusijas JT Saugumo Taryboje, galima teigti, jog Rusijos Federacija⁶³³ ir Kinija⁶³⁴ pasmerkė intervenciją į Kosovą, NATO valstybės pritarė šiai intervencijai, o kitų valstybių pasisakymai buvo gana abstraktūs⁶³⁵. Nors JT Saugumo Taryba vėliau nepriėmė⁶³⁶ Rusijos, Indijos ir

⁶²⁷ NATO intervencijos metu JT Saugumo Tarybą sudarė: 6 NATO narės (Kanada, Prancūzija, Olandija, Slovėnija, JK ir JAV), 8 Grupės 77 valstybės (Kinija, Argentina, Bahreinas, Brazilija, Gabonas, Gambija, Malaizija, Namibija) ir Rusija.

⁶²⁸ JT ST 1999 m. kovo 24 d. posėdžio Nr. 3988 protokolas.

⁶²⁹ *ibid.*, p. 4 - 5.

⁶³⁰ JT ST rezoliucija Nr. 1199 (1998) ir Nr. 1203 (1998) dėl Kosovo.

⁶³¹ *Ibid.*, išnaša 458, p. 11 - 12.

⁶³² JK atstovas teigė, jog šiomis išimtinėmis ginkluotos jėgos panaudojimo priemonėmis yra siekiama išvengti humanitarinės krizės (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 12). Olandijos atstovo nuomone, tarptautinė bendrija turi imtis veiksmų siekiant užkirsti kelią humanitarinei krizei ir tokie veiksmai yra teisėti, nes jais siekiama tik taikos (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 8).

⁶³³ Rusijos Federacijos atstovo nuomone, NATO valstybės narės neturi jokios teisės spręsti dėl suverenių ir nepriklausomų valstybių likimo. Bandymai pateisinti NATO atakas humanitariniais motyvais yra absoliučiai nepateisinami, nes jie ne tik kad neturi jokio teisėtumo šaltinio JT Chartijoje ir kituose šiuolaikinės tarptautinės teisės dokumentuose, bet gali turėti siaubingų humanitarinių pasekmių (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 2).

⁶³⁴ Kinijos atstovas laikėsi nuomonės, jog NATO ginkluotos jėgos panaudojimo veiksmai prilygsta JT Chartijos ir nusistovėjusių tarptautinės teisės normų pažeidimui. Kosovo provincijos klausimas yra Jugoslavijos vidaus reikalas ir turėtų būti sprendžiamas tik tarp suinteresuotų šalių. Kinijos vyriausybė prieštaravo bet kokiam kišimuisi į kitos valstybės vidaus reikalus (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 12).

⁶³⁵ Namibija pareikalavo nedelsiant nutraukti ginkluotos jėgos panaudojimo veiksmus ir užtikrinti konflikto sprendimą taikiomis ginčų nagrinėjimo priemonėmis (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 10). Gambija pabrėžė, jog JT Saugumo Taryba turi pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą ir tai atsispindi pagrindiniame tarptautinės teisės dokumente – JT Chartijoje (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 7). Malaizija apgailestavo, jog dėl nesutarimo tarp JT Saugumo Tarybos narių intervencija įvyko be ginkluotos jėgos panaudojimo sankcijos, nes ginkluotos jėgos panaudojimas turi būti paskutinė priemonė, sankcionuota JT Saugumo Taryboje (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 10).

Baltarusijos remiamos rezoliucijos projekto, smerkiančios NATO veiksmus kaip pažeidžiančius JT Chartiją, ypač jos 2 str. 4 d., atsirado valstybių, kurios teigė, jog NATO įvykdė agresijos aktą⁶³⁷. Paramą intervencijai išreiškė Albanija⁶³⁸ ir Bosnija Hercegovina⁶³⁹.

Taigi nors remiantis NATO valstybių bendrąja pozicija, NATO valstybės intervencijos priežastimi laikė humanitarinę krizę, tiek pareiškimė, tiek atskiruose valstybių, vykdžiusių intervenciją, pasisakymuose JT Saugumo Taryboje nebuvo konkrečių nuorodų į humanitarinės intervencijos koncepciją ar nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisę tarptautinėje paprotinėje teisėje. Aiškiausia nuoroda į humanitarinės intervencijos koncepciją buvo pateikta Belgijos argumentuose dėl ginkluotos jėgos panaudojimo Kosove teisėtumo Tarptautinio Teisingumo Teismo byloje dėl *ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo*⁶⁴⁰.

Belgija, visų pirma, nurodė, jog JT Saugumo Tarybos priimtos rezoliucijos⁶⁴¹ dėl gresiančios humanitarinės krizės Kosove yra NATO humanitarinės intervencijos pagrindas. Antra ir svarbiausia, Belgijos atstovas nurodė, jog tokios intervencijos JT Chartijos 2 str. 4 d. nedraudžia, t. y. ji nepažeidė Serbijos teritorinio vientisumo ir nebuvo nukreipta prieš jos politinę nepriklausomybę. Šios intervencijos tikslas buvo nutraukti gresiančią humanitarinę krizę ir todėl, Belgijos nuomone, tai yra teisėtas ginkluotos jėgos panaudojimas. Be to, ji atitiko visus humanitarinės intervencijos kriterijus: visų pirma, Kosove vyko humanitarinė krizė; antra, buvo konstatuota grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui ir trečia, valstybė buvo atsakinga dėl jos

⁶³⁶ JAV, JK, Prancūzija, Kanada, Olandija, Slovėnija, Malaizija, Bahreinas, Argentina, Gabonas, Brazilija ir Gambija nepritarė rezoliucijos projektui, o Rusija, Kinija, Namibija jam pritarė.

⁶³⁷ Baltarusija paskelbė, jog NATO ginkluotos jėgos panaudojimo veiksmai yra agresijos aktas ir šioje situacijoje negali būti jokių pateisinimų (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 15).

⁶³⁸ Albanijos atstovas laikėsi nuomonės, jog nė viena valstybė, kuri stengiasi nepaisyti JT Chartijos principų ir vykdo genocidą ir nusikaltimus žmoniškumui negali tikėtis JT ir Saugumo Tarybos apsaugos (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 18).

⁶³⁹ Bosnijos ir Hercegovinos atstovas konstatavo, jog valstybė, vykdanči žmogaus teisių pažeidimus prieš nekaltus civilius, negali tikėtis aukos statuso, jei tarptautinė bendrija įsikiša siekdama užkirsti kelią tolesniam etniniam valymui ir genocidui (šaltinis: JT ST posėdžio protokolas, *ibid.*, p. 18 - 19).

⁶⁴⁰ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Belgija) [interaktyvus]. Belgijos 1999 m. gegužės 10 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/15 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/105/4515.pdf>>.

⁶⁴¹ JT ST rezoliucijos Nr. 1160 (1998), Nr. 1199 (1998) ir Nr. 1203 (1998) dėl Kosovo.

teritorijoje vykstančios humanitarinės krizės. Belgija pateikė ir valstybių praktikos atvejus, susijusius, jos nuomone, su nesankcionuota humanitarine intervencija⁶⁴². Vadinasi, Belgijos nuomone, nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisė egzistavo šalia JT Chartijos ir turi būti laikoma ginkluotos jėgos nenaudojimo, numatyto JT Chartijos 2 str. 4 d., dar viena išimtis.

JAV pateikė keturias grupes argumentų, susijusių su NATO intervencijos teisėtumu⁶⁴³:

1. Humanitarinė krizė, kuri pasireiškė etninio valymo veiksmis, keliančiais grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai.

2. Grėsmė regiono taikai ir saugumui, kurią nulėmė pabėgėlių srautai ir su jais susiję ginkluoti susirėmimai kaimyninių valstybių teritorijose.

3. Valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės, t. y. vykdyti tarptautinės teisės pažeidimai.

4. JT Saugumo Tarybos priimtos rezoliucijos dėl humanitarinės krizės Kosove⁶⁴⁴.

Nepaisant to, jog JAV nepateikė detalesnių argumentų, susijusių su nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teise paprotinėje teisėje, galima teigti, jog JAV pripažino, kad humanitarinės intervencijos sąlygos (humanitarinė krizė, kuri buvo grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui ir valstybės atsakomybė dėl jos) Kosove egzistavo ir JT Saugumo Tarybos rezoliucijos, nors ir nesankcionavo humanitarinės intervencijos, gali būti laikomos jos teisėtumo pagrindu, nes buvo priimtos pagal JT Chartijos VII skyrių, kuris numato ir ginkluotos jėgos panaudojimo galimybę.

Jungtinė Karalystė⁶⁴⁵ koncentravosi ties argumentais dėl TTT jurisdikcijos ir bylos priimtumo, todėl detalesnių argumentų, susijusių su nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teise, nepateikė, bet pabrėžė, jog

⁶⁴² Indijos intervencija į Rytų Pakistaną, Tanzanijos intervencija į Ugandą, Vietnamo intervencija į Kambodžą, ECOWAS intervencija į Liberiją ir Siera Leonę.

⁶⁴³ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. JAV) [interaktyvus]. JAV 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/24 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/114/4579.pdf>>, pastraipa 1.7.

⁶⁴⁴ *Ibid.*

⁶⁴⁵ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. JK) [interaktyvus]. JK 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/23 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/113/4573.pdf>>, pastraipa 17.

Kosove egzistavo humanitarinė krizė, kuri pasireiškė etniniu valymu⁶⁴⁶ ir NATO intervencijos tikslas buvo humanitarinis – nutraukti humanitarinę krizę⁶⁴⁷. Ispanija⁶⁴⁸ rėmėsi JT Saugumo Tarybos rezoliucijomis, kurios pripažino humanitarinę krizę Kosove ir konstatavo, jog susidariusi situacija kelia grėsmę regiono taikai ir saugumui⁶⁴⁹. Vokietija⁶⁵⁰ nurodė, jog NATO humanitarinė intervencija buvo paskutinė priemonė, siekiant nutraukti masinius žmogaus teisių pažeidimus⁶⁵¹. Be to, buvo akcentuota Jugoslavijos atsakomybė dėl humanitarinės krizės ir tarptautinės teisės pažeidimų, tarp jų ir JT Saugumo Tarybos rezoliucijų⁶⁵². Nyderlandai⁶⁵³ koncentravosi ties argumentais, susijusiais su TTT jurisdikcija, bet pabrėžė Jugoslavijos valstybės atsakomybę dėl humanitarinės krizės⁶⁵⁴ ir tai, jog NATO intervencija buvo paskutinė priemonė siekiant nutraukti humanitarinę krizę Kosove.

Prancūzija⁶⁵⁵ pabrėžė kolektyvinio sprendimo (19 NATO valstybių) dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos svarbą ir tai, jog tai nebuvo vienos valstybės, o regioninės organizacijos NATO (14 NATO valstybių) ginkluotos jėgos panaudojimas⁶⁵⁶ siekiant nutraukti humanitarinę krizę⁶⁵⁷. Portugalija⁶⁵⁸, Italija⁶⁵⁹ ir Kanada⁶⁶⁰ nepateikė jokių NATO humanitarinės

⁶⁴⁶ *Ibid.*, pastraipos 15, 21.

⁶⁴⁷ *Ibid.*, pastraipa 18.

⁶⁴⁸ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Ispanija) [interaktyvus]. Ispanijos 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/22 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/112/4571.pdf>>, pastraipa 1.

⁶⁴⁹ *Ibid.*

⁶⁵⁰ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Vokietija) [interaktyvus]. Vokietijos 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/18 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/108/4553.pdf>>, pastraipa 1.3.1.

⁶⁵¹ *Ibid.*, pastraipa 1.3.1.

⁶⁵² *Ibid.*, pastraipos 1.3.2. ir 1.6.

⁶⁵³ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Olandija) [interaktyvus]. Olandijos 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/20 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/110/4561.pdf>>, pastraipa 40.

⁶⁵⁴ *Ibid.*, pastraipos 41 - 43.

⁶⁵⁵ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Prancūzija) [interaktyvus]. Prancūzijos 2000 m. liepos 5 d. preliminarūs prieštaravimai [žiūrėta 2012 m. kovo 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/107/10873.pdf>>.

⁶⁵⁶ *Ibid.*, pastraipa 36.

⁶⁵⁷ *Ibid.*, pastraipos 34, 39.

⁶⁵⁸ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Portugalija) [interaktyvus]. Portugalijos žodiniai argumentai ir preliminarūs prieštaravimai [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=2e&case=111&code=yop&p3=2>>.

intervencijos teisėtumo pagrindų, nes argumentavo tik dėl TTT jurisdikcijos bei bylos priimtimumo.

Galima daryti išvadą, jog dauguma intervenciją vykdžiusių NATO valstybių tiek JT Saugumo Taryboje, tiek TTT nesirėmė humanitarinės intervencijos koncepcija ir nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teise tarptautinėje paprotinėje teisėje, o pateikė nuorodą į JT Saugumo Tarybos rezoliucijas, konstatuojančias grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Vis dėlto, tokia jų pozicija gali būti aiškinama ne tik tuo, jog jos abejojo nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės egzistavimu tarptautinėje paprotinėje teisėje. Tai buvo pirminė bylos nagrinėjimo Tarptautiniame Teisingumo Teisme stadija, kuriame sprendžiami klausimai dėl Teismo jurisdikcijos ir bylos priimtimumo. NATO intervencijos teisėtumo klausimai buvo susiję su bylos esme ir dėl šios priežasties galima teigti, kad dauguma valstybių nemanė esant būtina pateikti teisinius argumentus, susijusius su pačios humanitarinės intervencijos teisėtumu. Vienintelė Belgija rėmėsi valstybių praktika, susijusia su nesankcionuotomis humanitarinėmis intervencijomis ir teigė, jog JT Chartijos 2 str. 4 d. nedraudžia humanitarinės intervencijos, jei ji atitinka tam tikrus kriterijus, t. y. siekiama nutraukti humanitarinę krizę, kuri JT Saugumo Tarybos rezoliucijose buvo pripažinta grėsme tarptautinei taikai bei saugumui ir dėl kurios gali būti keliamas valstybės atsakomybės klausimas.

Tarptautinės teisės doktrinos atstovai NATO intervencijos į Kosovą teisėtumo klausimu yra pasidaliję į tris stovyklas: vieni teigia, jog NATO intervencija buvo neteisėta, nes ji nebuvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje ir tarptautinėje paprotinėje teisėje nėra tarptautinio papročio dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės bei toks paprotys net

⁶⁵⁹ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Italija) [interaktyvus]. Italijos žodiniai argumentai ir preliminarūs prieštaravimai [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icjij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=80&case=109&code=yit&p3=2>>.

⁶⁶⁰ TTT byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Kanada) [interaktyvus]. Kanados žodiniai argumentai ir preliminarūs prieštaravimai [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icjij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=07&case=106&code=yca&p3=2>>.

nesivysto⁶⁶¹; kiti mano, jog intervencija į Kosovą yra naujo tarptautinio papročio įrodymas⁶⁶²; trečioji grupė tarptautinės teisės doktrinos atstovų mano, kad NATO humanitarinė intervencija buvo tiesiog nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės, jau egzistuojančios tarptautinėje paprotinėje teisėje, realizavimas⁶⁶³.

Autorės nuomone, nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisė iki NATO intervencijos į Kosovą tarptautinėje paprotinėje teisėje neegzistavo dėl šių priežasčių:

1. Valstybių *opinio juris* po Indijos intervencijos į Rytų Pakistaną ir Tanzanijos intervencijos į Ugandą patvirtino JT Chartijos 2 str. 4 d. numatytą ginkluotos jėgos nenaudojimo principą ir pačioje JT Chartijoje numatytą šio principo išimtį, t. y. saviginos teisę, nes abi valstybės (Indija ir Tanzanija) rėmėsi saviginos teisės realizavimu pagal JT Chartijos 51 str., bet ne nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teise tarptautinėje paprotinėje teisėje.

2. Valstybių *opinio juris* po intervencijos į Šiaurės Iraką taip pat buvo susijęs su JT Chartijoje leidžiama ginkluotos jėgos nenaudojimo principo

⁶⁶¹ HILPOLD, išnaša 422, p. 463: nesankcionuotos humanitarinės intervencijos idėja turi likti tik idėja, nes ji suteiktų piktnaudžiavimo ginkluotos jėgos panaudojimu galimybę, todėl niekada neturi tapti tarptautine teise. JOYNER, Daniel H. The Kosovo Intervention: Legal Analysis and A More Persuasive Paradigm. *European Journal of International Law*, 2002, vol. 13, no. 3, p. 597 - 619, p. 609; HENKIN, Louis. Kosovo and the Law of "Humanitarian Intervention". *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, p. 824 - 828; CHARNEY, išnaša 578, p. 837, 841: ginkluotos jėgos panaudojimas Kosove gali būti naujos humanitarinės intervencijos teisės, t. y. vykdomos regioninės organizacijos be JT Saugumo Tarybos sankcijos, evoliucijos įrodymas.

⁶⁶² CASSESE, Antonio. *Ex Iniura Ius Oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?* *European Journal of International Law*, 1999, vol 10, no.1, p. 23 - 30, p. 27: NATO intervencija galėtų būti humanitarinės intervencijos be JT Saugumo Tarybos sankcijos doktrinos įrodymas; JOYNER, Christopher C., AREND, Anthony Clark. Anticipatory Humanitarian Intervention: An Emerging Legal Norm? *United States Air Force Academy Journal of Legal Studies*, 2000, vol. 10, p. 27 - 52, p. 50: tarptautinėje teisėje yra besivystanti tarptautinės paprotinės teisės taisyklė, kurios pagrindas yra žmogaus teisės ir kuri leidžia humanitarinę intervenciją be JT Saugumo Tarybos sankcijos ypatingais atvejais, nes tokie veiksmai nėra nukreipti prieš valstybės teritorinį vientisumą ar jos politinę nepriklausomybę. JT Generalinis Sekretorius, pristatydamas savo 1999 m. veiklos ataskaitą JT Generalinėje Asamblėjoje, teigė, jog NATO intervencija į Kosovą gali būti laikoma tarptautinės teisės evoliucijos, kuri bus didelis iššūkis galiojančiai tarptautinei teisei, pradžia. Šaltinis: JT Generalinio Sekretoriaus metinės veiklos ataskaitos pristatymas JT Generalinėje Asamblėjoje [interaktyvus]. Nr. GA/9596 [žiūrėta 2012 m. balandžio 30 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990920.sgsm7136.html>>.

⁶⁶³ REISMAN, Michael W., McDOUGAL, Myres S. Humanitarian Intervention to Protect the Ibos. In *Humanitarian Intervention and the United Nations*. Edited by Richard B. Lillich. Charlottesville: University Press of Virginia, 1973, p. 167.

išimtimi – JT Saugumo Tarybos sankcija. Ir nors Šiaurės Irake egzistavo visos humanitarinės intervencijos prielaidos, o valstybės galėjo remtis nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teise tarptautinėje paprotinėje teisėje, nuorodos į humanitarinės intervencijos koncepciją valstybių argumentuose pateikta nebuvo. Vadinasi, valstybės abejojo, jog nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisė tarptautinėje paprotinėje teisėje egzistavo.

Siekiant galutinai nuspręsti, ar NATO humanitarinė intervencija į Kosovą galėtų būti laikoma naujo tarptautinio teisinio papročio dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės įrodymu, lemiamos įtakos turi kitų valstybių *opinio juris* po šios intervencijos. Nors tarptautinis teisinis paprotys gali išsivystyti ir iš vieno valstybių praktikos atvejo, tam būtinas aiškus likusios tarptautinės bendrijos pritarimas, kuris gali atsispindėti po NATO intervencijos į Kosovą tarptautinių organizacijų institucijų priimtose dokumentuose.

2.2.2. Tarptautinių organizacijų rezoliucijos

Tarptautinės teisės doktrinoje sutinkama, jog tarptautinių organizacijų priimti dokumentai gali būti valstybių *opinio juris* atspindys⁶⁶⁴. Tarptautinis Teisingumo Teismas savo konsultacinėje išvadoje dėl *branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo*, konstatavo, jog JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijos gali būti rimtas tarptautinės paprotinės taisyklės įrodymas arba valstybių *opinio juris* tam tikru klausimu atspindys⁶⁶⁵. Be to, vienbalsiai priimtos tarptautinių organizacijų rezoliucijos gali būti naujos tarptautinės paprotinės taisyklės atsiradimo įrodymas⁶⁶⁶, todėl vertinant tarptautinių organizacijų institucijų priimtų rezoliucijų įtaka tarptautinės paprotinės teisės

⁶⁶⁴ HIGGINS, Rosalyn. *The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations*. Oxford: Oxford University Press, 1963, p. 5 - 7; ASAMOA, Obed. *The Legal Significance of the Declarations of the General Assembly of the United Nations*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1966, p. 46 - 62; HARRIS, D.J. *Cases and Materials on International Law*. 5th edition. London: Sweet & Maxwell, 1998, p. 58.

⁶⁶⁵ TTT konsultacinė išvada dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo, išnaša 214, pastraipa 70.

⁶⁶⁶ *Ibid.*, p. 254 - 255.

formavimuisi, būtina atsižvelgti į valstybių balsavimo rezultatus ir tokio jų balsavimo išsakytas priežastis⁶⁶⁷.

NATO humanitarinės intervencijos į Kosovą atitikimas JT tikslams buvo pripažintas *ex post facto*⁶⁶⁸, todėl galima teigti, jog JT Saugumo Taryba konstatavo, kad nesankcionuota humanitarinė intervencija nepažeidė kitos valstybės teritorinio vientisumo bei jos politinės nepriklausomybės, buvo proporcinga ir kartu būtina, t. y. paskutinė priemonė. Tačiau remiantis NATO pareiškimu dėl Kosovo, atskirų valstybių pasisakymais JT Saugumo Taryboje ir jų intervencijų vykdyusių valstybių žodiniais argumentais TTT, aiškaus valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės taip pat nėra. Nėra vis dėlto ir aiškaus visuotinio pasmerkimo: JT Saugumo Taryba nepriėmė Rusijos, Baltarusijos ir Indijos pateikto rezoliucijos projekto, smerkiančio NATO intervenciją į Kosovą ir reikalaujančio nutraukti veiksmus, prieštaraujančius tarptautinei teisei. Rezoliucijos projektas nebuvo priimtas (Kinija, Namibija ir Rusija buvo už, likusios 12 Saugumo Tarybos nuolatinių narių buvo prieš).

Grupė 77⁶⁶⁹ po NATO humanitarinės intervencijos į Kosovą 2000 m. Havanoje vykusiame susitikime priėmė deklaraciją, kurioje buvo išreikšta visapusiška parama pagarbos valstybių suverenitetui, jų suverenios lygybės, teritorinio vientisumo bei nesikišimo į valstybės vidaus reikalus principams. Be to, reikia pabrėžti, jog Grupė 77 konstatavo, jog būtina aiškiai atskirti humanitarinę pagalbą ir kitas JT veikimo formas bei išreiškė prieštaravimą nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisei, kuri, deklaraciją pasirašiusių valstybių manymu, neturi jokio teisinio pagrindo JT Chartijoje ir

⁶⁶⁷ AKEHURST, išnaša 485, p. 26-27: vienbalsiai priimtos rezoliucijos yra svaresnis tarptautinės paprotinės teisės įrodymas.

⁶⁶⁸ JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 1244 (1999) dėl Kosovo, kuria įgaliavo valstybes nares ir atitinkamas tarptautines organizacijas, t. y. NATO, užtikrinti saugumą Kosovo teritorijoje bei suteikė įgaliojimus JT Generaliniam Sekretoriui steigti laikinąjį administracinį valdymą Kosove su atitinkamos tarptautinės organizacijos pagalba.

⁶⁶⁹ Grupė 77 buvo įkurta 1964 m. birželio 15 d. JT prekybos ir vystymosi konferencijoje Ženevoje. Ji buvo įsteigta siekiant sustiprinti ekonominį bendradarbiavimą tarp jos narių ir skatinti jų kolektyvinius interesus. Grupę sudarė 77 valstybės. Vėliau ši grupė išaugo iki 134 valstybių. Šaltinis: *Group 77* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. balandžio 30 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.g77.org/>>.

bendruosiuose tarptautinės teisės principuose⁶⁷⁰. Akivaizdu, jog Grupė 77, į kurią įeina Kinija, Indija, didžioji dalis Afrikos, Lotynų Amerikos ir Rytų regionų valstybių aiškiai pasisakė prieš nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisę šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Rio grupė, apimanti 29 Lotynų Amerikos regiono valstybes ir kurios sprendimų priėmimo mechanizmas yra paremtas bendru sutarimu⁶⁷¹, kitą dieną po NATO intervencijos į Kosovą priėmė deklaraciją, kurioje išreiškė susirūpinimą dėl to, jog ši intervencija nebuvo sankcionuota JT Saugumo Tarybos⁶⁷².

Be to, Neprisijungusių valstybių judėjimas (angl. *the Movement of Non-Aligned Countries*)⁶⁷³ 1999 m. balandžio 9 d. išplatino pareiškimą dėl intervencijos į Kosovą ir pabrėžė pagrindinę JT Saugumo Tarybos atsakomybę už tarptautinę taiką ir saugumą⁶⁷⁴. 2000 m. balandžio mėn. Neprisijungusių valstybių judėjimas ir Kinija priėmė deklaraciją, kurioje buvo dar kartą atmesta „taip vadinama humanitarinės intervencijos teisė“⁶⁷⁵. Toks pat šių valstybių požiūris buvo išreikštas ir 2003 m. vasario mėn. vykusioje baigiamojame konferencijoje bei 114 valstybių priimtoje deklaracijoje⁶⁷⁶.

⁶⁷⁰ Grupės 77 2000 m. Viršūnių susitikimo metu Havanoje priimta deklaracija Nr. A/55/74 [interaktyvus] 2000 m. gegužės 12 d. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 13 d.] Prieiga per internetą: <http://www.g77.org/doc/docs/summitfinaldocs_english.pdf>, pastraipa 54.

⁶⁷¹ Rio grupė yra tarptautinė organizacija, kurią sudaro Lotynų Amerikos valstybės ir keletas Karibų valstybių ir kuri neturi nuolatinio sekretoriato, bet valstybių vadovai posėdžiauja kiekvienais metais. Šaltinis: *Rio Group* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. kovo 31 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.iccnw.org/?mod=riogroup>>.

⁶⁷² VALES, Hernan. *The Latin American View on the Doctrine of Humanitarian Intervention* [interaktyvus]. *Journal of Humanitarian Assistance*, 2001 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.jha.ac/articles/a064.htm>>.

⁶⁷³ Neprisijungusių valstybių judėjimas yra vyriausybė organizacija, 1961 m. įkurta Belgrade. Ją sudaro valstybės, laikančios save formaliai neprisijungusiomis prie tam tikro galingųjų valstybių bloko. 2010 m. šiam judėjimui priklausė 118 valstybių ir 18 valstybių turėjo stebėtojo statusą. Šaltinis: *The Non-Aligned Movement* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. vasario 7 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nam.gov.za/>>.

⁶⁷⁴ Neprisijungusių valstybių judėjimo atstovo 1999 m. balandžio 21 d. laiškas JT Saugumo Tarybos prezidentui [interaktyvus]. Nr. S/1999/451 [žiūrėta 2011 m. vasario 8 d.] Prieiga per internetą: <<http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/113/93/pdf/N9911393.pdf?OpenElement>>

⁶⁷⁵ Neprisijungusių valstybių judėjimo 2000m. Viršūnių susitikimo metu priimta deklaracija [interaktyvus] 2000 m. balandžio 10-14 d. [Žiūrėta 2010 m. birželio 17 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nam.gov.za/documentation/southdecl.htm>>, pastraipa 54.

⁶⁷⁶ Neprisijungusių valstybių judėjimo baigiamasis XIII-osios valstybių viršūnių konferencijos Kuala Lumpur dokumentas [interaktyvus]. 2003 m. vasario 24 - 25 d. [žiūrėta 2010 m. birželio 17 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nam.gov.za/media/030227e.htm>>, pastraipa 16: Valstybių vadovai patvirtina nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės nepripažinimą, nes ji neturi jokio teisinio pagrindo JT Chartijoje ir kitose tarptautinės teisės šaltiniuose.

Apibendrinant likusių valstybių *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės po NATO intervencijos į Kosovą, reikia pripažinti, jog nors JT Saugumo Taryba nepasmerkė NATO intervencijos į Kosovą, bet kitų tarptautinių organizacijų ir tarpvyriausybinių grupių priimtose rezoliucijose bei deklaracijose patvirtina, jog yra valstybių, kurios išreiškia aiškų bei nuolatinį prieštaravimą nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės egzistavimui tarptautinėje paprotinėje teisėje.

Susidariusią dviprasmišką situaciją dėl NATO humanitarinės intervencijos į Kosovą patvirtino Nepriklausoma komisija dėl Kosovo, kuri konstatavo, jog humanitarinė intervencija į Kosovą yra pateisinama⁶⁷⁷ (angl. *legitimate*) intervencija. Vadinasi, Komisijos nuomone, nesankcionuota humanitarinė intervencija kaip moraliai būtinas⁶⁷⁸ ginkluotos jėgos panaudojimas gali būti laikomas teisingu karu šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir turėtų būti pateisinta⁶⁷⁹. Dėl šios priežasties galima teigti, jog NATO intervencija į Kosovą atskleidė galimą valstybių praktikos raidos tendenciją, kurią patvirtino naujos pareigos apsaugoti koncepcijos atsiradimas. Naujoji koncepcija yra teisingo karo teorijos atspindys⁶⁸⁰ ir yra tiesiogiai susijusi su humanitarinės intervencijos kaip teisingo karo vertinimu šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Dėl šios priežasties paskutinis trečiosios disertacijos dalies skyrius yra skirtas humanitarinei intervencijai įgyvendinant pareigą apsaugoti. „Pareigos apsaugoti“ ataskaita numatė galimybes veikti per JT Generalinę Asamblėją ir regionines organizacijas, kai JT Saugumo Taryba neįgyvendina savo pagrindinės atsakomybės dėl humanitarinės krizės nutraukimo. Vadinasi, jei valstybių praktika ir jų *opinio juris* patvirtintų šią galimybę, t. y. valstybės

⁶⁷⁷ Kosovo ataskaita, išnaša 6, p. 4.

⁶⁷⁸ CASSESE, Antonio. A Follow-Up: Forcible Humanitarian Countermeasures and *Opinio Necessitatis*. *European Journal of International Law*, 1999, vol. 10, p. 791 - 800, p. 796.

⁶⁷⁹ HOLLIDAY, Ian. Ethics of Intervention: Just War Theory and the Challenge of the 21st century. *International Relations*, 2003, vol. 17, p. 115 - 133; REICHBERG, Gregory, SYSE, Henrik. Humanitarian Intervention: A Case of Offensive Force? *Security Dialogue*, 2002, vol. 33, p. 309 - 322; SPIERMANN, Ole. Humanitarian Intervention as Necessity and the Threat of Use of Jus Cogens. *Nordic Journal of International Law*, 2002, vol. 71, p. 523 - 543.

⁶⁸⁰ WILLIAMS, Paul R., STEWART, Meghan E. Humanitarian Intervention: The New Missing Link in the Fight to Prevent Crimes Against Humanity and Genocide? *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2007 - 2008, vol. 40, p. 97 - 110, p. 106.

pripažintų alternatyvaus humanitarinės intervencijos sankcionavimo teisėtumą ir tai patvirtintų jų praktika, JT Saugumo Tarybos nesankcionuota humanitarinė intervencija galėtų būti laikoma teisėta remiantis nauju tarptautiniu papročiu dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti.

3. Humanitarinė intervencija įgyvendinant pareigą apsaugoti

Pareigos apsaugoti koncepcija, kaip jau buvo minėta šios disertacijos antroje dalyje, susideda iš trijų ramsčių, kurių svarbiausias yra valstybės pirminė pareiga apsaugoti jos teritorijoje gyvenančius asmenis nuo masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, turinčių genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių. Atsižvelgiant į tai, pripažįstama, jog remiantis naująja koncepcija, tarptautinės bendrijos atsakomybė papildo valstybės atsakomybę ir gali būti įgyvendinama tik tais atvejais, kai valstybė neįgyvendina savo pareigos apsaugoti siekiant nutraukti jos teritorijoje vykstančios humanitarinės krizės ar užkirsti jai kelio.

Remiantis valstybių praktikos, susijusios su nesankcionuotos humanitarinės intervencijos vykdymu, analize, kuri pateikiama atskiruose šios disertacijos prieduose, galima daryti išvadą, jog JT Saugumo Taryba ne visais humanitarinių krizių atvejais sankcionuoja humanitarinę intervenciją, nes JT Saugumo Tarybos įgaliojimų neriboja jos pačios praktika ir tai, kad ji konstatuoja grėsmę tarptautinei taikai bei saugumui humanitarinės krizės atveju nereiškia, jog ji privalo sankcionuoti ir humanitarinę intervenciją. Atsižvelgdama į šiuos JT Saugumo Tarybos veiklos niuansus, Intervencijos komisija „Pareigos apsaugoti“ ataskaitoje pabrėžė JT Saugumo Tarybos pareigą apsaugoti ir sankcionuoti humanitarinę intervenciją⁶⁸¹. Vadinas, Intervencijos komisija preziumavo, jog pareigos apsaugoti koncepcija turi įtakos JT Saugumo Tarybos įgaliojimams ir dėl to, jos neveikimo atveju (kai nuolatinės JT Saugumo Tarybos narės pasinaudoja savo veto teise ir blokuoja

⁶⁸¹ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 6.24.

rezoliuciją dėl humanitarinės intervencijos sankcionavimo), galėtų būti svarstoma alternatyvaus humanitarinės intervencijos sankcionavimo galimybė JT Generalinėje Asamblėjoje ar regioninėse organizacijose.

Atsižvelgiant į tai ir siekiant įvertinti pareigos apsaugoti įtaką JT Saugumo Tarybos ir kitų tarptautinės teisės subjektų praktikai, kai JT Saugumo Taryba yra nepajėgi įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti, būtina nustatyti:

1. Pareigos apsaugoti koncepcijos statusą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.
2. Valstybių *opinio juris* dėl naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos.
3. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką JT Saugumo Tarybos įgaliojimams sankcionuoti humanitarinę intervenciją.
4. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką regioninių organizacijų įgaliojimams tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo srityje.

3.1. Pareigos apsaugoti koncepcija kaip švelnioji teisė

Po NATO nesankcionuotos intervencijos į Kosovą, kuri yra laikoma neteisėta, bet pateisinama intervencija šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, nesankcionuotos humanitarinės intervencijos kaip teisėto ginkluotos jėgos panaudojimo šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje šalininkai buvo priversti ieškoti būdų, kaip suderinti tokį ginkluotos jėgos panaudojimą su galiojančia tarptautine teise. Vienos valstybės manė, jog *Vienybės taikos labui* rezoliucijos pagrindu priimta JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija galėtų būti nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo pagrindas⁶⁸², kitos valstybės tikėjosi, jog tarptautinių komisijų ataskaitos, tokios kaip dėl NATO intervencijos į Kosovą, ir JT institucijų rezoliucijos turės lemiamos įtakos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės pripažinimui šiuolaikinėje

⁶⁸² WHEELER, Nicholas J. Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures. *Melbourne Journal of International Law*, 2001, vol. 2, p. 550 - 567, p. 565. Žr. šios disertacijos dalies 1.3.4. poskirsnį.

tarptautinėje teisėje⁶⁸³.

Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitą galima laikyti svarbiausiu tarptautinės bendrijos bandymu išspręsti nesankcionuotos humanitarinės intervencijos problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje: ši komisija konstatavo JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių turimos veto teisės įtaką JT Saugumo Tarybos pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo įgyvendinimui bei pasiūlė alternatyvas, kurios leistų užtikrinti tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimą ginkluotos jėgos panaudojimu:

1. Svarstyti klausimą JT Generalinėje Asamblėjoje ir gauti jos pritarimą humanitarinei intervencijai.

2. Veikti per regionines organizacijas⁶⁸⁴.

Vadinasi „Pareigos apsaugoti“ ataskaita ne tik pakeitė valstybės suvereniteto sampratą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, bet ir pasiūlė alternatyvaus tarptautinės bendrijos veikimo galimybes, kai JT Saugumo Taryba negali įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą bei sankcionuoti humanitarinę intervenciją humanitarinės krizės atveju.

Naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos pristatymas sutapo su pasiruošimu jubiliejiniam (60-ųjų JT metinių proga) JT Viršūnių susitikimui 2005 m., kuriame JT Generalinis Sekretorius K. Annan tikėjosi užsitikrinti tarptautinės bendrijos paramą JT institucinei reformai⁶⁸⁵. Siekdamas nustatyti JT institucinės reformos gaires, JT Generalinis Sekretorius įsteigė JT Aukšto lygio grupę dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje, kurią sudarė 15 ekspertų. Šios grupės įsteigimo tikslas buvo nustatyti grėsmes ir iššūkius tarptautinei bendrijai XXI a. ir pateikti rekomendacijas, kaip JT institucinė sąrangą galėtų būti reformuota siekiant tinkamai susidoroti su n-aujai

⁶⁸³ SHAFFER, Gregory C. & POLLACK, Mark A. Hard vs. Soft Law in International Security. *Boston College Law Review*, 2011, vol. 52, p. 1147 - 1241, p. 1219.

⁶⁸⁴ PA ataskaita, išnaša 16, pastraipos 6.29 - 6.35.

⁶⁸⁵ JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Daugiau laisvės: link vystymosi, saugumo ir žmogaus teisių visiems“ Nr. 59/2005, pastraipos 1 - 5.

iškilusiais iššūkiais⁶⁸⁶. Nesankcionuotos humanitarinės intervencijos problema ir pareigos apsaugoti koncepcija taip pat buvo šios grupės diskusijų objektas ir nepaisant to, jog po Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos naujoji pareigos koncepcija nebuvo minima nei JT Saugumo Tarybos, nei JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijose, JT Aukšto lygio grupės dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje ataskaitoje „Saugesnis pasaulis: mūsų bendra atsakomybė“⁶⁸⁷ pareiga apsaugoti buvo įvardinta kaip besivystanti norma šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje⁶⁸⁸.

Reikia pripažinti, jog ši JT Aukšto lygio grupės dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje išvada neatitiko tarptautinės bendrijos praktikos, nes valstybės tuo metu nebuvo išreiškusios jokie aiškaus *opinio juris* dėl naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos. Nepaisant to, ši ataskaita svarbi tuo, jog JT Aukšto lygio grupės dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje rekomendavo JT Saugumo Tarybai priimti tam tikras gaires, remiantis kuriomis ji galėtų apsispręsti ne dėl to, ar ji gali sankcionuoti humanitarinę intervenciją, bet dėl to, ar ji turėtų sankcionuoti humanitarinę intervenciją⁶⁸⁹. Šios gairės, JT Aukšto lygio grupės dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje narių nuomone, leistų pasiekti sutarimą JT Saugumo Taryboje, kokiu atveju humanitarinė intervencija turėtų būti sankcionuota⁶⁹⁰. Bet ataskaitoje „Saugesnis pasaulis: mūsų bendra atsakomybė“ nenumatoma alternatyvaus tarptautinės bendrijos veikimo galimybės, jei JT Saugumo Taryba nesankcionuoja humanitarinės intervencijos. Vadinasi, ši ataskaita neprisidėjo prie esminės problemos, dėl kurios kilo daugiausiai diskusijų tarptautinėje bendrijoje po nesankcionuotos NATO intervencijos į Kosovą, t. y. JT Saugumo Tarybos sankcijos kaip vienintelės ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo prielaidos (išskyrus, prigimtines savigynos teisės įgyvendinimą), sprendimo. Šioje ataskaitoje pareigos apsaugoti koncepcija ir jos

⁶⁸⁶ EVANS, išnaša 22, p. 5.

⁶⁸⁷ JT Aukšto lygio grupės dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje ataskaita „Saugesnis pasaulis: mūsų bendra atsakomybė“ Nr. A/59/565.

⁶⁸⁸ *Ibid.*, pastraipa 201.

⁶⁸⁹ *Ibid.*, pastraipa 205.

⁶⁹⁰ *Ibid.*, pastraipa 206.

įgyvendinimas yra tiesiogiai siejami su institucine JT reforma: ataskaitos rengėjų nuomone, pareigos apsaugoti idėja yra tinkama priemonė sustiprinti kolektyvinio saugumo sistemą, bet tik pagal JT Chartiją⁶⁹¹.

Ataskaita „Saugesnis pasaulis: mūsų bendra atsakomybė“ didžiąja dalimi buvo perkelta į JT Generalinio Sekretoriaus ataskaitą „Daugiau laisvės: link vystymosi, saugumo ir žmogaus teisių visiems“⁶⁹², kurioje JT Generalinis Sekretorius pabrėžė naujosios koncepcijos „jautriuosius aspektus“⁶⁹³ – ginkluotos jėgos panaudojimą. Bet atsižvelgiant į tai, jog buvo numatyta tik JT Saugumo Tarybos teisė sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimą siekiant įgyvendinti pareigą apsaugoti, šioje JT Generalinio Sekretoriaus ataskaitoje humanitarinė intervencija turi būti suprantama tik kaip JT Saugumo Tarybos teisė be jokių alternatyvų svarstyti ginkluotos jėgos panaudojimo galimybę siekiant įgyvendinti pareigą apsaugoti, kai valstybė neįgyvendina savo pirminės pareigos apsaugoti savo gyventojus.

Atsižvelgiant į tai, jog pareigos apsaugoti pakeitė valstybių suvereniteto sampratą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, reikia pripažinti, jog ji prisidėjo prie tarptautinės teisės, ypač JT Chartijos pagrindinių principų – pagarbos valstybių suverenitetui, ginkluotos jėgos nenaudojimo ir žmogaus teisių apsaugos – aiškinimo ir gali būti laikoma švelniąja teise (angl. *soft law*) šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, t. y. teise, dėl kurios turinio ir privalomumo vieningo sutarimo nėra⁶⁹⁴. Valstybių *opinio juris* po nesankcionuotų humanitarinių intervencijų valstybių praktikoje patvirtino, jog vieningos valstybių nuomonės dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės egzistavimo tarptautinėje paprotinėje teisėje nėra, todėl švelnioji teisė dėl pareigos apsaugoti šiuo atveju gali būti tinkama priemonė siekiant tarptautinės teisės pažangaus vystymosi šioje srityje dėl šių priežasčių:

1. Švelniąją teisę paprastai kuria ne valstybės, bet dažniausiai pačios

⁶⁹¹ STAHN, Carsten. Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm? *American Journal of International Law*, 2007, vol. 101, p. 99 - 120, p. 105.

⁶⁹² JT GS ataskaita „Daugiau laisvės: link vystymosi, saugumo ir žmogaus teisių visiems“, išnaša 685, pastraipa 135.

⁶⁹³ *Ibid.*

⁶⁹⁴ AUST, Anthony. *Handbook of International Law*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 11.

tarptautinės organizacijos ir jų institucijos⁶⁹⁵. Akivaizdu, jog valstybių praktika, susijusi su nesankcionuotomis humanitarinėmis intervencijomis, nėra gausi, todėl tikėtis vieningos ir gausios valstybių praktikos bei aiškaus jų *opinio juris*, kuris leistų išsivystyti papročiui dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės šioje srityje vargu ar įmanoma. Suprasdamas tai, JT Generalinis Sekretorius pirmasis išsakė abejones dėl absoliučios valstybių suvereniteto apsaugos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir JT institucinės sąrangos tinkamumo efektyviai reaguoti bei nutraukti humanitarines krizes⁶⁹⁶ ir pirmasis ėmėsi iniciatyvos vystyti pareigos apsaugoti koncepciją siekdamas pakeisti tarptautinės bendrijos požiūrį į nesankcionuotos humanitarinės intervencijos problemą.

2. Švelniaja teise gali būti remiamasi tik aiškinant tarptautinės teisės normas⁶⁹⁷, nes ji neprisideda prie realaus politinių problemų sprendimo⁶⁹⁸, todėl dėl jos gali būti pasiektas sutarimas „mažesne valstybių suvereniteto kaina“⁶⁹⁹. Tai reiškia, jog valstybių nuomone (ir tai atspindi jų *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti), pareigos apsaugoti idėjos pripažinimas pats savaime nereiškia pareigos apsaugoti koncepcijos privalomumo visa Intervencijos komisijos pasiūlyta apimtimi ir tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti privalomo įgyvendinimo bei humanitarinės intervencijos vykdymo visais humanitarinių krizių atvejais.

3. Švelnioji gali būti lengvai keičiama atsižvelgiant į valstybėms iškilusias abejones dėl jos turinio ar apimties⁷⁰⁰ ir ši tendencija atsispindi pareigos apsaugoti koncepcijos vystymesi. JT Aukšto lygio grupės dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje ataskaita „Saugesnis pasaulis: mūsų bendra atsakomybė“ bei JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita neišreiškė

⁶⁹⁵ CASSESE, Anthony. *International Law*, 2nd edition. New York: Oxford University Press, 2005, p. 196.

⁶⁹⁶ ANNAN, išnaša 362, p. 48.

⁶⁹⁷ BLUTMAN, Laszlo. In the Trap of a Legal Metaphor: International Soft Law. *International and Comparative Law Quarterly*, 2010, vol. 59, p. 605 - 624, p. 620.

⁶⁹⁸ KLABBERS, Jan. The Undesirability of Soft Law. *Nordic Journal of International Law*, 1998, vol. 67, p. 381 - 391, p. 391.

⁶⁹⁹ SHAFFER, Gregory C. & POLLACK, Mark A. Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements, and Antagonists in International Governance, *Minnesota Law Review*, 2010, vol. 94, p. 706 - 799, p. 718 - 719.

⁷⁰⁰ SHAFFER, POLLACK, 2011, išnaša 683, p. 1163.

pritarimo alternatyvaus valstybių veikimo per JT Generalinę Asamblėją ar regionines organizacijas galimybei, kai JT Saugumo Tarybos yra nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės. Tarptautinės bendrijos pareiga apsaugoti, remiantis minėtomis ataskaitomis, ginkluotos jėgos panaudojimu, valstybių nuomone, gali būti įgyvendinama tik pagal JT Chartijos VII skyrių, t. y. su JT Saugumo Tarybos sankcija.

4. Švelnioji teisė gali būti pažangaus tarptautinės teisės vystymosi prielaida, t. y. švelniosios teisės tapimas privalomomis tarptautinės teisės normomis gali būti laikomas pažangiu tarptautinės teisės vystymusi, kuris didžiają dalimi priklauso nuo pačių valstybių praktikos⁷⁰¹.

Akivaizdu, jog pareigos apsaugoti koncepcijos vystymuisi didžiausios įtakos turi valstybių praktika, kuri gali „išgryninti“ valstybėms priimtina pareigos apsaugoti koncepcijos turinį ir tapti naujo teisinio papročio dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti pagrindu. Vieno iš žymiausių tarptautinės teisės doktrinos atstovų A. Cassese nuomone, švelnioji teisė yra susijusi su tarptautinės bendrijos realijomis, kurioms anksčiau nebuvo skiriama pakankamai dėmesio ir valstybėms yra neįmanoma pasiekti bendro sutarimo dėl jos bei priimti privalomą teisinę galią turinčias tarptautinės teisės normas dėl politinių, ekonominių ir kitokio pobūdžio priežasčių⁷⁰².

Pareigos apsaugoti koncepcija išreiškia tarptautinės bendrijos susirūpinimą dėl vienos valstybės teritorijoje vykstančių masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, turinčių genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, kurie anksčiau buvo laikomi išimtinai valstybės vidaus reikalu ir dėl to humanitarinė intervencija siekiant nutraukti humanitarinę krizę buvo laikoma nesuderinama su pagarbos valstybės suvereniteto apsaugos bei ginkluotos jėgos nenaudojimo principais. Pareigos apsaugoti koncepcija gali būti laikoma švelniąja teise šiuolaikinėje

⁷⁰¹ WALLACE, Cynthia Day. The Legal Framework for Regulating the Global Enterprise Going into the New WTO Trade Round – A Backward and a Forward Glance. *Transnational Law*, 2002, vol. 16, p. 141.

⁷⁰² *Ibid.*

tarptautinėje teisėje ir ji gali būti tarptautinės teisės pažangaus vystymosi prielaida, kuriam didžiausios įtakos turėtų valstybių praktika įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti. Valstybės *opinio juris* dėl naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos pirmą kartą išreiškė 2005 m. JT Viršūnių susitikime priimtame Baigiamajame dokumente, kuris buvo patvirtintas JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija⁷⁰³.

3.2. Valstybių *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti koncepcijos

Po JT Generalinio Sekretoriaus ataskaitos „Daugiau laisvės: link vystymosi, saugumo ir žmogaus teisių visiems“ pareigos apsaugoti koncepcijos svarstymas buvo perduotas 2005 m. JT Viršūnių susitikimui. Šiame viršūnių susitikime dalyvavo atstovai iš daugiau nei 170 valstybių, įskaitant ir JAV⁷⁰⁴, o vienas iš svarbiausių šio susitikimo rezultatų buvo pareigos apsaugoti koncepcijos pripažinimas⁷⁰⁵.

2005 m. Baigiamojo dokumento 138 punktas nustato, jog „kiekviena suvereni valstybė turi pagrindinę atsakomybę apsaugoti savo gyventojus nuo genocido, karo nusikaltimų, etninio valymo ir nusikaltimų žmoniškumui. Ši atsakomybė apima ir šių nusikaltimų prevenciją <...>. Valstybės pripažįsta šią atsakomybę ir įsipareigoja ją įgyvendinti. Tarptautinė bendrija turėtų atitinkamai skatinti valstybes įgyvendinti šią atsakomybę ir joms padėti bei prisidėti prie JT pastangų diegiant išankstinio perspėjimo apie humanitarines krizes sistemą”.

2005 m. Baigiamojo dokumento 139 punktas nustato, jog „tarptautinė bendrija, remiantis JT Chartijos VI ir VIII skyriais, turi pareigą imtis diplomatinių, humanitarinės pagalbos ir kitų taikių priemonių, siekdamas padėti valstybėms ir apsaugoti asmenis nuo genocido, nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų ir etninio valymo”. Valstybės išreiškė

⁷⁰³ 2005 m. Baigiamasis dokumentas, išnaša 389, 138 - 139 punktai.

⁷⁰⁴ BANNON, Alicia L. The Responsibility to Protect: the U.N. World Summit and the Question of Unilateralism. *Yale Law Journal*, 2006, vol. 115, p. 1157 - 1164, p. 1157.

⁷⁰⁵ BELLAMY, 2009, išnaša 26, p. 111.

pasiryžimą „laiku imtis ryžtingų kolektyvinių veiksmų, kuriuos sankcionuotų JT Saugumo Taryba pagal JT Chartijos VII skyrių atsižvelgdama į konkrečios humanitarinės krizės situaciją ir bendradarbiaudama su regioninėmis organizacijomis, kai taikios ginčų sprendimo priemonės yra neefektyvios, o nacionalinės valstybės institucijos akivaizdžiai nesugeba (angl. *manifestly failing*) apsaugoti savo gyventojų nuo genocido, karo nusikaltimų, etninio valymo ir nusikaltimų žmoniškumui⁷⁰⁶. Valstybės 2005 m. Baigiamojo dokumento 139 punkte taip pat suteikė įgaliojimą JT Generalinei Asamblėjai toliau svarstyti pareigos apsaugoti koncepciją atsižvelgiant į JT Chartijos principus ir kitus tarptautinės teisės reikalavimus⁷⁰⁷.

JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl 2005 m. Baigiamojo dokumento patvirtinimo buvo priimta be balsavimo, todėl galima teigti, jog visos valstybės pripažino pareigos apsaugoti koncepciją ir jos pateiktą valstybės suvereniteto šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje aiškinimą. Nors yra manančių, jog JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijos negali atspindėti valstybių *opinio juris*, nes jos yra neprivalomos valstybėms⁷⁰⁸, Tarptautinis Teisingumo Teismas savo konsultacinėje išvadoje dėl *branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo*⁷⁰⁹, konstatavo, jog JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijos gali būti rimtas tarptautinės paprotinės taisyklės įrodymas arba valstybių *opinio juris* tam tikru klausimu atspindys⁷¹⁰. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog 2005 m. Baigiamasis dokumentas išreiškia valstybių *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti koncepcijos. Vadinasi, valstybės pripažino, jog kiekviena iš jų turi pareigą apsaugoti savo gyventojus nuo tarptautinių nusikaltimų ir etninio valymo bei imtis veiksmų siekiant užkirsti jiems kelią. Valstybės pripažino tarptautinės bendrijos teisę imtis kolektyvinių veiksmų, kai valstybės neįgyvendina savo pirminės pareigos apsaugoti. Tai reiškia, jog

⁷⁰⁶ 2005 m. Baigiamasis dokumentas, išnaša 389, 139 punktas.

⁷⁰⁷ 2011 m. liepos 11 d. įvyko trečioji neformali JT Generalinės Asamblėjos diskusija dėl pareigos apsaugoti įgyvendinimo.

⁷⁰⁸ HIGGINS, Rosalyn. *Problems and Process. International Law and how we use it*. Oxford: Clarendon Press, 1994, p. 26; HENCKAERTS, Jean-Marie. Study on Customary International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict. *International Review of the Red Cross*, vol. 87, no. 857, p. 175 - 212, p. 179.

⁷⁰⁹ Žr. išnašą 64.

⁷¹⁰ *Ibid.*, pastraipa 70.

valstybės pripažino JT Saugumo Tarybos humanitarinės intervencijos teisę, kuri jos praktikoje jau ir taip egzistavo. Nepaisant to, valstybių išreikštas pritarimas suvereniteto kaip atsakomybės koncepcijai pats savaime yra didelis postūmis⁷¹¹ tradicinėje valstybės suvereniteto sampratoje.

Vis dėlto, tarp pirmojo pareigos apsaugoti koncepcijos šaltinio – Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos – ir 2005 m. Baigiamojo dokumento 138 ir 139 punktų yra esminių skirtumų:

1. Intervencija komisija pateikė humanitarinės intervencijos sankcionavimo kriterijus, kurių tikslas, nors ir nėra įvardintas, bet gali būti nuspėjamas, t. y. nustatyti gaires, remiantis kuriomis JT Saugumo Taryba galėtų nuspręsti, jog ji turėtų, o ne galėtų sankcionuoti humanitarinę intervenciją. JT Aukšto lygio grupės dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje ataskaitoje nėra pateikta humanitarinės intervencijos sankcionavimo kriterijų, bet yra siūlymas dėl tam tikrų gairių priėmimo pačioje JT Saugumo Taryboje. Ši gairių idėja atsispindi ir JT Generalinio Sekretoriaus ataskaitoje „Daugiau laisvės: link vystymosi, saugumo ir žmogaus teisių visiems“⁷¹². Nepaisant to, 2005 m. Baigiamajame dokumente neliko nei humanitarinės intervencijos kriterijų nei pačios JT Saugumo Tarybos priimtų gairių idėjos ir valstybių nuomone, JT Saugumo Taryba turėtų spręsti dėl ginkluotos jėgos panaudojimo atsižvelgdama į konkrečios humanitarinės krizės aplinkybes. Vadinasi, JT Saugumo Tarybos humanitarinės krizės *ad hoc* vertinimo pobūdis prieš ir po pareigos apsaugoti koncepcijos pripažinimo 2005 m. Baigiamajame dokumente nepasikeitė.

2. 2005 m. Baigiamajame dokumente nėra jokios užuominos apie tarptautinės bendrijos alternatyvias galimybes svarstyti humanitarinės intervencijos sankcionavimą, kai JT Saugumo Taryba dėl savo nuolatinių narių turimo veto teisės panaudojimo nėra pajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo, kai

⁷¹¹ NANDA, Ved P. The Protection of Human Rights Under International Law: Will the UN Human Rights Council and the Emerging New Norm “Responsibility to Protect” Make a Difference?, *Denver Journal of International Law and Policy*, 2007, vol. 35, p. 353 - 378 p. 373.

⁷¹² JT GS ataskaita „Daugiau laisvės: link vystymosi, saugumo ir žmogaus teisių visiems“, išnaša 685, pastraipos 6 (b) ir 6 (h).

humanitarinė krizė yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui. Vadinasi, valstybės išreiškė savo *opinio juris* tik dėl JT Saugumo Tarybos sankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti. Valstybių *opinio juris* dėl JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti nėra.

Analizuojant valstybių *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti koncepcijos reikia paminėti, jog ši koncepcija buvo paminėta po 6 mėnesių intensyvių svarstymų JT Saugumo Taryboje 2006 m. vienbalsiškai priimtoje rezoliucijoje Nr. 1674 (2006) dėl civilių apsaugos, kuri gali būti laikoma pirmąją oficialia JT Saugumo Tarybos pateikta nuoroda į pareigos apsaugoti koncepciją. Ši rezoliucija iš esmės atkartoja⁷¹³ 2005 m. Baigiamojo dokumento 138 ir 139 punktus.

Vertinant šios konkrečios rezoliucijos teisinę galią, ji negali būti laikoma tarptautinės privalomos teisėkūros rezultatu: nebuvo konstatuota grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui bei jos priėmimo sąlygos neatitiko tokiai teisėkūrai keliamų reikalavimų⁷¹⁴, bet atsižvelgiant į tai, kad tarptautinių organizacijų institucijų priimti dokumentai gali būti valstybių *opinio juris* atspindys⁷¹⁵, ši JT Saugumo Tarybos priimta rezoliucija patvirtina valstybių *opinio juris* dėl JT Saugumo Tarybos sankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti.

2008 m. JT Generalinis Sekretorius paskyrė specialų savo patarėją pareigos apsaugoti klausimais, o 2009 m. sausio 12 d. JT Generalinis Sekretorius Ban Ki Moon pateikė ataskaitą „Įgyvendinant pareigą apsaugoti“⁷¹⁶. Ban Ki Muno nuomone, 2005 m. Baigiamojo dokumento 138 ir

⁷¹³ MASSINGHAM, išnaša 386, p. 809.

⁷¹⁴ JT Saugumo Tarybos rezoliucijos gali būti laikomos tarptautinės teisėkūros rezultatu ir turėti privalomą galią vieninteliu atveju – konstatavus grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Šaltinis: GRIGAITĖ, Gabija. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos kaip teisėkūros subjekto ypatumai. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, nr. 3, p. 109 - 121, p. 115.

⁷¹⁵ HIGGINS, Rosalyn. *The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations*. Oxford: Oxford University Press, 1963, p. 5 - 7; ASAMOAH, Obed. *The Legal significance of the declarations of the General Assembly of the United Nations*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1966, p. 46 - 62; HARRIS, išnaša 664, p. 58.

⁷¹⁶ Žr. išnašą 172.

139 punktai remiasi pagrindiniais tarptautinės teisės principais, nes pagal tarptautinę teisę, valstybės turi prevencijos pareigą siekiant išvengti genocido, karo nusikaltimų ar nusikaltimų žmoniškumui bei imtis visų įmanomų priemonių siekiant nubausti asmenis dėl šių nusikaltimų vykdymo⁷¹⁷.

Nepaisant to, jog ši JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita aiškiai neužsiminė apie nesankcionuotos humanitarinės intervencijos problemos sprendimo alternatyvas, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog buvo akcentuota JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių išskirtinė atsakomybė. Jos buvo paragintos neįgyvendinti savo veto teisės bei neužkirsti kelio kolektyvinių priemonių taikymui, kai valstybės akivaizdžiai nesugeba įgyvendinti savo pirminės pareigos apsaugoti gyventojus nuo genocido, nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų ir etninio valymo⁷¹⁸. Be to, buvo pabrėžtas JT Generalinės Asamblėjos vaidmuo ir *Vienybės taikos labui* rezoliucijos suteikiamos galimybės⁷¹⁹.

JT Generalinio Sekretoriaus ataskaitos „Įgyvendinant pareigą apsaugoti“ svarstymo ir debatų JT Generalinėje Asamblėjoje metu buvo akivaizdus valstybių vieningos nuomonės dėl pareigos apsaugoti koncepcijos ir jos įtakos JT Saugumo Tarybos, kaip vienintelės institucijos, turinčios humanitarinės intervencijos teisę, įgaliojimams nebuvimas⁷²⁰. 2009 m. rugsėjo 14 d. JT Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją Nr. 63/308 (2009) dėl pareigos apsaugoti ir atsižvelgdama į JT Generalinėje Asamblėjoje vykusius debatus išreiškė pagarbą JT Chartijos principams, patvirtino 2005 m. Baigiamųjų dokumentų nuostatas ir nusprendė pratęsti pareigos apsaugoti koncepcijos svarstymą. Vadinasi, JT Generalinio Sekretoriaus netiesioginis raginimas grįžti prie nesankcionuotos humanitarinės intervencijos problemos svarstymo didesnės įtakos valstybių *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti

⁷¹⁷ *Ibid.*, I dalies pastraipa 3. Tai patvirtino ir TTT Genocido byloje, išnaša 11, pastraipa 434.

⁷¹⁸ JT GS ataskaita „Įgyvendinant pareigą apsaugoti“, išnaša 172, IV dalies pastraipa 61.

⁷¹⁹ *Ibid.*, IV dalies pastraipos 61, 63.

⁷²⁰ JT GA 2009 m. liepos 21 - 26 d. vykę posėdžiai Nr. A/63/PV.96 - A/63/PV.101. Šią išvadą patvirtina ir valstybių argumentai, pateikti JT Generalinėje Asamblėjoje JT GA 2009 m. rugsėjo 14 d. posėdžio Nr. A/63/PV.105 metu, kai buvo svarstomas rezoliucijos projektas dėl pareigos apsaugoti Nr. A/63/L.80/Rev.1.

konceptijos neturėjo ir dar kartą buvo patvirtintos 2005 m. Baigiamojo dokumento 138 ir 139 punktų nuostatos.

2010 m. birželio 28 d. buvo pateikta JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Išankstinis perspėjimas, vertinimas ir pareiga apsaugoti“⁷²¹, kurioje jis apgailestavo, kad išankstinė informacija apie humanitarinės krizės grėsmę nėra analizuojama naujosios pareigos apsaugoti kontekste ir po jo sekusi 2010 m. rugpjūčio 9 d. diskusija JT Generalinėje Asamblėjoje didesnę dėmesį skyrė humanitarinės krizės prevencijai nei jos nutraukimui.

2011 m. birželio 28 d. pasirodė trečioji JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Regioninių ir subregioninių susitarimų vaidmuo įgyvendinant pareigą apsaugoti“⁷²², kurioje pabrėžiama regioninio bendradarbiavimo svarba įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti. JT Generalinis Sekretorius akcentavo, jog JT Saugumo Taryba rėmėsi pareigos apsaugoti koncepcija Darfūro, Kenijos, Kirgiztano, Dramblio Kaulo Kranto, Jemeno ir Sirijos humanitarinių krizių atvejais svarstydamą dėl kolektyvinių priemonių, nesusijusių su ginkluotos jėgos panaudojimu⁷²³. Ir tik vienintelį kartą humanitarinės krizės Libijoje atveju JT Saugumo Taryba sankcionavo humanitarinę intervenciją, pateikdama nuorodą į pareigos apsaugoti koncepciją. Nepaisant šio vienintelio atvejo, JT Generalinio Sekretoriaus nuomone, pareigos apsaugoti idėja transformavosi į realius veiksmus⁷²⁴ ir valstybių parama šiai koncepcijai auga⁷²⁵.

2011 m. liepos 12 d. JT Generalinė Asamblėja neformalių debatų dėl regioninių ir subregioninių susitarimų vaidmens įgyvendinant pareigą apsaugoti metu valstybės pastebėjo, jog tarptautinė bendrija sėkmingai pritaikė pareigos apsaugoti koncepciją praktikoje reaguojant į pasaulyje vykstančias humanitarines krizes. Vis dėlto, kelios valstybės atkreipė dėmesį į tai, jog pareigos apsaugoti koncepcija buvo netinkamai pritaikyta humanitarinės krizės

⁷²¹ Žr. išnašą 374.

⁷²² JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Regioninių ir subregioninių susitarimų vaidmuo įgyvendinant pareigą apsaugoti“ Nr. A/65/877.

⁷²³ *Ibid.*, pastraipa 30.

⁷²⁴ *Ibid.*

⁷²⁵ *Ibid.*, pastraipa 44.

Libijoje atveju, nes visos taikios ginčų sprendimo priemonės nebuvo išnaudotos prieš humanitarinės intervencijos sankcionavimą⁷²⁶.

Apibendrinant galima teigti, jog valstybės išreiškė *opinio juris* tik dėl JT Saugumo Tarybos sankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti. Nors Intervencijos komisijos tikslas buvo išspręsti nesankcionuotos humanitarinės intervencijos problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, valstybės ir JT institucijos pripažino, jog pareiga apsaugoti gali būti įgyvendinama ginkluotos jėgos panaudojimu tik kolektyvinėmis priemonėmis remiantis JT Chartija, t. y. su JT Saugumo Tarybos sankcija, kuri būtina ir regioninių organizacijų humanitarinių intervencijų atvejais⁷²⁷. Šią išvadą patvirtina ir valstybių praktika, nes po JT Saugumo Tarybos sankcionuotos humanitarinės intervencijos į Libiją, tokia intervencija nebuvo sankcionuota ir tarptautinės bendrijos pareiga apsaugoti nebuvo įgyvendinta humanitarine intervencija be JT Saugumo Tarybos sankcijos siekiant nutraukti humanitarinę krizę Sirijoje nepaisant nuolatinio tarptautinės bendrijos spaudimo imtis atitinkamų veiksmų⁷²⁸.

Nepaisant to, pareigos apsaugoti koncepcija gali turėti įtakos JT Saugumo Tarybos kaip pagrindinės institucijos atsakingos už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą įgaliojimų aiškinimui ir šią išvadą patvirtina TTT sprendimas *Genocido* byloje. Teismas konstatavo, jog kiekviena valstybė turi pareigą apsaugoti ir užkirsti kelią humanitarinei krizei (autorės nuomone, pareiga užkirsti kelią genocidui, remiantis TTT išaiškinimu, gali būti

⁷²⁶ *For Those Facing Mass Rape and Violence, The Slow Pace of Global Deliberations Offer No Relief. Secretary-General Cautions in General Assembly Debate* [interaktyvus]. Nr. GA/11112 [žiūrėta 2012 m. gegužės 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/News/Press/docs/2011/ga11112.doc.htm>>.

⁷²⁷ JT GS ataskaita „Regioninių ir subregioninių susitarimų vaidmuo įgyvendinant pareigą apsaugoti“, išnaša 722, pastraipa 43.

⁷²⁸ *The UN Secretary-General's Special Advisers on the Prevention of Genocide, Francis Deng, and on the Responsibility to Protect, Edward Luck, Urge Immediate Action to End Violence in Syria* [interaktyvus]. 2012 m. vasario 10 d. [žiūrėta 2012 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/statements.shtml>>; *EU Ministers Extend Sanctions on Syria: Assad Isolated* [interaktyvus]. EU news & policy debates, 2011 m. lapkričio 15 d. [žiūrėta 2012 m. gegužės 16 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.euractiv.com/global-europe/eu-ministers-extend-sanctions-syria-assad-isolated-news-508936>>.

aiškinama kaip pareiga užkirsti kelią humanitarinei krizei⁷²⁹) jos teritorijoje. Be to, TTT pripažino, jog pareiga užkirsti kelią genocidui nėra apribota vienos valstybės teritorija⁷³⁰.

Bet valstybės galimybė įgyvendinti savo pareigą užkirsti kelią humanitarinei krizei ir vykdyti humanitarinę intervenciją, jei ši valstybė turėtų realių galimybių nutraukti humanitarinę krizę arba užkirsti jai kelią, remiantis valstybių *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti, yra tiesiogiai priklausoma nuo JT Saugumo Tarybos. Jei šios institucijos rezoliucija yra vienintelė valstybės tarptautinių įsipareigojimų (t. y. JT Genocido konvencijos) laikymosi prielaida, tokiu atveju, ši institucija turėtų turėti ne tik humanitarinės intervencijos sankcionavimo teisę, bet ir pareigą, nes priešingu atveju valstybės vienos *jus cogens* normos nepažeidimas (t. y. nesankcionuotos humanitarinės intervencijos nevykdymas) galėtų reikšti kitos *jus cogens* (t. y. genocido draudimo) normos pažeidimą, dėl kurio galėtų būti keliamas ir valstybės atsakomybės klausimas remiantis JT *Genocido* konvencijos nuostatomis ir TTT sprendimu *Genocido* byloje.

Atsižvelgiant į tai, jog valstybės išreiškė savo *opinio juris* dėl JT Saugumo Tarybos sankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinant pareigą apsaugoti, siekiant šios disertacijos dalies tikslo, t. y. išanalizuoti nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, būtina įvertinti naujosios pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką JT Saugumo Tarybos, kaip pagrindinės institucijos, atsakingos už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo, įgaliojimų aiškinimui, kai dėl jos nuolatinių narių veto ji yra nepajėgi sankcionuoti ryžtingų kolektyvinių priemonių, tarp jų ir humanitarinės intervencijos, laiku, t. y. ar JT Saugumo Taryba siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti, galėtų turėti ne tik humanitarinės intervencijos teisę, bet ir tokios intervencijos pareigą.

⁷²⁹ Žr. šios disertacijos pirmos dalies 1.1.3. poskirsnį.

⁷³⁰ GLANVILLE, Luke. The Responsibility to Protect Beyond Borders. *Human Rights Law Review*, 2012, vol. 12, no. 1, p. 1 - 32, p. 18.

3.3. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaka JT Saugumo Tarybos įgaliojimams

JT Saugumo Tarybos atsakomybė dėl humanitarinės krizės buvo konstatuota Ruandos ir Srebrenicos genocidų atvejais. 1999 m. Nepriklausomo tyrimo dėl JT veiksmų per 1994 m. genocidą Ruandoje ataskaitoje⁷³¹ buvo pripažinta, jog JT Saugumo Tarybos sprendimas sumažinti tarptautinės taikos palaikymo operacijos Ruandoje (UNAMIR) ginkluotųjų pajėgų skaičius iki minimumo, nors egzistavo reali genocido grėsmė, yra nepateisinamas ir JT Saugumo Taryba turi prisiimti politinę atsakomybę dėl nesugebėjimo sustabdyti genocido⁷³². Ir JT Saugumo Tarybos delsimas pripažinti, jog įvykiai Ruandoje yra genocidas, turėjo lemiamos įtakos humanitarinės krizės nutraukimui⁷³³. JT Generalinis Sekretorius ataskaitoje įgyvendinant JT Generalinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 53/55 (1998)⁷³⁴ nurodė, jog visa tarptautinė bendrija, t. y. JT Saugumo Taryba ir kitos valstybės, turi pripažinti atsakomybę dėl tragiškų įvykių Srebrenicoje ir suprasti, jog politinė valstybių valia privalo užtikrinti, jog kolektyvinės taikos ir saugumo atkūrimo bei užtikrinimo priemonės (šiuo atveju – taikos palaikymo operacija) leistų pasiekti rezultatus, kurių realiai yra tikimasi⁷³⁵.

Nepaisant šių išvadų, reikia pripažinti, jog siekiant konstatuoti tarptautinę atsakomybę pagal tarptautinę teisę, būtina nustatyti tam tikrų tarptautinių įsipareigojimų pažeidimų faktą. Remiantis JT Chartijos nuostatomis, JT Saugumo Taryba neturi pareigos sankcionuoti humanitarinės intervencijos, todėl abejotina, ar šios institucijos neveikimo humanitarinės krizės atveju, ji galėtų būti laikoma atsakinga pagal tarptautinę teisę. Bet valstybės, pripažindamos ryžtingų kolektyvinių tarptautinės bendrijos veiksmų

⁷³¹ Nepriklausomos tyrimo komisijos išvada dėl JT veiksmų per 1994 m. genocidą Ruandoje [interaktyvus]. Nr. S/1999/1257 [žiūrėta 2012 m. gegužės 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/News/dh/latest/rwanda.htm>>.

⁷³² *Ibid.*, p. 37 - 38.

⁷³³ *Ibid.*

⁷³⁴ JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Srebrenicos griūtis“ [interaktyvus]. Nr. A/54/549, 1999 [žiūrėta 2012 m. gegužės 21 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org/refworld/country,,UNGA,,BIH,,3ae6afb34,0.html>>.

⁷³⁵ *Ibid.*, pastraipa 501.

būtinybę, debatų dėl pareigos apsaugoti JT Generalinėje Asamblėjoje metu akcentavo JT Saugumo Tarybos pareigą apsaugoti ir jos nuolatinių narių veto teisės įtaką efektyviam šios pareigos įgyvendinimui⁷³⁶. Atsižvelgiant į tai ir siekiant pagrindinio šios disertacijos dalies tikslo, t. y. išanalizuoti nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problemą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, būtina įvertinti:

1. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką JT Saugumo Tarybos humanitarinės intervencijos teisei, t. y. ar humanitarinės krizės atveju, JT Saugumo Taryba turi pareigą, o ne teisę sankcionuoti humanitarinę intervenciją ir dėl šios pareigos neįgyvendinimo galėtų būti keliamas šios institucijos tarptautinės atsakomybės klausimas.

2. Pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių veto teisės įgyvendinimui humanitarinės krizės atveju.

3.3.1. JT Saugumo Tarybos humanitarinės intervencijos pareiga

Atsakomybė dėl tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimo ginkluotos jėgos panaudojimu, t. y. humanitarinės intervencijos vykdymo, buvo suteikta vieninteliam subjektui – JT Saugumo Tarybai ir šios institucijos kaip institucijos, turinčios teisę nuspręsti dėl pareigos apsaugoti įgyvendinimo ginkluotos jėgos panaudojimu, įgaliojimus patvirtino JT valstybės narės 2005 m. Baigiamajame dokumente. Šioje vietoje reikia atkreipti dėmesį į tai, jog šių dokumentų punktai, skirti pareigos apsaugoti koncepcijai, atspindi valstybių nenorą pripažinti⁷³⁷, jog JT Saugumo Taryba ir jos nuolatinės narės turėtų pareigą, o ne teisę sankcionuoti humanitarinę intervenciją humanitarinės krizės atveju, nes buvo akcentuota, jog JT Saugumo Taryba kiekvienu atskiru atveju sprendžia dėl kolektyvinių priemonių taikymo atsižvelgdama į konkrečios humanitarinės krizės situaciją.

⁷³⁶ Lichtenšteinas (JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.97 protokolas, p. 22), Kosta Rika (JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.97 protokolas, p. 24), Naujoji Zelandija (JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.97 protokolas, p. 25), Šveicarija (JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.98 protokolas, p. 5), Norvegija (JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.99 protokolas, p. 7) ir kt.

⁷³⁷ GLANVILLE, išnaša 730, p. 21.

JT Saugumo Tarybos atsakomybė dėl jos turimos humanitarinės intervencijos teisės neįgyvendinimo gali būti vertinama remiantis JT Tarptautinės teisės komisijos parengtu Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektu⁷³⁸. Remiantis šio projekto 4 str., tarptautinės organizacijos institucijos neveikimas gali būti tarptautinės organizacijos atsakomybės pagrindas, jei jis pažeidžia šios tarptautinės organizacijos tarptautinius įsipareigojimus.

Preziumuojant, jog genocido draudimas kaip *jus cogens* nustato tokią pačią kitų tarptautinės teisės subjektų nei valstybės pareigą užkirsti kelią genocidui kaip ir JT *Genocido* konvencija; ir JT turėtų galimybių užkirsti kelią šiam nusikaltimui, šios organizacijos, o tiksliau – JT Saugumo Tarybos, neveikimas, galėtų reikšti tarptautinių įsipareigojimų, t. y. *jus cogens* normos dėl genocido draudimo, pažeidimą.

Nepaisant šių teorinių pasvarstymų, abejones dėl tarptautinės organizacijos atsakomybės jos neveikimo atveju, nulemia tai, jog tarptautinės organizacijos neveikimas gali būti susijęs su procedūriniais jos institucijų veikimo ypatumais, numatytais šios organizacijos steigiamuosiuose dokumentuose, pavyzdžiui, JT Chartijoje. Retorinis Tarptautinio Valiuto Fondo atstovo klausimas svarstant atskirus straipsnius dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės JT Tarptautinės teisės komisijoje, t. y. ar tarptautinė organizacija gali būti laikoma atsakinga dėl neveikimo, jei jis yra nulemtas organizacijos valstybių narių pasinaudojimo jiems suteiktomis teisėmis⁷³⁹, patvirtina abejones dėl JT Saugumo Tarybos ir kartu JT atsakomybės dėl neveikimo galimybės, kai šios institucijos nuolatiniai nariai įgyvendina jiems JT Chartijoje suteiktą veto teisę.

Remiantis G. Gaja, kuris buvo specialusis pranešėjas JT Tarptautinės teisės komisijoje dėl tarptautinių organizacijos atsakomybės, pripažinus, jog

⁷³⁸ JT Tarptautinės teisės komisijos Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas ir jo komentaras. *Yearbook of the International Law Commission*, 2011, vol. II.

⁷³⁹ Valstybių komentarai ir pastebėjimai, gauti dėl JT Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projekto dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės [interaktyvus]. Nr. A/CN.4/545, 2004 [žiūrėta 2012 m. gegužės 12 d.] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_545.pdf>, skyrius II.D>.

bendrieji tarptautinės teisės principai ir *jus cogens* normos nustato kitų subjektų pareigą užkirsti kelią genocidui tokia apimtimi, kokia ji yra nustatyta valstybėms JT Genocido konvencijoje, ir JT turėjo galimybių užkirsti kelią genocidui, JT neveikimas tokiu atveju būtų laikomas šios tarptautinės organizacijos tarptautinių įsipareigojimų pažeidimu ir politizuotas sprendimų priėmimo procesas šioje institucijoje neturėtų tam jokios įtakos⁷⁴⁰. Bet šios išvados, remiantis J. Alvarez nuomone, nepatvirtina valstybių ir pačių tarptautinių organizacijų praktika⁷⁴¹.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog JT Genocido konvencijos⁷⁴² 8 str. nustato, kad kiekviena susitariančioji šalis gali kreiptis į JT institucijas ir reikalauti, kad jos pagal JT Chartiją imtųsi, jų nuomone, būtinų priemonių bei užkirstų kelią genocidui. Galima būtų teigti, kad esant valstybės, JT Genocido konvencijos dalyvės, prašymui, JT yra nustatyta pareiga imtis atitinkamų veiksmų siekiant užkirsti kelią genocidui, tarp jų ir humanitarinės intervencijos sankcionavimo, o šis straipsnis galėtų būti JT Saugumo Tarybos tarptautinės atsakomybės pagrindas. Vis dėlto, valstybių praktika nuo 1948 m., W. Schabas nuomone, įrodo, jog šia nuostata valstybės siekė patvirtinti JT humanitarinės intervencijos teisę, bet ne pareigą⁷⁴³. Ir tokią valstybių poziciją patvirtina jų *opinio juris* dėl tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimo ginkluotos jėgos panaudojimu: JT Saugumo Taryba gali priimti sprendimus dėl kolektyvinių priemonių taikymo tik atsižvelgdama į konkrečios humanitarinės krizės aplinkybes ir neturi pareigos sankcionuoti humanitarinės intervencijos kiekvienos humanitarinės krizės atveju.

Vadinasi, nors tarptautinėje bendrijoje buvo pripažinta JT Saugumo Tarybos politinė atsakomybė dėl Ruandos ir Srebrenicos humanitarinių

⁷⁴⁰ 2005 m. JT specialiojo pranešėjo trečioji ataskaita dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės Nr. A/CN.4/553, pastraipa 10.

⁷⁴¹ ALVAREZ, Jose. *International Organizations: Accountability or Responsibility?* [interaktyvus]. Council of International Law, 35th Annual Conference on Responsibility of Individuals, States and Organizations, 2006 m. spalio 27 d. [žiūrėta 2012 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/aboutasil/documents/CCILspeech061102.pdf>>, p. 7.

⁷⁴² Žr. išnašą 11.

⁷⁴³ SCHABAS, William A. *Genocide in International Law: The Crime of Crimes*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 495.

krizių⁷⁴⁴, šis pripažinimas neturėjo didesnės įtakos JT reformai, kuri šiai dienai JT Saugumo Tarybos veiklos srityje vis dar yra neįgyvendinta. Dėl šios priežasties tikėtis, jog JT Saugumo Tarybos atsakomybės dėl humanitarinės krizės idėja bus patvirtinta valstybių praktikoje vargu ar įmanoma. Tam turi įtakos ir nuolatinės JT Saugumo Tarybos narės, kurios nėra linkusios atsisakyti joms suteiktų veto teisių⁷⁴⁵, nepaisant to, jog šie procedūriniai JT Saugumo Tarybos veiklos ypatumai turi lemiamos įtakos efektyviam humanitarinių krizių nutraukimui.

Galima teigti, jog valstybės 2005 m. Baigiamajame dokumente išreiškė pasirengimą imtis ryžtingų kolektyvinių veiksmų laiku pagal JT Chartijos VII skyrių, kurį įgyvendinti praktikoje, remiantis valstybių praktika, yra sunkiai įmanoma. Ir nors JT Saugumo Tarybos politinė atsakomybė buvo konstatuota Ruandos bei Srebrenicos genocidų atvejais, tai neturėjo įtakos jos, kaip pagrindinės institucijos, atsakingos už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą, įgaliojimų aiškinimui. Šią išvadą patvirtina ir valstybių *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti, nes valstybės, turėdamos galimybę pritarti Intervencijos komisijos pasiūlytomis alternatyvoms dėl humanitarinės intervencijos sankcionavimo svarstymo, kai JT Saugumo Taryba dėl jos nuolatinių narių veto teisės įgyvendinimo yra nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės, pritarė tik JT Saugumo Tarybos jau turėtai humanitarinės intervencijos teisei, kuria nebuvo pasinaudota tiek genocido Ruandoje, tiek ir genocido Srebrenicoje atvejais.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog naujoji pareigos apsaugoti koncepcija nepakeitė JT Saugumo Tarybos humanitarinės intervencijos teisės į tokios intervencijos pareigą ir JT Saugumo Taryba neturi pareigos sankcionuoti humanitarinės intervencijos įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti, kai valstybė akivaizdžiai neįgyvendina savo pareigos

⁷⁴⁴ 1999 m. Nepriklausomo tyrimo dėl JT veiksmų per 1994 m. genocidą Ruandoje ataskaita, išnaša 731.

⁷⁴⁵ JK pripažino JT atsakomybę dėl genocido Ruandoje ir Srebrenicoje, bet kartu pritarė tik JT ST humanitarinės intervencijos teisei (Šaltinis: JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.97 protokolas, p. 7), taip pat Prancūzija (Šaltinis: JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.97 protokolas, p. 9-10), Vokietija (Šaltinis: JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.99 protokolas, p. 7).

apsaugoti. Dėl šios priežasties, kaip teigia J. Alvarez, JT Saugumo Tarybos atsakomybės dėl neveikimo humanitarinių krizių atvejais idėja, remiantis pareigos apsaugoti koncepcija, yra neapgalvota ir mažai tikėtina, jog bus įgyvendinta valstybių praktikoje⁷⁴⁶. Tačiau išeities taškas galėtų būti pripažinus, jog JT Saugumo Tarybos nuolatinės narės turi pareigą susilaikyti nuo pasinaudojimo veto teise siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti, nes JT Saugumo Tarybos neveikimas, dėl kurio galėtų būti keliamas JT Saugumo Tarybos atsakomybės klausimas, yra tiesiogiai susijęs su JT Chartijoje numatyta JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių veto teise.

3.3.2. JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių pareiga apsaugoti

JT Generalinės Asamblėjos prezidentas, svarstydamas apie kliūtis, kurios iškyla tarptautinei bendrijai siekiant įgyvendinti jos pareigą apsaugoti, nurodė, jog veto teisė ir JT Saugumo Tarybos reformos stoka, o ne pareigos apsaugoti kaip privalomos tarptautinės teisės normos nebuvimas yra pagrindinės priežastys, užkertančios kelią efektyviam tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimui, kai valstybės neįgyvendina savo pareigos apsaugoti gyventojus nuo tarptautinių nusikaltimų ir etninio valymo, vykstančių jų teritorijoje⁷⁴⁷. Dėl šios priežasties būtina išanalizuoti JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių veto teisės įgyvendinimo ypatumus ir pareigos apsaugoti įtaką nuolatinių narių atsakomybei dėl tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimo ginkluotos jėgos panaudojimu.

1969 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 26 str. nustato, kad kiekviena įsigaliojusi sutartis jos šalims yra privaloma, ir šalys privalo sąžiningai ją vykdyti. JT Chartijos 2 str. 2 d. patvirtina sąžiningo įsipareigojimų vykdymo principą: visos narės tam, kad visoms būtų užtikrintos teisės ir dėl narystės JT nauda, sąžiningai vykdo pagal Chartiją jų prisiimtus

⁷⁴⁶ ALVAREZ, J. The Schizophrenias of R2P. In *Human Rights, Intervention and the Use of Force*. Edited by P. Alston and E. Macdonald. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 375 - 384, p. 382.

⁷⁴⁷ *Concept Note on the Responsibility to Protect Populations from Genocide, War Crimes, Ethnic Cleansing and Crimes against Humanity* [interaktyvus]. Office of the President of the General Assembly, 2009 m. liepos 17 d. [žiūrėta 2012 m. gegužės 23 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/ga/president/63/interactive/protect/conceptnote.pdf>>, p. 3.

įsipareigojimus. Sąžiningo įsipareigojimų vykdymo principas yra tarptautinės teisės bendrasis principas⁷⁴⁸, kildinamas iš piktnaudžiavimo suteiktomis teisėmis teorijos⁷⁴⁹.

D. D. Caron, analizuodamas JT Saugumo Tarybos laikymąsi sąžiningo įsipareigojimų vykdymo principo, teigia, jog viena iš pagrindinių kliūčių šio principo įgyvendinimui šioje institucijoje yra JT Saugumo Tarybos nariams suteikta veto teisė⁷⁵⁰. Šią išvadą patvirtino Kosovo ataskaita, kurioje buvo konstatuota, jog dabartinė JT sistema, kai nuolatinės JT Saugumo Tarybos narės veto teisės įgyvendinimas gali „paralyžiuoti“ JT veiksmus siekiant atkurti tarptautinę taiką ir saugumą turi būti protingai sureguliuota siekiant efektyvaus humanitarinių krizių sprendimo⁷⁵¹.

Gerai suvokdami šią problemą, „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos rengėjai nurodė, jog kai kolektyvinės tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemonės yra būtinos siekiant nutraukti arba išvengti humanitarinės krizės bei situacija nėra susijusi su vienos iš nuolatinių JT Saugumo Tarybos narių esminiais interesais, ši valstybė neturėtų naudotis veto teise, jei priešingu atveju ši rezoliucija galėtų būti laikoma daugumos priimta rezoliucija⁷⁵².

2004 m. JT Generalinio Sekretoriaus įsteigta JT Aukšto lygio grupė dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje savo ataskaitoje paragino nuolatinės JT Saugumo Tarybos nares pagal kiekvienos galimybes įsipareigoti susilaikyti nuo veto teisės įgyvendinimo humanitarinių krizių atvejais⁷⁵³. 2009 m. JT Generalinis Sekretorius savo ataskaitoje „Įgyvendinant pareigą apsaugoti“ pripažino išskirtinę JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių atsakomybę dėl jų turimos veto teisės ir paragino šias valstybes susilaikyti nuo veto teisės įgyvendinimo, kai valstybės akivaizdžiai neįgyvendina savo

⁷⁴⁸ BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*, 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 1990, p. 19.

⁷⁴⁹ DAVIDSSON, Elias. The Security Council's Obligations of Good Faith. *Florida Journal of International Law*, vol. XV, no. 4, p. 541 - 573, p. 542. Žr. plačiau: CHENG, Bin. *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*, London: Stevens & Sons Ltd., 1953, p. 121-136.

⁷⁵⁰ CARON, David D. The Legitimacy of the Collective Authority of the Security Council. *American Journal of International Law*, 1993, vol. 87, p. 552 - 558.

⁷⁵¹ Kosovo ataskaita, išnaša 6, p. 198.

⁷⁵² PA ataskaita, išnaša 16, pastraipa 6.21.

⁷⁵³ Ataskaita „Saugesnis pasaulis: mūsų bendra atsakomybė“, išnaša 687, pastraipa 256.

pareigos apsaugoti ir tokiu būdu pasiekti bendrą sutarimą dėl humanitarinės krizės nutraukimo⁷⁵⁴.

Atsižvelgiant į tai, jog nuolatinės JT Saugumo Tarybos narės yra nuolat raginamos susilaikyti nuo veto teisės įgyvendinimo humanitarinių krizių atvejais, reikia nustatyti, ar pasinaudojimas veto teise gali būti laikomas piktnaudžiavimu suteiktomis teisėmis, t. y. neteisėtu veto, ir nulemti šios valstybės tarptautinę atsakomybę, jei JT Saugumo Taryba tokiu atveju yra nepajėgi imtis kolektyvinių veiksmų ir įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti bei nutraukti humanitarinę krizę.

JT Chartijos 27 str. 3 d. numato, jog JT Saugumo Tarybos sprendimai ne procedūriniais klausimais priimami devynių narių balsų dauguma, įskaitant vieningai balsavusių visų nuolatinių JT Saugumo Tarybos narių balsus⁷⁵⁵. Remiantis tokia formuluote, galima teigti, jog JT Saugumo Tarybos veto teisė yra ne teisė, o tiesiog faktas⁷⁵⁶. Dėl šios priežasties galima būtų teigti, jog neegzistuojant veto teisei kaip tokiai, negali būti svarstomas ir piktnaudžiavimo ja klausimas. Tokiu atveju, JT Saugumo Tarybos nuolatinės narės veto faktas negalėtų turėti įtakos ir jos tarptautinei atsakomybei, kurios pagrindas šioje situacijoje galėtų būti tik tarptautinės teisės suteiktų teisių pažeidimas.

Nepaisant šių pasvarstymų, reikia pripažinti, jog JT Saugumo Tarybos nuolatinės narės veto turi įtakos tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimui, nes tokiu atveju rezoliucija dėl kolektyvinių tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo priemonių taikymo negali būti priimta. Be to, kaip jau minėta šios disertacijos dalies 1.3.4. poskirsnys, kitos JT institucijos (pavyzdžiui, JT Generalinė Asamblėja) neturi įgaliojimų sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimo, todėl JT Saugumo Tarybos nuolatinės narės veto turi lemiamos įtakos humanitarinės intervencijos sankcionavimui ir jos teisėtumui šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

⁷⁵⁴ JT GS ataskaita „Įgyvendinant pareigą apsaugoti“, išnaša 172, pastraipa 61.

⁷⁵⁵ Nuolatinių Saugumo Tarybos narių susilaikymas balsuojant neturi įtakos Saugumo Tarybos rezoliucijos priėmimui, jei jos projektui pritaria devyneri nariai.

⁷⁵⁶ PETERS, Anne. The Security Council's Responsibility to Protect. *International Organizations Law Review*, 2011, vol. 8, p. 27.

Atsižvelgiant į tai, reikia pripažinti, jog JT Saugumo Tarybos nuolatinės narės turi veto teisę, kurios įgyvendinimas turi teisinių pasekmių visai tarptautinei bendrijai. Ir šią išvadą patvirtina JT atsakomybės pripažinimas genocido Ruandoje ir Srebrenicoje atvejais. Dėl šios priežasties gali būti svarstoma ir JT Saugumo Tarybos nuolatinė narių piktnaudžiavimo joms suteikta veto teise galimybė.

Siekiant nustatyti piktnaudžiavimą suteikta teise ir svarstyti atsakomybės klausimą, būtina atskirti suteiktą teisę nuo jos įgyvendinimo sąlygų⁷⁵⁷. Tai reiškia, jog JT Saugumo Tarybos nuolatinė narė, įgyvendindama savo veto teisę, nepažeidžia savo tarptautinių įsipareigojimų kaip tokių, bet tam tikrais atvejais gali trukdyti kitiems tarptautinės teisės subjektams įgyvendinti jiems suteiktas teises, nes JT Saugumo Tarybos rezoliucija gali būti tiesioginė ir vienintelė to prielaida.

JT Chartijos 24 str. 1 d. numato, jog siekdamas užtikrinti greitą ir veiksmingą JT veiklą, jos narės patiki JT Saugumo Tarybai pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą ir susitaria, kad, vykdydama savo pareigas, susijusias su šia atsakomybe, JT Saugumo Taryba veikia jų vardu. Vadinasi, valstybės turi teisę tikėtis, jog ši institucija įgyvendins šią atsakomybę greitai, veiksmingai ir sąžiningai, nes JT Saugumo Tarybos sankcija yra būtina ir vienintelė tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimo prielaida, kai kita valstybė akivaizdžiai neįgyvendina savo pareigos apsaugoti gyventojus nuo humanitarinės krizės. Vadinasi, jei valstybė ar jų grupė siektų įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir vykdyti humanitarinę intervenciją, JT Saugumo Taryba, remiantis 2005 m. Baigiamojo dokumento 139 punktu, turėtų turėti pareigą sankcionuoti tokios teisės įgyvendinimą, nes ji vienintelė gali tai padaryti. Dar svarbiau, jog JT Saugumo Tarybos sankcija gali būti vienintelė galimybė kiekvienai valstybei įgyvendinti ir savo pareigą užkirsti kelią humanitarinei krizei kitos valstybės

⁷⁵⁷ BYERS, Michael. Abuse of Rights: An Old Principle, A New Age. *McGill Law Journal*, 2002, vol. 47, p. 389 - 431, p. 425.

teritorijoje, remiantis JT Genocido konvencija, kurioje nustatytų įpareigojimų turinį TTT išaiškino *Genocido* byloje.

Be to, jau 20 a. pirmoje pusėje TTT konsultacinėje išvadoje dėl *priėmimo į Jungtines Tautas* konstatavo, jog JT narės privalo įgyvendinti savo balsavimo teises sąžiningai ir atsižvelgdamos į JT tikslus bei principus⁷⁵⁸. Vadinasi, Saugumo Tarybos nuolatinės narės turėtų turėti pareigą nepiktnaudžiauti joms JT Chartijos suteikta veto teise ir naudotis ja atsižvelgdamos į JT tikslus, iš kurių vienas svarbiausių yra žmogaus teisių apsauga.

Nepaisant to, pačių valstybių praktika įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti leidžia teigti, jog valstybės „toleruoja“ JT Saugumo Tarybos nuolatinė narių piktnaudžiavimą veto teise dėl to, jog tik šios valstybės dažniausiai turi resursų ir realių galimybių nutraukti pasaulyje vykstančią humanitarinę krizę per trumpą laiką. Pareiga užkirsti kelią humanitarinei krizei, remiantis TTT sprendimu *Genocido* byloje, yra susijusi su realiomis galimybėmis tai padaryti. Tai reiškia, kad jei nuolatinės JT Saugumo Tarybos narės turėtų pareigą nepiktnaudžiauti ir sankcionuoti humanitarinę intervenciją kiekvienos humanitarinės krizės atveju, gali atsitikti taip, jog jos neturėtų realių galimybių užtikrinti šių intervencijų realią sėkmę.

Apibendrinant, galima teigti, jog:

1. Teoriškai pareigos nepiktnaudžiauti suteiktomis veto teisėmis nustatytas ribojimas yra prasmingas, nes JT Saugumo Tarybos nuolatinės narės turėtų turėti pareigą nesinaudoti savo veto teise siekiant įgyvendinti JT tikslus ir prisidėti prie tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimo.

2. Tačiau valstybių praktikoje, šio ribojimo nėra ir šią išvadą patvirtina Kinijos ir Rusijos veto teisės įgyvendinimas dėl kolektyvinių priemonių taikymo Sirijos atžvilgiu net tris kartus.

3. Vadinasi, pareigos nepiktnaudžiauti suteiktomis veto teisėmis potencialus ribojimas pagal pareigos apsaugoti koncepciją gali būti laikomas

⁷⁵⁸ TTT 1948 m. gegužės 28 d. konsultacinė išvada dėl priėmimo į Jungtines Tautas. ICJ Reports, 1948, p. 57, pastraipa 25.

lex ferenda, kuris jei ir būtų, tai vargu ar nulemtų efektyvesnę humanitarinių krizių nutraukimą, nes valstybių lėšos, susirūpinimas dėl regione vykstančių humanitarinių krizių ir poreikiai kiekviename pasaulio regione skiriasi.

Dėl šių priežasčių ne JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių veto teisės atsisakymas, o efektyvesnio globalaus ir regioninio bendradarbiavimo skatinimas galėtų būti pagrindinė sėkmingo tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimo prielaida⁷⁵⁹.

3.4. Regioninių organizacijų pareiga apsaugoti

Pareigos apsaugoti idėjos pripažinimas ir jos vieningas taikymas yra du skirtingi dalykai⁷⁶⁰, o pastarasis, JT Generalinės Asamblėjos pirmininko nuomone, yra pagrindinis tarptautinei bendrijai iškilęs iššūkis, susijęs su tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimu⁷⁶¹. Siekiant pakeisti susidariusią situaciją, JT Generalinio Sekretoriaus nuomone, pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas bendradarbiavimui su regioninėmis organizacijomis⁷⁶². Šio bendradarbiavimo svarbą pripažįsta ir valstybės⁷⁶³, todėl siekiant visapusiškai įvertinti pareigos apsaugoti įtaką valstybių praktikai, reikia išanalizuoti JT Saugumo Tarybos bendradarbiavimo su regioninėmis organizacijomis siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti sąlygas ir regioninių organizacijų galimybes sankcionuoti humanitarinę intervenciją, jei JT Saugumo Taryba būtų nepajėgi įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti.

⁷⁵⁹ JT GS ataskaita „Įgyvendinant pareigą apsaugoti“, išnaša 172, pastraipos 4 ir 7.

⁷⁶⁰ *Ibid.*, pastraipa 44.

⁷⁶¹ *For Those Facing Mass Rape and Violence, The Slow Pace of Global Deliberations Offer No Relief*, išnaša 726.

⁷⁶² JT GS ataskaita „Regioninių ir subregioninių susitarimų vaidmuo įgyvendinant pareigą apsaugoti“, išnaša 722.

⁷⁶³ Prancūzija (JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.97 protokolas, p. 9), Australija (JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.97 protokolas, p. 9), Šveicarija, JAV, Nyderlandų Karalystė, Lichtenšteinas, Italija, Belgija. Šaltinis: *For Those Facing Mass Rape and Violence, The Slow Pace of Global Deliberations Offer No Relief*, išnaša 726.

3.4.1. JT Saugumo Taryba ir regioninės organizacijos

JT Saugumo Tarybos ir regioninių organizacijų bendradarbiavimas vyksta įvairiomis formomis pradedant konsultacijomis ir baigiant formaliu bendradarbiavimu, pavyzdžiui, jungtinių taikos palaikymo operacijų metu, remiantis JT Saugumo Tarybos rezoliucija⁷⁶⁴ arba naudojantis JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija regioninėms organizacijoms suteiktu stebėtojo statusu⁷⁶⁵. Tarptautinės teisės doktrinoje daugiausiai dėmesio skiriama JT ir regioninių organizacijų bendradarbiavimui tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo srityje⁷⁶⁶.

JT Chartijos VIII skyriaus 52 str. 1 d. nustato, jog jokia JT Chartijos nuostata neužkerta kelio sudaryti regioninių susitarimų ar steigti institucijų tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo klausimams spręsti regionų mastu, jei tik tokie susitarimai ar institucijos bei jų veikla suderinami su Jungtinių Tautų tikslais ir principais. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog remiantis JT Chartijos 33 str. 1 d. regioninėms organizacijoms suteikiamas ypatingas vaidmuo taikant taikaus ginčų sprendimo priemones, t. y. šalys bet kurį ginčą, kuriam užtrukus gali kilti grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui, pirmiausia turi stengtis išspręsti derybomis, tyrimu, tarpininkavimu, sutaikinimu, arbitražu, teismo sprendimu ir kreipdamosi į regionines institucijas. JT Chartijos 52 str. 2 d. numato, jog Jungtinių Tautų narės turi dėti visas pastangas, kad vietinio pobūdžio konfliktai, prieš perduodant juos spręsti JT

⁷⁶⁴ Pavyzdžiui, NATO ir ES Kosove bei Bosnijoje ir Hercegovinoje, AS Darfūre ir Somalyje, NATO Afganistane.

⁷⁶⁵ Amerikos valstybių organizacijai stebėtojo statusas JT GA buvo suteiktas 1948 m. GA rezoliucija Nr. 253 (III), Arabų lygai – 1950 m. GA rezoliucija Nr. 477 (V), Europos Sąjungai – 1974 m. GA rezoliucija Nr. 3208 (XXIX), Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijai – 1993 m. GA rezoliucija Nr. 48/5 ir pan.

⁷⁶⁶ SCHREUER, Christoph. Regionalism v. Universalism. *European Journal of International Law*, 1995, vol. 6, p. 477 - 499. The UN and Regional Organizations. *German Review of the United Nations*, 2008, vol. 56, no. 4. MACFARLANE, Neil, WEISS, Thomas G. The United Nations, Regional Organizations and Human Security: Building Theory in Central America. *Third World Quarterly*, 1994, vol. 15, no. 2, p. 277 - 295. *Perspectives of the UN & Regional Organizations on Preventive and Quiet Diplomacy, Dialogue Facilitation and Mediation. Common Challenges and Good Practices* [interaktyvus]. ESBO, 2011 [žiūrėta 2012 m. gegužės 12 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/cpc/76015>>. ARTINANO, Mauricio. *Peace Operations Partnerships: The UN Security Council and (Sub-)Regional Organizations* [interaktyvus]. Center for International Peace Operations [žiūrėta 2012 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <http://www.cic.nyu.edu/peacekeeping/docs/zif_peace_artinano.pdf>.

Saugumo Tarybai, būtų taikiai išsprendžiami remiantis regioniniais susitarimais arba per regionines institucijas. Nepaisant to, jog šios normos neturi įtakos JT Saugumo Tarybos, kaip pagrindinės institucijos atsakingos už tarptautinės taikos ir palaikymą, įgaliojimų, susijusių su taikiu ginču sprendimu⁷⁶⁷, regioninėms organizacijoms yra suteikiama pirmenybė siekiant sureguliuoti konfliktą taikiomis priemonėmis.

Tačiau, kai iškyla ginkluotos jėgos panaudojimo svarstymo būtinybė, regioninių organizacijų vaidmuo yra ribotas, nes JT Chartijos 53 str. 1 d. nustato, jog jokių prievartos veiksnių negali būti imamasi pagal regioninius susitarimus arba per regionines institucijas, jei tam nepritarė JT Saugumo Taryba. Vadinasi, regioninių taikos ir saugumo palaikymo organizacijų⁷⁶⁸ veikla turi būti suderinama su ginkluotos jėgos nenaudojimo principo reikalavimais, nustatytais JT Chartijoje. Be to, pagal JT Chartijos 54 str. JT Saugumo Taryba turi būti informuota apie visus veiksmus, kurių imtasi ar ketinama imtis pagal regioninius susitarimus arba regioninėse institucijose tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti. Atsižvelgiant į tai, jog šios disertacijos objektas yra humanitarinės intervencijos koncepcija, šiame disertacijos skyriuje regioninių organizacijų prievartos priemonė reiškia tik humanitarinės intervencijos vykdymą.

Manoma, jog JT Saugumo Tarybos JT Chartijoje numatyta regioninių organizacijų priežiūra turėjo užtikrinti taikomų prievartos priemonių objektyvumą⁷⁶⁹. Vadinasi, pagal JT Chartijos 53 str. regioninės organizacijos yra JT Saugumo Tarybos pagrindinę atsakomybę dėl tarptautinės taikos ir saugumo papildančioje, bet kartu ir jai paklūstančioje pozicijoje⁷⁷⁰, nes jos gali

⁷⁶⁷ JT Chartijos 52 str. 4 d.

⁷⁶⁸ Šioje disertacijoje regioninės organizacijos suprantamos kaip teritorijomis besiribojančių valstybių sąjunga arba kolektyvine tarptautine sutartimi paremta organizacija, kurios pirminis tikslas yra tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas JT rėmuose. Šaltinis: SCHWEITZER, Michael, HUMMER, Waldemar. Article 52. In *The Charter of the United Nations: A Commentary*. 2nd edition. Edited by Bruno Simma. New York: Oxford University Press, p. 679 - 722, p. 699.

⁷⁶⁹ SCHREUER, išnaša 766, p. 490.

⁷⁷⁰ VILLANI, Ugo. The Security Council's Authorization of Enforcement Action by Regional Organisation. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. Edited by J. A. Fowein and R. Wolfrum, vol. 6. The Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 535 - 557, 536; ALLAIN, Jean. The True Challenge to the United Nations System of the Use of Force: The Failures of Kosovo and Iraq and the Mergence of the African Union. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 2004, vol. 8, p. 237-

intis prievartos veiksmų tik, jei jų pagalba pasinaudoja JT Saugumo Taryba⁷⁷¹ arba jų prievartos veiksmų vykdymui gaunama JT Saugumo Tarybos sankcija. Tai reiškia, jog visais atvejais sprendimus dėl JT ir regioninių organizacijų bendradarbiavimo formos priima JT Saugumo Taryba atsižvelgdama į konkretaus konflikto politinę dinamiką⁷⁷².

Toks JT Saugumo Tarybos ir regioninių organizacijų bendradarbiavimo modelis atsispindi ir valstybių praktikoje. Nors NATO, kaip regioninė kolektyvinio saugumo organizacija, nebuvo aiškiai minima JT Saugumo Tarybos rezoliucijose⁷⁷³, susijusiose su intervencija Bosnijoje ir Hercegovinoje, būtent ši regioninė organizacija užtikrino neskraidymo ir saugumo zonų priežiūrą bei saugumą. Afrikos Vienybės Organizacija (dabartinės AS pirmtakė) prisidėjo prie JT Saugumo Tarybos sankcionuotos humanitarinės intervencijos į Somalį įgyvendinimo 1992 m., o jungtinės JT Saugumo Tarybos sankcionuotos JT ir AS taikos palaikymo operacijos Somalyje (AMISOM) bei Darfūre (UNAMID) laikomos JT ir regioninės organizacijos sėkmingo bendradarbiavimo tarptautinės taikos bei saugumo užtikrinimo srityje nepaisant šiam bendradarbiavimui iškylančių iššūkių, pavyzdžiui, finansinė ir logistinė pagalba jungtinei taikos palaikymo operacijai⁷⁷⁴ ir jungtinės taikos palaikymo operacijos kontrolė bei strateginis valdymas siekiant įgyvendinti JT Saugumo Tarybos suteiktą mandatą⁷⁷⁵.

289; p. 250; HARRELL, Peter. Modern Day “Guarantee Clauses” and the Legal Authority of Multinational Organizations to Authorize the Use of Military Force. *Yale Journal of International Law*, 2008, vol. 33, p. 417 - 446, p. 421. OERTEL, Janka. *The United Nations and NATO* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. gegužės 13 d.] Prieiga per internetą: <http://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Janka_Oertel_Paper_ACUNS_Conference.pdf>, p. 2.

⁷⁷¹ Pavyzdžiui, AS akcentuoja, jog vykdant taikos palaikymo operacijas, kurios yra sankcionuotos JT Saugumo Taryboje, AS veikia JT Saugumo Tarybos vardu, todėl jos turi būti JT finansuojamos. Šaltinis: JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Parama Afrikos Sąjungos taikos palaikymo operacijoms, kurias buvo sankcionavo JT Saugumo Taryba“, Nr. A/65/510, pastraipa 43.

⁷⁷² JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita dėl JT-AS bendradarbiavimo tarptautinės taikos ir saugumo palaikyme, išnaša 548, pastraipa 4.

⁷⁷³ JT ST rezoliucija Nr. 816 (1993), Nr. 836 (1993), Nr. 844 (1993), Nr. 958 (1994) ir Nr. 908 (1994) dėl Bosnijos ir Hercegovinos.

⁷⁷⁴ JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Parama Afrikos Sąjungos taikos palaikymo operacijoms, kurias sankcionavo JT Saugumo Taryba“, išnaša 771, pastraipos 42 - 45.

⁷⁷⁵ Sudano atveju, JT Saugumo Tarybos ir AS Taikos ir Saugumo Tarybos situacijos vertinimai skirdavosi, todėl buvo pateikiami skirtingi strateginio tarptautinės taikos palaikymo operacijos valdymo planai siekiant įgyvendinti šiai operacijai suteiktą mandatą. Šaltinis: JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita dėl JT-AS bendradarbiavimo tarptautinės taikos ir saugumo palaikyme, išnaša 548, pastraipa 40.

Toks regioninių organizacijų bei JT santykis atsispindi ir JT Deklaracijoje dėl bendradarbiavimo tarp Jungtinių Tautų ir regioninių organizacijų palaikant tarptautinę taiką ir saugumą skatinimo⁷⁷⁶. Deklaracija pabrėžia JT Saugumo Tarybos pagrindinę atsakomybę pagal JT Chartijos 24 str. ir akcentuoja, jog regioninių organizacijų pastangos palaikant tarptautinę taiką ir saugumą papildo JT veiklą⁷⁷⁷. Tokį JT ir regioninių organizacijų bendradarbiavimo modelį patvirtino ir dauguma JT Saugumo Tarybos narių debatų dėl JT ir AS bendradarbiavimo metu.⁷⁷⁸ Po šių debatų priimtoje JT Saugumo Tarybos rezoliucijoje Nr. 2033 (2012) dėl bendradarbiavimo tarp Jungtinių Tautų ir regioninių bei subregioninių organizacijų tarptautinės taikos ir saugumo palaikyme šios institucijos pagrindinė atsakomybė dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo buvo patvirtinta preambulės antroje pastraipoje. Vis dėlto, nepaisant vieningos JT nuolatinių narių nuomonės šiuo klausimu, ambasadorius R. Lamamra, AS taikos ir saugumo komisaras, pabrėžė, jog pasaulyje išskylantys sudėtingi iššūkiai tarptautinės taikos ir saugumo srityje reikalauja prie tarptautinės bendrijos realiųjų pritaikyto JT Chartijos VIII skyriaus aiškinimo bei AS ir JT inovatyvaus bendradarbiavimo⁷⁷⁹.

Šio inovatyvaus bendradarbiavimo pagrindu galėtų būti pareigos apsaugoti koncepcija, kuri gali turėti įtakos JT Saugumo Tarybos kaip pagrindinės institucijos atsakingos už tarptautinę taiką ir įgaliojimų aiškinimui. Kaip jau buvo minėta, JT Chartijos 24 str. 1 d. numato, jog siekdamas užtikrinti greitą ir veiksmingą JT veiklą, jos narės patiki JT Saugumo Tarybai pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą ir susitaria, kad, vykdydama savo pareigas, susijusias su šia atsakomybe, JT Saugumo Taryba veikia jų vardu. Vadinasi, valstybės turi teisę tikėtis, jog JT Saugumo Taryba įgyvendins šią atsakomybę greitai, veiksmingai ir sąžiningai. Ryžtingo JT Saugumo Tarybos veikimo sąlyga yra jos kaip pagrindinės

⁷⁷⁶ JT GA rezoliucija Nr. 49/57 (1994) dėl deklaracijos dėl bendradarbiavimo tarp Jungtinių Tautų ir regioninių organizacijų palaikant tarptautinę taiką ir saugumą skatinimo.

⁷⁷⁷ *Ibid.*, p. 3.

⁷⁷⁸ JT ST 2012 m. sausio 12 d. posėdžio Nr. 6702 protokolas: JAV (p. 15), Vokietija (p. 17), Prancūzija (p. 19), Portugalija (p. 20), JK (p. 24), Rusija (p. 26).

⁷⁷⁹ *Ibid.*, p. 6.

institucijos atsakingos už tarptautinę taiką ir saugumą įgaliojimų pagrindas. Tai buvo patvirtinta ir 2005 m. Baigiamajame dokumente, kuriame valstybės pripažino pasirengimą imtis ryžtingų kolektyvinių priemonių laiku per JT Saugumo Tarybą. Vadinasi, pačios valstybės, o ne JT Chartija suteikė JT Saugumo Tarybai pagrindinę atsakomybę su sąlyga, kad ji imsis ryžtingų kolektyvinių priemonių laiku. Jei JT Saugumo Taryba dėl jos nuolatinių narių piktnaudžiavimo jiems suteikta veto teise yra nepajėgi imtis veiksmingų kolektyvinių priemonių laiku, regioninės organizacijos galėtų įgyvendinti savo papildomą atsakomybę dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo, nes tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti atsižvelgiant į valstybių *opinio juris* valstybės yra pasirengę įgyvendinti pagal JT Chartijos VII skyrių su vienintele išlyga, t. y. jog JT Saugumo Taryba imsis ryžtingų kolektyvinių priemonių laiku.

Atsižvelgiant į tai, kad pareigos apsaugoti koncepcija, būdama švelniaja teise, turi įtakos tarptautinės teisės aiškinimui, toks JT Chartijos 24 str. 1 d. aiškinimas gali būti laikomas suderinamu ir su valstybių praktika, nes regioninių organizacijų veiksmams, nors ir be išankstinės JT Saugumo Tarybos sankcijos, buvo pritarta jų vykdymo metu arba po jų sankcionuojant ginkluotos jėgos panaudojimą JT Saugumo Taryboje *ex post facto*. Vadinasi, JT Saugumo Taryba pripažįsta, jog tam tikrais atvejais regioninės organizacijos gali laikinai įgyvendinti jos pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimą.

Be to, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog JT Saugumo Taryba bet kuriuo regioninės organizacijos prievartos veiksmų vykdymo metu gali pareikalauti šiuos veiksmus nutraukti⁷⁸⁰, nes nesugebėjimas priimti sprendimų konkrečios humanitarinės krizės atveju negali pakeisti JT Saugumo Tarybos kaip pagrindinės institucijos atsakingos už tarptautinę taiką ir saugumą įgaliojimų visais humanitarinių krizių atvejais, todėl baimės, susijusios su regioninių

⁷⁸⁰ KREYKES, Bryan D. A Case for Delegation: The U.N. Security Council, Regional Conflicts and Regional Organizations. *Touro International Law Review*, 2008, vol. 11, p. 1-15, p. 8.

organizacijų piktnaudžiavimu humanitarinės intervencijos sankcionavimo teise gali būti laikomos nepagrįstomis.

Regioninių organizacijų dalyvavimas humanitarinės krizės sprendime gali turėti nemažai privalumų: išvengiama galingųjų pasaulio valstybių politinio humanitarinės krizės vertinimo, suteikiama sprendimų priėmimo galimybė tiems subjektams, kurie yra geriausiai įsigilinę į konkrečios humanitarinės krizės situaciją bei yra labiausiai suinteresuoti jos nutraukimu, didinama humanitarinės intervencijos sėkmės tikimybė, nes yra galima tikėtis, jog visuomenė labiau pasitikės regioninėmis ginkluotosiomis pajėgomis⁷⁸¹.

Vis dėlto, reikia pripažinti, jog remiantis JT Chartijos VIII skyriumi, regioninių organizacijų galimybė laikinai įgyvendinti JT Saugumo Tarybos pagrindinę atsakomybę dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo turėtų būti ribojama pačios JT Chartijos nustatytais reikalavimais:

1. Humanitarinė krizė turėtų būti pripažinta grėsme tarptautinei taikai ir saugumui. Atsižvelgiant į tai, jog JT Saugumo Taryba tokioje situacijoje turėtų būti nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės už tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti, grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui galėtų pripažinti JT Generalinės Asamblėja, nes turi įgaliojimus tai padaryti. Šis reikalavimas leistų užtikrinti, jog regioninės organizacijos atliktas humanitarinės krizės vertinimas sutampa su visos tarptautinės bendrijos nuomone ir atitinka ne vienos regioninės organizacijos, o visos tarptautinės bendrijos, t. y. JT tikslus.

2. Valstybė akivaizdžiai neįgyvendina savo pareigos apsaugoti gyventojus nuo humanitarinės krizės ir visos taikos ginčų sprendimo priemonės yra išsemtos bei buvo neefektyvios. JT Saugumo Tarybos sankcija užtikrina, jog humanitarinė intervencija yra paskutinė būtina priemonė. Dėl šios priežasties regioninės organizacijos, prieš vykdydamos JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuotą humanitarinę intervenciją, taip pat turi užtikrinti, jog ginkluotos jėgos panaudojimas yra paskutinė būtina priemonė

⁷⁸¹ REISMAN, Michael W. Sanctions and Enforcement. In *The Future of International Legal Order*. Edited by C. E. Black & R. A. Falk. Princeton: Princeton University Press, 1971, p. 273-335, p. 314.

siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir nutraukti humanitarinę krizę.

3. Regioninė organizacija turi informuoti JT Saugumo Tarybą apie visus veiksmus, kurių buvo imtasi ar ketinama imtis pagal regioninius susitarimus arba regioninėse institucijose tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti bei siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti. Tokiu būdu, JT Saugumo Taryba, būdama pagrindinė institucija atsakinga už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą, bet kuriuo regioninės organizacijos humanitarinės intervencijos metu turėtų galimybę imtis, jos manymu, būtinų veiksmų, siekiant atkurti tarptautinę taiką ir saugumą.

Remiantis NATO nesankcionuotos humanitarinės intervencijos į Kosovą analize, reikia pripažinti, jog ši intervencija atitiko visas minėtas sąlygas ir tai patvirtina jai išreikštas pritarimas JT Saugumo Taryboje *ex post facto*. Vis dėlto, šiai dienai tai yra vienintelis regioninės organizacijos vykdytos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos atvejis, kuris deja, neturėjo įtakos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės tarptautinėje paprotinėje teisėje pripažinimui. Akivaizdu, jog valstybių praktika įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti regioninių organizacijų pagalba, kai JT Saugumo Taryba bus nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą galėtų turėti didžiausios įtakos naujo papročio dėl regioninių organizacijų nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti evoliucijai.

Šioje vietoje reikia atkreipti dėmesį į tai, jog pirmąjį žingsnį link to žengė Afrikos regioninių organizacijų, ECOWAS ir Afrikos Sąjungos, valstybės narės, kurios savo pasirengimą įgyvendinti pareigą apsaugoti išreiškė priimdamos atitinkamus organizacijų steigiamųjų sutarčių pakeitimus, suteikiančius joms humanitarinės intervencijos teisę siekiant nutraukti humanitarinę krizę vienos iš valstybių narių teritorijų ar užkirsti jai kelią.

Atsižvelgiant į tai ir siekiant šio poskyrio tikslo, t. y. nustatyti pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką valstybių praktikai įgyvendinant tarptautinės

bendrijos pareigą apsaugoti, būtina išanalizuoti ECOWAS ir Afrikos Sąjungos humanitarinės intervencijos teisės turinį ir tokios teisės suderinamumą su JT Chartija ir JT Saugumo Tarybos kaip pagrindinės institucijos atsakingos už tarptautinės taikos ir saugumą įgaliojimus.

3.4.2. Afrikos regioninių organizacijų humanitarinės intervencijos teisė

Afrikos regioninės organizacijos – Afrikos Sąjunga (toliau - AS) ir Vakarų Afrikos valstybių ekonominė bendrija (toliau – ECOWAS) yra pirmosios regioninės organizacijos, kurios remiantis jų steigiamosiomis sutartimis, turi humanitarinės intervencijos teisę siekiant nutraukti valstybės narės teritorijoje vykstančią humanitarinę krizę. Teigiama, jog tokiems šių organizacijų valstybių narių sprendimams didžiausios įtakos turėjo Afrikos regione vykstančių humanitarinių ir politinių krizių skaičius⁷⁸² bei pareigos apsaugoti idėja šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje⁷⁸³.

Afrikos Sąjunga yra regioninė organizacija, kurios valstybės narės yra 54⁷⁸⁴ Afrikos regiono valstybės. Ji buvo įsteigta vietoj savo pirmtakės Afrikos vienybės organizacijos (angl. *Organisation of African Unity*), kurią valstybės kaltino neveiklumu bei nesirūpinimu Afrikos regiono klausimais ypač humanitarinių krizių atvejais⁷⁸⁵. Galbūt dėl šios priežasties Afrikos Sąjungos

⁷⁸² Beveik du trečdaliai diskusijų, vykstančių JT Saugumo Taryboje yra susijusios su Afrika, o apie 80% visų JT taikdaryų yra dislokuoti Afrikos regione. Šaltinis: Prancūzijos atstovo nuomonė dėl JT ir AS bendradarbiavimo. JT ST 2012 m. sausio 12 d. posėdžio Nr. 6702 protokolai, p. 18.

⁷⁸³ HOFFMANN, Julia, NOLLKAEMPER, Andre. *Responsibility to Protect. From Principle to Action*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012. STEMMENT, Andre. From Rights to Responsibilities. *The International Community's Responsibility to Protect Vulnerable Populations. African Security Review*, 2003, vol. 12, no. 4, p. 117 - 124.

⁷⁸⁴ *African Union Members' Profiles* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 8 d.] Prieiga per internetą: <http://www.au.int/en/member_states/countryprofiles>.

⁷⁸⁵ KIOKO, Ben. The Right of Intervention Under the African Union's Constitutive Act: From Non-Interference to Non-Intervention. *International Review of the Red Cross*, 2003, vol. 85, p. 807 - 825, p. 812. Intervencijos teisė, numatyta Afrikos Sąjungos steigiamajame akte atspindėjo susirūpinimą dėl Afrikos vienybės organizacijos nesėkmių stabdant masinius žmogaus teisių pažeidimus: pavyzdžiui, I. Amin represyvaus režimo toleravimas Ugandoje, neveiklumas Ruandos genocido atveju. Taip pat buvo akcentuojama Afrikos vienybės organizacijos nesikišimas į Čade vykusį pilietinį karą 1981 - 1982 m., Liberiją ir Siera Leonę. Šaltinis: MINDZIE, Mireille Affa'a. Intervention and Protection in African Crisis Situations: Evolution and Ethical Challenges. *Criminal Justice Ethics*, 2010, vol. 29, no. 2, p. 174 - 193, p. 176.

steigiamojo akto⁷⁸⁶, kuris nustato šios regioninės organizacijos pagrindinius veiklos principus ir pagrindinių institucijų įgaliojimus, 4 str. tarp organizacijos veiklos principų įvardina ir humanitarinės intervencijos teisę. Steigiamojo akto 4 str. (h) dalis nurodo, jog Afrikos Sąjunga, remiantis Asamblėjos sprendimu ir egzistuojant „rimtoms sąlygoms“, t. y. genocidui, karo nusikaltimams ar nusikaltimams žmoniškumui, turi intervencijos į valstybę narę teisę. Iki šiol neįsigaliojęs⁷⁸⁷ Protokolas dėl steigiamojo akto pakeitimų⁷⁸⁸ dar labiau praplėtė Afrikos Sąjungos humanitarinės intervencijos teisę, nustatydamas, jog humanitarinė intervencija galima ne tik genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų atvejais, bet ir egzistuojant rimtai grėsmei valstybės teisėtai santvarkai arba iškilus viešosios tvarkos ir saugumo užtikrinimo būtinybei bei rekomendavus AS Taikos ir Saugumo Tarybai⁷⁸⁹.

Atsižvelgiant į tai, AS steigiamasis aktas gali būti laikoma pirmąja tarptautine sutartimi⁷⁹⁰, kuria valstybės suteikė regioninei organizacijai humanitarinės intervencijos teisę į viena kitos teritoriją. Tokiu būdu AS valstybės narės sukūrė institucinį mechanizmą siekiant įgyvendinti jų pareigą užkirsti kelią humanitarinei krizei, nes galima pagrįstai manyti, jog regioninė organizacija gali turėti ir privalo turėti efektyvių politinių svertų bei kitų galimybių paveikti asmenis, atsakingus už jos regione vykstančią humanitarinę krizę ir ją nutraukti ar užkirsti jai kelią.

Remiantis AS steigiamuoju aktu, galėtų būti įgyvendinama ir tarptautinės bendrijos pareiga apsaugoti bei vykdoma humanitarinė intervencija Afrikos regione, jei JT Saugumo Taryba būtų nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo užtikrinimo humanitarinės krizės atveju ir egzistuoję kitos jau minėtos regioninės

⁷⁸⁶ AS steigiamasis aktas [interaktyvus]. 2000 m. liepos 11 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.] Prieiga per internetą: <http://www.africa-union.org/root/au/aboutau/constitutive_act_en.htm>.

⁷⁸⁷ Protokolo 13 str. nurodo, jog protokolas įsigalioja praėjus 30 dienų po to, kai dvi trečiosios valstybių narių deponuoja jo ratifikavimo dokumentus.

⁷⁸⁸ Protokolas dėl AS steigiamojo akto pakeitimų [interaktyvus]. 2003 m. vasario 3 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.africaunion.org/root/au/Documents/Treaties/Text/Protocol%20on%20Amendments%20to%20the%20Constitutive%20Act.pdf>>.

⁷⁸⁹ *Ibid.*, 4 str.

⁷⁹⁰ KUWALI, Dan. *The End of Humanitarian Intervention. Evaluation of Africa Union's Right of Intervention* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.] Prieiga per internetą: <http://www.hks.harvard.edu/cchrp/pdf/AJCR_vol9_no1_2009.pdf>, p. 48.

organizacijos veikimo prielaidos (t. y. JT Saugumo Taryba ar Generalinė Asamblėja būtų pripažinusi grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui bei regioninės organizacijos humanitarinė intervencija būtų paskutinė būtina priemonė siekiant nutraukti humanitarinę krizę).

ECOWAS buvo įsteigta 1975 m. ir jos narėmis yra 15 Afrikos regiono valstybių⁷⁹¹. ECOWAS steigiamosios sutarties Protokole dėl konfliktų prevencijos, suvaldymo, sprendimo, taikos palaikymo ir saugumo⁷⁹² (toliau – ECOWAS Taikos palaikymo protokolas) minima ir humanitarinė intervencija siekiant suteikti pagalbą humanitarinių nelaimių atvejais⁷⁹³, ir humanitarinė pagalba⁷⁹⁴, ir humanitariniai veiksmai⁷⁹⁵. Analizuojant sistemiškai ECOWAS Taikos palaikymo protokolo 22 str., reikia pripažinti, jog vartojamas humanitarinės nelaimės terminas apima šioje disertacijoje vartojamą humanitarinės krizės terminą, bet nėra tapatus, nes ECOWAS humanitarinės intervencijos priežastis be nurodytų masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, turinčių tarptautinių nusikaltimų požymių, gali būti:

1. Ginkluotas konfliktas valstybės teritorijoje, kuris kelia humanitarinės krizės grėsmę. Atsižvelgiant į tai, jog valstybių praktikoje visos humanitarinės krizės buvo susijusios su ginkluoto konfliktu šalyje egzistavimu, galima teigti, jog tokia ECOWAS Taikos palaikymo protokolo nuostata nepagrįstai neišplečia šioje disertacijoje pateiktos humanitarinės krizės sampratos ir yra su ja suderinama.

2. Masiniai ir rimti teisės viršenybės principo pažeidimai. Nepaisant to, jog ECOWAS Taikos palaikymo protokolas nepateikia aiškesnių nuorodų į tai, kas turėtų būti laikoma šio principo pažeidimais, atsižvelgiant į tai, jog jie yra vardijami viename sakinyje su masiniais ar sistemingais žmogaus teisių

⁷⁹¹ ECOWAS in Brief [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <http://www.comm.ecowas.int/sec/index.php?id=about_a&lang=en>.

⁷⁹² ECOWAS steigiamosios sutarties Protokolas dėl konfliktų prevencijos, jų suvaldymo, sprendimo, taikos palaikymo ir saugumo [interaktyvus] 1999 m. gruodžio 10 d. [Žiūrėta 2011 m. kovo 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.comm.ecowas.int/sec/index.php?id=ap101299&lang=en>>.

⁷⁹³ *Ibid.*, 22 str.

⁷⁹⁴ Protokolo VIII skyriaus preambulė nurodo, jog ECOWAS aktyviai dalyvauja humanitarinės pagalbos koordinavime ir jos įgyvendinime.

⁷⁹⁵ ECOWAS steigiamosios sutarties Protokolas dėl konfliktų prevencijos, jų suvaldymo, sprendimo, taikos palaikymo ir saugumo, *ibid.*, 40 str.

pažeidimais, galima teigti, jog teisės viršenybės principo pažeidimai turėtų būti susiję su masiniais ar sistemingais žmogaus teisių pažeidimais, t. y. turinčiais genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog ECOWAS humanitarinės intervencijos teisė formuluojama plačiau nei AS atveju, t. y. neapsiribojant konkrečiais tarptautiniais nusikaltimais, bet nurodant konkretų humanitarinės intervencijos tikslą – sumažinti gyventojų kančias krizių konfliktų ir nelaimių atvejais⁷⁹⁶. ECOWAS Taikos palaikymo protokolo 10 str. nustato, jog ECOWAS Tarpininkavimo ir Saugumo Taryba yra įgaliota svarstyti visus klausimus, susijusius su regiono taika ir saugumu bei sankcionuoti bet kokios formos intervenciją. Protokolo 26 str. numato, kad humanitarinės intervencijos sankcionavimo mechanizmas gali pradėti veikti tik tuo atveju, kai dėl to apsisprendžia valstybių narių Viršūnių susirinkimas, ECOWAS Tarpininkavimo ir Saugumo Taryba, to paprašo viena iš valstybių narių, ECOWAS Pirmininkas, to paprašo Afrikos Sąjunga ar Jungtinės Tautos. Daugiau nuostatų, susijusių su JT Saugumo Tarybos, kaip pagrindinės institucijos, atsakingos už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą, įgaliojimus ir ECOWAS bendradarbiavimu su šia institucija ECOWAS Taikos palaikymo protokolas nenumato.

Šioje vietoje kyla abejonių dėl JT Saugumo Tarybos vaidmens bei Afrikos regioninių organizacijų numatytos humanitarinės intervencijos teisės vertinimo remiantis šiuolaikine tarptautine teise. Pareigos apsaugoti koncepcija kaip švelnioji teisė prisideda prie tarptautinės teisės aiškinimo, bet iš esmės jos nepakeičia, todėl regioninių organizacijų ginkluotos jėgos panaudojimo teisės įgyvendinimas yra saistomas JT Chartijoje numatytų nuostatų dėl JT ir regioninės organizacijos bendradarbiavimo. Atsižvelgiant į tai, jog Afrikos Sąjunga yra vienintelė Afrikos regiono tarpvyriausybinė organizacija, kuri turi savo nuolatinį atstovą JT ir yra laikoma atstovaujanti

⁷⁹⁶ *Ibid.*

visoms Afrikos subregioninėms organizacijoms⁷⁹⁷, pagrindinis dėmesys šioje disertacijoje skiriamas Afrikos Sąjungos humanitarinės intervencijos teisės analizei.

Analizuojant AS steigiamojo akto ir jį keičiančių protokolų nuostatas, gali susidaryti įspūdis, jog Afrikos regiono valstybės, supratusios, jog jų regiono stabilumas negali priklausyti nuo JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių politinės valios, nutarė „atgręžti nugarą” JT Chartijos teisinei tvarkai⁷⁹⁸ ir pereiti prie „neabejingumo doktrinos”⁷⁹⁹ humanitarinių krizių atvejais. Teigiama, jog tokios ryžtingos⁸⁰⁰ tarptautinės sutarties priėmimą nulėmė tai, jog Afrikos regiono valstybių lyderiai jautė poreikį rasti efektyvias humanitarinių krizių sprendimo priemones, taip pat skatinti Afrikos vieningumą bei stiprinti regioninės organizacijos vaidmenį politiniame, ekonominiame ir socialiniame Afrikos regiono vystyme⁸⁰¹.

Sprendžiant klausimą dėl humanitarinės intervencijos pagrindinės Afrikos Sąjungos institucijos yra AS Asamblėja, kurią sudaro visų valstybių narių atstovai⁸⁰² ir AS Taikos bei Saugumo Taryba, kuri buvo įsteigta ne pagal AS steigiamojo akto nuostatas, o vėliau priėmus atskirą Protokolą dėl Taikos ir Saugumo Tarybos įkūrimo⁸⁰³. Sprendimą dėl humanitarinės intervencijos priima AS Asamblėja, o įsigaliojus Protokolui dėl steigiamo akto pakeitimų, Taikos bei Saugumo Taryba galės rekomenduoti AS Asamblėjai vykdyti humanitarinę intervenciją net ir tuo atveju, jei valstybėje narėje iškyla grėsmė

⁷⁹⁷ AJAYI, Titilope. *The UN, the AU and ECOWAS – A Triangle for Peace and Security in West Africa?* [interaktyvus]. Dialogue on Globalization, Briefing Paper No. 11, 2008 [žiūrėta 2012 m. sausio 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/usa/05878.pdf>>, p. 7.

⁷⁹⁸ ALLAIN, išnaša 770, p. 260.

⁷⁹⁹ KIOKO, išnaša 785, p. 819.

⁸⁰⁰ Buvusi JAV valstybės sekretorė C. Rice AS steigiamojoje sutartyje numatytą AS teisę vykdyti humanitarinę intervenciją įvardino drąsiais ir vertais pagarbos žodžiais, bet tuo pačiu pripažino, jog regioninės organizacijos ir JT bendradarbiavimas negali vykti pagal tokį scenarijų, jog regioninė organizacija vienašališkai nusprendžia dėl tam tikrų veiksmų vykdymo ir juos vykdo, o JT tokius veiksmus palaimina ir už juos apmoka. Šaltinis: JT ST 2012 m. sausio 12 d. posėdžio Nr. 6702 protokolas, p. 14 - 15.

⁸⁰¹ KIOKO, išnaša 785, p. 810.

⁸⁰² AS steigiamasis aktas, išnaša 786, 6 str.

⁸⁰³ AS steigiamojo akto Protokolas dėl Taikos ir Saugumo Tarybos įkūrimo [interaktyvus]. 2002 m. birželio 9 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.] Prieiga per internetą: <http://www.africaunion.org/rule_prot/PROTOCOL%20PEACE%20AND%20SECURITY%20COUNCIL%20OF%20THE%20AFRICAN%20UNION.pdf>.

valstybės santvarkai arba taikos bei saugumo atstatymo būtinybė⁸⁰⁴. Galima teigti, jog šios papildomos nuostatos leis Taikos ir Saugumo Tarybai rekomenduoti humanitarines intervencijos vykdymą ne tik humanitarinių krizių situacijose, t. y. kurios nebus susijusios su masiniais ir sistemingais žmogaus teisių pažeidimais, turinčiais genocido, karo nusikaltimų ar nusikaltimų žmoniškumui požymių.

Remiantis Protokolo dėl Taiko ir Saugumo Tarybos įkūrimo 17 str., AS Taikos ir Saugumo Taryba, įgyvendindama savo mandatą, bendradarbiauja su JT Saugumo Taryba, kuri turi pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą⁸⁰⁵. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog šis protokolą išakmiai nenumato privalomo šios regioninės organizacijos humanitarinės intervencijos sankcionavimo JT Saugumo Taryboje, t. y. numato AS humanitarinės intervencijos teisę be JT Saugumo Tarybos sankcijos. Iškilus būtinybei, numatyta šios AS teisė kreiptis į JT ir prašyti reikalingos finansinės, logistinės ir karinės pagalbos Afrikos Sąjungos vykdomoms intervencijoms, kurių tikslas yra taikos, saugumo ir stabilumo užtikrinimas Afrikos regione pagal JT Chartijos VIII skyrių⁸⁰⁶.

AS Taikos ir Saugumo Tarybos teisė prašyti JT paramos patvirtina tai, jog Afrikos regioninių organizacijų galimybes efektyviai spręsti jų regione vykstančias humanitarines krizes riboja išteklių ir nepertraukiamo finansavimo iš valstybių narių stoka⁸⁰⁷. Tai turi didžiausios įtakos šių organizacijų humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinimui ir patvirtina autorės išvadą, jog nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problema nėra pagrindinė kliūtis vykdyti humanitarinę intervenciją be JT Saugumo Tarybos sankcijos: tik nuolatinės JT Saugumo Tarybos narės gali užtikrinti nenutrūkstamą humanitarinės intervencijos finansavimą ir jos vykdymo sėkmę, todėl šios JT institucijos sankcija gali būti ne tik humanitarinės

⁸⁰⁴ *Ibid.*, 4 str.

⁸⁰⁵ Protokolas dėl Taikos ir Saugumo Tarybos įkūrimo, *ibid.*, preambulė ir 17 str. 1 d.

⁸⁰⁶ *Ibid.*, preambulė ir 17 str. 2 d.

⁸⁰⁷ Žr. plačiau JT Generalinio Sekretoriaus ataskaitą „Parama Afrikos Sąjungos taikos palaikymo operacijoms, kurias sankcionavo JT Saugumo Taryba“, išnaša 771 ir JT Generalinio Sekretoriaus ataskaitą dėl JT-AS bendradarbiavimo taikos ir saugumo palaikyme, išnaša 548.

intervencijos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje teisėtumo garantas, bet ir neišvengiama šios intervencijos sėkmės prielaida.

Detaliau analizuojant Afrikos Sąjungos numatytos humanitarinės intervencijos teisės suderinamumą su JT Chartijos nuostatomis, tarptautinės teisės doktrinoje, galima išskirti šias pagrindinių argumentų grupes:

*1. Argumentai, jog Afrikos Sąjungos humanitarinės intervencijos teisė yra suderinama su JT Chartijos režimu, nes JT Chartijos 53 str. nenumato išankstinio regioninės organizacijos prievartos veiksmų sankcionavimo ir tokie prievartos veiksmai, kaip ir AS humanitarinė intervencija, gali būti sankcionuoti bet kuriuo humanitarinės intervencijos vykdymo metu arba ex post facto*⁸⁰⁸.

Šių argumentų šalininkai mano, jog pati JT Saugumo Tarybos praktika sankcionuojant regioninių organizacijų intervencijas *ex post facto*, pavyzdžiui, ECOWAS intervencijos į Liberiją ir Sierą Leonę, kurios, iš esmės buvo įvykdytos dėl pačios JT Saugumo Tarybos neveikimo⁸⁰⁹, įrodo, jog JT Saugumo Taryba nelaiko iš anksto suteiktos sankcijos būtina regioninės organizacijos ginkluotos intervencijos teisėtumo prielaida ir pripažįsta tokios intervencijos teisėtumą *ex post facto*. Šios pozicijos šalininkų nuomone, pati JT Saugumo Taryba pripažino, kad tam tikrais atvejais pagrindinę atsakomybę dėl tarptautinės taikos ir palaikymo gali įgyvendinti regioninės organizacijos.

Vis dėlto, nepaisant to, jog tokia regioninės organizacijos intervencijos sankcionavimo galimybė galėtų būti laikoma suderinama su JT Saugumo Tarybos praktika, pačios AS praktika įrodo, jog ši regioninė organizacija nėra linkusi vykdyti intervencijos be JT Saugumo Tarybos sankcijos: AS taikos palaikymo operacija į Somalį (AMISOM) buvo sankcionuota JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1744 (2007), o AS taikos palaikymo operacija į Sudaną (AMIS) – JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1564 (2004). Vadinasi, Afrikos Sąjungos praktika patvirtina JT Chartijos nustatytus ginkluotos jėgos

⁸⁰⁸ KIOKO, išnaša 785, p. 821; KUWALI, išnaša 790, p. 46.

⁸⁰⁹ *ibid*, KIOKO.

panaudojimo reikalavimus ir kyla abejonių, jog šiai regioninei organizacijai priklausančios valstybės imtūsi nesankcionuotos humanitarinės intervencijos vykdymo, siekdamos nutraukti humanitarinę krizę ir įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti.

Šias abejones patvirtina ir Afrikos Sąjungos „laikysena“ Afrikos regione vykstančių humanitarinių krizių atvejais: humanitarinės krizės Libijoje metu, Afrikos Sąjunga siekė konflikto sprendimo tik taikaus ginčų sureguliuavimo priemonėmis, nepritarė JT Saugumo Tarybos sankcionuotai humanitarinei intervencijai ir viena iš paskutiniųjų visame regione pripažino sukilėlių suformuotą vyriausybę⁸¹⁰. 2008 m. gruodžio 20 d. Afrikos Sąjunga pasmerkė Kongo Demokratinėje Respublikoje vykdomus žmogaus teisių pažeidimus ir paragino sustiprinti JT taikos palaikymo operacijos Kongo Demokratinėje Respublikoje (MONUSCO) civilių apsaugos mandatą⁸¹¹, bet savarankiškų prievartos priemonių nesiėmė.

Atsižvelgiant į tokią AS praktiką, galima teigti, kad:

1. AS pripažįsta JT Saugumo Tarybos pagrindinę atsakomybę dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo humanitarinių krizių atvejais. Ši regioninė organizacija nuolat bendradarbiauja su JT, todėl kyla abejonių dėl AS steigiamojoje sutartyje ir ją keičiančiuose protokoluose numatytos humanitarinės intervencijos teisės realaus įgyvendinimo praktikoje be iš anksto duotos JT Saugumo Tarybos sankcijos.

2. Nepaisant to, JT Saugumo Tarybos regioninių organizacijų intervencijų *ex post facto* sankcionavimo praktika, leidžia teigti, kad JT Saugumo Taryba pripažino, jog tam tikrais atvejais regioninės organizacijos galėtų laikinai įgyvendinti pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą ir tokiu būdu prisidėti prie JT tikslų įgyvendinimo. AS

⁸¹⁰ *Crisis in Libya* [interaktyvus]. Global Center for Responsibility to Protect [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-libya>>. Pietų Afrikos Respublikos prezidentas J. Zuma 2012 m. sausio 12 d. JT Saugumo Taryboje vykusių debatų metu piktinosi tuo, jog JT ignoravo AS pasiūlytą politinio Libijos humanitarinės krizės sprendimo planą ir vietoj jo pasirinko NATO įvykdytą Libijos „bombardavimą“. Šaltinis: JT Saugumo Tarybos 2012 m. sausio 12 d. posėdžio Nr. 6702 protokolas, p. 3.

⁸¹¹ *Crisis in the Democratic Republic of Congo* [interaktyvus]. Global Center for Responsibility to Protect [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-drc>>.

galėtų ir turėtų pasinaudoti savo steigiamuosiuose dokumentuose nustatyta humanitarinės intervencijos teise ir įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti, jei JT Saugumo Taryba būtų nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės dėl humanitarinės krizės Afrikos regione, kuri būtų grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.

2. Argumentai, jog Afrikos Sąjungos humanitarinės intervencijos teisė yra suderinama su pareigos apsaugoti koncepcija šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, numatančia tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti kitos valstybės gyventojus nuo humanitarinės krizės, kai valstybė neįgyvendina savo pareigos apsaugoti.

Kaip jau buvo ne kartą minėta, 2005 m. Baigiamajame dokumente JT valstybės narės išreiškė pasirengimą imtis ryžtingų kolektyvinių priemonių laiku siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti. Nepaisant to, jog buvo pripažinta, kad JT Saugumo Taryba yra pagrindinė institucija, turinti teisę spręsti dėl kolektyvinių priemonių įgyvendinimo humanitarinių krizių atvejais, akivaizdu, jog regioninės organizacijos galėtų įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti, jei JT Saugumo Taryba nesugeba įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės. Galima teigti, jog Afrikos Sąjungos humanitarinės intervencijos teisė yra suderinama su pareigos apsaugoti koncepcija ir leistų užtikrinti tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimą Afrikos regione.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog Afrikos Sąjungos numatyta humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinimui nėra nustatytų papildomų ribojimų, susijusių su JT Saugumo Tarybos nesugebėjimu įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo. Dėl šios priežasties galima teigti, jog AS humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinimas be JT Saugumo Tarybos sankcijos gali būti laikomas pernelyg pažangiu pareigos apsaugoti koncepcijos vystymusi, kuris vargu ar bus įgyvendinamas praktikoje artimojoje ateityje dėl nemažos tarptautinės bendrijos dalies skeptiškų vertinimų, susijusių su pareigos apsaugoti

įgyvendinimu be JT Saugumo Tarybos sankcijos. Be to, jei Afrikos Sąjunga būtų nepajėgi vykdyti humanitarinę intervenciją viena (o tai patvirtina šios regioninės organizacijos praktika), ji būtų tiesiog priversta kreiptis į JT. Turint omenyje JT Saugumo Tarybos nuolatinių narių veto teises, iškiltų realus pavojus tokios humanitarinės intervencijos sėkmei ir tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimo efektyvumui.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, jog Afrikos Sąjungos numatyta humanitarinės intervencijos teisė ir jos įgyvendinimas suteikia pareigos apsaugoti koncepcijos įgyvendinimo galimybę humanitarinės krizės, kuri buvo pripažinta grėsme tarptautinei taikai ir saugumui, atveju, jei JT Saugumo Taryba būtų nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės humanitarinės krizės, visos taikios ginčų sprendimo priemonės būtų išnaudotos bei svarbiausia, egzistuoję reali humanitarinės intervencijos be JT įsitraukimo sėkmės tikimybė. Tokiu atveju, Afrikos Sąjunga galėtų pagrįstai tikėtis JT Saugumo Tarybos *ex post facto* sankcijos ir tokia regioninės organizacijos praktika galėtų būti naujo papročio dėl regioninių organizacijų humanitarinės intervencijos teisės siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti pagrindas.

3. Argumentai, jog Afrikos Sąjungos humanitarinės intervencijos teisė yra suderinama su JT Chartija, nes Afrikos Sąjungos valstybės narės, ratifikuodamos AS steigiamąjį aktą, davė sutikimą dėl ginkluotos jėgos panaudojimo siekiant nutraukti humanitarinę krizę jų teritorijoje.

Šių argumentų šalininkų⁸¹² nuomone, AS steigiamojo akto 4 str. gali būti aiškinimas kaip iš anksto duotas AS valstybių narių sutikimas dėl humanitarinės intervencijos ir tokiu atveju, AS turi teisę joms suteikti ginkluotą pagalbą. Galima teigti, jog šių tarptautinės teisės doktrinos atstovų logika paprasta: egzistuojant iš anksto duotam valstybių sutikimui, nėra pažeidžiamas pagarbos valstybės suvereniteto principas tarptautinėje teisėje ir

⁸¹² KUNSCHAK, Martin. The African Union and the Right to Intervention: Is There a Need for UN Security Council Authorisation? *South African Yearbook of International Law*, 2006, vol. 31, p. 195 - 208, p. 207; KUWALI, išnaša 790, p. 45 - 46; HARRELL, išnaša 770, p. 423.

tokia humanitarinė intervencija nepapuola į prievartos veiksmų kategoriją pagal JT Chartijos 53 str., todėl neturi būti sankcionuojama JT Saugumo Taryboje.

Analizuojant valstybių praktiką dėl išankstinio sutikimo ginkluotos jėgos panaudojimo srityje, paminėtina 1903 m. Havanos tarptautinė sutartis tarp Kubos ir JAV⁸¹³, kurioje Kubos vyriausybė suteikė Jungtinėms Amerikos Valstijoms intervencijos teisę siekiant „apsaugoti gyvybes, nuosavybę ir asmens laisvę“⁸¹⁴. JAV prezidentas T. Roosevelt rėmėsi šia tarptautine sutartimi 1906 m., siekdamas pateisinti ginkluotųjų pajėgų siuntimą į Kubą siekiant numalšinti Kuboje kilusį sukilimą⁸¹⁵.

Dar viena JAV intervencijos teisė buvo nustatyta 1977 m. Panamos sutartyse, suteikiančiose Panamai Panamos kanalo kontrolę. Vienoje iš jų buvo nustatyta, jog JAV turi neribotą teisę panaudoti ginkluotą jėgą siekiant užtikrinti Amerikos subjektams naudojimąsi Panamos kanalu⁸¹⁶.

Tarptautinės teisės doktrinoje pripažįstama, jog tokio pobūdžio tarptautinės sutartys „sukelia nemalonus prisiminimus apie kolojinį imperializmą“⁸¹⁷. Nepaisant šių asociacijų su imperialistinių valstybių vykdyta politika, S. Murphy pripažįsta, jog tarptautinės organizacijos valstybių narių išreikštas sutikimas dėl ginkluotos jėgos panaudojimo reiškia, jog tokios organizacijos prievartos veiksmai prieš vieną iš valstybių narių yra suderinami su JT Chartijos nuostatomis dėl šių priežasčių:

1. JT Chartijos 52 str. neriboja regioninių organizacijų prievartos veiksmų prieš vieną iš savo valstybių narių, jei tai numatyta organizacijos steigiamajame akte.

⁸¹³ *Havana Treaty* [interaktyvus]. 1903 m. gegužės 22 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.historyofcuba.com/history/havana/treaty.htm>>.

⁸¹⁴ *Ibid.*, III str.

⁸¹⁵ *1906 Cuban Pacification Campaign* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.globalsecurity.org/military/ops/cuba06.htm>>.

⁸¹⁶ *Panama Canal Treaty* [interaktyvus] 1977 m. rugsėjo 7 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.czbrats.com/treaty77/trtext.htm>>, priedas B (a)(1).

⁸¹⁷ WIPPMAN, David. Treaty-Based Intervention: Who Can Say No? *University of Chicago Law Review*, 1995, vol. 62, p. 607 - 687, p. 614 - 615.

2. Valstybės narės išreiškia sprendimą dėl regioninės organizacijos steigiamojo akto privalomumo laisva valia ir tokiu būdu suteikia tam tikras teises ir pareigas regioninei organizacijai⁸¹⁸.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog AS valstybės narės laisva valia prisiėmė pareigą apsaugoti, t. y. įsipareigojimus užtikrinti jos teritorijoje gyvenančių asmenų apsaugą nuo humanitarinės krizės ir jei jos neįgyvendina šios pareigos, *inter alia* nenutraukia jų teritorijoje vykstančių masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, turinčių genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių, AS turi teisę nutraukti šią humanitarinę krizę be atskiro šios valstybės sutikimo.

Šioje vietoje iškyla vienas probleminis klausimas dėl to, ar valstybės sutikimas nepaisant bendrojo tarptautinėje sutartyje duoto sutikimo dėl intervencijos yra papildomai būtinas dėl kiekvienos konkrečios humanitarinės intervencijos. Atsižvelgiant į tai, jog humanitarinė krizė yra siejama su valstybės atsakomybe dėl jos, reikia pripažinti, jog valstybės sutikimo reikalavimas dėl kiekvienos konkrečios humanitarinės krizės gali padaryti visą tarptautinėje sutartyje numatytą mechanizmą neefektyvų. Dėl šios priežasties manytina, jog valstybės prieštaravimai, susiję su konkrečia humanitarine krize ir Afrikos Sąjungos humanitarinės intervencijos vykdymu neturėtų turėti lemiamos įtakos humanitarinės intervencijos teisėtumo vertinimui, nes formaliai intervencija su valstybės sutikimu yra suderinama su ginkluotos jėgos nenaudojimo principo reikalavimais šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Vis dėlto, valstybės sutikimas dėl konkretaus ginkluotos jėgos panaudojimo turi įtakos intervencijos teisėtumo vertinimui, nes jei jis būtų neproporcingas, t. y. išeity už valstybės sutikimo ribų, jis galėtų būti laikomas agresija⁸¹⁹. Be to, pačios AS humanitarinės intervencijos teisė yra siejama su konkrečių tarptautinių nusikaltimų vykdymu. Vadinasi, AS ginkluotos jėgos panaudojimo veiksmai, remiantis humanitarinės intervencijos teise, bet neegzistuojant humanitarinei krizei, turėtų būti laikomi neteisėtais. Gali

⁸¹⁸ MURPHY, išnaša 328, p. 342 - 343.

⁸¹⁹ Rezoliucija dėl agresijos apibrėžimo, išnaša 313, 3 str.

pasitaikyti atvejų, kai AS manys, jog tarptautiniai nusikaltimai valstybėje narėje jau vyksta, o ji bus įsitikinusi, jog susidariusi situacija negali būti laikoma genocidu, nusikaltimais žmoniškumui ar karo nusikaltimais.

Jeį preziumuojamas valstybės narės iš anksto duotas sutikimas, kaip jau buvo minėta, valstybės prieštaravimai, susiję su konkrečia humanitarine intervencija neturėtų turėti lemiamos įtakos ir AS turėtų turėti humanitarinės intervencijos teisę bet kuriuo atveju. Tačiau jei humanitarinė krizė neatitiktų genocido nusikaltimui, nusikaltimams žmoniškumui ar karo nusikaltimams keliamų objektyvių kriterijų, tai peržengtų valstybės iš anksto duoto sutikimo ribas ir turėtų būti vertinama kaip valstybės suvereniteto pažeidimas ir agresijos aktas remiantis JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijos dėl agresijos apibrėžimo nuostatomis. Dėl šių priežasčių galima teigti, jog AS valstybių narių sutikimas dėl AS humanitarinės intervencijos teisės nėra suderinamas su neribota AS humanitarinės intervencijos teise. Afrikos Sąjungos įvykdyta humanitarinė intervencija nebus *ab initio* teisėta vien dėl bendrojo valstybės narės AS Steigiamajame Akte išreikšto sutikimo, bet jos teisėtumas priklausys ir nuo pagrindinių humanitarinės intervencijos elementų egzistavimo, t. y. humanitarinės krizės ir humanitarinio intervencijos tikslo.

4. Argumentai, jog AS Asamblėjos humanitarinės intervencijos sankcija reiškia, jog humanitarinė intervencija yra sankcionuota humanitarinė intervencija šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

A. Roberts⁸²⁰ teigia, jog jei intervencija yra sankcionuojama regioninės organizacijos ir turi aiškiai nustatytus tikslus, „paslėptų“ nesankcionuotos humanitarinės intervencijos motyvų grėsmė dingsta ir abejonių dėl tokios intervencijos teisėtumo neturėtų kilti: kitos valstybės pripažins, jog tai buvo tinkamas atvejis humanitarinei intervencijai vykdyti ir sutiks su pačios humanitarinės intervencijos bei regioninės organizacijos sankcionavimo

⁸²⁰ ROBERTS, Adam. Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights. *International Affairs*, 1993, vol. 69, no. 3, p. 429 - 449, p. 437.

teisėtumu⁸²¹. Be to, yra teigiančių, jog regioninės organizacijos, pavyzdžiui, ta pati Afrikos Sąjunga, gali būti alternatyvi humanitarinės intervencijos sankcionavimo institucija, kai JT Saugumo Tarybą nuolat blokuoja viena iš nuolatinių valstybių narių tos pačios humanitarinės krizės klausimu⁸²².

Nepaisant to, per dešimtmetį ši regioninė organizacija nė karto nepasinaudojo AS Steigiamojo Akto 4 str. suteikta humanitarinės intervencijos teise. Tarptautinės teisės doktrinoje yra manančių, jog tam tikrose situacijose Afrikos Sąjunga manė, kad trūksta aiškių genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų įrodymų⁸²³ arba tiesiog pasinaudojo savo teise nevykdyti humanitarinės intervencijos, nors ir pripažino humanitarinės krizės egzistavimą konkrečioje valstybėje narėje⁸²⁴. Vis dėlto, Darfūro krizė Sudane atskleidė svarbiausią Afrikos Sąjungos problemą – finansinių ir institucinių pajėgumų stoką siekiant nutraukti humanitarinę krizę kitoje valstybėje narėje⁸²⁵. K. Akonor AS taikos palaikymo operacijos pajėgas Darfūre pavadino apgailėtinomis, nes Nigerijos vadovaujamos ECOWAS taikos palaikymo operacijos pajėgos Liberijoje – šalyje, kurios teritorija yra dešimtadalis Sudano teritorijos – 1992 m. sudarė 125 000 karių, o AS operacijos Darfūre (AMIS) iki jų padidinimo sudarė tik 12 000 karių⁸²⁶.

Afrikos Sąjungos veiksmai dėl humanitarinės krizės Darfūre nutraukimo nulėmė pesimistinius tarptautinės teisės doktrinos atstovų pamąstymus apie realią Afrikos regioninės organizacijos numatytos humanitarinės intervencijos teisės pridėtinę vertę. Realybėje šios organizacijos

⁸²¹ KOLB, Robert. Note on Humanitarian Intervention. *International Review of the Red Cross*, 2003, vol. 85, no. 849, p. 119 - 134, p. 133 - 134.

⁸²² BADESCU, C.G. Authorizing Humanitarian Intervention: hard choices in saving strangers. *Canadian Journal of Political Science*, 2007, vol. 40, p. 51 - 78.

⁸²³ AS trečiajame Viršūnių susitikime 2004 m. liepos mėn., ne tik kad viešai nepasmerkė Sudano dėl Darfūre vykdomų masinių žmogaus teisių pažeidimų, bet paskelbė, jog vykstanti humanitarinė krizė neprilygsta genocidui. Šaltinis: AS Asamblėjos priimta deklaracija [interaktyvus]. Nr. 54/Rev.1 [žiūrėta 2010 m. spalio 16 d.] Prieiga per internetą: <http://www.au.int/en/sites/default/files/ASSEMBLY_EN_30%20%202031_JANUARY_%202005_AUC_THIRD_ORDINARY_SESSION.pdf>, pastraipa 2.

⁸²⁴ AKONOR, Kwame. Assessing the African Union's Right of Humanitarian Intervention. *Criminal Justice Ethics*, 2010, vol. 29, no. 2, p. 157 - 173, p. 165.

⁸²⁵ LEVITT, Jeremy. The Peace and Security Council of the African Union: The Known Unknowns. *Transnational Law & Contemporary Problems*, 2003, vol. 13, p. 109 - 137: p. 122; KUWALI, išnaša 790, p. 44; AKONOR, *ibid*, p. 158.

⁸²⁶ AKONOR, *ibid*, p. 166.

taikytos priemonės buvo nukreiptos į valdymo režimo, bet ne žmonių gelbėjimą Darfūre⁸²⁷, nors JT Saugumo Taryba ir buvo nepajėgi nutraukti humanitarinės krizės bei įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti. Afrikos Sąjungos neveikimas humanitarinės krizės Demokratinėje Kongo Respublikoje metu 2007 m.⁸²⁸ bei kitų Afrikos regione vykusių humanitarinių krizių atvejais, pavyzdžiui, Libijoje ir Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje 2011 m., leidžia teigti, jog tai, ar Afrikos valstybių lyderiai norės ir bus pajėgūs užkirsti kelią humanitarinėms krizėms Afrikos regione, yra klausimas, į kurį atsakymą pateiks ateitis⁸²⁹.

Nepaisant to, reikia pripažinti, jog Afrikos regioninės organizacijos žengė pirmuosius žingsnius tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti koncepcijos įgyvendinimo regioniniu lygmeniu link, jei JT Saugumo Taryba būtų nepajėgi užtikrinti tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimo ir vykdyti humanitarinę intervenciją siekiant nutraukti humanitarinę krizę, kai valstybė akivaizdžiai neįgyvendina savo pirminės pareigos apsaugoti savo gyventojus. Augant pareigos apsaugoti koncepcijos pripažinimui bei akcentuojant regioninių organizacijų vaidmenį atitinkamo regiono taikos ir saugumo palaikyme, regioninių organizacijų humanitarinės intervencijos praktika JT Saugumo Tarybos neveikimo atveju galėtų turėti lemiamos įtakos naujo tarptautinio papročio dėl regioninių organizacijų nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti evoliucijai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Afrikos regioninių organizacijų valstybės narės išreiškė aišką *opinio juris* dėl humanitarinės intervencijos teisės padedant įgyvendinti viena kitos pareigą apsaugoti. Jei JT Saugumo Taryba nesugebėtų įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo humanitarinių krizių atvejais, šios regioninės organizacijos galėtų remtis savo

⁸²⁷ EVARIST, Baimu, STURMAN, Katharyn. Amendment to the African Union's Right to Intervene. A Shift from Human Security to Regime Security? *African Security Review*, 2003, vol. 12, no. 2, p. 37 - 45, p. 42.

⁸²⁸ Konfliktų Kongo metu mirčių skaičius 2007 m. balandžio mėn. siekė 5,4 milijonus ir kiekvieną dieną šis skaičius augo 45 000. Šaltinis: KRISTOF, Nicholas. The World Capital of Killing. *New York Times*, 2010 m. vasario 7 d., p. 12.

⁸²⁹ MINDZIE, išnaša 785, p. 188.

steigiamosiomis sutartimis ir jų pakeitimo protokolais bei įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti savo regione.

Dėl šios priežasties Afrikos regioninių organizacijų humanitarinės intervencijos teisės reglamentavimo steigiamosiose sutartyse praktika gali būti laikoma gerąja valstybių praktika, prisidedanti prie humanitarinės intervencijos, kaip regioninių organizacijų teisės, vystymosi šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, kai JT Saugumo Taryba būtų nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės. Tačiau naujo papročio dėl JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos regioninių organizacijų humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti evoliucijai didžiausios įtakos turės sėkminga šių organizacijų praktika vykdant humanitarines intervencijas be JT pagalbos. Šiai dienai JT dalyvavimas Afrikos Sąjungos taikos palaikymo operacijose yra neišvengiamas siekiant tokių operacijų sėkmės ir ilgalaikės taikos konkrečioje konflikto apimtoje šalyje. ECOWAS taip pat išvedė savo taikos palaikymo pajėgas iš Bisau Gvinėjos Respublikos 1999 m., nesulaukusi JT finansinės ir logistinės pagalbos⁸³⁰. Dėl šių priežasčių galėtų būti keliamos abejonės dėl Afrikos regioninių organizacijų galimybių vykdyti ir humanitarinę intervenciją be jokio JT įsitraukimo ar prisidėjimo prie jos.

Analizuojant likusią regioninių organizacijų praktiką, reikia pripažinti, jog NATO vykdytos humanitarinės intervencijos į Kosovą ir Libiją gali būti laikomos sėkmingų regioninių organizacijų humanitarinių intervencijų pavyzdžiais. Tačiau turint omenyje tai, jog NATO valstybės intervencijos į Kosovą teisėtumo pagrindu laikė JT Saugumo Tarybos numanomą sankciją, o humanitarinė intervencija į Libiją buvo sankcionuota iš anksto JT Saugumo Taryboje, galima daryti išvada, jog šios valstybės pripažįsta JT Saugumo Tarybos pagrindinę atsakomybę įgyvendinant ir tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti. NATO praktika patvirtina 2005 m. Baigiamojo dokumento 138 ir 139 punktuose išreikštą valstybių pasirengimą imtis ryžtingų kolektyvinių

⁸³⁰ AJAYI, išnaša 797, p. 3. JT įsteigė misiją Bisau Gvinėjos Respublikoje (UNOGBIS) 1999 m. po šalyje vykusią rinkimų.

veiksmų laiku, bet tik su JT Saugumo Tarybos sankcija, nes humanitarinė intervencija į Libiją buvo sankcionuota JT Saugumo Tarybos, o dviem nuolatinėms Saugumo Tarybos narėms (Rusijai ir Kinijai) pasinaudojus veto teise ir blokažus Saugumo Tarybos rezoliuciją dėl kolektyvinių priemonių, net nesusijusių su ginkluotos jėgos panaudojimu siekiant nutraukti humanitarinę krizę Sirijoje, NATO valstybės neįgyvendina tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti Sirijos gyventojus nuo humanitarinės krizės be JT Saugumo Tarybos sankcijos.

NATO įsitraukimo į Sirijos humanitarinę krizę stoką pripažino ir JT valstybės sekretorė H. Clinton, kuri 2012 m. balandžio 19 d. vykusiame „Sirijos draugų“ susitikime Paryžiuje pabrėžė humanitarinės krizės Sirijoje (daugiau nei 9 000 per 13 mėn. žuvusių asmenų) įtaką viso regiono saugumui ir paragino Turkiją sprendžiant humanitarinę krizę Sirijoje „ieškoti“ paramos NATO organizacijoje, nes jos nuomone, ginkluotos jėgos panaudojimo grėsmė būtų visai kitoks Damasko vyriausybės politinio spaudimo nutraukti humanitarinę krizę lygmuo⁸³¹.

Apibendrinant, galima teigti, jog pareigos apsaugoti koncepcija turėjo įtakos regioninių organizacijų praktikai ir to pavyzdys – Afrikos regioninių organizacijų steigiamieji dokumentai bei jų protokolai, suteikiantys šioms organizacijoms humanitarinės intervencijos teisę. Regioninės organizacijos valstybės narės galėtų turėti įtakos subjektams, atsakingiems už humanitarinę krizę regioninės organizacijos regione bei realių galimybių nutraukti humanitarinę krizę, todėl regioninė organizacija galėtų įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir nutraukti humanitarinę krizę, jei JT Saugumo Taryba būtų nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo bei egzistuojant kitos regioninės organizacijos veikimo prielaidos.

Tačiau tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimas šiais dienais yra JT Saugumo Tarybos teisė ir pareigos apsaugoti koncepcija

⁸³¹ *Clinton Sees NATO Role in Pressuring Syria's Assad Regime* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. gegužės 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.bloomberg.com/news/2012-04-19/clinton-raises-possible-nato-syria-role-as-un-increases-monitors.html>>.

lemiamos įtakos šioje srityje neturėjo. Humanitarinės intervencijos teisė dar nėra humanitarinės intervencijos pareiga ir ta apimtimi pareigos apsaugoti koncepcija gali būti laikoma *lex ferenda*. Dėl šios priežasties reikia pripažinti, jog pareigos apsaugoti koncepcijos, kaip švelniosios teisės šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, statusas atsižvelgiant į valstybių praktiką įgyvendinat tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti nepasikeitė.

G. C. Shaffer ir M. A. Pollack gilinasi į švelniosios teisės įtaką tarptautinės teisės vystymuisi tarptautinio saugumo bei taikos srityje ir jų manymu:

1. Švelnioji teisė, t. y. pareigos apsaugoti koncepcija, gali būti alternatyva tarptautinei teisei, kai skirtingi valstybių interesai neleidžia susitarti dėl privalomų tarptautinės teisės normų priėmimo.

2. Švelnioji teisė gali papildyti tarptautinę teisę sudarydama sąlygas tarptautinės paprotinės teisės vystymuisi, kai tarptautinės teisės normos neprisitaiko prie tarptautinės bendrijos realijų.

3. Švelnioji teisė gali prieštarauti tarptautinei teisei ir būti naujo tarptautinio papročio, prieštaraujančio galiojančiai tarptautinei teisei, pagrindas⁸³².

Pareigos apsaugoti koncepcija taip, kaip ji yra formuluojama 2005 m. JT Viršūnių susitikimo baigiamajame dokumente, neprieštarauja galiojančiai tarptautinei teisei, nes nustato tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimą pagal JT Chartijos VII skyrių, t. y. su JT Saugumo Tarybos sankcija. Vadinasi, valstybės neturi nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės ne tik pagal JT Chartiją ir tarptautinėje paprotinėje teisėje, bet ir remiantis naująja pareigos apsaugoti koncepcija siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti.

Nepaisant to, pareigos apsaugoti koncepcija turėjo įtakos valstybės suvereniteto aiškinimui šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ir šiuo požiūriu papildė tarptautinę teisę. Bet šiai dienai pareigos apsaugoti koncepcija nėra alternatyva galiojančiai tarptautinei teisei dėl valstybių praktikos humanitarinės

⁸³² SCHAFFER, POLLACK, išnaša 699, p. 731.

intervencijos srityje stokos siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti be JT Saugumo Tarybos sankcijos. Svarbiausia, jog pareigos apsaugoti koncepcija, kaip švelnioji teisė, užima svarbią vietą JT veikloje ir nors yra manančių, kad pareigos apsaugoti koncepcija šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje yra naujos formos „karas“, būdas įteisinti humanitarinę intervenciją arba tiesiog tarptautinės bendrijos nesugebėjimo susitarti dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo atspindys, galima teigti, jog ši koncepcija yra besivystanti tarptautinės teisės koncepcija, atspindinti tarptautinės bendrijos pasiryžimą veikti humanitarinių krizių atvejais ir yra *lex ferenda* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės pamatinė nuostata, t. y. naujo tarptautinio papročio dėl regioninių organizacijų nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti pagrindas, kurio evoliucijai didžiausios įtakos turės valstybių praktika ir jų *opinio juris* dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės įgyvendinimo regioniniu lygmeniu, kai JT Saugumo Taryba yra nepajėgi įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą humanitarinės krizės atveju.

IŠVADOS

Atlikus humanitarinės intervencijos sampratos, šios koncepcijos santykio su naująją pareigos apsaugoti koncepcija ir humanitarinės intervencijos teisėtumo problemos analizę, humanitarinės intervencijos koncepcija šiuolaikinės tarptautinės teisės kontekste gali būti išdėstyta taip:

1. Humanitarinė intervencija yra ginkluotos jėgos panaudojimas, siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir nutraukti humanitarinę krizę, t. y. masinius ar sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, turinčius genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių bei keliančius grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai, kai valstybė neįgyvendina pirminės pareigos apsaugoti savo gyventojus. Humanitarinės intervencijos elementai, leidžiantys ją atskirti nuo kitų ginkluotos jėgos panaudojimo formų yra intervencijos priežastis – humanitarinė krizė ir humanitarinis intervencijos tikslas – nutraukti konkrečią humanitarinę krizę.

2. Humanitarinės intervencijos doktrininė koncepcija tapo naujos, bet taip pat doktrininės pareigos apsaugoti koncepcijos dalimi. Pareigos apsaugoti koncepcija neturi įtakos pagrindinių humanitarinės intervencijos elementų sampratai, bet turi įtakos valstybės suvereniteto aiškinimui šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Pagal bendrąją tarptautinę teisę iš valstybės suvereniteto kyla jos pareiga apsaugoti savo gyventojus, *inter alia* pareiga nutraukti humanitarinę krizę:

- Kiekviena valstybė turi pirminę pareigą tarptautinei bendrijai, t. y. įsipareigojimus *erga omnes*, nutraukti pagrindinių žmogaus teisių, turinčių *jus cogens* pobūdį šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, pažeidimus savo teritorijoje ir pareigą bendradarbiauti siekiant tai padaryti.

- JT Genocido konvencijos 1 str., remiantis TTT sprendimu *Genocido* byloje, nustato valstybės pareigą užkirsti kelią genocidui, kuri apima ir pareigą nutraukti jos teritorijoje vykstantį genocidą. Ši pareiga *mutatis mutandis* gali būti plečiamai aiškinama kaip bendra valstybių pareiga nutraukti humanitarinę

krizę, t. y. kai vyksta masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys ne tik genocido, bet ir kitų tarptautinių nusikaltimų požymių.

3. Jei valstybė neįgyvendina pirminės pareigos tarptautinei bendrijai, t. y. netinkamai įgyvendina savo suverenitetą, neapsaugo gyventojų ir nenutraukia humanitarinės krizės, tarptautinė bendrija turi papildomą atsakomybę dėl humanitarinės krizės ir turėtų turėti pareigą vykdyti humanitarinę intervenciją. Atsižvelgiant į tai, humanitarinė intervencija, kuria siekiama nutraukti humanitarinę krizę įgyvendina JT tikslus palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą bei užtikrinti žmogaus teisių apsaugą; arba turėtų būti laikoma suderinama su valstybės suverenitetu pagal šiuolaikinę tarptautinę teisę.

4. Intervencijos priežastis – humanitarinė krizė – yra pirmasis humanitarinės intervencijos sampratos elementas, kuris turi būti atribotas nuo tarptautinės teisės doktrinoje naudojamų humanitarinės nelaimės ir humanitarinės katastrofos terminų. Pagrindinis veiksnys, leidžiantis tai padaryti, yra valstybės atsakomybė. Humanitarinės nelaimės ir humanitarinės katastrofos terminai turėtų būti skirti apibūdinti situacijas, dėl kurių valstybės tarptautinės teisinės atsakomybės klausimas negalėtų būti keliamas, t. y. konkrečios valstybės teritorijoje susidariusias humanitarines sąlygas po stichinės nelaimės arba su ja susijusios kitokio pobūdžio katastrofos nepriklausomos nuo valstybės valios. Situacijai, kurios metu vykdomi masiniai ar sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, dėl kurių gali būti keliamas valstybės tarptautinės teisinės atsakomybės klausimas, tinkamiausias yra humanitarinės krizės terminas.

5. Valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės gali būti tiesioginė ir netiesioginė. Tiesioginė valstybės atsakomybė kyla tada, kai masinių ar sistemingų žmogaus teisių pažeidimų, turinčių genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių bei keliančių grėsmę daugelio asmenų fiziniam saugumui ir jų sveikatai, vykdymą galima priskirti valstybei pagal valstybių atsakomybę reguliuojančias bendrosios tarptautinės teisės normas. Valstybė laikytina tiesiogiai atsakinga dėl humanitarinės krizės, jei

masinius ar sisteminius pagrindinių žmogaus teisių pažeidimus vykdytų valstybės institucijos ar pareigūnai, vyriausybės įgaliojimus įgyvendinantys asmenys ar valstybės kontroliuojami asmenys ar jų grupės.

6. Valstybės atsakomybė dėl humanitarinės krizės būtų netiesioginė, jei ši valstybė neužkirstų kelio jos teritorijoje vykstančiai humanitarinei krizei, *inter alia* jos nenutrauktų. Remiantis bendrąja tarptautine teise, yra nustatytos šios valstybės netiesioginės atsakomybės dėl humanitarinės krizės sąlygos:

- valstybė žinojo arba atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes turėjo žinoti apie jos teritorijoje vykstančius masinius ar sisteminius žmogaus teisių pažeidimus, kurie turi genocido, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų požymių; ir

- valstybė turėjo galimybių bei priemonių nutraukti šiuos pažeidimus, bet nesiėmė jokių veiksmų, siekiant nutraukti humanitarinę krizę;

- humanitarinė krizė, t. y. tarptautinės teisės pažeidimai, prasidėjo.

Atsižvelgiant į tai, jog siekiant konstatuoti valstybės netiesioginę atsakomybę, humanitarinė krizė turėtų būti prasidėjusi, preventyvi humanitarinė intervencija nelaikytina humanitarine intervencija, nes jos atveju nebūtų vieno iš pagrindinių humanitarinės intervencijos sampratos elemento – humanitarinės krizės.

7. Žlugusios valstybės atsakomybės dėl humanitarinės krizės pagal valstybių atsakomybės normas nekyla. Ilgalaikiai ir politiniai intervencijos į žlugusią valstybę uždaviniai skiria šią intervenciją nuo laiko ir priemonių prasme ribotos humanitarinės intervencijos, kuri dėl šių priežasčių nėra tinkama žlugusioje valstybėje vykstančios ir visas valstybės egzistavimo sritis apėmusios krizės sprendimo priemone. Atsižvelgiant į žlugusios valstybės kaip doktrininės koncepcijos pavojus, žlugusios valstybės kaip išskirtinio atvejo valstybių praktikoje specifiką ir valstybių *opinio juris* dėl pareigos apsaugoti, siekiant išdėstyti nuoseklią humanitarinės intervencijos koncepciją šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, intervencija į žlugusią valstybę turi būti laikoma atskira intervencijų rūšimi valstybių praktikoje.

8. Antrasis humanitarinės intervencijos sampratos elementas yra humanitarinis intervencijos tikslas, t. y. nutraukti konkrečią humanitarinę krizę. Šis tikslas leidžia atriboti humanitarinę intervenciją nuo intervencijos siekiant pakeisti valstybės valdymo režimą. Humanitarinės intervencijos trumpalaikės civilių apsaugos uždaviniai negali būti tapatinami su ilgalaikiais ir politinio pobūdžio intervencijos siekiant pakeisti valstybės valdymo režimą uždaviniais. Bet išanalizavus valstybių praktiką, galima teigti, jog humanitarinė intervencija paprastai būna neatsiejamai susijusi su valstybės valdymo režimo pakeitimu, nes būtent tam tikras valdymo režimas gali būti pagrindinis humanitarinės krizės šaltinis. Todėl valstybės valdymo režimo pakeitimas gali būti papildomas humanitarinės intervencijos tikslas.

9. Humanitarinis ginkluotos jėgos panaudojimo tikslas leidžia atriboti iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotą humanitarinę intervenciją nuo agresijos. Humanitarinė intervencija nėra nukreipta prieš valstybės teritorinį vientisumą ar jos politinę nepriklausomybę, t. y. kaip jau buvo minėta, yra suderinama su valstybės suverenitetu, ir svarbiausia, ja įgyvendinami JT tikslai palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą bei užtikrinti žmogaus teisių apsaugą. Todėl iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos tikslas yra pagrindas paneigti agresijos prezumpciją (įtvirtintą 1974 m. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 29/3314 dėl agresijos apibrėžimo 2 str.); kitaip tariant, darytina prielaida, jog tokia intervencija nepažeidžia JT Chartijos 2 str. 4 d. įtvirtinto ginkluotos jėgos nenaudojimo principo.

10. Vis dėlto, ši prielaida iš dalies turi būti paneigta. Remiantis valstybių praktika ir jų *opinio juris*, vienintelis humanitarinės intervencijos teisėtumo pagrindas yra JT Chartijos VII skyrius, kuris nustato JT Saugumo Tarybos įgaliojimus konstatuoti grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui faktą bei sankcionuoti ginkluotos jėgos panaudojimą šiai grėsmei pašalinti. Humanitarinė krizė, remiantis naująja pareigos apsaugoti koncepcija, yra tarptautinės bendrijos reikalas, todėl visais atvejais ji turėtų būti pripažinta grėsme tarptautinei taikai ir saugumui. Vadinasi, JT Saugumo Taryba grėsmės

tarptautinei taikai ir saugumui atveju turėtų imtis visų būtinų priemonių, tarp jų ir sankcionuoti humanitarinę intervenciją. Vis dėlto, pareigos apsaugoti koncepcija, kaip švelnioji teisė, nepavertė JT Saugumo Tarybos humanitarinės intervencijos teisės į tokios intervencijos pareigą.

11. Atsižvelgiant į tai, humanitarinė intervencija be JT Saugumo Tarybos sankcijos, yra neteisėtas, bet gali būti pateisinamas (angl. *legitimate*) ir moraliai teisingas ginkluotos jėgos panaudojimas. Nors tarptautinėje teisėje neegzistuoja nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės, tarptautinės teisės normos turėtų būti suvokiamos kaip skirtos pirmiausiai žmonėms, o ne tik valstybės suverenitetui apsaugoti, todėl pareigos apsaugoti koncepcija gali būti laikoma potencialia tarptautinės teisės vystymosi kryptimi – *lex ferenda*. Atsižvelgiant į tarptautinės teisės „humanizacijos“ tendenciją, atsiradus regioninių organizacijų praktikai įgyvendinant tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti, kai JT Saugumo Taryba yra nepajėgi vykdyti savo pagrindinės atsakomybės, naujas tarptautinis paprotys dėl regioninių organizacijų nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės be JT Saugumo Tarybos sankcijos galėtų atsirasti. Jis leistų užtikrinti tarptautinės bendrijos pareigos apsaugoti įgyvendinimą iki tol, kol JT Saugumo Taryba būtų pajėgi įgyvendinti savo pagrindinę atsakomybę dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo ir priimti sprendimus dėl humanitarinės krizės nutraukimo.

12. Atsižvelgiant į JT Saugumo Tarybos regioninių organizacijų įvykdytų intervencijų *ex post facto* sankcionavimo praktiką, galima teigti, jog pareigos apsaugoti koncepcija galėtų atspindėti iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos legitimacijos griežtai nustatytomis sąlygomis tendenciją. Nesankcionuota humanitarinė intervencija galėtų būti laikoma teisėta, jei:

a) Regioninė organizacija vykdytų humanitarinę intervenciją, siekdama nutraukti humanitarinę krizę, kuri buvo pripažinta grėsme tarptautinei taikai ir saugumui JT Saugumo Tarybos arba JT Generalinės Asamblėjos.

b) Regioninės organizacijos tikslas būtų nutraukti humanitarinę krizę ir tokiu būdu įgyvendinti tarptautinės bendrijos papildomą atsakomybę dėl humanitarinės krizės, kai veikimo galimybės per JT Saugumo Tarybą yra išsemtos.

c) Būtų išsemtos taikaus ginčų sprendimo priemonės ar jos būtų neefektyvios, t. y. nėra jokios alternatyvos įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir nutraukti humanitarinę krizę.

d) Regioninė organizacija nedelsdama praneštų JT Saugumo Tarybai apie priemones, kurių ji ketina imtis ir ėmėsi, įgyvendindama tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir tokiu būdu JT Saugumo Taryba bet kuriuo humanitarinės intervencijos metu turėtų teisę imtis veiksmų, kurie, jos kaip institucijos, turinčios pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą pagal JT Chartiją, manymu, būtų reikalingi tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti ar atkurti.

13. Atlikus humanitarinės intervencijos koncepcijos nuoseklų tyrimą, išanalizavus pareigos apsaugoti koncepcijos įtaką humanitarinės intervencijos koncepcijos evoliucijai ir JT Saugumo Tarybos iš anksto nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo problemai, šioje disertacijoje iškelta hipotezė turi būti paneigta: šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje kol kas nėra normos, nustatančios iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisę siekiant įgyvendinti tarptautinės bendrijos pareigą apsaugoti ir nutraukti humanitarinę krizę, kai ši valstybė neįgyvendina pirminės pareigos apsaugoti savo gyventojus.

Literatūros sąrašas

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 - 1014.
2. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija. Valstybės žinios, 2012, Nr. 76 - 394.

Tarptautinės teisės aktai ir kiti dokumentai

1. 1903 m. Havanos sutartis [interaktyvus]. 1903 m. gegužės 22 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.historyofcuba.com/history/havana/treaty.htm>>.
2. 1919 m. Tautų Sąjungos statutas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org/refworld/publisher,LON3dd8b9854,0.html>>.
3. 1945 m. JT Chartija. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15 - 557.
4. 1945 m. JT Tarptautinio Teisingumo Teismo statutas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15 - 557.
5. 1948 m. Amerikos žmogaus teisių ir pareigų deklaracija [interaktyvus]. Nr. AG/RES. 1591 [žiūrėta 2012 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oas.org/juridico/english/ga-res98/eres1591.htm>>.
6. 1948 m. JT konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimo už jį. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23 - 855.
7. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). Valstybės žinios, 2000, Nr. 63 - 1909.
8. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40 - 987.

9. 1960 m. birželio 18 d. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita dėl operacijos Konge Nr. S/4389 (1960).

10. 1966 m. JT Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projektas dėl sutarčių teisės [interaktyvus]. Nr. A/CN.4/191, 1966 [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 5 d.] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_191.pdf>.

11. 1966 m. JT Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projektas dėl sutarčių teisės [interaktyvus]. Nr. A/CN.4/191, 1966 [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 5 d.] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_191.pdf>.

12. 1966 m. JT Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.

13. 1966 m. JT Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

14. 1969 m. Amerikos žmogaus teisių konvencija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm>.

15. 1969 m. Vienos konvencijoje dėl sutarčių teisės. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13 - 480.

16. 1970 m. Deklaracija dėl tarptautinės teisės principų, susijusių su draugiškais valstybių santykiais ir jų bendradarbiavimu pagal JT Chartiją, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. kovo 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/ga/res/25/ares25.htm>>.

17. 1975 m. Helsinkio Baigiamasis aktas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. kovo 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html#H4.4>>.

18. 1977 m. Panamos kanalo sutartis [Interaktyvus] 1977 m. rugsėjo 7 d. [Žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.czbrats.com/treaty77/trtext.htm>>.

19. 1982 m. JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 6 str. (Teisė į gyvybę) komentaras [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. balandžio 4 d.] Prieiga

per internetą: <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/84ab9690ccd81fc7c12563ed0046fae3>>.

20. 1985 m. JT Genocido studija Nr. E/CN4/Sub2/1985/6.

21. 1985 m. Sirakūzų principai dėl galimų žmogaus teisių ir laisvių, numatytų Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, ribojimo ir nukrypimo nuo jų Nr. E/CN.4/1985/4 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. vasario 2 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4672bc122.html>>.

22. 1996 m. JT specialiojo pranešėjo ataskaita dėl žmogaus teisių situacijos Ruandoje Nr. E/CN.4/1996/68.

23. 1998 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165.

24. 1999 m. balandžio 21 d. Neprisijungusių valstybių judėjimo atstovo laiškas JT Saugumo Tarybos pirmininkui Nr. S/1999/451.

25. 1999 m. ECOWAS steigiamosios sutarties Protokolas dėl konfliktų prevencijos, jų suvaldymo, sprendimo, taikos palaikymo ir saugumo [interaktyvus] 1999 m. gruodžio 10 d. [Žiūrėta 2011 m. kovo 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.comm.ecowas.int/sec/index.php?id=ap101299&lang=en>>.

26. 1999 m. JT Ekonominės ir Socialinės Tarybos JT ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių teisės į maistą (11 str.) komentaras [interaktyvus]. Nr. E/C.12/1999/5 [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/comments.htm>>.

27. 1999 m. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Srebrenicos griūtis“ Nr. A/54/549.

28. 1999 m. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita dėl civilių apsaugos ginkluoto konflikto metu Nr. S/1999/957.

29. 1999 m. JT Generalinio Sekretoriaus metinės veiklos ataskaitos pristatymas JT Generalinėje Asamblėjoje Nr. GA/9596.

30. 1999 m. NATO valstybių pareiškimas dėl Kosovo [interaktyvus]. 1999 m. balandžio 24 - 25 d. [žiūrėta 2012 m. balandžio 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/9904-wsh.htm>>.

31. 1999 m. Nepriklausomo tyrimo ataskaita dėl JT veiksmų per 1994 m. genocidą Ruandoje Nr. S/1999/1257.

32. 2000 m. Afrikos Sąjungos steigiamasis aktas [interaktyvus]. 2000 m. liepos 11 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.] Prieiga per internetą: <http://www.africaunion.org/root/au/aboutau/constitutive_act_en.htm>.

33. 2000 m. Grupės 77 Viršūnių susitikimo metu Havanoje priimta deklaracija Nr. A/55/74 [interaktyvus] 2000 m. gegužės 12 d. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 13 d.] Prieiga per internetą: <http://www.g77.org/doc/docs/summitfinaldocs_english.pdf>.

34. 2000 m. Neprisijungusių valstybių judėjimo Viršūnių susitikimo metu priimta deklaracija [interaktyvus] 2000 m. balandžio 10 - 14 d. [Žiūrėta 2010 m. birželio 17 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nam.gov.za/documentation/southdecl.htm>>.

35. 2001 m. Intervencijos komisijos ataskaita „Pareiga apsaugoti“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. vasario 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>>.

36. 2001 m. JT Tarptautinės teisės komisijos Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir jo komentaras [interaktyvus]. JT GA rezoliucijos Nr. 56/83 (2011) priedas [žiūrėta 2011 m. spalio 4 d.] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf>.

37. 2001 m. JT Žmogaus teisių tarybos komentaras Nr. 29 dėl nepaprastosios padėties (straipsnis 4) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm>>.

38. 2003 m. Neprisijungusių valstybių judėjimo baigiamasis XIII-osios valstybių viršūnių konferencijos Kuala Lumpur dokumentas [interaktyvus].

2003 m. vasario 24-25 d. [žiūrėta 2010 m. birželio 17 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nam.gov.za/media/030227e.htm>>.

39. 2003 m. Protokolas dėl Afrikos Sąjungos steigiamojo akto pakeitimų [interaktyvus]. 2003 m. vasario 3 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.] Prieiga per internetą:<<http://www.africaunion.org/root/au/Documents/Treaties/Text/Protocol%20on%20Amendments%20to%20the%20Constitutive%20Act.pdf>>.

40. 2004 m. JT Aukšto lygio grupės dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių tarptautinėje teisėje ataskaita Nr. A/59/565.

41. 2004 m. JT Žmogaus teisių tarybos komentaras Nr. 31 dėl bendrų valstybių įsipareigojimų pagal JT Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą pobūdžio [interaktyvus]. Nr. CCPR/C/21/Rev.1?Add.13 [žiūrėta 2012 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm>>.

42. 2005 m. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Daugiau laisvės: link vystymosi, saugumo ir žmogaus teisių visiems” Nr. 59/2005.

43. 2005 m. JT specialiojo pranešėjo trečioji ataskaita dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės Nr. A/CN.4/553.

44. 2005 m. Nepriklausomos tarptautinės tyrimo komisijos ataskaita dėl situacijos Darfūre [interaktyvus]. 2005 m. sausio 25 d. [žiūrėta 2010 m. balandžio 8 d.] Prieiga per internetą: <http://www.un.org/News/dh/sudan/cominq_darfur.pdf>.

45. 2006 m. rugpjūčio 8 d. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita dėl Rytų Timoro pagal JT ST rezoliuciją Nr. 1690 (2006) Nr. S/2006/628.

46. 2008 m. spalio 23 d. Europos Sąjungos Parlamento rezoliucija dėl Holodomoro paminėjimo [interaktyvus]. Nr. RC-B6-0571/2008 [žiūrėta 2012 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-20080523&language=EN>>.

47. 2009 m. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Įgyvendinant pareigą apsaugoti” Nr. A/63/677.

48. 2010 m. Darbo grupės dėl agresijos nusikaltimo apibrėžimo ataskaita [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. sausio 15 d.] Prieiga per internetą: <http://www.icccpi.int/iccdocs/asp_docs/RC2010/RC-11Annex.IIIENG.pdf>.

49. 2010 m. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Išankstinis perspėjimas, vertinimas ir pareiga apsaugoti” Nr. A/64/864.

50. 2010 m. JT Žmogaus teisių tarybos ataskaita dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimų Izraelio okupuotoje Palestinos teritorijoje, įskaitant Rytų Jeruzalę. Nr. A/HRC/RES/13/8.

51. 2011 m. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Jungtinių Tautų – Afrikos Sąjungos bendradarbiavimas taikos ir saugumo palaikyme” Nr. S/2011/805.

52. 2011 m. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Pagalba Afrikos Sąjungos taikos palaikymo operacijoms, kurios buvo sankcionuotos JT Saugumo Tarybos” Nr. A/65/510.

53. 2011 m. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita „Regioninių ir subregioninių susitarimų vaidmuo įgyvendinant pareigą apsaugoti” Nr. A/65/877.

54. 2011 m. JT Tarptautinės teisės komisijos Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektas ir jo komentaras. Yearbook of the International Law Commission, 2011, vol. II.

55. 2012 m. Tarptautinės komisijos dėl situacijos Libijoje ataskaita [interaktyvus]. Nr. A/HRC/19/68 [žiūrėta 2012 m. balandžio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A.HRC.19.68.pdf>>, pastraipa 118.

56. JT GA posėdžio Nr. A/59/PV.86 protokolas.

57. JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.97 protokolas.

58. JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.98 protokolas.

59. JT GA posėdžio Nr. A/63/PV.99 protokolas.

60. JT GA rezoliucija Nr. 11207/Rev. 1 dėl Sirijos Arabų Respublikos.

61. JT GA rezoliucija Nr. 2793 (1971) dėl klausimų, svarstyty JT Saugumo Tarybos posėdžiuose Nr. 1606, 1607 ir 1608.

62. JT GA rezoliucija Nr. 29/3314 (1974) dėl agresijos apibrėžimo.
63. JT GA rezoliucija Nr. 46/242 (1992) dėl situacijos Bosnijoje ir Hercegovinoje.
64. JT GA rezoliucija Nr. 49/57 (1994) dėl deklaracijos dėl bendradarbiavimo tarp Jungtinių Tautų ir regioninių organizacijų palaikant tarptautinę taiką ir saugumą skatinimo patvirtinimo
65. JT GA rezoliucija Nr. 49/57 (1994) dėl deklaracijos dėl bendradarbiavimo tarp Jungtinių Tautų ir regioninių organizacijų palaikant tarptautinę taiką ir saugumą skatinimo patvirtinimo.
66. JT GA rezoliucija Nr. 66/253 (2012) dėl situacijos Sirijos Arabų Respublikoje.
67. JT GA Vienybės taikos labui rezoliucija Nr. 377 (1950).
68. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 60/1 (2005) dėl 2005 m. JT Viršūnių susitikimo.
69. JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita Nr. S/4389 (1960).
70. JT ST 1991 m. balandžio 5 d. posėdžio Nr. 2982 protokolas.
71. JT ST 1992 m. lapkričio 19 d. posėdžio Nr. 3138 protokolas.
72. JT ST 1998 m. spalio 24 d. posėdžio Nr. 3937 protokolas.
73. JT ST 1999 m. kovo 24 d. posėdžio Nr. 3988 protokolas.
74. JT ST 2012 m. sausio 12 d. posėdžio Nr. 6702 protokolas.
75. JT ST rezoliucija Nr. 1132 (1997) dėl situacijos Siera Leonėje.
76. JT ST rezoliucija Nr. 1160 (1998) dėl JK ir JAV laiškų.
77. JT ST rezoliucija Nr. 1199 (1998) dėl situacijos Kosove.
78. JT ST rezoliucija Nr. 1203 (1998) dėl situacijos Kosove.
79. JT ST rezoliucija Nr. 1264 (1999) dėl situacijos Rytų Timore.
80. JT ST rezoliucija Nr. 1593 (2005) dėl Darfūro.
81. JT ST rezoliucija Nr. 1674 (2006) dėl civilių apsaugos.
82. JT ST rezoliucija Nr. 1970 (2011) dėl taikos ir saugumo Afrikoje.
83. JT ST rezoliucija Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje.
84. JT ST rezoliucija Nr. 1975 (2011) dėl situacijos Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje.

85. JT ST rezoliucija Nr. 303 (1971) dėl situacijos Indijos/Pakistano subkontinente.
86. JT ST rezoliucija Nr. 688 (1991) dėl Irako.
87. JT ST rezoliucija Nr. 770 (1992) dėl Bosnijos ir Hercegovinos.
88. JT ST rezoliucija Nr. 780 (1992) dėl buvusios Jugoslavijos.
89. JT ST rezoliucija Nr. 787 (1992) dėl Bosnijos ir Hercegovinos.
90. JT ST rezoliucija Nr. 788 (1992) dėl Liberijos.
91. JT ST rezoliucija Nr. 794 (1992) dėl Somalio.
92. JT ST rezoliucija Nr. 808 (1993) dėl TBTBJ.
93. JT ST rezoliucija Nr. 814 (1992) dėl Somalio.
94. JT ST rezoliucija Nr. 824 (1993) dėl Bosnijos ir Hercegovinos.
95. JT ST rezoliucija Nr. 827 (1993) dėl TBTBJ.
96. JT ST rezoliucija Nr. 836 (1993) dėl Bosnijos ir Hercegovinos.
97. JT ST rezoliucija Nr. 925 (1994) dėl mandato pratęsimo ir konflikto Ruandoje sureguliuavimo.
98. JT ST rezoliucija Nr. 929 (1994) dėl laikinos tarptautinės operacijos siekiant humanitarinių tikslų Ruandoje.
99. JT ST rezoliucija Nr. 940 (1994) dėl ginkluotos jėgos sankcionavimo ir mandato pratęsimo Haityje.
100. JT ST rezoliucija Nr. 955 (1994) dėl TBTR.
101. JT ST rezoliucijos Nr. S/2012/77 dėl Sirijos projektas.
102. Report of the Preparatory Commission for the International Criminal Court, Addendum Part II [interaktyvus]. Finalized Draft Text of the Elements of Crimes, Nr. PCNICC/2000/1/Add.2 [žiūrėta 2012 m. balandžio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.umn.edu/humanrts/instreet/icelementsofcrimes.html>>.

Knygos, straipsniai ir kitos mokslinės publikacijos

1. ABIEW, Francis Kofi. The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention. The Hague: Kluwer Law International, 1998.

2. AJAYI, Titilope. The UN, the AU and ECOWAS – A Triangle for Peace and Security in West Africa? [interaktyvus]. Dialogue on Globalization, Briefing paper No. 11, 2008 [žiūrėta 2012 m. sausio 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/usa/05878.pdf> >.

3. AKEHURST, Michael. Custom as a Source of International Law. British Yearbook of International Law, 1974 - 1975, p. 1 - 53.

4. AKHAVAN, Payam. Reconciling Crimes Against Humanity With the Laws of War: Human Rights in Armed Conflict and the Limits of Progressive Jurisprudence. Journal of International Criminal Justice, 2008, vol. 6, no. 1. p. 21 - 37.

5. AKONOR, Kwame. Assessing the African Union's Right of Humanitarian Intervention. Criminal Justice Ethics, 2010, vol. 29, no. 2, p. 157 - 173.

6. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. Journal of Transnational Law and Policy, 2005, vol. 15, p. 1 - 35.

7. ALLAIN, Jean. The True Challenge to the United Nations System of the Use of Force: The Failures of Kosovo and Iraq and the Mergence of the African Union. Max Planck Yearbook of United Nations Law, 2004, vol. 8, p. 237 - 289.

8. ALVAREZ, Jose. International Organizations: Accountability or Responsibility? [interaktyvus]. Council of International Law, 35th Annual Conference on Responsibility of Individuals, States and Organizations, 2006 m. spalio 27 d. [žiūrėta 2012 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/aboutasil/documents/CCILspeech061102.pdf> >.

9. ALVAREZ, Jose. The Schizophrenias of R2P. In Human Rights, Intervention and the Use of Force. Edited by P. Alston and E. Macdonald. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 375 - 384.

10. AMNEUS, Diana. A Right to Humanitarian Intervention? [interaktyvus]. The Living History Forum [žiūrėta 2012 m. kovo 15 d.].

Prieiga per internetą: <http://www.levandehistoria.se/files/A%20right%20to%20humanitarian_final.pdf>.

11. ANNAN, Kofi. We the Peoples: the Role of the United Nations in the 21st century [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/millennium/sg/report/full.htm>>.

12. AREND, Anthony Clark, BECK, Robert J. International Law and The Use of Force. New York: Routledge, 1993.

13. ARTINANO, Mauricio. Peace Operations Partnerships: The UN Security Council and (Sub-) Regional Organizations [interaktyvus]. Center for International Peace Operations [žiūrėta 2012 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą:<http://www.cic.nyu.edu/peacekeeping/docs/zif_peace_artinano.pdf>.

14. ASAMOAH, Obed. The Legal Significance of the Declarations of the General Assembly of the United Nations. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1966.

15. AUST, Anthony. Handbook of International Law. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

16. BADESCU, C.G. Authorizing Humanitarian Intervention: hard choices in saving strangers. Canadian Journal of Political Science, 2007, vol. 40, p. 51 - 78.

17. BANNON, Alicia L. The Responsibility to Protect: the U.N. World Summit and the Question of Unilateralism. Yale Law Journal, 2006, vol. 115, p. 1157 - 1164.

18. BARRY, Benjamin. Unilateral Humanitarian Intervention: Legalizing the Use of Force to Prevent Human Rights Atrocities. Fordham International Law Journal, 1992, vol. 16 p. 120 - 158.

19. BASSIOUNI, Cherif M. International Crimes: *Jus Cogens* and *Obligatio Erga Omnes*. Law and Contemporary Problems, 1996, vol. 59, no. 4, p. 63 - 74.

20. BATRA, Bikram Jeet. "First, Do No Harm..." Ensuring Humanitarian Military Intervention [interaktyvus]. Sarai Reader, 2005, p. 500

- 510 [žiūrėta 2011 m. sausio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://www.sarai.net/publications/readers/05-bare-acts/04_bikramjit.pdf>.

21. BELLAMY, Alex J. Motives, Outcomes, Intent and the Legitimacy of Humanitarian Intervention. *Journal of Military Ethics*, 2004, vol. 3, no. 3, p. 216 - 232.

22. BELLAMY, Alex J. Realizing the Responsibility to Protect. *International Studies Perspectives*, 2009, vol. 10, p. 111 - 128.

23. BELLAMY, Alex J. The Responsibility to Protect and the Problem of Military Intervention. *International Affairs*, 2008, vol. 84, no. 4, p. 615 - 639.

24. BELLAMY, Alex J. Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit. *Ethics and International Affairs*, 2006, vol. 20, p. 143 - 169.

25. BELLAMY, Alex. Mass Atrocities and Armed Conflict: Link, Distinctions, and Implications for the Responsibility to Prevent [interaktyvus]. The Stanley Foundation, 2011 [žiūrėta 2011 m. lapkričio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stanleyfoundation.org/publications/pab/BellamyPAB22011.pdf>>.

26. BELLAMY, Alex. The Responsibility to Protect. *Ethics & International Affairs*, 2010, vol. 24, no. 2, p. 143 - 169.

27. BENVENUTI, Paolo. Ensuring Observance of International Humanitarian Law: Function, Extent and Limits of the Obligations of Third States to Ensure Respect of International Humanitarian Law. In *International Institute of Humanitarian Law. Yearbook (1989-1990)*, p. 27.

28. BIANCHI, Andrea. Assessing the Effectiveness of the UN Security Council's Anti-Terrorism Measures: the Quest for Legitimacy and Cohesion. *European Journal of International Law*, 2006, vol.17, p. 881 - 912.

29. BYERS, Michael, CHESTERMAN, Simon. Changing the Rules About Rules? Unilateral Humanitarian Intervention and the Future of International Law. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgrefe and Robert O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 177 - 203.

30. BYERS, Michael. Abuse of Rights: An Old Principle, A New Age. *McGill Law Journal*, 2002, vol. 47, p. 389 - 431.
31. BYERS, Michael. Custom, Power and the Power of Rules: International Relations and Customary International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
32. BOWETT, D. Self-Defence in International Law, New York: Praeger, 1958.
33. BOWETT, Derek. The Impact of Security Council Decisions on Dispute Settlement Procedures. *European Journal of International Law*, 1994, vol. 5, p. 89 - 101.
34. BRILMAYER, Lea, TESFALIDET, Isaias Yemane. Third State Obligations and the Enforcement of International Law. *International Law and Politics*, 2011, vol. 44, no. 1, p. 1 - 53.
35. BROWNLIE, Ian. International Law and the Use of Force by States. Oxford: Clarendon Press, 1963.
36. BROWNLIE, Ian. Principles of Public International Law, 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 1990.
37. BROWNLIE, Ian. The Principle of Non - Use of Force in Contemporary International Law. In *The Non-Use of Force in International Law*. Edited by W. E. Butler. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1989.
38. BUCHANAN, Alex. Reforming International Law of Humanitarian Intervention. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgrefe ir R. O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 130 - 171.
39. BURMESTER, Byron F. On Humanitarian Intervention: The New World Order and Wars to Preserve Human Rights. *Utah Law Review*, 1994, p. 269 - 323.
40. CALHOUN, Laurie. Michael Walzer on Just War Theory's "Critical Edge". *More Like a Spoon Than a Knife. The Independent Review*, 2006, vol. X, no. 3, p. 419 - 424.

41. CAPLAN, Richard. *International Governance of War - Torn Territories*. New York: Oxford University Press, 2005.
42. CARON, David D. *The Legitimacy of the Collective Authority of the Security Council*. *American Journal of International Law*, 1993, vol. 87, p. 552 - 558.
43. CASANOVAS, Oriol. *Unity and Pluralism in Public International Law*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2001.
44. CASSESE, Anthony. *International Law*, 2nd edition. New York: Oxford University Press, 2005.
45. CASSESE, Antonio. *A Follow-Up: Forcible Humanitarian Countermeasures and Opinio Necessitatis*. *European Journal of International Law*, 1999, vol. 10, p. 791 - 800.
46. CASSESE, Antonio. *Ex Iniura Ius Oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?* *European Journal of International Law*, 1999, vol 10, no.1, p. 23 - 30.
47. CHARNEY, Jonathan I. *Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo*. *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, no. 4, p. 834 - 841.
48. CHENG, Bin. *United Nations Resolution on Outer Space: "Instant" International Customary Law*. *Indian Journal of International Law*, 1965, p. 23 - 48.
49. CHESTERMAN, Simon. *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
50. CHILDRESS, James F. *Moral Responsibility in Conflicts: Essays on Nonviolence, War and Conscience*. Louisville: John Knox Press, 1992.
51. CHINKIN, Christine M. *Kosovo: A "Good" or "Bad" War*. *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, no. 4, p. 841 - 847.
52. CLARK, Roger S. *Crimes Against Humanity and the Rome Statute of the International Criminal Court*. In *The Rome Statute of the International*

Criminal Court: A Challenge to Impunity. Edited by M. Politi ir G. Nesi, Aldershot: Ashgate Publishing Company, 1998.

53. COADY, C. A. J. The Ethics of Armed Humanitarian Intervention [interaktyvus]. United States Institute of Peace, Peaceworks No. 45, 2002 [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.usip.org/pubs/peaceworks/pwks45.pdf>>.

54. CORTEN, Olivier. The Controversies over the Customary Prohibition on the Use of Force: A Methodological Debate. *European Journal of International Law*, 2005, vol. 16, no. 5, p. 803 - 822.

55. COTTEY, Andrew. The Kosovo War in Perspective. *International Affairs*, 2009, vol 85, no. 3, p. 593 - 608.

56. Council of Europe, Preparatory Work on Article 1 of the European Convention on Human Rights. Documents, 1950, vol. 5.

57. COVERDALE, John F. An Introduction to the Just War Tradition. *Pace International Law Review*, 2004, vol. 16, p. 221 - 235.

58. CRAWFORD, James. Revising the Draft Articles on State Responsibility. *European Journal of International Law*, 1999, vol. 10, no. 2, p. 435 - 460.

59. D'AMATO, Anthony. *International Law: Process and Prospect*. 2nd edition. New York: Dobbs Ferry Transnational Publishers, 1995.

60. DAMROSCH, Lori Fisler. Changing Conceptions of Intervention in International Law. In *Emerging Norms of Justified Intervention*. Edited by L. W. Reed and C. Kaysen. Cambridge: American Academy of Arts and Sciences, 1993.

61. Danish Institute of International Affairs. *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects*. Copenhagen: Danish Institute of International Affairs, 1999.

62. DAVIDSSON, Elias. Legal Boundaries to UN Sanctions. *International Journal of Human Rights*, 2003, vol. 7, no. 4, p. 1 - 50.

63. DAVIDSSON, Elias. The Security Council's Obligations of Good Faith. *Florida Journal of International Law*, vol. XV, no. 4, p. 541 - 573.

64. De HOOG, André. Obligations Erga Omnes and International Crimes – A Theoretical Inquiry into the Implementation and Enforcement of the International Responsibility of States. The Hague: Kluwer Law International, 1996.
65. DEGAN, V. G. Sources of International Law. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1997.
66. DeNICOLA, Christopher. A Shield for the “Knights of Humanity”: the ICC Should Adopt a Humanitarian Necessity Defense to the Crime of Aggression. University of Pennsylvania Journal of International Law, 2008, vol. 30, p. 641 - 695.
67. DINSTEIN, Yoram. War, Aggression and Self-defence. Cambridge: Grotius Publications, 1988.
68. DIXON, Martin. Textbook on International Law. 6th edition. New York: Oxford University Press, 2008.
69. DOMAGALA, Arkadiusz. Humanitarian Intervention: The Utopia or Just War? The NATO Intervention in Kosovo and the Restraints of Humanitarian Intervention [interaktyvus]. The Sussex European Institute Working Paper No. 76 [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp76.pdf>>.
70. DORFF, Robert H. Failed States after 9/11. International Studies Perspectives, 2005, vol. 6, no. 1, p. 20 - 34.
71. DOSWALD-BECK, Louise. The Right to Life in Armed Conflict: Does International Humanitarian Law Provide all the Answers? International Review of the Red Cross, 2006, vol. 88, no. 864, p. 881 - 904.
72. DRAKŠAS, Romualdas. VALUTYTĖ, Regina. Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje. Teisė, 2009, tomas 71, p. 7 - 24.
73. EICHENSEHR K. E. Defending Nationals Abroad: Assessing the Lawfulness of Forcible Hostage Rescues. Virginia Journal of International Law, 2007 - 2008, vol. 48, p. 451 - 484.
74. EVANS, Gareth. Facing Up to Our Responsibilities. The Guardian, 2008 m. gegužės 14 d.

75. EVANS, Gareth. *The Responsibility to Protect. Ending Mass Atrocity Crimes Once and for All*. Washington: Brookings Institution Press, 2008.

76. EVANS, Malcolm. *International Law*. 3rd edition. New York: Oxford University Press, 2010.

77. EVARIST, Baimu, STURMAN, Katharyn. *Amendment to the African Union's Right to Intervene. A Shift from Human Security to Regime Security?* *African Security Review*, 2003, vol. 12, no. 2, p. 37 - 45.

78. FALK, Richard A. *Legal Order in a Violent World*. Princeton: Princeton University Press, 1968.

79. FASSBENDER, Brando. *The United Nations Charter as Constitution of the International Community*. *Columbia Journal of Transnational Law*, 1998, vol. 36, p. 529 - 616.

80. FAWCETT, J. E. S. *Intervention in International Law: A Study of Some Recent Cases*, *Recueil des Cours*, 1961, vol. 103, p. 343 - 423.

81. FISHER, David. *Humanitarian intervention*. In *The Price of Peace. Just War in the Twenty – First Century*. Edited by Charles Reed and David Ryall. New York: Cambridge University Press, 2007, p. 101 - 117.

82. FLETCHER George P., OHLIN, Jens David. *Defending Humanity, When Force is Justified and Why*. New York: Oxford University Press, 2008.

83. FOCARELLI, Carlo. *Common Article 1 of the 1949 Geneva Conventions: a Soup Bubble*. *European Journal of International Law*, 2010, vol. 21, no. 1, p. 125 - 171.

84. FRANCK, Thomas M. *Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention*. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgrefe and R. O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 204 - 231.

85. FRANCK, Thomas M. *Recourse to Force. State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

86. FRANCK, Thomas M. Three Major Innovations of the International Law in the Twentieth Century, *Quinnipiac Law Review*, 1997, vol. 17, p. 139 - 153.
87. FRULLI, Micaela. Are Crimes against Humanity More Serious than War Crimes? *European Journal of International Law*, 2001, vol. 12, no. 2, p. 329 - 350.
88. GALLANT, Kenneth S. *The Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
89. GARDAM, Judith. *Necessity, Proportionality and the Use of Force by States*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
90. GASSER, Hans Peter. Ensuring Respect for the Geneva Conventions and Protocols: The Role of Third States and the United Nations. In *Effecting Compliance. Armed Conflict and the New Law*. Edited by H. Fox and M. Neyer. London, British Institute of International and Comparative Law, 1993.
91. GEISLER, Laura. The Law of Humanitarian Intervention and the Kosovo Crisis. *Hamlin Law Review*, 2000, vol. 23, p. 323 - 347.
92. GIERYCZ, Dorota. From Humanitarian Intervention to Responsibility to Protect. *Criminal Justice Ethics*. 2010, vol. 29, no. 2, p. 110 - 128.
93. GILL, Terry D. Humanitarian intervention. In *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Edited by Terry D. Gill and D. Fleck. New York: Oxford University Press, 2010.
94. GLADSTONE, Rick. Friction at the UN as Russia and China Veto Another Resolution on Syria Actions [interaktyvus]. *The New York Times*, 2012 m. liepos 19 d. [žiūrēta 2012 m. liepos 21 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2012/07/20/world/middleeast/russia-and-china-veto-un-sanctions-against-syria.html>>.
95. GLANVILLE, Luke. The Responsibility to Protect Beyond Borders. *Human Rights Law Review*, 2012, vol. 12, no. 1, p. 1 - 32.

96. GLENNON, Michael J. *Limits of Law, Prerogatives of Power: Interventionism after Kosovo*. New York: Palgrave, 2001, p. 37 - 65.
97. GOWLLAND-DEBBAS, Vera. *Security Council Enforcement Action and Issues of State Responsibility*. *International & Comparative Law Quarterly*, 1994, vol. 43, no. 1, p. 55 - 98.
98. GRAY, Christine. *From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force against Iraq*. *European Journal of International Law*, 2002, vol. 13, no. 1, p. 1 - 19.
99. GREENWOOD, Christopher. *International Law and the United States Air Operation against Libya*. *West Virginia Law Review*, 1986 - 1987, vol. 89, p. 933 - 960.
100. GRIGAITĖ, Gabija. *Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos kaip teisėkūros subjekto ypatumai*. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, nr. 3, p. 109 - 121.
101. HANSEN, Michelle A. *Preventing the Emasculation of Warfare: Halting the Expansion of Human Rights Law into Armed Conflict*. *Military Law Review*, 2007, vol. 1, p. 194.
102. HARRELL, Peter. *Modern Day "Guarantee Clauses" and the Legal Authority of Multinational Organizations to Authorize the Use of Military Force*. *Yale Journal of International Law*, 2008, vol. 33, p. 417 - 446.
103. HARRIS, D.J. *Cases and Materials on International Law*. 5th edition. London: Sweet & Maxwell, 1998.
104. HEHIR, Aidan. *The Myth of Failed State and the War on Terror: A Challenge to the Conventional Wisdom*. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 2007, vol 1, no. 3, p. 307 - 332.
105. HEHIR, Bryan J. *Intervention: From Theories to Cases*. *Ethics and International Affairs*, 1995, vol. 9, p. 1 - 13.
106. HEIMAN, Gerald B., RATNER, Steven R. *Saving Failed States*. *Foreign Policy*, 1999, vol. 89, p. 3 - 20.

107. HEINTZE, Hans-Joachim. On the Relationship between Human Rights Law Protection and International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*, 2004, vol. 86, no. 856, p. 789 – 814.

108. HEINZE, Eric A. *Waging Humanitarian War: The Ethics, Law and Politics of Humanitarian Intervention*. Albany: State University of New York Press, 2009.

109. HENKIN, Louis. Kosovo and the Law of ‘Humanitarian Intervention’. *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, p. 824 - 828.

110. HENKIN, Louis. Use of Force: Law and U.S. Policy. In *Right v. Might: International Law and the Use of Force*. Edited by L. Henkin, S. Hoffmann, J. J. Kirkpatrick & A. Gerson, W. D. Rogers, D. J. Scheffer. New York: Council on Foreign Relations Press, 1991.

111. HIGGINS, Rosalyn. *Problems and Process. International Law and How We Use It*. Oxford: Clarendon Press, 1994.

112. HIGGINS, Rosalyn. *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations*. Oxford: Oxford University Press, 1963.

113. HILPOLD, Peter. Humanitarian Intervention: Is There A Need for a Legal Reappraisal? *European Journal of International Law*, 2001, vol. 12, no. 3, p. 437 - 467.

114. HENCKAERTS, Jean-Marie. *Study on Customary International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict*. *International Review of the Red Cross*, vol. 87, no. 857, p. 175 - 212.

115. HOFFMANN, Julia, NOLLKAEMPER, Andre. *Responsibility to Protect. From Principle to Action*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012.

116. HOLLIDAY, Ian. Ethics of Intervention: Just War Theory and the Challenge of the 21st century. *International Relations*, 2003, vol. 17, p. 115 - 133.

117. HOLZGREFE, J. L. The Humanitarian Intervention Debate. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgreffe and R. O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 15 - 52.

118. HOSSAIN, Kamrul. The Complementary Role of the United Nations General Assembly in Peace Management. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2008, vol. 4, no. 13, p. 77 - 93.

119. HOWE, Paul, DEVEREUX, Stephen. Famine Intensity and Magnitude Scales: A Proposal for an Instrumental Definition of Famine. *Disasters*, 2004, vol. 28, no. 4, p. 353 - 372.

120. HUTCHISON, M. R. Restoring Hope: U.N. Security Council Resolutions for Somalia and an Expanded Doctrine of Humanitarian Intervention. *Harvard International Law Review*, 1993, vol. 34, p. 624 - 640.

121. IGNATIEFF, Michael. Intervention and State Failure [interaktyvus]. *Dissent*, 2002, winter [žiūrėta 2012 m. kovo 18 d.] Prieiga per internetą: <<http://dissentmagazine.org/article/?article=641>>.

122. Independent International Commission on Kosovo. *Kosovo Report*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

123. International Committee of the Red Cross. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Edited by Yves Sandoz, Christophe Swinarski & Bruno Zimmermann, 1987.

124. JENNINGS, Robert Y. What is International Law and How Do We Tell it When We See It? In *Sources of International Law*. Edited by M. Koskenniemi. Dartmouth: Publishing Company Limited, Cornwall, 2007.

125. JESSBERGER, Florian. The Definition and the Elements of the Crime of Genocide. In *The UN Genocide Convention: A Commentary*. Edited by P. Gaeta. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 87 - 111.

126. JOHNSON, James Turner. The Just War Idea: The State of the Question. *Social Philosophy & Policy Foundation*, 2006, p. 167 - 195.

127. JOYNER, Christopher C. "The Responsibility to Protect": Humanitarian Concern and the Lawfulness of Armed Intervention. *Virginia Journal of International Law*. 2007, vol. 47 p. 693 - 723.
128. JOYNER, Christopher C. The United States Action in Grenada, Reflections on the Lawfulness of Invasion. *American Journal of International Law*, 1984, vol. 78, p. 131 - 144.
129. JOYNER, Christopher C., AREND, Anthony Clark. Anticipatory Humanitarian Intervention: An Emerging Legal Norm? *United States Air Force Academy Journal of Legal Studies*, 2000, vol. 10, p. 27 - 52.
130. JOYNER, Daniel H. The Kosovo Intervention: Legal Analysis and A More Persuasive Paradigm. *European Journal of International Law*, 2002, vol. 13, p. 597 - 619.
131. JONES, Adam. *Genocide. A Comprehensive Introduction*. 2nd edition. New York: Routledge, 2011.
132. KALIPENI, Ezekiel, OPPONG, Joseph. The Refugee Crisis in Africa and Implications for Health and Disease: A Political Ecology Approach. *Journal of Social Sciences & Medicine*, 1998, vol. 46, no. 12, p. 1637 - 1653.
133. KATUOKA, Saulius, ČEPINSKYTĖ, Agnė. Response to Large-Scale Atrocities: Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect. *Jurisprudencija*, 2010, vol. 3, nr. 121, p. 157 - 175.
134. KENNEDY, David. Reassessing International Humanitarianism: The Dark Sides. In *International Law and its Others*. Edited by A. Orford. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 131 - 155.
135. KIOKO, Ben. The Right of Intervention under the African Union's Constitutive Act: From Non - Interference to Non - Intervention. *International Review of the Red Cross*, 2003, vol. 85, p. 807 - 825.
136. KLABBERS, Jan. The Undesirability of Soft Law. *Nordic Journal of International Law*, 1998, vol. 67, p. 381 - 391.

137. KOJI, Teraya. Emerging Hierarchy in International Human Rights and Beyond: From the Perspective of Non-Derogable Rights. *European Journal of International Law*, 2001, vol. 12, no. 5, p. 917 - 941.

138. KOLB, Robert. Note on Humanitarian Intervention. *International Review of the Red Cross*, 2003, vol. 85, no. 849, p. 119 -134.

139. KOPEL, David B., EISIEN, Joanne D., GALLANT. Is Resisting Genocide a Human Right? *Notre Dame Law Review*, 2006, vol. 81, no. 4, p. 1275 - 1346.

140. KORFF, Douwe. A Guide of Implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights [interaktyvus]. Human rights handbooks, No. 8 [žiūrėta 2012 m. balandžio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/16D05FDF-4831-47ECAE6DA2C760B0B630/0/DG2ENH_RHAND082006.pdf>.

141. KOSKENMÄKI, Riikka. Legal Implications Resulting from State Failure in Light of the Case of Somalia. *Nordic Journal of International Law*, 2004, no. 73, p. 1 - 36.

142. KREYKES, Bryan D. A Case for Delegation: The U.N. Security Council, Regional Conflicts and Regional Organizations. *Touro International Law Review*, 2008, vol. 11, p. 1 - 15.

143. KRESS, Claus. The Darfur Report and Genocidal Intent. *Journal of International Criminal Justice*, 2005, vol. 3, no. 3, p. 562 - 578.

144. KREß, Claus. Nulla Poeme Nullum Crimen Sine Lege [interaktyvus]. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2010 [žiūrėta 2012 m. balandžio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.uni-koeln.de/jur-fak/kress/NullumCrimen24082010.pdf>>.

145. KRISTOF, Nicholas. The World Capital of Killing. *New York Times*, 2010 m. vasario 7 d.

146. KUNSCHAK, Martin. The African Union and the Right to Intervention: Is There a Need for UN Security Council Authorisation? *South African Yearbook of International Law*, 2006, vol. 31, p. 195 - 208.

147. KUWALI, Dan. The End of Humanitarian Intervention. Evaluation of Africa Union's Right of Intervention [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.] Prieiga per internetą: <http://www.hks.harvard.edu/cchrp/pdf/AJCR_vol9_no1_2009.pdf>.

148. LEHMAN, Julian M. All Necessary Means to Protect Civilians: What the Intervention in Libya Says about the Relationship Between the Jus in Bello and the Jus ad Bellum. *Journal of Conflict & Security Law*, 2012, vol. 17, no. 1, p. 117 - 146.

149. LEICH, Marian Nash. Contemporary Practice of the United States Relating to International Law. *American Journal of International Law*, 1990, vol. 84, p. 539 - 551.

150. LEPARD, Brian D. Customary International Law. A New Theory with Practical Applications. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

151. LEVITT, Jeremy. Humanitarian Intervention by Regional Actors in Internal Conflicts: The Cases of ECOWAS in Liberia and Sierra Leone. *Temple International and Comparative Law Journal*, 1998, vol. 12, no. 2, p. 333 - 375.

152. LEVITT, Jeremy. The Peace and Security Council of the African Union: The Known Unknowns. *Transnational Law & Contemporary Problems*, 2003, vol. 13, p. 109 - 137.

153. LILLICH R. B. Forcible Protection of Nationals Abroad: The Liberian Incident of 1990. *German Yearbook of International Law*, 1993, vol. 35, p. 205 - 223.

154. LILLICH, Richard B. Humanitarian Intervention: A Reply to Ian Brownlie and a Plea for Constructive Alternatives. In *Law Civil War in the Modern World*. Edited by J. N. Moore. Princeton: Princeton University Press, 1974, p. 229 - 251.

155. LILLICH, Richard B. The Role of the UN Security Council in Protecting Human Rights in Crisis Situations: UN Humanitarian Intervention in the Postcold War World. *Tulane Journal of International and Comparative Law*, 1995, vol. 3, p. 2 - 17.

156. LOBEL, Jules, RATNER, Michael. Bypassing the Security Council: Ambiguous Authorizations to Use Force, Cease-Fires and the Iraqi Inspection Regime. *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, p. 124 - 154.

157. LUMSDEN, Eleanor. An Uneasy Peace. *Journal of International Law and Politics*, 2003, vol. 35, p. 795 - 838.

158. MACFARLANE, Neil, WEISS, Thomas G. The United Nations, Regional Organizations and Human Security: Building Theory in Central America. *Third World Quarterly*, 1994, vol. 15, no. 2, p. 277 - 295.

159. MACRAE, Joanna. Humanitarian Aid and Intervention: The Challenges of Integration – Understanding Integration from Rwanda to Iraq. *Ethics and International Affairs*, 2004, vol. 18, no. 2, p. 29 - 35.

160. MÄNSSON, Katarina. Integration of Human Rights in Peace Operations: Is there an Ideal Model? *International Peacekeeping*, 2006, vol. 13, no. 4, p. 547 - 563.

161. MAPEL, David R. When is it Right to Rescue? A Response to Pasic and Weiss. *Ethics & International Affairs*, 1997, vol. 11, p. 145 - 150.

162. MARANGIO, Rossella. The Somali Crisis: Failed State and International Interventions [interaktyvus]. IAI Working paper, 2012 m. gegužės 12 - 15 d. [žiūrėta 2012 m. gegužės 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.iai.it/pdf/DocIAI/iaiw1215.pdf>>.

163. MARCUS, David. Famine Crimes in International Law. *American Journal of International Law*, 2003, vol. 97, p. 245 - 281.

164. MASSINGHAM, Eve. Military Intervention for Humanitarian Purposes: Does the Responsibility to Protect Doctrine Advance the Legality of the Use of Force for Humanitarian Ends? *International Review of the Red Cross*, 2009, vol. 91, no. 876, p. 803 - 821.

165. McDOUGAL M. S., FELICIANO. F. The Legal Regulation of Resort to International Coercion: Aggression and Self-defence in Policy Perspective. *Yale Law Journal*, 1958 - 1959 vol. 68, p. 1057 - 1119.

166. McDOWELL, Eleanor C. Introductory Note, United Nations: Security Council Debate and Draft Resolutions Concerning the Operation to

Rescue Hijacked Hostages at the Entebbe Airport. *International Legal Materials*, 1976, vol. 15, p. 1224 - 1229.

167. MERON, Theodor. *The Humanization of International Law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2006.

168. MERON, Theodore. *Human Rights and Humanitarian Norms as Customary Law*. Oxford: Clarendon Press, 1989.

169. MERON, Theodore. On a Hierarchy of International Human Rights. *American Journal of International Law*, 1986, vol. 80, no. 1, p. 5 - 21.

170. MIKULASCHEK, Christoph. *The United Nations Security Council and the Responsibility to Protect: Policy, Process, and Practice* [interaktyvus]. Report from the 39th International Peace Institute Vienna seminar on peacemaking and peacekeeping [žiūrėta 2011 m. lapkričio 23 d.] Prieiga per internetą: <<http://responsibilitytoprotect.org/mikulaschek.pdf>>.

171. MILANOVIC, Marko. State Responsibility for Genocide. *European Journal of International Law*, 2006, vol. 17, no. 3, p. 553 – 604.

172. MILLER, Richard B. Humanitarian Intervention, Altruism, and the Limits of Casuistry. *Journal of Religious Ethics*, 2000, vol. 28, no. 1, p. 3 - 35.

173. MINDZIE, Mireille Affa'a. Intervention and Protection in African Crisis Situations: Evolution and Ethical Challenges. *Criminal Justice Ethics*, 2010, vol. 29, no. 2, p. 174 - 193.

174. MRAZEK, Josef. Prohibition on the Use and Threat of Force: Self - Defence and Self - Help in International Law. *Canadian Yearbook of International Law*, 1989, vol. 27, p. 81 - 111.

175. MURPHY, Sean D. Criminalizing Humanitarian Intervention. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2009, vol. 41, no. 2/3, p. 341 - 377.

176. MURPHY, Sean D. *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.

177. NANDA, Ved P. The Protection of Human Rights Under International Law: Will the UN Human Rights Council and the Emerging New Norm “Responsibility to Protect” Make a Difference? *Denver Journal of International Law and Policy*, 2007, vol. 35, p. 353 - 378.

178. NANDA, Ved P., MUTHER, Thomas F., ECKERT, Amy E. Tragedies in Somalia, Yugoslavia, Haiti, Rwanda and Liberia: Revisiting the Validity of Humanitarian Intervention under International Law. Part II. *Denver Journal of International Law and Policy*, 1998, p. 827 - 869.

179. NERSESSIAN, David L. *Genocide and Political Groups*. New York: Oxford University Press, 2010.

180. NOLLKAEMER, Andre. Concurrence between Individual Responsibility and State Responsibility in International Law. *International & Comparative Law Quarterly*, 2003, vol. 52, no. 3, p. 616 - 640.

181. NOLLKAEMPER, Andre. Systematic Effects of International Responsibility for International Crimes. *Santa Clara Journal of International Law*, 2010, vol. 8, p. 313 - 352.

182. O’CONNELL, D. P. *International Law*. 2nd edition, vol. I. London: Stevens & Sons Press, 1970.

183. O’CONNELL, Mary Ellen. Responsibility to Peace: A Critique of R2P. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 2010, vol. 4, no.1, p. 39 - 52.

184. OERTEL, Janka. The United Nations and NATO [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. gegužės 13 d.] Prieiga per internetą: <http://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Janka_Oertel_Paper_ACUNS_Conference.pdf>.

185. OREND, Brian. *Morality of War*. Peterborough: Broadview Press, 2006

186. ORFORD, Anne. From Promise to Practice? The Legal Significance of the Responsibility to Protect Concept. *Global Responsibility to Protect*, 2011, vol. 3, p. 400 - 424.

187. ORFORD, Anne. Jurisdiction Without Territory: From the Holy Roman Empire to the Responsibility to Protect. *Michigan Journal of International Law*, 2009, vol. 30, no. 3, p. 981 - 1015.

188. ÖSTERDAHL, Inger. Threat to the Peace. The Interpretation by the Security Council of Article 39 of the UN Charter. Göteborg: Swedish Institute of International Law, 1998, vol. 13, p. 46.

189. OULI, Abdelhamid El. Territorial Integrity in a Globalizing World. *International Law and States' Quest for Survival*. Heidelberg: Springer, 2012.

190. PAREKH, Bhikhu. Rethinking Humanitarian Intervention. *International Political Science Review*, 1997, vol. 18, no. 1, p. 49 - 69.

191. PATTISON, James. Humanitarian Intervention & Responsibility to Protect. Who Should Intervene? New York: Oxford University Press, 2010.

192. PATTISON, James. Humanitarian Intervention and International Law: The Moral Significance of an Intervener's Legal Status. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 2007, vol. 10, no. 3, p. 301 - 319.

193. PEASE, K. Kelly, FORSYTHE, David P. Human Rights, Humanitarian Intervention and World Politics. *Human Rights Quarterly*, 1993, p. 290 - 314.

194. PETERS, Anne. Humanity as the Alpha and Omega of Sovereignty. *European Journal of International Law*, 2009, vol. 20, no. 3, p. 513 - 544.

195. PETERS, Anne. The Security Council's Responsibility to Protect. *International Organizations Law Review*, 2011, vol. 8, p. 27.

196. PETROVIC, Drazen. Ethnic Cleansing – An Attempt at Methodology. *European Journal of International Law*, 1994, vol. 5, p. 342 - 359.

197. POLGREEN, Lydia. Sudan Releases an American Journalist from Jail in Darfur. *New York Times*, 2006 m. rugsėjo 10 d.

198. RANDELZHOFFER, A. Article 2(4). In *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Edited by B. Simma, 2nd edition, 2002, vol. I, p. 106 - 128.

199. RATNER, Steven R., ABRAMS, Jason. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law: Beyond the Nuremberg Legacy*. New York: Oxford University Press, 2001, 2nd edition.

200. REICHBERG, Gregory, SYSE, Henrik *Humanitarian Intervention: A Case of Offensive Force? Security Dialogue*, 2002, vol. 33, p. 309 - 322.

201. REIDY, Aisling. *A Guide to the Implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights [interaktyvus]*. *Human rights handbook*, No. 6 [žiūrėta 2012 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/0B190136-F756-4679-93EC-42EEBEAD50C3/0/DG2ENHRHAND062003.pdf> >.

202. REISMAN, Michael W. *Sanctions and Enforcement*. In *The Future of International Legal Order*. Edited by Cyril E. Black & Richard A. Falk. Princeton: Princeton University Press, 1971, p. 273 - 335.

203. REISMAN, Michael W., McDOUGAL, Myres S. *Humanitarian Intervention to Protect the Ibos*. In *Humanitarian Intervention and the United Nations*. Edited by Richard B. Lillich. Charlottesville: University Press of Virginia, 1973.

204. REISMAN, Michael. *Why Regime Change is (Almost Always) a Bad Idea*. *American Journal of International Law*, 2004, vol. 98, no. 3, p. 516 - 525.

205. *Report of the First ICRC International Meeting on International Humanitarian Law*. *International Review of the Red Cross*, 1998.

206. RYAN, Kevin. *Rights, Intervention and Self-Determination*. *Denver Journal of International Law*, 1991, p. 55 - 74.

207. ROBERTS, Adam. *Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights*. *International Affairs*, 1993, vol. 69, no. 3, p. 429 - 449.

208. ROSENBERG, Sheri P. *Responsibility to Protect: A Framework for Prevention*. *Global Responsibility to Protect*, 2009, vol. 1, p. 442 - 477.

209. ROTH, Brad R. *Governmental Illegitimacy in International Law*. Oxford: Clarendon Press, 1999.

210. ROTTENSTEINER, Christa. The Denial of Humanitarian Assistance as a Crime under International Law [interaktyvus]. International Review of the Red Cross, 1999, no. 835 [žiūrėta 2011 gruodžio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq32.htm>>.

211. RUYS, Tom. 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter. Evolutions in Customary Law and Practice, New York: Cambridge University Press, 2010.

212. SCHABAS, William A. Genocide in International Law: The Crime of Crimes. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

213. SCHABAS, William A. Genocide, Crimes against Humanity, and Darfur: The Commission of Inquiry's Findings on Genocide. Cardozo Law Review, 2006, vol. 27, no. 4, p. 1703 - 1721.

214. SCHACHTER, Oscar. Just War and Human Rights. Pace Yearbook of International Law, 1989, vol. I, p. 1 - 13.

215. SCHACHTER, Oscar. The Enforcement of International Judicial and Arbitral Decisions. American Journal of International Law, 1960, vol. 54, p. 1 - 24.

216. SCHACHTER, Oscar. The Right of States to Use Armed Force. Michigan Law Review, 1983 - 1984, vol. 82, p. 1620 - 1646.

217. SCHIEDER, Siegfried. Pragmatism as a Path towards a Discursive and Open Theory of International Law. European Journal of International Law, 2000, vol. 11, no. 3, p. 663 - 698.

218. SCHMITT, Carl. Legality and Legitimacy. Translated and edited by J. Seitzer. Durham: Duke University Press, 2004.

219. SCHREUER, Christoph. Regionalism v. Universalism. European Journal of International Law, 1995, vol. 6, p. 477 - 499.

220. SCHWEITZER, Michael, HUMMER, Waldemar. Article 52. In The Charter of the United Nations: A Commentary. 2nd edition. Edited by Bruno Simma. New York: Oxford University Press, p. 679 - 722.

221. SEN, Amartya. *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
222. SERRANO, Monica. *The Responsibility to Protect and its Critics: Explaining the Consensus*. *Global Responsibility to Protect*, 2011, vol. 3, p. 425 - 437.
223. SHAFFER, Gregory C. & POLLACK, Mark A. *Hard vs. Soft Law in International Security*. *Boston College Law Review*, 2011, vol. 52, p. 1147 - 1241.
224. SHAFFER, Gregory C. & POLLACK, Mark A. *Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements, and Antagonists in International Governance*. *Minnesota Law Review*, 2010, vol. 94, p. 706 - 799.
225. SHAW, Malcolm N. *International Law*. 6th edition. New York: Cambridge University Press, 2008.
226. SHAW, Malcom. *International law*. 4th edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
227. SHUE, Henry. *Basic Rights: Subsistence, Affluence and US Foreign Policy*. 2nd edition. Princeton: Princeton University Press, 1996.
228. SIMMA, Bruno, ALSTON, Philip. *The Sources of Human Rights Law*. *Australian Yearbook of International Law*, 1992, p. 82 - 108.
229. SIMMA, Bruno. *From Bilateralism to Community Interest in International Law*. *Recueil des Cours*, 1994, vol. VI, p. 217.
230. SIMMA, Bruno. *International Human Rights and General International Law: A Comparative Analysis*. *Collected Courses of the Academy of European Law*, 1994, vol. VI-2, p. 195 - 200.
231. SIMMA, Bruno. *NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects*. *European Journal of International Law*, 1999, vol. 10, no. 1, p. 1 - 22.
232. SIMON Steve G. *The Contemporary Legality of Humanitarian Intervention*. *California Western International Law Journal*, 1993, vol. 24, p. 117 - 131.

233. SINCLAIR, I. M. *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester: Manchester University Press, 1973.
234. SLIM, Hugo; BONWICK, Andrew. *Protection. An ALNAP Guide for Humanitarian Agencies*. London: Overseas Development Institute, 2005.
235. SPIERMANN, Ole. Humanitarian Intervention as Necessity and the Threat of Use of Jus Cogens. *Nordic Journal of International Law*, 2002, vol. 71, p. 523 - 543.
236. STAHN, Carsten. Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm? *American Journal of International Law*, 2007, vol. 101, p. 99 - 120.
237. STARK, Renate. Holodomor, Famine in Ukraine 1932-1933: A Crime against Humanity or Genocide? [Interaktyvus]. *Irish Journal of Applied Social Studies*, vol. 100, iss. 1, article 2 [žiūrėta 2012 m. sausio 14 d.] Prieiga per internetą: <www.arrow.dit.ie/ijass/vol10/iss1/2>.
238. STEIN, Mark S. Unauthorized Humanitarian Intervention [interaktyvus]. Social Philosophy & Policy Foundation, 2004 [žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą: <http://www.pegc.us/archive/Articles/Stein_UnauthHumInt.pdf>.
239. STEINER, Henry J., ALSTON, Philip. *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000.
240. STEMMENT, Andre. From Rights to Responsibilities. The International Community's Responsibility to Protect Vulnerable Populations. *African Security Review*, 2003, vol. 12, no. 4, p. 117 - 124.
241. TALMON, Stefan. The Security Council as World Legislature. *American Journal of International Law*, 2005, vol. 99, p. 175 - 195.
242. TESON, Fernando R. Ending Tyranny in Iraq. *Ethics and International Affairs*, 2005, vol.19, no. 2, p. 1 - 20.
243. TESON, Fernando R. *Humanitarian Intervention: An inquiry into Law and Morality*. New York: Transnational Publishers, 1988.

244. TESON, Fernando R. The Liberal Case for Humanitarian Intervention. In *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Edited by J. L. Holzgrefe and R. O. Keohane. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 93 - 129.

245. TESON, Fernando R. The Vexing Problem of Authority in Humanitarian Intervention: A Proposal. *Wisconsin International Law Journal*, 2006, vol. 24, no. 3, p. 761 - 772.

246. THAKUR, Ramesh. Iraq and the Responsibility to Protect. *Behind the Headlines*, 2004, vol. 62, no. 1, 2004, p. 1 - 16.

247. THAKUR, Ramesh. *The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

248. *The New Famines. Why Famines Persist in an Era of Globalization?* Edited by S. Devereux. New York: Routledge, 2007.

249. *The UN and Regional Organizations*. *German Review of the United Nations*, 2008, vol. 56, no. 4.

250. TYAGI, Yogesh K. The Concept of Humanitarian Intervention Revisited. *Michigan Journal of International Law*, 1995, vol. 16, p. 883 - 910.

251. VADAPALAS, Vilenas. *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003.

252. VADAPALAS, Vilenas. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

253. VALEK, Petr. Is Unilateral Humanitarian Intervention Compatible With the UN Charter? *Michigan Journal of International Law*, 2005, vol. 26, p. 1223 - 1255.

254. VALES, Hernan. The Latin American View on the Doctrine of Humanitarian Intervention [interaktyvus]. *Journal of Humanitarian Assistance*, 2001 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.jha.ac/articles/a064.htm>>.

255. VESEL, David. The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention in an Imperfect World. *Birgham Young University Journal of Public Law*, 2003, vol. 18, p. 1 - 58.

256. VILIGER, Mark E. Customary International Law and Treaties. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1985.
257. VILLANI, Ugo. The Security Council's Authorization of Enforcement Action by Regional Organisation. Max Planck Yearbook of United Nations Law. Edited by J. A. Fowein and R. Wolfrum, vol. 6. The Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 535 - 557.
258. VOCKEL, Gabriel. Does International Law Recognize a Right of Humanitarian Intervention in Cases of Overwhelming Humanitarian Necessity? Seminar paper. Munich: GRIN Publishing, 2005.
259. WALLACE, Cynthia Day. The Legal Framework for Regulating the Global Enterprise Going into the New WTO Trade Round – A Backward and a Forward Glance. Transnational Law, 2002, vol. 16, p. 141.
260. WEBER, Joy A. Famine Aid to Africa: An International Legal Obligation. Brooklyn Journal of International Law, 1989, vol. 15 p. 369 - 394.
261. WEDGWOOD, Ruth. Unilateral Action in the UN System. European Journal of International Law, 2000, vol. 11, no. 2, p. 349 - 359.
262. WEISS, Thomas G. Humanitarian Intervention: Ideas in Action. Cambridge: Polity, 2007.
263. WEISS, Thomas G. Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect, 2nd edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005.
264. WEISS, Thomas G. The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era. Security Dialogue, 2004, vol. 35, no. 2, p. 135 - 153.
265. WHEELER, Nicholas J. Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures. Melbourne Journal of International Law, 2001, vol. 2, p. 550 - 567.
266. WHEELER, Nicholas J. Saving Strangers. New York: Oxford University Press, 2000.

267. WHEELER, Nicholas J., DUNNE, Tim. East Timor and the New Humanitarian Intervention. *International Affairs*, 2001, vol. 77, p. 805 - 827.

268. WILLIAMS, Paul D. Enhancing Civilian Protection in Peace Operations [interaktyvus]. Africa Center for Strategic Studies, Research paper No. 1. [Žiūrėta 2011 m. lapkričio 14 d.] Prieiga per internetą: <http://africacenter.org/2010/09/acss_research_paper-1/>.

269. WILLIAMS, Paul R., STEWART, Meghan E. Humanitarian Intervention: The New Missing Link in the Fight to Prevent Crimes Against Humanity and Genocide? *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2007 - 2008, vol. 40, p. 97 - 110.

270. WIPPMAN, David. Treaty-Based Intervention: Who Can Say No? *University of Chicago Law Review*, 1995, vol. 62, p. 607 - 687.

271. WOLFKE, Karol. Custom in Present International Law. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.

272. ZARTMAN, William I. Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1995.

273. ZAUM, Dominik. The Security Council, The General Assembly and War: The Uniting for Peace Resolution. In *The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945*. Edited by LOWE, Vaughan, ROBERTS, WELSH, Jennifer, ZAUM, Dominik. New York: Oxford University Press, 2008, p. 154 - 174.

274. ZIFCAK, Spencer. The Responsibility to Protect. In *International Law*. Edited by Malcolm D. Evans. 3rd edition. New York: Oxford University Press, 2010, p. 504 - 527.

275. ŽALIMAS, Dainius, ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ Skirgailė, PETRAUSKAS, Zenonas, SALADŽIUS, Jonas. Tarptautinės organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001.

276. ŽALIMAS, Dainius. Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005.

277. ŽILINSKAS, Justinas. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos, *Jurisprudencija*, 2006, tomas 80, p. 144 - 157.

Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika

1. 1948 m. gegužės 28 d. konsultacinė išvada dėl priėmimo į Jungtines Tautas. *ICJ Reports*, 1948, p. 57.

2. 1950 m. lapkričio 20 d. konsultacinė išvada dėl išlygų Konvencijai dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį. *ICJ Reports*, 1951, p. 15.

3. 1950 m. lapkričio 27 d. sprendimas Prieglobsčio byloje (Kolumbija v. Peru). *ICJ Reports*, 1950, p. 266.

4. 1951 m. gegužės 28 d. konsultacinė išvada dėl išlygų JT Genocido konvencijai. *ICJ Reports*, 1951, p. 15

5. 1962 m. liepos 20 d. konsultacinė išvada dėl tam tikrų JT išlaidų. *ICJ Reports*, 1962, p. 151.

6. 1969 m. vasario 20 d. sprendimas Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byloje (Vokietijos Federacinė Respublika v. Nyderlandų Karalystė). *ICJ Reports*, 1969, p. 3.

7. 1970 m. vasario 5 d. sprendimas Barcelona Traction byloje (Belgija v. Ispanija). *ICJ Reports*, 1970, p. 32.

8. 1971 m. birželio 21 d. konsultacinė išvada dėl Namibijos. *ICJ Reports*, 1971, p. 16

9. 1971 m. birželio 21 d. teisėjo F. Ammouns atskiroji nuomonė konsultacinėje išvadoje dėl Namibijos. *ICJ Reports*, 1971, p. 55.

10. 1975 m. spalio 16 d. konsultacinė išvada dėl Vakarų Saharos. *ICJ Reports*, 1975, p. 18.

11. 1980 m. gegužės 24 d. sprendimas JAV diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane byloje. *ICJ Reports* 1980, p. 3.

12. 1984 m. kovo 21 d. sprendimas Kontinentinio šelfo byloje (Libija v.

Malta). ICJ Reports, 1984, p. 3.

13. 1986 m. birželio 27 d. sprendimas Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš ją byloje (Nikaragva v. JAV). ICJ Reports, 1986, p. 4.

14. 1986 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje dėl pasienio ginčo (Burkina Faso v. Malio Respublika) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/69/6447.pdf>>.

15. 1992 m. balandžio 14 d. teisėjo C. G. Weeramantry konkuruojanti nuomonė dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo Lokerbio byloje (Libija v. JAV). ICJ Reports, 1992, p. 3, p. 171.

16. 1993 m. rugsėjo 13 d. sprendimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo Genocido byloje (Bosnija ir Hercegovina v. Serbija ir Juodkalnija) [interaktyvus]. ICJ reports, 1993, p. 325 [žiūrėta 2012 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=f4&case=91&code=bhy&p3=3>>.

17. 1995 m. birželio 30 d. sprendimas Rytų Timoro byloje (Portugalija v. Australija). ICJ Reports, 1995, p. 90.

18. 1996 m. birželio 8 d. konsultacinė išvada dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo. ICJ Reports, 1996, p. 226.

19. 1996 m. liepos 11 d. sprendimas dėl preliminarių prieštaravimų Genocido byloje. ICJ Reports, 1996, p. 595.

20. 1997 m. rugsėjo 25 d. sprendimas Gabčikovo - Nagymaros projekto byloje (Vengrijos v. Slovakija). ICJ Reports, 1997, p. 7.

21. 1998 m. vasario 27 d. sprendimas Lokerbio byloje (Libija v. JAV). ICJ Reports, 1998, p. 115

22. 1999 m. balandžio 29 d. konsultacinė išvada dėl skirtumų, susijusių su Žmogaus teisių tarybos specialaus pranešėjo imunitetu nuo teisinio proceso. ICJ Reports, 1999, p. 62.

23. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Belgija) [interaktyvus]. Belgijos 1999 m. gegužės 10 d. žodiniai argumentai [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą:

<<http://www.icj-cij.org/docket/files/105/4515.pdf>>, Nr. CR 99/14, p. 36 ir Nr. CR 99/15, p. 6.

24. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. JAV) [interaktyvus]. JAV 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/24 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/114/4579.pdf>>.

25. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. JK) [interaktyvus]. JK 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/23 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/113/4573.pdf>>.

26. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Ispanija) [interaktyvus]. Ispanijos 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/22 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/112/4571.pdf>>.

27. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Vokietija) [interaktyvus]. Vokietijos 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/18 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/108/4553.pdf>>.

28. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Olandija) [interaktyvus]. Olandijos 1999 m. gegužės 11 d. žodiniai argumentai Nr. CR 99/20 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/110/4561.pdf>>.

29. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Prancūzija) [interaktyvus]. Prancūzijos 2000 m. liepos 5 d. preliminarūs prieštaravimai [žiūrėta 2012 m. kovo 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/107/10873.pdf>>.

30. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Portugalija) [interaktyvus]. Portugalijos žodiniai argumentai ir preliminarūs prieštaravimai [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=2e&case=111&code=yop&p3=2>>.

31. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Italija) [interaktyvus]. Italijos žodiniai argumentai ir preliminarūs prieštaravimai [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=80&case=109&code=yit&p3=2>>.

32. 1999 m. byla dėl ginkluotos jėgos panaudojimo teisėtumo (Serbija ir Juodkalnija v. Kanada) [interaktyvus]. Kanados žodiniai argumentai ir preliminarūs prieštaravimai [žiūrėta 2010 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=07&case=106&code=yca&p3=2>>.

33. 2004 m. liepos 9 d. konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. ICJ Reports, 2004, p. 136.

34. 2005 m. gruodžio 19 d. sprendimas ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje byloje (Kongo Demokratinė Respublika v. Uganda). ICJ Reports, 2005, p.6.

35. 2006 m. kovo 16 d. Serbijos ir Juodkalnijos žodiniai argumentai TTT Genocido byloje [interaktyvus]. Nr. CR 2006/21 [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=f4&case=91&code=bhy&p3=2>>.

36. 2006 m. vasario 3 d. sprendimas ginkluotos jėgos panaudojimo Kongo teritorijoje byloje (Demokratinė Kongo Respublika v. Ruanda). ICJ Reports, 2006, p. 6.

37. 2007 m. vasario 26 d. sprendimas byloje dėl JT konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimo už jį taikymo (Bosnija ir Hercegovina v. Serbija ir Juodkalnija). ICJ Reports, 2007, p. 43 (Genocido byla).

38. 2007 m. vasario 26 d. teisėjo P. Tomka atskiroji nuomonė Genocido byloje. ICJ Reports, 2007, p. 310.

39. 2007 m. vasario 26 d. teisėjo R. Ranjeva atskiroji nuomonė Genocido byloje. ICJ Reports, 2007, p. 276.

40. 2010 m. liepos 22 d. konsultacinė išvada dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos [interaktyvus]. 2010 m. liepos 22 d. [žiūrėta 2012 m. balandžio 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icjci.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=21&case=141&code=kos&p3=4>>.

41. 2010 m. liepos 22 d. teisėjo A. A. Cancado Trindade atskiroji nuomonė konsultacinėje išvadoje dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. balandžio 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icjci.orgdocket/index.php?p1=3&p2=4&k=21&case=141&code=kos&p3=4>>.

42. 2010 m. liepos 22 d. teisėjo B. Sepúlveda-Amor atskiroji nuomonė konsultacinėje išvadoje dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. balandžio 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15997.pdf>>.

43. 2010 m. liepos 22 d. teisėjo L. Skotnikov atskiroji nuomonė konsultacinėje išvadoje dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. balandžio 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16001.pdf>>.

44. 2011 m. balandžio 1 d. teisėjo B. Simma atskiroji nuomonė byloje dėl Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (Gruzija v. Rusijos Federacija) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. kovo 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icjci.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=4d&case=140&code=GR&p3=4>>.

Kitų teismų ir tarptautinių tribunolų praktika

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

45. 1998 spalio 28 d. sprendimas byloje *Osman v. JK*. Nr. 23452/94.

46. 1999 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Çakici v. Turkija* Nr. 23657/94.

47. 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Akkoc v. Turkija* Nr. 22947/93 ir 22948/93.

48. 2005 vasario 24 d. sprendimas byloje *Isayeva v. Rusija* Nr. 57950/00.
49. 2005 vasario 24 d. sprendimas byloje *Isayeva Yusupova ir Bazayeva v. Rusija* Nr. 57947/00.
50. 2007 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Jorgic v. Vokietija*, Nr. 74613/01.
51. 2011 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje *Gruzija v. Rusija* Nr. 38263/08.
52. 2011 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *Streletz, Kessler ir Krenz v. Vokietija* Nr. 34044/96, 35532/97 ir 44801/98.

Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai praktika

53. 1995 m. spalio 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* Nr. IT-94-1-AR-72.
54. 1997 m. gegužės 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* Nr. IT-94-1-T.
55. 1998 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Delacic ir kiti* Nr. IT-96-21-T.
56. 1999 m. birželio 15 d. sprendime byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* Nr. IT-94-1.
57. 2000 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Furundzija*, Nr. IT-95-17.
58. 2000 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kupreskic ir kt.* Nr. IT-95-16.
59. 2000 m. sausio 26 d. teisėjo A. Cassese atskiroji nuomonė byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* Nr. IT-94-1-A.
60. 2001 m. birželio 5 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Jelisic* Nr. IT-95-10.
61. 2001 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Krstic* Nr. IT-98-33-T.
62. 2001 m. vasario 26 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kordic ir Čerkez* Nr. IT-95-14/2.

63. 2002 m. birželio 12 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kunarac, Kovac ir Vokovic* Nr. IT-96-23.
64. 2003 m. gruodžio 5 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Galić* Nr. IT-98-29.
65. 2003 m. kovo 31 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Naletilić and Martinović* Nr. IT-98-3.
66. 2003 m. liepos 31 d. TBTBJ byloje *Prokuroras v. Stakić* Nr. IT-97-24-T pastraipa 519.
67. 2004 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Krstić* Nr. IT-98-33.
68. 2005 m. sausio 17 d. TBTBJ byloje *Prokuroras v. Blagojević* Nr. IT-02-60-T.
69. 2007 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Blagojević & Jokić* Nr. IT-02-60.
70. 2010 m. birželio 10 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Popović ir kt.* Nr. IT-05-88.

Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai praktika

71. 1998 m. rugsėjo 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Akayesu* Nr. ICTR-96-4-T.
72. 1998 m. rugsėjo 4 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kambanda* Nr. 97-23-S.
73. 1999 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kayishema ir Ruzindana* Nr. ICTR-95-1-T.
74. 2000 m. sausio 27 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Musema* Nr. ICTR-96-13-A.
75. 2001 m. birželio 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bagilishema* Nr. ICTR-95-1A-T.
76. 2003 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Semanza* Nr. ICTR-97-20-T.

77. 2003 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kajelijeli* Nr. ICTR 98-44A-T.
78. 2004 m. birželio 17 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Gacumbitsi* Nr. ICTR-2001-64-T.
79. 2004 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Ntakirutimana* Nr. ICTR-96-10-A ir ICTR-96-17-A.
80. 2004 m. sausio 22 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Kamuhanda* Nr. ICTR-95-54A-T.
81. 2005 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Muhimana* Nr. ICTR- 95-1B-T.
82. 2005 m. gruodžio 13 d. sprendime byloje *Prokuroras v. Simba* Nr. ICTR-01-76-T.
83. 2006 m. balandžio 13 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bisengimana* Nr. ICTR-00-60-T.
84. 2006 m. gruodžio 13 d. sprendime byloje *Prokuroras v. Seromba* Nr. ICTR-2001-66-I.
85. 2006 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Gacumbitsi* Nr. ICTR-2001-64-A.
86. 2006 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Muvunyi* Nr. ICTR-2000-55 A-T.
87. 2007 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Karera* Nr. ICTR-01-74-T.
88. 2007 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Rugambarara* Nr. ICTR-00-59-T.
89. 2007 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Nahimana, Barayagwiza ir Ngeze* Nr. ICTR-99-52-A.
90. 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bagosora, Kabiligi, Ntabakuze ir Nsengiyumva* Nr. ICTR-98-41-T.
91. 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Zigiranyiraz* Nr. ICTR-01-73-T.

92. 2008 m. gruodžio 2 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Bikindi* Nr. ICTR-01-72-T.

93. 2008 m. kovo 12 d. sprendimas byloje *Prokuroras v. Seromba* Nr. ICTR-2001-66-A.

Kitų teismų jurisprudencija

94. 1996 m. spalio 16 d. Amerikos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje *Victims of the Tugboat “13 de Marzo“*, Nr. 47/96.

95. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1958 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, Spa v. Europos anglių ir plieno bendrijos Aukščiausiąją Valdžios Instituciją* [interaktyvus]. Bylos nr. 9/56 [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61956J0009:LT:NOT>>, p. 151-152.

Nevyriausybinių organizacijų ataskaitos

1. “They Killed Them Like It Was Nothing”. The Need for Justice for Côte d’Ivoire Post-Election Crimes [interaktyvus]. HRW report, 2011 [žiūrėta 2012 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/publications>>.

2. 1906 Cuban Pacification Campaign [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.globalsecurity.org/military/ops/cuba06.htm>>.

3. Congo Crisis: Military Intervention in Ituri [interaktyvus]. International Crisis Group, 2003 m. birželio 13 d. [žiūrėta 2012 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.grandslacs.net/doc/2758.pdf>>.

4. Crisis in Libya [interaktyvus]. Global Center for Responsibility to Protect [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-libya>>.

5. Crisis in the Democratic Republic of Congo [interaktyvus]. Global Center for Responsibility to Protect [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-drc>>.

6. Evil Days: Thirty Years of War and Famine in Ethiopia [interaktyvus]. An Africa Watch Report, 1991 [žiūrėta 2012 m. sausio 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/Ethiopia919.pdf>>.

7. “No Safe Places”. Yemen’s Crackdown on Protests in Taizz [interaktyvus]. HRW report, 2012 [žiūrėta 2012 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/publications>>.

8. Genocide, War Crimes and Crimes against Humanity. A Digest of the Case Law of the International Criminal Tribunal for Rwanda [interaktyvus]. HRW report, 2010 [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/ictr0110webwcover.pdf>>.

Kita medžiaga

1. 1984 m. Tarptautinės teisės asociacijos suorganizuotos konferencijos „Minimum Standards of Human Rights Norms in a State of Exception“ ataskaita. American Journal of International Law, 1985, vol. 79, p. 1072 - 1081.

2. 1999 m. NATO Generalinio Sekretoriaus J. Solana spaudos pranešimas [interaktyvus]. 1999 m. kovo 23 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 8 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-040e.htm>>.

3. 2006 m. gruodžio 13 d. laiškas JT Saugumo Tarybos pirmininkui Nr. S/2006/976.

4. Article 1 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: A Solution to the Systematic Non-Application of the Convention by the Federation of Russia? [Interaktyvus]. Memorandum prepared for and in partnership with SUTYAJNIK, 2010

[žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.] Prieiga per internetą: <http://www.cidddhu.uqam.ca/documents/Article_1_of_the_European_Convention.pdf>.

5. Clinton Sees NATO Role in Pressuring Syria's Assad Regime [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. gegužės 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.bloomberg.com/news/2012-04-19/clinton-raises-possible-nato-syria-role-as-un-increases-monitors.html>>.

6. COLLINS, Robin. Thinking about Libya, the Responsibility to Protect and Regime Change [interaktyvus]. Discussion paper [žiūrėta 2011 m. lapkričio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/190-crisis-in-libya/3803-robincollinsworldfederalistmovement-canada-thinking-about-libya-the-responsibility-to-protect-and-regime-change-a-lessons-learned-discussion-paper>>.

7. Concept note on the responsibility to protect populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity [interaktyvus]. Office of the President of the General Assembly, 2009 [žiūrėta 2012 m. gegužės 23 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/ga/president/63/interactive/protect/conceptnote.pdf>>.

8. Darfur: ICC Charges Sudanese President with Genocide [interaktyvus]. UN News Centre [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=35293>>.

9. EU Ministers Extend Sanctions on Syria: Assad Isolated [interaktyvus]. EU news & policy debates, 2011 m. lapkričio 15 d. [žiūrėta 2012 m. gegužės 16 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.euractiv.com/global-europe/eu-ministers-extend-sanctions-syria-assad-isolated-news508936>>.

10. For Those Facing Mass Rape and Violence, The Slow Pace of Global Deliberations Offer No Relief. Secretary-General Cautions in General Assembly Debate [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. gegužės 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/News/Press/docs/2011/ga11112.doc.htm>>.

11. Humanitarian Intervention and State-Building: New Humanitarianism in Theory and Practice [interaktyvus]. Third Global

International Studies Conference, 2011 m. rugpjūčio 17-20 d. [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <http://www.wiscnetwork.org/porto2011/papers/WISC_2011-490.pdf>.

12. JAV komentaras dėl Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto [interaktyvus]. Nr. A/CN.4/515, 2001 [žiūrėta 2012 m. sausio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://untreaty.un.org/ilc/sessions/53/53docs.htm>>.

13. JT 1999 m. gegužės 21 d. spaudos pranešimas Nr. SC/6683.

14. JT Generalinio Sekretoriaus patarėjo pareigos apsaugoti klausimais pranešimas diskusijoje „International Disaster Assistance: Policy Options“ [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/component/content/article/134-america/1723-r2p-references-in-the-committee-on-senate-foreign-relations>>.

15. JT Saugumo Tarybos prezidento 1992 m. sausio 31 d. kalba Nr. S/235000.

16. Kai badas lygu masinės žudynės [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 24 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/12007696/Kai.badas.lygu.masines.zudynes=2011-07-3018-31/>>.

17. Libya and its Implications for UN, NATO and the UN [interaktyvus]. Policy Paper from the Workshop "Libya and its Implications for the UN, NATO and the EU", 2011 [žiūrėta 2012 m. sausio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.kas.de/grossbritannien/en/publications/28638/>>.

18. No-Fly Zones: Strategic, Operational, and Legal Considerations for Congress [interaktyvus]. Congressional Research Service Report for Congress, 2011 [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41701.pdf>>.

19. One Year After Cyclone Nargis: Myanmar on Hard Road of Recovery [interaktyvus]. UNICEF news note, 2009 m. gegužės 1 d. [žiūrėta 2011 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.unicef.org/media/media_49541.html>.

20. Perspectives of the UN & Regional Organizations on preventive and quiet diplomacy, dialogue facilitation and mediation. Common challenges and good practices [interaktyvus]. ESBO, 2011 [žiūrėta 2012 m. gegužės 12 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/cpc/76015>>.

21. Responsibility of international organizations. Comments and observations received from international organizations [interaktyvus]. No. A/CN.4/545, 2004 [žiūrėta 2012 m. gegužės 12 d.] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_545.pdf>.

22. Risk Reduction and Emergency Preparedness [interaktyvus]. World Health Organization research [žiūrėta 2011 m. lapkričio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/hac/techguidance/preparedness/emergency_preparedness_eng.pdf>.

23. The Failed State Index [interaktyvus]. The Fund for Peace [žiūrėta 2012 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>>.

24. The UN Secretary-General's Special Advisers on the Prevention of Genocide, Francis Deng, and on the Responsibility to Protect, Edward Luck, Urge Immediate Action to End Violence in Syria [interaktyvus]. 2012 m. vasario 10 d. [žiūrėta 2012 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/statements.shtml>>.

25. UN Peacekeeping Operations//Principles and Guidelines [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 4 d.] Prieiga per internetą: <http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/pbps/library/capstone_doctrine_eng.pdf>.

26. Valstybių komentarai ir pastebėjimai dėl JT Tarptautinės teisės komisijos straipsnių projekto dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės [interaktyvus]. Nr. A/CN.4/545, 2004 [žiūrėta 2012 m. gegužės 12 d.] Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_545.pdf>, skyrius II.D.

Interneto svetainės

1. Afrikos Sąjungos puslapis: <www.au.int>.
2. Grupės 77 puslapis: <www.g77.org>.
3. Jungtinių Tautų dokumentų puslapis: <www.documents.un.org>.
4. Jungtinių Tautų puslapis: <www.un.org>.
5. LR krašto apsaugos ministerijos puslapis: <www.kam.lt>.
6. LR Seimo puslapis: <www.lrs.lt>.
7. LR užsienio reikalų ministerijos puslapis: <www.urm.lt>.
8. NATO organizacijos puslapis: <www.nato.int>.
9. Neprisijungusių valstybių judėjimo puslapis: <www.nam.gov.za>.
10. Rio Grupės puslapis: <www.iccnw.org/?mod=riogroup>.
11. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai puslapis:
<www.icty.org>.
12. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai puslapis:
<www.unictr.org>.
13. Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto puslapis:
<www.icrc.org>.
14. Tarptautinio Teisingumo Teismo puslapis: <www.icj-cij.org>.
15. TBTBJ priimtų sprendimų sąrašas: <<http://www.icty.org/sid/10095>>.

1 priedas. 1960 m. Belgijos intervencija į Kongo Respubliką

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1960 m. birželio 30 d. Kongo Respublika paskelbė nepriklausomybę nuo Belgijos. Separatistiniai judėjimai šalies teritorijoje pradėjo sukilimą prieš Kongo Respublikos vyriausybę ir prasidėjo pilietinis karas.</p> <p>1960 m. liepos 10 d. Belgijos ginkluotosios pajėgos, buvusios Kongo teritorijoje perėmė Kongo Respublikos miestų kontrolę, siekdamos atkurti viešąją tvarką ir saugumą. Vėliau Belgija atsiuntė dar daugiau ginkluotųjų dalinių iš Belgijos, kurie padėjo Kongo Respublikos vyriausybei kovoti su Katangos provincijos maištininkais, siekusiats atsiskirti nuo Kongo Respublikos.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nebuvo.</p> <p>ST rezoliucija Nr. 161 (1961): išplitęs pilietinis karas.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apsaugoti Kongo Respublikoje likusius Belgijos piliečius 2. Padėti Kongo Respublikos centrinei vyriausybei atstatyti viešąją tvarką ir saugumą Kongo teritorijoje.
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>1960 m. liepos 14 d. ST rezoliucija Nr. 143 (1960) įpareigojo Belgiją išvesti savo ginkluotąsias pajėgas iš Kongo Respublikos teritorijos ir įgaliojo JT Generalinį Sekretorių pradėti konsultacijas su Kongo Respublikos vyriausybe dėl ginkluotos pagalbos suteikimo.</p> <p>1961 m. vasario 21 d. ST rezoliucija Nr. 161 (1961) sankcionavo JT intervenciją į Kongo Respubliką siekiant padėti Kongo Respublikai atkurti viešąją tvarką ir saugumą bei numalšinti Katangos provincijos maištą.</p>

<p><u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Belgijos vyriausybės atstovas debatų Saugumo Taryboje metu 1960 m. Belgijos intervenciją į Kongo Respubliką grindė išplėstine savigynos doktrina⁸³³, pagal kurią savigyna gali apimti ir savo piliečių gynybą.</p>
<p><u>6. <i>Opinio juris del nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</i></u></p>	<p>Belgijos intervencija nėra humanitarinė intervencija, nes jos tikslas buvo išgelbėti savo piliečius.</p> <p>Belgija rėmėsi savigynos teisės realizavimu, o kitos valstybės neišreiškė <i>opinio juris del nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</i>.</p>

Šaltiniai:

1. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: The Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 – 35.
2. DOBBINS, James. *The UN's Role in Nation-Building: From the Belgian Congo to Iraq*. Pittsburgh: Rand Corporation Press, 2005.
3. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. lapkričio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 49 - 51.
4. JT ST 1960 m. liepos 13 d. posėdžio Nr. 873 protokolas.

⁸³³ JT ST 1960 m. liepos 13 d. posėdžio Nr. 873 protokolas, p. 34.

2 priedas. 1964 m. Belgijos intervencija į Kongo Respubliką

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1964 m. rugsėjo mėn. sukilėliai, kovojantys prieš Kongo Respublikos vyriausybę paėmė įkaitais apie 2000 daugiausiai užsienio pilietybę turinčių asmenų Stanleivilio mieste (angl. <i>Stanleyville</i>), siekdami palankių sprendimų iš Kongo vyriausybės. Kai ši atsisakė patenkinti reikalavimus, sukilėliai pradėjo žudyti įkaitus. Perimtoje sukilėlių generolo telegramoje, skirtoje asmeniui, atsakingam už įkaitų laikymą, buvo teigiama, jog „regiono bombardavimo atveju, turi būti „sunaikinti” visi įkaitai nekeliant papildomų reikalavimų šalies vyriausybei”⁸³⁴.</p> <p>1964 m. lapkričio mėn. Belgija įvedė savo ginkluotąsias pajėgas ir su JAV pagalba įvykdė įkaitų išlaisvinimo operaciją.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nebuvo.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>Išgelbėti asmenų, paimtų įkaitais, gyvybes.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>1964 m. Saugumo Taryba vienbalsiai priėmė rezoliuciją Nr. 199 (1964), kurioje pareikalavo nutraukti ginkluotos kovos veiksmus ir užsienio valstybėms susilaikyti nuo kišimosi į Kongo Respublikos vidaus reikalus.</p>
<p><u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Pirminis intervencijos tikslas buvo Belgijos pilietybę turinčių asmenų gelbėjimas.</p>
<p><u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u></p>	<p>Belgijos intervencija nėra humanitarinė intervencija, nes jos tikslas buvo išgelbėti savo piliečius.</p> <p>Valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl</p>

⁸³⁴ United States Department of State Bulletin, 1965, p. 18. Cituota iš LILLICH, Richard. Forcible Self-Help by States to Protect Human Rights. *Iowa Law Review*, 1967, vol. 53, p. 325 - 353, p. 339.

	nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.
--	---

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 103 - 108.
2. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 51 - 53.
3. LILLICH, Richard. Forcible Self-Help by States to Protect Human Rights. *Iowa Law Review*, 1967, vol. 53, p. 325 - 353.
4. WEISBERG, Howard L. The Congo Crisis 1964: A Case Study in Humanitarian Intervention”. *Virginia Journal of International Law*, 1972, vol.12, no. 2, p. 261 - 276.

3 priedas. 1965 m. JAV intervencija į Dominikos Respubliką

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1965 m. balandžio 24 d. ginkluotosios pajėgos sukilo prieš Dominikos Respublikos vyriausybę. Šalyje prasidėjo pilietinis karas ir Dominikos Respublika liko be efektyvių valdžios institucijų.</p> <p>1965 m. balandžio 28 d. JAV įvykdė intervenciją į Dominikos Respubliką ir 20 000 JAV karių liko šios valstybės teritorijoje vienerius metus.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nebuvo.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>JAV prezidentas teigė, jog intervencijos tikslas buvo apsaugoti JAV ir kitų 46 valstybių piliečių gyvybes⁸³⁵. Vėliau buvo pripažintas ir kitas intervencijos tikslas – užkirsti kelią valdžios perėjimui į komunistų rankas. JAV ginkluotųjų pajėgų pasilikimas Dominikos Respublikos teritorijoje vieneriems metams gali būti laikomas šio tikslo įrodymu.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos sankcijos</u></p>	<p>Sovietų Sąjungos prašymu JT Saugumo Taryba posėdžiavo ne vieną kartą nuo 1965 m. gegužės 3 d. Pirmoji posėdžių stadija truko iki 1965 m. gegužės 14 d., kai vienbalsiai buvo priimta rezoliucija Nr. 203 (1965). Šioje rezoliucijoje JT Generalinis Sekretorius buvo paragintas nusiųsti faktų nustatymo misiją į Dominikos Respubliką, bet pati JAV intervencija JT Saugumo Taryboje pasmerkta nebuvo.</p>
<p><u>5. Savignyja pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Netaikoma.</p>
<p><u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės</u></p>	<p>JAV įvykdyta intervencija nėra humanitarinė intervencija.</p> <p>Valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl</p>

⁸³⁵ United States Department of State Bulletin, 1965, p. 20 Cituota iš LILLICH, Richard. Forcible Self-Help by States to Protect Human Rights. *Iowa Law Review*, 1967, vol. 53, p. 325 - 353, p. 342.

<i>intervencijos teisės</i>	nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.
-----------------------------	---

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer Law International, 1999 p. 108 - 112.
2. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. lapkričio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 53 - 54.
3. NANDA, Ved P. The United States' Action in the 1965 Dominican Crisis: Impact on World Order. *Denver Law Journal*, 1966, vol. 43, p. 439 - 479 (I dalis), II dalis - *Denver Law Journal*, 1967, vol. 44, p. 225 - 248.
4. SLATER, Jerome. *Intervention and Negotiation: The United States and the Dominican Crisis*. New York: Harper and Row, 1970.

4 priedas. 1970 m. Indijos intervencija į Rytų Pakistaną

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1947 m. Pakistanas atsiskyrė nuo Indijos. Pakistaną sudarė dvi geografiškai atskiros dalys – Rytų ir Vakarų Pakistanas, kurios skyrėsi savo etnine sudėtimi.</p> <p>1960-aisiais tiek politinėje, tiek ekonominėje srityje dominavo Rytų Pakistanas, o Vakarų Pakistane dėl tokio sėkmingo Rytų Pakistano plėtros didėjo nepasitenkinimas.</p> <p>1970 m. Pakistane vykę rinkimai į Pakistano Parlamentą baigėsi absoliučia vienos iš Rytų Pakistano partijos – Avami Lygos (angl. <i>Awami League</i>) – pergale, kuris pasisakė už politinę ir ekonominę Rytų Pakistano autonomiją.</p> <p>Pakistano vyriausybei delsiant pripažinti rinkimų rezultatus ir Pakistano prezidentui atsisakius sušaukti naujai išrinktą parlamentą, prasidėjo demonstracijos siekiant visiškos Rytų Pakistano nepriklausomybės.</p> <p>Pakistano ginkluotosios pajėgos, siekdamos nutraukti demonstracijas, vykdė žmogaus teisių pažeidimus Pakistano teritorijoje ir ypač Rytų Pakistane.</p> <p>Indijos ir Pakistano santykiai taip pat blogėjo, nes Indija rėmė Rytų Pakistano nepriklausomybės idėją.</p> <p>1971 m. kovo 27 d. Rytų Pakistanas paskelbė nepriklausomybę ir tapo Bangladešu. Prasidėjo pilietinis karas.</p> <p>1971 m. gruodžio 3 d. Pakistanas bombardavo Indijos karinių oro pajėgų bazines.</p> <p>1971 m. gruodžio 3 - 4 d. Indija įsiveržė į Rytų Pakistano teritoriją.</p> <p>1971 m. gruodžio 6 d. Indija pripažino Bangladešą ir gana greitai užėmė didžiąją dalį Pakistano. Pakistano ginkluotosios pajėgos buvo priverstos pasiduoti.</p> <p>1971 m. gruodžio 16 d. buvo pasirašyta paliaubų</p>
----------------------------	---

	<p>sutartis.</p> <p>1972 m. liepos 2 d. buvo pasirašyta taikos sutartis – Simlos susitarimas (angl. <i>Simla Agreement</i>), kuris nustatė, jog užsienio ginkluotosios pajėgos iš abiejų valstybių teritorijų turi būti išvestos per 30 d. nuo susitarimo įsigaliojimo.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Mažiausiai 1 mln. žuvusių ir daugiau kaip 10 mln. asmenų, siekusių prieglobsčio Indijoje.</p> <p>Indijos ministras pirmininkas, kreipdamasis į kitas valstybes ir JT, Rytų Pakistane susidariusią situaciją įvardino kaip nusikaltimus žmoniškumui.</p> <p>Tarptautinės teisės doktrinoje manoma, jog tai buvo vienas iš baisiausių genocidų 20 a.⁸³⁶</p> <p>1973 m. buvo įsteigtas specialus tribunolas dėl karo nusikaltimų Bangladešo teritorijoje.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p> <p><u>Intervencijos trukmė</u></p>	<p>Nutraukti humanitarinę krizę Rytų Pakistane.</p> <p>Intervencijos trukmė (apie 7 mėn.) laikytina trumpalaike.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>Visus bandymus priimti rezoliuciją JT Saugumo Taryboje blokavo Sovietų Sąjunga pasinaudodama savo veto teise. Dėl šios priežasties visi su Indijos intervencija susiję klausimai buvo perduoti JT Generalinei Asamblėjai remiantis <i>Vienybės taikos labui</i> rezoliucija.</p> <p>JT Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją Nr. 2793 (1971), kuri rekomendavo nutraukti ginkluotos kovos veiksmus tarp Indijos ir Pakistano bei išvesti ginkluotąsias pajėgas iš viena kitos teritorijos.</p>

⁸³⁶ KUPER, Leo. *Genocide: its Political Use in the Twentieth Century*. New Haven: Yale University Press, 1981, p. 78 - 80 ir p. 173.

<p><u>5. Savignyta pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Pagrindinis Indijos atstovų argumentas buvo tas, jog intervencija buvo prigimtinės savignytos teisės realizavimas atsakant į Pakistano įvykdytą ginkluotą užpuolimą 1970 m. gruodžio mėn.⁸³⁷</p>
<p><u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u></p>	<p>Indijos intervencija į Rytų Pakistaną gali būti laikoma nesankcionuota humanitarine intervencija, nes</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rytų Pakistane buvo vykdomi masiniai ir sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų požymių; ir 2. Indijos trumpalaikio pobūdžio intervencijos tikslas buvo nutraukti humanitarinę krizę Rytų Pakistane, dėl kurios galėtų būti keliamas Pakistano atsakomybės klausimas; ir 3. Intervencija nebuvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje. <p>Indija teigė, jog 10 mln. pabėgėlių prilygo „pabėgėlių agresijai“ ir nulėmė nepakeliamą naštą Indijos ekonomikai bei socialinei tvarkai⁸³⁸, bet nuorodos į humanitarinės intervencijos koncepciją nepateikė⁸³⁹.</p> <p>Debatų JT Generalinėje Asamblėjoje, kurioje dalyvavo daugiau nei pusė visų JT narių, metu tik kelios valstybės (Sovietų Sąjunga, Čekoslovakija, Lenkija, Vengrija, Bulgarija, Mongolija) pritarė Indijos argumentams, jog situacijos aplinkybės pateisino ginkluotos jėgos panaudojimą, remiantis savignyta. Nė viena valstybė nepasisakė už tai, jog Indija turėjo humanitarinės intervencijos teisę siekiant apginti Rytų Pakistano piliečius nuo masinių ir sistemingų žmogaus teisių pažeidimų.</p> <p>JT Generalinėje Asamblėjoje dauguma valstybių pabrėžė, jog Indija turėjo gerbti Pakistano suverenitetą ir teritorinį vientisumą⁸⁴⁰.</p>

⁸³⁷ JT ST 1971 m. gruodžio 6 d. posėdžio Nr. 1606 protokolas, p. 32: „Tai buvo ketvirtas kartas, kai Pakistanas įvykdė agresijos aktą prieš Indiją, todėl mes turėjome teisę imtis visų būtinų priemonių siekiant apsiginti nuo Pakistano agresijos“.

⁸³⁸ *Ibid.*, p. 15, 17.

⁸³⁹ JT ST 1971 m. gruodžio 12 d. posėdžio Nr. 1611 protokolas, p. 9; JT ST 1971 m. gruodžio 13 d. posėdžio Nr. 1613 protokolas, p. 22.

⁸⁴⁰ JT GA 1971 m. gruodžio 7 d. posėdžio protokolas Nr. A/PV.2003, pastraipa 90.

	Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės šiuo atveju nėra: Indija rėmėsi prigimtinės savigynos teisės realizavimu, o kitos valstybės taip pat nepateikė jokios nuorodos į humanitarinės intervencijos koncepciją.
--	---

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer law International, 1999 p. 113 - 120.
2. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 – 35.
3. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 54 - 56.
4. JT ST 1971 m. gruodžio 12 d. posėdžio Nr. 1611 protokolas.
5. JT ST 1971 m. gruodžio 13 d. posėdžio Nr. 1613 protokolas.
6. JT ST 1971 m. gruodžio 6 d. posėdžio Nr. 1606 protokolas.
7. KUPER, Leo. *Genocide: its Political Use in the Twentieth Century*. New Haven: Yale University Press, 1981.
8. TESON, Fernando. *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*. New York: Transnational Publishers, 1988.

5 priedas. 1975 m. Indonezijos intervencija į Rytų Timorą

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>Rytų Timoras iki 1975 m. buvo Portugalijos kolonija.</p> <p>1975 m. lapkričio 28 d. Rytų Timoras paskelbė nepriklausomybę.</p> <p>1975 m. gruodžio 7 d. Indonezija įsiveržė į Rytų Timoro teritoriją ir ją okupavo.</p> <p>1976 m. liepos mėn. Rytų Timoro teritorija buvo aneksuota, t. y. inkorporuota į Indonezijos teritoriją kaip Rytų Timoro provincija.</p> <p>1999 m. balandžio 30 d. įvyko referendumas dėl Rytų Timoro nepriklausomybės nuo Indonezijos.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nebuvo.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>Aneksuoti Rytų Timoro teritoriją.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>ST rezoliucija Nr. 384 (1975) įpareigojo Indoneziją išvesti savo ginkluotąsias pajėgas iš Rytų Timoro teritorijos ir gerbti jo politinę nepriklausomybę.</p>
<p><u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Netaikoma.</p>
<p><u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u></p>	<p>Indonezijos įvykdyta intervencija nėra humanitarinė intervencija.</p> <p>Valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.</p>

Šaltiniai:

1. ALEXANDER, Clinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 – 35.
2. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 49 - 51.

6 priedas. 1975 m. Pietų Afrikos Respublikos intervencija į Angolą

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1974 m. pabaigoje Angoloje, kuri tuo metu buvo Portugalijos kolonija, prasidėjo sukilimas prieš kolonijinę valdžią, kuris peraugo į pilietinį karą tarp trijų pagrindinių sukilėlių grupių, siekiančių valdžios.</p> <p>Šios grupės buvo remiamos skirtingų valstybių, kurios karinės technikos tiekimu, ginkluotųjų pajėgų suteikimu ir kitais būdais, pavyzdžiui, skirdamos finansinę paramą jų interesus atstovaujantiai pilietinio karo šaliai, kišosi į Angoloje vykstantį pilietinį karą.</p> <p>1975 m. spalio mėn. Pietų Afrikos Respublika, iki tol teikusi finansinę pagalbą ir tiekusi karinę techniką vienai iš pilietinių karo šalių, suteikė jai ir ginkluotą pagalbą, įvykdydama intervenciją operaciją Savana.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nebuvo.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>Užsitikrinti palankų valdymo režimą kaimyninėje valstybėje.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>ST rezoliucija Nr. 387 (1976) pasmerkė Pietų Afriką dėl agresijos prieš Angolą įvykdymo. Be to, ST agresijos aktu įvardino ir Pietų Afrikos pasinaudojimą Namibijos teritorija siekiant įvykdyti agresijos aktą prieš Angolą.</p>
<p><u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Netaikoma.</p>
<p><u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u></p>	<p>Pietų Afrikos Respublikos įvykdyta intervencija nėra humanitarinė intervencija.</p> <p>Valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos</p>

	teisės.
--	---------

Šaltiniai:

1. HALLETT, Robin. The South African Intervention in Angola 1975 - 76. *African Affairs*, 1978, vol. 77, issue 308, p. 347 - 386.

7 priedas. 1976 m. Izraelio intervencija į Uganda

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1976 m. birželio 27 d. kompanijos Air France keleivinis lėktuvas, kuriuo skrido 248 keleiviai, daugiausiai Izraelio piliečiai, buvo užgrobtas teroristų ir priverstas nusileisti Ugandoje Entebės oro uoste.</p> <p>1976 m. liepos 4 d. Izraelio specialiosios oro pajėgos įskrido į Ugandos oro erdvę, nusileido oro uoste, jėga užėmė pagrobtą lėktuvą ir išlaisvino įkaitus.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nebuvo.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>Izraelio intervencijos tikslas buvo išlaisvinti pagrobto lėktuvo keleivius, kurių dauguma buvo Izraelio piliečiai, t. y. išgelbėti savo piliečius.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>JT ST dėl šios Izraelio intervencijos rezoliucijos nepriėmė.</p>
<p><u>5. Savignyva pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Izraelio vyriausybė rėmėsi JT Chartijos 51 str. numatyta savignyvos teise piliečių pagrobimą prilyginant ginkluotam užpuolimui.</p>
<p><u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u></p>	<p>Nėra: Izraelio įvykdyta intervencija nėra humanitarinė intervencija. Izraelis rėmėsi prigimtine savignyvos teise, o kitos valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.</p>

Šaltiniai:

1. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 - 35.

2. McDOWELL, Eleanor C. Introductory Note, United Nations: Security Council Debate and Draft Resolutions Concerning the Operation to Rescue Hijacked Hostages at the Entebbe Airport. *International Law Materials*, 1976, vol. 15, p. 1224.

8 priedas. 1978 m. Vietnamo intervencija į Kambodžą

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1975 m. po ilgai trukusio pilietinio karo K. Rouge ginkluotosios pajėgos, vadovaujamos P. Poto, perėmė Kambodžos Respublikos valdymą bei pradėjo šalies pertvarką. Pertvarkos dalimi buvo gyventojų socialinių ir politinių grupių naikinimas, galintis prilygti genocidui.</p> <p>Vietnamo ginkluotosios pajėgos 1978 m. įsiveržė į Kambodžą ir nuvertė represyvų valdymo režimą. Vėliau Vietnamas sudarė Kambodžos gyventojų remiamą vyriausybę, kuri išliko valdžioje keletą metų.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>1974 – 1978 m. trukusios humanitarinės krizės metu žuvo apie 2,5 mln. Kambodžos gyventojų.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p> <p><i>Intervencijos trukmė</i></p>	<p>Nuversti represyvų valdymo režimą ir nutraukti humanitarinę krizę.</p> <p>Vietnamo ginkluotosios pajėgos pasitraukė iš Kambodžos teritorijos 1989 m. rugsėjo mėn. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog intervencijos trukmė, t. y. daugiau nei 10 metų, liudija tai, jog Vietnamo intervencijos pagrindinis tikslas nebuvo humanitarinis, o pagrindinis intervencijos tikslas buvo pakeisti valdymo režimą.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>Debatų JT Saugumo Taryboje metu Sovietų Sąjunga ir kitos Rytų bloko valstybės nepripažino Vietnamo ginkluotosios intervencijos fakto ir teigė, jog pačios Kambodžos gyventojai nuvertė valdymo režimą⁸⁴¹.</p> <p>ST rezoliucijos projektas, įpareigojantis išvesti užsienio pajėgas iš Kambodžos teritorijos, priimtas nebuvo Sovietų Sąjungai pasinaudojus savo veto</p>

⁸⁴¹ Vienintelis Vokietijos Demokratinės Respublikos atstovas teigė, jog Vietnamas buvo priverstas imtis savignos priemonių dėl Kambodžos įvykdyto agresijos akto pasienyje. Šaltinis: JT ST 1979 m. sausio 12 d. posėdžio Nr. S/PV.2109 protokolas, pastraipa 71.

	<p>teise.</p> <p>JT Generalinė Asamblėja 1979 m. lapkričio 14 d. priėmė rezoliuciją Nr. 34/22 (1979)⁸⁴², kurioje rekomendavo išvesti užsienio ginkluotąsias pajėgas iš Kambodžos teritorijos.</p>
<u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u>	<p>Vietnamas rėmėsi savigynos teise, kuri buvo įgyvendinta dėl besitęsiančių Kambodžos agresijos aktų Vietnamo pasienio teritorijoje 1975 m., nors buvo akivaizdu, jog pasienio neramumai, kurie galimai ir buvo, neprilygo ginkluotam užpuolimui pagal JT Chartijos 51 str.</p>
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	<p>Nors humanitarinė krizė Kambodžoje egzistavo, Vietnamo intervencija į Kambodžą dėl jos ilgalaikio pobūdžio negali būti laikoma humanitarine intervencija. Šios intervencijos humanitarinis tikslas buvo tik vienas iš intervencijos tikslų.</p> <p>Vietnamas JT Saugumo Taryboje ir Generalinėje Asamblėjoje nepateikė jokios nuorodos į humanitarinės intervencijos koncepciją ir humanitarinės krizės nutraukimo tikslas kaip vienas iš intervencijos tikslų taip pat nebuvo įvardintas.</p> <p>Dauguma valstybių atmetė Vietnamo argumentus dėl savigynos teisės realizavimo ir tuo pačiu metu pateikė savo nuomones dėl to, ar humanitariniai motyvai galėtų pateisinti šią intervenciją.</p> <p>Prancūzijos, Norvegijos, Portugalijos, JK ir JAV atstovai pabrėžė masinių ir sistemingų žmogaus teisių pažeidimų baisumą, t. y. pripažino humanitarinę krizę, bet jų manymu, tokia situacija negali pateisinti ginkluotos jėgos panaudojimo.</p> <p>Intervenciją vykdžiusi valstybė ir kitos valstybės <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės neišreiškė.</p>

⁸⁴² 91 valstybės buvo už, 21 – prieš ir 29 iš GA dalyvavusių valstybių susilaikė.

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention. The Hague: Kluwer law International, 1999 p. 127 - 131.
2. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1-35.
3. *Cambodia. After 30 years Khmer Rouge Crimes on Trial* [interaktyvus]. Amnesty International report No. ASA23/003/2009 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.amnesty.org/en/library/asset/ASA23/003/2009/en/339af76e-00f5-49a9-aaf5d2011e1c7b21/asa230032009en.html>>.
4. BURMESTER, Byron F. On Humanitarian Intervention: The New World Order and Wars to Preserve Human Rights. *Utah Law Review*, 1994, p. 269.
5. CHANDLER, David. Foreign Interventions in Cambodia, 1806 – 2003. In *Military Intervention. Cases in Context for the Twenty-First Century*. Edited by William J. Lanham. New York: Rowman & Littlefield publishers, 2004, p. 89 - 103.
6. DUTTON, Donald G. et al. Extreme Mass Homicide: from Military Massacre to Genocide. *Aggression and Violent Behaviour*, 2005, vol. 10, p. 437 - 473.
7. JT ST 1979 m. sausio 12 d. posėdžio Nr. 2109 protokolas.
8. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 57 - 61.
9. MENZEL, Jorg. Justice Delayed or too Late for Justice? The Khmer Rouge Tribunal and the Cambodian “Genocide” 1975 – 79. *Journal of Genocide Research*, 2007, vol. 9, no. 2, p. 215 - 233.

10. WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers*. New York: Oxford university press, 2000.

9 priedas. 1978 m. Belgijos ir Prancūzijos intervencija į Zairą

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1978 m. gegužės mėn. sukilėliai iš kaimyninių valstybių (Angolos ir Zambijos) užėmė Kolvezio (angl. Kolwezi) miestą Zaire (dabartinėje Kongo Demokratinėje Respublikoje).</p> <p>Per 10 d. maištininkų ginkluotosios pajėgos nužudė apie 200 užsienio piliečių⁸⁴³.</p> <p>Zairo prezidentas paprašė ginkluotos pagalbos iš Prancūzijos, Belgijos, JAV ir Kinijos.</p> <p>1978 m. gegužės 19-20 d. Belgijos ir Prancūzijos ginkluotosios pajėgos buvo dislokuotos Zairo teritorijoje.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nebuvo.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>Apsaugoti Prancūzijos, Belgijos ir kitų valstybių piliečius ir atkurti viešąjį saugumą Kolvezio miesto regione.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>Nė viena JT institucija šios intervencijos nesvarstė.</p>
<p><u>5. Savignyja pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Belgijos ir Prancūzijos piliečių apsauga buvo vienas iš pagrindinių intervencijos tikslų, bet savignyjos argumentu šios valstybės nesirėmė.</p>
<p><u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u></p>	<p>Belgijos ir Prancūzijos intervencija nėra humanitarinė intervencija. Tarptautinės teisės požiūriu ši intervencija vertinama kaip ginkluota užsienio pagalba kitos valstybės efektyviai valdžios institucijai paprašius⁸⁴⁴.</p> <p>Valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos</p>

⁸⁴³ TANCA, Antonio. *Foreign Armed Intervention in Internal Conflict*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, p. 170.

⁸⁴⁴ Šiuo argumentu rėmėsi tiek Prancūzija, tiek Belgija. Šaltinis: *ibid.*, p. 171.

	teisės.
--	---------

Šaltiniai:

1. TANCA, Antonio. *Foreign Armed Intervention in Internal Conflict*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.

10 priedas. 1979 m. Tanzanijos intervencija į Uganda

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1978 m. spalio 9 d. Ugandos ginkluotosios pajėgos įsiveržė į Tanzanijos teritoriją ir užėmė nedidelę dalį Tanzanijos teritorijos.</p> <p>1979 m. sausio 21 d. sukilėliai, kovoję prieš Ugandos diktatoriaus I. Amin režimą, kartu su Tanzanijos ginkluotomis pajėgomis įsiveržė į Ugandos teritoriją ir 1979 m. balandžio 10 d. užėmė Ugandos sostinę Kampalą.</p> <p>1979 m. viduryje diktatoriaus I. Amin režimas buvo nuverstas⁸⁴⁵.</p> <p>1980 m. I. Amin nuverstas Ugandos prezidentas sugrįžo į valdžią.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>I. Amin valdymo laikotarpiu nuo 1971 iki 1979 m. buvo gaunami nuolatiniai pranešimai apie masinius ir sistemingus žmogaus teisių pažeidimus⁸⁴⁶.</p> <p>Manoma, jog daugiau kaip 300 000 asmenų patyrė baisius kankinimus⁸⁴⁷. Diktatorius I. Aminas ir jam pavaldūs pareigūnai buvo atsakingi už daugiau nei 100 000 mirčių⁸⁴⁸.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>Iš pradžių intervencijos tikslas buvo užkirsti kelią Ugandos agresijai Tanzanijos pasienio teritorijoje. 1978 m. pabaigoje susigrąžinus Ugandos okupuotos teritorijos kontrolę, intervencijos tikslas buvo nutraukti humanitarinę krizę Ugandoje ir nuversti I. Amin režimą.</p>

⁸⁴⁵ ACHESON-BROWN, Daniel G. *The Tanzanian Invasion of Uganda: A Just War?* [interaktyvus]. International Third World Studies Journal and Review, 2001, vol. XII [žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unomaha.edu/itwsjr/ThirdXII/AchesonBrownTanzaniaVol12.pdf>>.

⁸⁴⁶ ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 121.

⁸⁴⁷ ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 - 35, p. 7.

⁸⁴⁸ *Political Killings by Governments* [interaktyvus]. Amnesty International, 1983 m. gruodžio 15 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.amnesty.org/en/library/info/ACT30/026/1982/en>> p. 44.

<i>Intervencijos trukmė</i>	Tanzanijos ginkluotosios pajėgos Ugandos teritorijoje išbuvo iki 1981 m. birželio mėn., remiantis į valdžią grįžusio, anksčiau I. Amin nuversto Ugandos prezidento prašymo užtikrinti Ugandos teritorijoje viešąją tvarką ir saugumą.
<u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u>	I. Amin išsiuntė laišką JT Generaliniam Sekretoriui, reikalaujamas sušaukti JT Saugumo Tarybą, bet šis prašymas po kelių dienų buvo atmestas ⁸⁴⁹ . Nė viena kita JT narė nereikalavo sušaukti Saugumo Tarybos posėdžio.
<u>5. Savigny pagal JT Chartijos 51 str.</u>	Savigynos teisės realizavimas buvo vienas iš intervencijos pagrindų. Tačiau atsižvelgiant į Tanzanijos intervencijos trukmę, pobūdį ir tai, jog tai nebuvo neatidėliotinas savigny teisės realizavimas, galima teigti, jog JT Chartijos 51 str. numatyta ginkluotos jėgos nenaudojimo išimtis sunkiai galėtų būti pritaikyta šiai intervencijai.
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	Tanzanijos intervencija į Ugandą gali būti laikoma nesankcionuota humanitarine intervencija, nes: 1. Ugandoje buvo vykdomi masiniai ir sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys nusikaltimų žmoniškumui požymių; ir 2. Tanzanijos intervencijos tikslas buvo nutraukti humanitarinę krizę Ugandoje, kuri buvo susijusi su valstybės atsakomybe; ir 3. Intervencija nebuvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje. Tanzanija nesirėmė humanitarinės intervencijos koncepcija ir nė karto nepateikė humanitarinių motyvų nepaisant to, jog I. Amin režimo vykdyti masiniai ir sistemingi žmogaus teisių pažeidimai

⁸⁴⁹ I. Amin parašė laišką JT Generaliniam Sekretoriui K. Waldheim 1979 m. gegužės 28 d. Vėliau po JT Afrikos regiono valstybių narių spaudimo pakartotinai kreipėsi į JT Generalinį Sekretorių balandžio 5 d. ir atsiėmė prašymą dėl JT Saugumo Tarybos posėdžio sušaukimo. Šaltinis: *Yearbook of the United Nations*, 1979, vol. 33, p. 262 - 263.

	<p>turėjo nusikaltimų žmoniškumui požymių. Dauguma valstybių sutiko su Tanzanijos argumentais, jog intervencija buvo teisėta remiantis savigynos teisės realizavimu⁸⁵⁰.</p> <p>Nei intervenciją vykdžiusios valstybės, nei kitos valstybės <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės neišreiškė.</p>
--	--

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer Law International, 1999 p. 120 - 127.
2. ACHESON-BROWN, Daniel G. *The Tanzanian Invasion of Uganda: A Just War?* [interaktyvus]. *International Third World Studies Journal and Review*, 2001, vol. XII [žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unomaha.edu/itwsjr/ThirdXII/AchesonBrownTanzaniaVol12.pdf>>.
3. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 - 35.
4. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 61 - 63.
5. *Political Killings by Governments* [interaktyvus]. Amnesty International, 1983 m. gruodžio 15 d. [žiūrėta 2010 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.amnesty.org/en/library/info/ACT30/026/1982/en>>.

⁸⁵⁰ THOMAS, Caroline. *New States, Sovereignty and Intervention*. Aldershot: Gower Publishing CO., 1985, p. 112.

6. WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers*. New York: Oxford University Press, 2000.
7. THOMAS, Caroline. *New States, Sovereignty and Intervention*. Aldershot: Gower Publishing CO., 1985.

**11 priedas. 1979 m. Prancūzijos intervencija į Centrinę Afrikos
Respubliką**

<u>1. Situacija</u>	1979 m. rugsėjo 20 d. Prancūzijos ginkluotosios pajėgos įsiveržė į Centrinės Afrikos Respublikos teritoriją ir padėjo buvusį Centrinės Afrikos Respublikos prezidentą palaikiusiems sukilėliams nuversti imperatorių J. B. Bokassa.
<u>2. Humanitarinė krizė</u> <u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u>	Imperatorius 1979 m. balandžio mėn. nužudė apie 200 valstybinių mokyklų moksleivių, atsisakiusių dėvėti uniformas su jo atvaizdu ⁸⁵¹ . JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.
<u>3. Intervencijos tikslas</u>	Pakeisti valdymo režimą, o papildomas intervencijos tikslas buvo užkirsti kelią žmogaus teisių pažeidimams.
<u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u>	Nė viena JT institucija šios intervencijos nesvarstė.
<u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u>	Netaikoma.
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	Prancūzijos intervencija nėra humanitarinė intervencija. Valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.

Šaltiniai:

AREND, Anthony C., BECK, Robert J. *International Law and The Use of Force – beyond the UN Charter Paradigm*. New York: Routledge, 1993.

⁸⁵¹ AREND, Anthony C., BECK, Robert J. *International Law and The Use of Force – beyond the UN Charter Paradigm*. New York: Routledge, 1993, p. 126.

12 priedas. 1983 m. JAV intervencija į Grenadą

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1983 m. spalio 13 d. įvyko perversmas ir Grenados ministras pirmininkas M. Bishop buvo areštuotas kartu su vyriausybės nariais. Valstybinis perversmas ir po jo sekę ministro pirmininko ir jo kolegų nužudymai pasėjo nerimą visame Karibų jūros regione.</p> <p>1983 m. spalio 21 d. Barbadosė susitikę Rytų Karibų valstybių organizacijos (angl. Organization of East Caribbean States - OECS) narės nusprendė vykdyti intervenciją į Grenadą ir paprašė draugiškų valstybių pagalbos.</p> <p>1983 m. spalio 25 d. jungtinės JAV ir OECS narių ginkluotosios pajėgos buvo dislokuotos Grenadoje.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nebuvo.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>Buvo skelbiami keli intervencijos tikslai: apsaugoti JAV piliečius ir suimti teroristus. Be to, Karibų regiono valstybės buvo sunerimusios dėl neproporcingos naujojo režimo karinės galios, kuri gali turėti įtakos visam regiono saugumui.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>JT Saugumo Taryba šios intervencijos svarstymus pradėjo 1983 m. spalio 25 d. Buvo parengtas rezoliucijos projektas, kuris pasmerkė JAV intervenciją į Grenadą ir kuris nebuvo priimtas, nes JAV jį vetovo.</p> <p>JT Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją Nr. 38/7 (1983)⁸⁵², kurioje išreiškė susirūpinimą dėl įvykdytos tarptautinę teisę, nepriklausomos valstybės nepriklausomybę bei teritorinį vientisumą pažeidžiančios intervencijos. Taip pat buvo rekomenduota JAV nedelsiant išvesti ginkluotąsias pajėgas iš Grenados teritorijos.</p>

⁸⁵² 108 už, 9 prieš, 27 susilaikė.

<p><u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Nors realios grėsmės JAV piliečių gyvybėms nebuvo, JAV vėliau rėmėsi piliečių apsaugos doktrina, t. y. prigimtinė savignyos teise.</p>
<p><u>6. <i>Opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u></p>	<p>Humanitarinius intervencijos motyvus JT Saugumo Taryboje 1983 m. spalio 25 d. pateikė JAV nuolatinis atstovas JT ambasadorius J. Kirkpatrick, kuris teigė, jog JT Chartijoje nustatytas ginkluotos jėgos nenaudojimo principas nėra absoliutus, t. y. ginkluota jėga gali būti panaudojama siekiant JT Chartijoje nustatytų tikslų, tokių kaip taika, laisvė ir demokratija⁸⁵³.</p> <p>Vėliau JT Generalinėje Asamblėjoje jis teigė, jog intervencijos tikslas buvo ir pagarbos žmogaus teisėms užtikrinimas Grenadoje.</p> <p>Humanitariniai intervencijos motyvai nesulaukė valstybių palaikymo ir nė viena valstybė, išskyrus valstybes, vykdžiusias intervenciją, nepritarė humanitarinės intervencijos idėjai. Dėl šios priežasties JAV vėliau atsisakė argumentų, susijusių su humanitariniais intervencijos motyvais: JAV valstybės departamento atstovo JT atsiųstame laiške buvo teigiama, jog JAV nesirėmė humanitarinės intervencijos koncepcija, bet veikė pagal siauresnę ir tarptautinėje teisėje nusistovėjusią piliečių apsaugos doktriną⁸⁵⁴.</p> <p>1983 m. spalio 26 d. Amerikos valstybių organizacijos (angl. Organization of American States – OAS) 15 valstybių pasmerkė JAV intervenciją į Grenadą.</p> <p>JAV intervencija negali būti laikoma humanitarine intervencija, nes buvo siekiama apsaugoti intervenciją vykdžiusios valstybės piliečius.</p> <p>Kitos valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.</p>

⁸⁵³ JT ST 1983 m. spalio 27 d. posėdžio Nr.2491 protokolas, p. 6.

⁸⁵⁴ BECK, Robert J. International Law and the Decision to Invade Grenada: A Ten-Year Retrospective. *Virginia Journal of International Law*, 1993, vol. 33, p. 765 - 817, p. 767.

Šaltiniai:

1. ALEXANDER, Clinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 - 35.
2. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 64 - 65.
3. BECK, Robert J. International Law and the Decision to Invade Grenada: A Ten-Year Retrospective. *Virginia Journal of International Law*, 1993, vol. 33, p. 765.
4. D'AMATO, Anthony. *International Law and Political Reality*. Collected papers, vol I. The Hague: Kluwer Law International, 1995, p. 180 - 191.
5. GILMORE, William C. *The Grenada Intervention*. London: Mansell Publishing, 1984.
6. JT ST 1983 m. spalio 27 d. posėdžio Nr. 2491 protokolas.
7. NARDIN, Terry, PRITCHARD, Kathleen. *Ethics and Intervention: The United States in Grenada, 1983* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.princeton.edu/~bsimpson/Hist%20725%20Summer%202006/US%20invasion%20of%20Grenada%201983.pdf>>.

13 priedas. 1989 m. JAV intervencija į Panamą

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1989 m. lapkričio mėn. JAV ginkluotosios pajėgos įsiveržė į Panamą, siekdamos nuversti generolo M. Noriega režimą.</p> <p>M. Noriega buvo Panamos diktatorius, atėjęs į valdžią po perversmo, nuvertusio demokratiniuose rinkimuose išrinktą Panamos prezidentą G. Endara.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nebuvo.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>JAV teigimu, intervencijos tikslas buvo apsaugoti JAV ginkluotųjų pajėgų personalo bei jų šeimų saugumą ir apginti JAV teises pagal Panamos kanalo sutartis, taip pat suimti M. Noriega ir užtikrinti jo baudžiamąjį persekiojimą.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>Nikaragvos Respublikos prašymu, JT Saugumo Taryba susirinko tos pačios dienos vakare siekiant apsvarstyti Nikaragvos teiginius, jog JAV veiksmai buvo agresijos aktas.</p> <p>14 valstybių JT Saugumo Taryboje pasmerkė intervenciją dėl jos prieštaravimo pagrindiniams tarptautinės teisės principams, t. y. ginkluotos jėgos nenaudojimo ir nesikišimo į valstybės vidaus reikalus principams.</p> <p>JT Saugumo Tarybai nepasisekė priimti rezoliucijos, smerkiančios JAV intervenciją, nes JAV ją vetavo.</p> <p>JT Generalinėje Asamblėjoje po kelių dienų 1989 m. gruodžio 29 d buvo priimta rezoliucija Nr. 44/240 (1989) ir JAV intervencija buvo pasmerkta dėl jos neatitikimo tarptautinei teisei.</p> <p>Austrija, Suomija, Ispanija ir Švedija palaikė rezoliuciją ir balsavo už, likusios Vakarų pasaulio šalys arba balsavo prieš tokią rezoliuciją arba</p>

	susilaikė. Rezoliuciją taip pat palaikė Sovietų Sąjunga ir beveik visos Lotynų Amerikos valstybės. Dauguma Afrikos valstybių balsavo už rezoliuciją, smerkiančią JAV intervenciją, o likusios susilaikė.
<u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u>	JAV argumentavo savigynos teise remiantis JT Chartijos 51 str. dėl išpuolių, kuriuos vykdė Panamos ginkluotosios pajėgos prieš JAV piliečius, taigi JAV nuomone, ši intervencija galėjo būti pateisinta piliečių apsaugos doktrina, t. y. savigyna.
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	JAV intervencija negali būti laikoma humanitarine intervencija, nes buvo siekiama apsaugoti intervenciją vykdžiusios valstybės piliečius. Kitos valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.

Šaltiniai:

1. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 - 35.
2. D'AMATO, Anthony. *International Law and Political Reality*. Collected papers, vol I. The Hague: Kluwer law International, 1995, p. 180 - 191.
3. FARER, Tom. Panama: Beyond the Charter Paradigm. *American Journal of International Law*, 1990, vol. 84, p. 503 - 515.
4. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 66 - 67.

5. LEICH, Marian Nash. Contemporary Practice of the United States Relating to International Law. *American Journal of International Law*, 1990, vol. 84, p. 885 - 908.
6. NANDA, Ved. The Validity of United States Intervention in Panama under International Law. *American Journal of International Law*, 1990, vol. 84, p. 494 - 503.
7. REGENSBERG, Kenneth. Refugee Law Reconsidered: Reconciling Humanitarian Objectives with the Protectionist Agendas of Western Europe and the United States. *Cornell International Law Journal*, 1996, vol. 29, p. 225 - 268.

14 priedas. 1990 m. ECOWAS intervencija į Liberiją

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1989 m. Liberijoje prasidėjo pilietinis karas, kai Nacionalinio patriotinio fronto (NPF) lyderis Ch. Taylor kartu su jį remiančiais sukilėliais įsiveržė į Liberiją, turėdamas tikslą nuversti Liberijos prezidentą S. Doe ir jį rėmusią vyriausybę.</p> <p>1990 m. gegužės mėn. NPF Liberijos teritorijos kontroliavo daugiau nei prezidento pajėgos. Susidariusi situacija privertė prezidentą prašyti JT ir JAV ginkluotos pagalbos.</p> <p>1990 m. jis kreipėsi į ECOWAS, prašydamas atsiųsti taikos palaikymo operaciją. ECOWAS ginkluota priežiūros grupė (ECOMOG) įsiveržė į Liberiją 1990 m.</p> <p>1991 m. buvo pasirašytas susitarimas tarp ginkluoto konflikto šalių, kuris leido ECOMOG ginkluotoms pajėgoms užtikrinti viešąjį saugumą visos valstybės teritorijoje ir surengti daugiapartinius rinkimus baigiantis pirmiesiems metams po intervencijos.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Teigiama, jog dėl pilietinio karo Liberijoje 700 000 asmenų paliko šalį ir ieškojo prieglobsčio kaimyninėse valstybėse. 500 000 žmonių neteko gyvenamosios vietos. Reikia pripažinti, jog situacija Liberijoje skyrėsi nuo kitų humanitarinių krizių tuo, jog visos ginkluotame konflikte dalyvavusios šalys vykdė žmogaus teisių pažeidimus ir ši humanitarinė krizė buvo susijusi su politine krize Liberijoje.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p> <p><i>Intervencijos trukmė</i></p>	<p>ECOMOG tikslai buvo užtikrinti viešąją tvarką ir saugumą Liberijos teritorijoje, nutraukti humanitarinę krizę, taip pat užtikrinti humanitarinės pagalbos tiekimą, pabėgėlių stovyklų įkūrimą ir jų saugumą.</p> <p>ECOMOG ginkluotosios pajėgos iš Liberijos teritorijos pasitraukė 1998 m. po 1997 m. įvykusių</p>

	rinkimų, kuriuos laimėjo Ch. Taylor.
<u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u>	<p>1992 m. lapkričio 19 d. JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 788 (1992), kurioje konstatavo, jog blogėjanti situacija Liberijoje yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.</p> <p>Rezoliucija nustatė absoliutų ginklų embargą Liberijai ir įpareigojo ECOWAS užtikrinti jo įgyvendinimą.</p> <p>Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog ECOWAS operacija minėtoje rezoliucijoje yra laikoma taikos palaikymo operacija.</p> <p>1993 m. Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 866 (1993), kuri įsteigė JT taikos palaikymo operaciją Liberijoje (UNOMIL). Jos tikslas buvo prisidėti prie ECOMOG pastangų siekiant atkurti viešąją tvarką ir užtikrinti saugumą Liberijos teritorijoje.</p>
<u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u>	Negali būti pritaikyta.
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	<p>Buvo gautas nuverstojų prezidento prašymas dėl ginkluotos pagalbos. Be to, humanitarinis intervencijos tikslas buvo tik papildomas intervencijos tikslas. Todėl ši intervencija negali būti laikoma humanitarine intervencija, o turėtų būti laikoma tvirta taikos palaikymo operacija.</p> <p>Nei intervenciją vykdžiusios valstybės, nei kitos valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.</p>

Šaltiniai:

1. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą:

- <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 81 - 84.
2. WEISS, Thomas G. *Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect*. 2nd edition. USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005, p. 113 - 128.
 3. MURPHY, Sean. *Humanitarian Intervention – the United Nations in an Evolving World Order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 146 - 164.
 4. WIPPMAN, David. Enforcing the Peace: ECOWAS and the Liberian Civil War. In *Enforcing Restraints. Collective Intervention in Internal Conflicts*. Edited by Lori Fisler Damrosch. New York: Council of Foreign Relations Press, 1993, p. 157 - 204.

<p><i>Intervencijos trukmė</i></p>	<p>pajėgų užpuolimų.</p> <p>Paskutinės koalicinės pajėgos iš Irako teritorijos pasitraukė 1991 m. liepos mėn.⁸⁵⁶ Ši intervencija (apie 3 mėn.) laikytina trumpalaike.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 688 (1991), JAV teigimu, suteikė JAV ir jos vadovaujamoms koalicinėms pajėgoms imtis ginkluotos jėgos panaudojimo Irake siekiant apginti kurdus, t. y. JAV rėmėsi numanoma JT Saugumo Tarybos sankcija.</p>
<p><u>5. Savignyva pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Netaikoma.</p>
<p><u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u></p>	<p>JAV, JK ir Prancūzijos intervencija į Šiaurės Iraką gali būti laikoma nesankcionuota humanitarine intervencija, nes</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Situacija Šiaurės Irake buvo humanitarinė krizė ir ji buvo pripažinta grėsme tarptautinei taikai ir saugumui. 2. Intervencijos tikslas buvo humanitarinis – nutraukti humanitarinę krizę (JAV prezidento teigimu, užtikrinti humanitarinės pagalbos tiekimą kurdams Irako teritorijoje bei fizinį jų saugumą Šiaurės Irako teritorijoje⁸⁵⁷). 3. Intervencija buvo trumpalaikė ir proporcinga. 4. Numanoma JT Saugumo Tarybos sankcija nepakeičia šios intervencijos kaip iš anksto JT Saugumo Tarybos nesankcionuotos humanitarinės intervencijos statuso. <p>Valstybės rėmėsi numanoma JT Saugumo Tarybos sankcija⁸⁵⁸, vadinasi patvirtino JT Chartijoje nustatytą ginkluotos jėgos nenaudojimo išimtį, t. y. ginkluotos jėgos panaudojimas su JT Saugumo Tarybos sankcija.</p> <p>Nei valstybės, vykdžiusios intervenciją, nei kitos valstybės <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos</p>

⁸⁵⁶ MALANCZUK, Peter. The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gulf War. *European Journal of International Law*, 1991, vol. 2, p. 114 - 132, p. 122.

⁸⁵⁷ *Ibid.*, p. 120.

⁸⁵⁸ Žr. šios disertacijos trečios dalies 1.3.2. poskirsnį.

	humanitarinės intervencijos teisės neišreiškė.
--	--

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer law International, 1999, p. 145 - 158.
2. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 - 35.
3. FRANCK, Thomas M. *Recourse to Force. State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
4. GORDON, Ruth. Humanitarian Intervention by the United Nations: Iraq, Somalia and Haiti. *Texas International Law Journal*, 1996, vol. 31, no. 1, p. 43 – 56.
5. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 84 – 89.
6. MALANCZUK, Peter. The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gulf War. *European Journal of International Law*, 1991, vol. 2, p. 114 - 132.
7. MURPHY, Sean. *Humanitarian Intervention – the United Nations in An Evolving World Order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 165 - 197.
8. STROMSETH, Jane. Iraq's Repression of its Civilian Population: Collective Responses and Continuing Challenges. In *Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts*. Edited by Lori Fisler Damrosch. New York: Council of Foreign Relations Press, 1993,

p. 77 - 118.

9. VESEL, David. The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention in an Imperfect World. *Brigham Young University Journal of Public Law*, 2003, vol. 18, p. 1 - 58.
10. WEISS, Thomas G. *Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect*. 2nd edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005, p. 39 - 53.
11. WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers*. New York: Oxford University Press, 2000.

<p><i>Intervencijos trukmė</i></p>	<p>kaimynines valstybes.</p> <p>5 mėn.</p> <p>UNITAF buvo sankcionuota 1992 m. gruodžio 3 d. (ST rezoliucija Nr. 794), o jos funkcijas 1993 m. gegužės 4 d. perėmė JT taikos palaikymo operacija Somalyje (UNOSOM II).</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>1992 m. gruodžio 3 d. JT Saugumo Taryba vienbalsiai priėmė rezoliuciją Nr. 794 (1992), kurioje pagal JT Chartijos VII skyrių sankcionavo ginkluotos jėgos panaudojimą (UNITAF), siekiant užtikrinti saugią aplinką humanitarinės pagalbos tiekimui Somalio teritorijoje.</p> <p>1993 m. gegužės 4 d. buvo priimta JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 814 ir įsteigta antroji JT taikos palaikymo operacija Somalyje (UNOSOM II), kuri perėmė UNITAF ir praplėtė UNOSOM I mandatą.</p>
<p><u>5. Savignyja pagal JT Chartijos 51 str.</u></p>	<p>Netaikoma.</p>
<p><u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u></p>	<p>UNITAF operacija susilaukė visuotinos tarptautinės paramos ir vėliau JT Generalinis Sekretorius Boutros Ghali pripažino, jog JT Saugumo Taryba sukūrė precedentą JT istorijoje, nusprendama imtis ginkluotos jėgos panaudojimo išimtinai dėl humanitarinio tikslo⁸⁵⁹.</p> <p>Ši humanitarinė intervencija buvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje, todėl valstybių <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės šiuo atveju nėra.</p>

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer law International, 1999, p. 159 - 175.

⁸⁵⁹ *United Nations Year Book*. New York: United Nations, 1993, vol. 47, p. 51.

2. CLARK, Jeffrey. Debacle in Somalia: Failure of the Collective Response. In *Enforcing Restraint. Collective Intervention in Internal Conflicts*. Edited by Lori Fisler Damrosch. New York: Council of Foreign Relations Press, 1993, p. 205 - 240.
3. GLANVILLE, Luke. *Somalia Reconsidered: An Examination of the Norm of Humanitarian Intervention* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://jha.ac/articles/a178.pdf>>.
4. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 94 - 97.
5. LAITIN, David D. Somalia: Intervention in Internal Conflict. In *Military Intervention. Cases in Context for the Twenty-First Century*. Edited by William J. Lanham. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2004, p. 29 - 46.
6. MENKHAUS, Ken. Stabilisation and Humanitarian Access in a Collapsed State: the Somali Case. *Disasters*, 2010, vol. 34, p. 320 - 341.
7. MURPHY, Sean. *Humanitarian Intervention – the United Nations in An Evolving World Order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 165 - 197.
8. SAHNOUN, Mohamed. Mixed Intervention in Somalia and Great lakes: Culture, Neutrality and the Military. In *Hard Choices. Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention*. Edited by Jonathan Moore. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1998, p. 87 - 98.
9. VESEL, David. The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention in an Imperfect World. *Brigham Young University Journal of Public Law*, 2003, vol. 18, p. 1 - 58.
10. WEISS, Thomas G. *Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect*. 2nd edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005, p. 55 - 70.

17 priedas. 1992 m. JT intervencija į Bosniją ir Hercegoviną

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1991 m. Bosnijoje gyveno apie 44 % bosnių, 31 % - serbų ir 17 % - kroatų.</p> <p>1991 m. spalio 15 d. Bosnija ir Hercegovina, kaip ir daugumą kitų buvusios Jugoslavijos Respublikos sudėtyje valstybės, paskelbė nepriklausomybę.</p> <p>Bosnijos ir Hercegovinos teritorijoje gyvenantys serbai sukilo prieš naująją vyriausybę ir šalyje prasidėjo pilietinis karas.</p> <p>Siekdami užimti kuo daugiau Bosnijos ir Hercegovinos teritorijos ir prijungti ją prie didžiosios Serbijos, serbų ginkluotosios pajėgos vykdė bosnių etninį valymą ir priverstinį perkėlimą iš jų gyvenamosios teritorijos.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>100 000-200 000 žuvusių asmenų⁸⁶⁰, apie 2 mln. asmenų Bosnijos ir Hercegovinos teritorijoje neteko gyvenamosios vietos dėl priverstinio perkėlimo arba tapo pabėgėliais.</p> <p>JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 770 (1992) - situacija, susidariusi Bosnijoje ir Hercegovinoje bei kliūtys humanitarinės pagalbos tiekimui yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p> <p><u>Intervencijos trukmė</u></p>	<p>Nutraukti humanitarinę krizę ir užtikrinti saugią aplinką humanitarinės pagalbos tiekimui.</p> <p>Beveik 3 metai.</p> <p>JT taikos palaikymo operacijos (UNPROFOR) mandatas Bosnijos ir Hercegovinos teritorijoje pasibaigė 1995 m. kovo 31 d., kai JT Saugumo Taryba šios taikos palaikymo operacijos funkcijas padalino trims skirtingoms taikos palaikymo</p>

⁸⁶⁰ GUARINO, Kia. *American Presidents and Humanitarian Crises: The Rhetorical Marginalization of Genocide in Cambodia, Bosnia and Rwanda* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/communication/pdf/thesis09.guarino.pdf>.

	operacijoms.
<u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u>	<p>1992 m. birželio 29 d. JT Saugumo Taryba išplėtė taikos palaikymo operacijos Kroatijoje (UNPROFOR) mandatą siekiant užtikrinti Sarajevo oro uosto saugumą ir humanitarinės pagalbos tiekimą Bosnijoje ir Hercegovinoje.</p> <p>JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 770 (1992) sankcionavo ginkluotos jėgos panaudojimą siekiant užtikrinti saugias sąlygas humanitarinės pagalbos tiekimui Bosnijos ir Hercegovinos teritorijoje.</p> <p>JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 781 (1992) įsteigė sankcionavo neskraidymo zonų nustatymą, leidusių išvengti serbų ginkluotųjų pajėgų atakų, kuriomis buvo siekiama sutrikdyti humanitarinės pagalbos tiekimą.</p> <p>JT Saugumo Tarybos rezoliucijomis Nr. 819 (1993), Nr. 824 (1993) ir Nr. 836 (1993) Bosnijos ir Hercegovinos teritorijoje buvo nustatytos saugumo zonos.</p> <p>JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 836 (1993) suteikė UNPROFOR ginkluotoms pajėgoms platų mandatą, įskaitant ir ginkluotos jėgos panaudojimą atsakant į saugumo zonų ginkluotus užpuolimus.</p>
<u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u>	Netaikoma.
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	<p>Nors šios intervencijos pagrindiniai uždaviniai buvo humanitariniai, ilgalaikė intervencijos trukmė bei tas faktas, jog intervenciją vykdė taikos palaikymo operacijos pajėgos, leidžia teigti, jog ši intervencija galėtų būti laikoma tvirta taikos palaikymo operacija su plačiais civilių apsaugos įgaliojimais.</p> <p>Ši intervencija buvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje ir valstybės <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės neišreiškė.</p>

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 175 - 189.
2. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 - 35.
3. BURG, Steven L. Intervention in Internal Conflict: the Case of Bosnia. In *Military Intervention. Cases in Context for The Twenty-First Century*. Edited by William J. Lanhaman. Ney York: Rowman & Littlefield Publishers, 2004, p. 47 - 65.
4. BURG, Steven L., SHOUP, Paul S. *The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention*. New York: Armonk, 1999.
5. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 89 - 94.
6. MURPHY, Sean. *Humanitarian Intervention – the United Nations in An Evolving World Order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 198 - 216.
7. RUBENSTEIN, Richard L. Silent Partners in Ethnic Cleansing: The UN, The EC, and NATO. *Journal for Values and Public Policy*, 1993, vol. 3, no. 2, p. 35 - 58.
8. WEISS, Thomas G. *Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect*. 2nd edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005, p. 71 – 94.

<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	Ši intervencija negali būti laikoma humanitarine intervencija. Be to, ji buvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje.
---	---

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 212 - 221.
2. ACEVEDO, Domingo E. The Haitian Crisis and the OAS Response: A Test of Effectiveness in Protecting Democracy. In *Enforcing Restraints. Collective Intervention in Internal Conflicts*. Edited by Lori Fisler Damrosch. New York: Council of Foreign Relations Press, 1993, p. 119 - 156.
3. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 - 35.
4. GRANDERSON, Colin. Military – Humanitarian Ambiguities in Haiti. In *Hard Choices. Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention*. Edited by Jonathan Moore. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1998, p. 99 - 118.
5. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 102 - 104.
6. KUMAR, Chetan. Sustaining Peace in War-Torn Societies: Lessons from Haitian Experience. In *Military Intervention. Cases in Context for the Twenty-First Century*. Edited by William J. Lanhegan. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2004, p. 105 - 132.

7. MURPHY, Sean. *Humanitarian Intervention – the United Nations in An Evolving World Order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 260 - 261.
8. WEISS, Thomas G. *Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect*. 2nd edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005, p. 113 - 128.

19 priedas. 1994 m. JT intervencija į Ruandą

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1993 m. birželio mėn. JT Saugumo Taryba įsteigė JT stebėtojų misiją Ugandoje – Ruandoje, siekdama užtikrinti sklandžią taikos derybų tarp hutų vyriausybės ir tutsių maištininkų, Ruandos Patriotinio Fronto (RPF), eigą. Taikos derybų procesas nutrūko 1994 m. balandžio 6 d., kai Ruandos prezidento lėktuvas buvo numuštas prie Kigalio oro uosto. Šalyje susidarė politinės valdžios vakuumas.</p> <p>Ruandos vyriausybės pajėgos ir hutų maištininkai pradėjo masinius ir sistemingus tutsių etninei grupei priklausiusių asmenų žudymus, t.y. vykdyti genocidą. RPF atnaujino kovas su hutų pajėgomis ir hutų valdymo režimas galiausiai buvo nuverstas.</p> <p>JT Saugumo Taryba 1994 m. birželio 22 d. priėmė rezoliucija Nr. 929 (1994) ir sankcionavo Prancūzijos vadovaujamų jungtinių ginkluotųjų pajėgų panaudojimą Ruandoje.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>750,000 tutsių buvo nužudyti arba suluošinti ir daugiau kaip 1 mln. gyventojų paliko Ruandos valstybę.</p> <p>Iš 7 mln. Ruandos gyventojų, 3 mln. neteko gyvenamosios vietos, 2 mln. tapo pabėgėliais ir pasitraukė į kaimynines valstybes, o apie 800 000 asmenų buvo nužudyti.</p> <p>JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 929 (1994) - humanitarinės krizės dydis yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p> <p><u>Intervencijos trukmė</u></p>	<p>Nutraukti humanitarinę krizę, apsaugoti asmenis, netekusius gyvenamosios vietos, pabėgėlius ir kitus civilius asmenis, esančius pavojuje, ir įsteigti saugumo zonas Ruandos teritorijoje. Taip pat užtikrinti saugią aplinką humanitarinės pagalbos paskirstymui ir apsaugoti humanitarinius darbuotojus.</p> <p>2 mėn., nes 1994 m. rugpjūčio 21 d. Prancūzijos vadovaujamų ginkluotųjų pajėgų funkcija</p>

	užtikrinti civilių asmenų saugumą nustatytuose saugumo zonose buvo perduota JT taikos palaikymo operacijai Ruandoje (UNAMIR).
<u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u>	JT Saugumo Taryba sankcionavo humanitarinę intervenciją į Ruandą priimdama rezoliuciją Nr. 929 (1994).
<u>5. Savignyva pagal JT Chartijos 51 str.</u>	Netaikoma.
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	Valstybių <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės šiuo atveju nėra, nes ši humanitarinė intervencija buvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje.

Šaltiniai:

1. ABIEW, Francis Kofi. *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 189 - 200.
2. ALEXANDER, Klinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1 - 35.
3. DALLAIRE, Romeo A. The End of Innocence: Rwanda 1994. In *Hard Choices. Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention*. Edited by Jonathan Moore. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1998, p. 71 - 86.
4. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 97 - 102.
5. KHADIAGALA, Gilbert M. Intervention in Internal Conflict: The Case of Rwanda. In *Military Intervention. Cases in Context for the Twenty-*

- First Century*. Edited by William J. Lanhegan. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2004, p. 67 - 88.
6. MARTIN, Ian. Hard Choices After Genocide: Human Rights and Political Failures in Rwanda. In *Hard Choices. Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention*. Edited by Jonathan Moore. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1998, p. 157 - 176.
 7. MURPHY, Sean. *Humanitarian Intervention – the United Nations in An Evolving World Order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 243 - 259.
 8. TYAGI, Yogesh K. The Concept of Humanitarian Intervention Revisited. *Michigan Journal of International Law*, 1995, vol. 16, p. 883 - 910.
 9. WEISS, Thomas G. *Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect*. 2nd edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005, p. 95 - 111.

20 priedas. 1997 m. ECOWAS intervencija į Siera Leonę

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>1961 m. Siera Leonė paskelbė nepriklausomybę nuo Jungtinės Karalystės.</p> <p>Prezidento S. Stevens (1968-1985) ir jo pasirinkto įpėdinio J. Momoh (1985-1992) politika didžiąja dalimi nulėmė valstybės nuosmukį.</p> <p>Susidariusi situacija turėjo įtakos Revoliucinio susivienijimo fronto (RSF) atsiradimui Siera Leonėje, kuris 1991 m. įsiveržė iš Liberijos į Siera Leonę ir nuvertė J. Momoh vadovaujamą vyriausybę.</p> <p>Šalyje prasidėjo pilietinis karas, kurio metu visos ginkluotos konflikto šalys vykdė žmogaus teisių pažeidimus.</p> <p>1992 m. balandžio mėn. buvo išrinktas naujas Siera Leonės prezidentas A. Kabbah, kuris buvo nuverstas 1997 m.</p> <p>Susidariusi politinė krizė turėjo įtakos padažnėjusiems RSF ginkluotiems užpuolimams ir nuverstojo prezidento prašymui kaimyninėms valstybėms ir tarptautinei bendrijai suteikti ginkluotą pagalbą bei padėti atkurti viešąją tvarką ir saugumą.</p> <p>ECOWAS ginkluota priežiūros grupė ECOMOG 1997 m. spalio mėn. įvykdė intervenciją į Siera Leonę.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Daugiau nei pusė visų Siera Leonės gyventojų neteko gyvenamosios vietos arba tapo pabėgėliais, apie 70 000 buvo nužudyti, o šimtai tūkstančių buvo suluošinti.</p> <p>JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1132 (1997) - blogėjančios humanitarinės sąlygos ir kliūtys humanitarinės pagalbos tiekimui bei bendrai susidariusi situacija Siera Leonėje yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.</p> <p>Ši rezoliucija buvo priimta po ECOWAS intervencijos.</p>

	<p>teisėtos Siera Leonės valdžios prašymas dėl ginkluotos pagalbos suteikimo.</p> <p>Nei intervenciją vykdžiusios valstybės, nei kitos valstybės <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės po šios intervencijos neišreiškė.</p>
--	---

Šaltiniai:

1. ABDULLAH, Ibrahim. Bush Path to Destruction: The Origin and Character of the Revolutionary United Front/Sierra Leone. *Journal of Modern African Studies*, 1998, vol. 36, no. 2, p. 203 - 235.
2. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 104 - 109.
3. NOWROT, Karsten, SCHABACKER, Emily W. The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the ECOWAS Intervention in Sierra Leone. *American University International Law Review*, 1998, vol. 14, p. 321 - 412.
4. NUAMAH, Kwaku, ZARTMAN, William I. Intervention in Sierra Leone. In *Military Intervention. Cases in Context for The Twenty-First Century*. Edited by William J. Lanhaman. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2004, p. 133 - 150.
5. VESEL, David. The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention in an Imperfect World. *Brigham Young University Journal of Public Law*, 2003, vol. 18, p. 1 - 58.

21 priedas. 1999 m. JT intervencija į Rytų Timorą

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>Tarptautinis spaudimas dėl Rytų Timoro okupacijos turėjo įtakos Indonezijos prezidento sprendimui suorganizuoti referendumą Rytų Timore, kuris leistų šioje teritorijoje gyvenantiems asmenims apsispręsti, t. y. ar likti Indonezijos sudėtyje kaip Rytų Timoro provincija, ar atkurti nepriklausomybę, paskelbtą iki Indonezijos intervencijos į Rytų Timorą ir jo okupacijos 1975 m.</p> <p>Referendumo saugumą turėjo užtikrinti 1999 m. įkurta JT misija Rytų Timore (UNAMET). Rytų Timoro gyventojai pasisakė už nepriklausomybę nuo Indonezijos.</p> <p>Po rezultatų paskelbimo, vietinės ginkluotos grupuotės, remiamos Indonezijos ginkluotųjų pajėgų, ėmėsi vykdyti „valymo“ operaciją, kurios metu turėjo būti pašalinti visi Rytų Timoro nepriklausomybės šalininkai.</p> <p>1999 m. birželio 11 d. JT Saugumo Taryba sankcionavo jungtinių ginkluotųjų pajėgų (Australijos ir JT) intervenciją į Rytų Timorą.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Nemaža dalis Rytų Timoro gyventojų neteko gyvenamosios vietos, tačiau tarptautinės teisės doktrinoje žmogaus teisių pažeidimai Rytų Timore nėra laikomi masiniais ar sistemingais žmogaus teisių pažeidimais, turinčiais tarptautinių nusikaltimų požymių.</p> <p>JT ST ar GA rezoliucijų, konstatuojančių grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui priimta nebuvo.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p>	<p>Igyvendinti Rytų Timoro gyventojų tautų apsisprendimo teisę.</p>
<p><u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u></p>	<p>1999 m. rugsėjo 15 d. Saugumo Taryba rezoliucija Nr. 1246 sankcionavo Australijos vadovaujamą intervenciją (INTERFET).</p>

	1999 m. spalio 25 d. Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 1272 ir įkūrė JT laikiną administraciją Rytų Timore (UNTAET), kuriai INTERFET perdavė ir ginkluotos teritorijos kontrolės funkciją.
<u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u>	Netaikoma.
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	Ši intervencija dėl savo tikslo ir intervencijos priežasties, t. y. ne humanitarinės krizės, nėra humanitarinė intervencija. Nei intervenciją vykdžiusios valstybės, nei kitos valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.

Šaltiniai:

1. COTTON, James. Peacekeeping in East Timor: an Australian Policy Departure. *Australian Journal of International Affairs*, 1999, vol. 53, p. 237 - 246.
2. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti“ ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje“, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 114 - 117.
3. SCHWARTZ, Eric. Intervention in East Timor. In *Military Intervention. Cases in Context for The Twenty-First Century*. Edited by William J. Lanhegan. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2004, p. 151 - 163.
4. VESEL, David. The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention in an Imperfect World. *Brigham Young University Journal of Public Law*, 2003, vol. 18, p. 1 - 58.

5. WEISS, Thomas G. *Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect*. 2nd edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005, p. 129 -154.

	<p>Saugumo Tarybos sankcija pagal Saugumo Tarybos rezoliuciją Nr. 1203 (1998), t. y. rėmėsi JT Chartijoje numatyta ginkluotos jėgos nenaudojimo principo išimtimi.</p> <p>2. Vienintelė Belgija pateikė nuorodą į humanitarinės intervencijos koncepciją.</p> <p>3. Kitos valstybės išreiškė prieštaravimą tokios koncepcijos egzistavimui ir nepripažino NATO intervencijos į Kosovą teisėta remiantis nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teise tarptautinėje paprotinėje teisėje.</p>
--	--

Šaltiniai:

1. ALEXANDER, Clinton W. Ignoring the Lessons of the Past: the Crisis in Darfur and the Case for Humanitarian Intervention. *Journal of Transnational Law and Policy*, 2005, vol. 15, no.1, p. 1-35.
2. CHINKIN, Christine M. Kosovo: A “Good” or “Bad” War. *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, no. 4, p. 841 - 847.
3. FRANCK, Thomas M. *Recourse to Force. State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
4. Intervencijos komisijos „Pareigos apsaugoti” ataskaitos papildomas tomas „Humanitarinės intervencijos praeityje”, skyrius B-1 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010 m. spalio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iciss.ca/pdf/Supplementary%20Volume,%20Section%20B.pdf>>, p. 109 - 114.
5. VESEL, David. The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention in An Imperfect World. *Brigham Young University Journal of Public Law*, 2003, vol. 18, p. 1 - 58.
6. WEISS, Thomas G. *Military-Civilian Interactions. Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect*. 2nd edition, USA: Rowman & Littlefield Publishers, 2005, p. 139 - 154.
7. WHEELER, Nicholas J. *Saving Strangers*. New York: Oxford University Press, 2000.

23 priedas. 2011 m. JT intervencija į Libiją

<p><u>1. Situacija</u></p>	<p>2011 m. vasario 15 d. Libijos sostinėje Tripolyje prasidėję protestai prieš Libijos diktatorių M. Gaddafi nulėmė humanitarinę krizę, kai Libijos vyriausybės ginkluotosios pajėgos pradėjo ginkluota jėga malšinti taikius protestus.</p> <p>Protestų banga persirito į kitus miestus, tarp jų ir Bengazį (angl. Benghazi), kuriame įsitvirtino ir prieš diktatoriaus režimą kovojanti opozicija.</p> <p>Diktatorius M. Gadaffi, kalbėdamas per televiziją 2011 m. vasario 22 d. leido suprasti, jog ir toliau vykdys masinius bei sistemingus žmogaus teisių pažeidimus ir Bengazio mieste esantiems maištininkams nebus jokio pasigailėjimo.</p> <p>JT Saugumo Taryba sankcionavo ribotą humanitarinę intervenciją, t. y. be okupacijos, į Libiją siekiant nutraukti humanitarinę krizę.</p>
<p><u>2. Humanitarinė krizė</u></p> <p><u>Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui</u></p>	<p>Iki 2011 m. vasario 20 d. žmogaus teisių stebėtojų duomenimis, per 4 d. žuvusių asmenų skaičius sudarė 233, nes vyriausybės ginkluotosios pajėgos tikslingai puldinėjo civilius asmenis.</p> <p>2011 m. vasario 25 d. JT Žmogaus teisių taryba priėmė rezoliuciją Nr. A/HRC/RES/S-15/1 ir pasmerkė masinius ir sistemingus žmogaus teisių pažeidimus Libijoje.</p> <p>JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1973 (2011) dėl situacijos Libijoje konstatavo, jog masiniai ir sistemingi žmogaus teisių pažeidimai, turintys nusikaltimų žmoniškumui požymių buvo grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.</p>
<p><u>3. Intervencijos tikslas</u></p> <p><u>Intervencijos trukmė</u></p>	<p>Nutraukti humanitarinę krizę, užtikrinti fizinį civilių gyventojų saugumą ir humanitarinės pagalbos prieinamumą bei humanitarinių darbuotojų saugumą.</p> <p>6 mėn.</p> <p>JT Saugumo Taryba 2011 m. rugsėjo 16 d. priėmė</p>

	rezoliuciją Nr. 2009 (2011), kuria nutraukė duotus įgaliojimus, susijusius su neskraidymo zonos įtvirtinimu Libijos teritorijoje.
<u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u>	<p>JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1970 (2011) nustatė sankcijas Libijai ir perdavė klausimo dėl asmenų tarptautinės baudžiamosios atsakomybės už tarptautinius nusikaltimus svarstymą TBT.</p> <p>JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 1973 (2011), kurioje sankcionavo ribotą humanitarinę intervenciją į Libiją.</p>
<u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u>	Netaikoma.
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	<p>Ši humanitarinė intervencija buvo sankcionuota JT Saugumo Taryboje remiantis pareigos apsaugoti koncepcija.</p> <p>Valstybės, vykdžiusios humanitarinę intervenciją ir kitos valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.</p>

<u>4. JT Saugumo Tarybos rezoliucijos</u>	Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1975 (2011) suteikė Prancūzijos ginkluotosiems pajėgoms mandatą prisidėti prie JT taikos palaikymo operacijos Dramblio Kaulo Kranto Respublikoje (UNOCI).
<u>5. Savigyna pagal JT Chartijos 51 str.</u>	Netaikoma.
<u>6. Opinio juris dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės</u>	<p>Ši intervencija nėra humanitarinė intervencija, nes humanitarinės krizės nutraukimo tikslas buvo papildomas šios intervencijos tikslas. Be to, ši intervencija buvo JT Saugumo Tarybos sankcionuota.</p> <p>Valstybės, vykdžiusios humanitarinę intervenciją ir kitos valstybės neišreiškė <i>opinio juris</i> dėl nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisės.</p>

Šaltiniai:

1. *They Killed Them Like it was Nothing”. The Need for Justice for Côte d’Ivoire’s Post – Election Crimes* [interaktyvus]. Human Rights Watch report, 2011 [žiūrėta 2012 m. vasario 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/cdi1011WebUpload.pdf>>.
2. *Côte d’Ivoire: UN Rights Experts Call on all Parties to Spare Civilians and Stop Human Rights Violations* [interaktyvus]. 2011 m. balandžio 1 d. [žiūrėta 2011 m. lapkričio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=10908&LangID=E>>.
3. *The Crisis in Côte d’Ivoire* [interaktyvus]. International Coalition for the Responsibility to Protect [žiūrėta 2012 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://responsibilityto protect.org/index.php/crises/crisis-in-ivory-coast>>.

25 priedas. *Vienybės taikos labui rezoliucijos taikymas*

Pagal JT GA 1950 m. lapkričio 3 d. rezoliuciją Nr. 377A (V) (toliau – *Vienybės taikos labui rezoliucija*), ST prašymu (9 nariai turi būti už) arba remiantis JT valstybių narių daugumos prašymu per 24 val. gali būti sušaukta Generalinės Asamblėjos specialioji sesija, kai

1. kyla grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui, pažeidžiama tarptautinė taika arba įvykdoma agresija;
2. JT Saugumo Taryba nesugeba įgyvendinti savo pagrindinės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo atkūrimo dėl nuolatinių narių veto.

Remiantis *Vienybės taikos labui rezoliucija*, JT Generalinė Asamblėja gali rekomenduoti valstybės narėms ir ST kolektyvines priemones, tarp jų ir ginkluotos jėgos panaudojimą siekiant atkurti tarptautinę taiką ir saugumą.

JT Generalinės Asamblėjos praktika

Specialiosios sesijos numeris, data	Situacija	Rezoliucijos
<p>1-oji specialioji sesija dėl Viduriniųjų Rytų pagal JT ST rezoliuciją</p> <p>1956 m. lapkričio 1 - 10 d.</p>	<p>1956 m. liepos 26 d. Egipto prezidentas G. Naseras nacionalizavo Sueco kanalą ir jį valdančią kompaniją ir tokiu būdu pažeidė 1936 m. tarptautinę sutartį tarp JK ir Egipto, suteikiančią JK Sueco kanalo nuomą. Be to, kanalas buvo uždarytas Izraelio laivams.</p> <p>1956 m. spalio 29 d. Izraelis įveržė į Egiptą ir užėmė didelę dalį teritorijos iki Sueco kanalo.</p> <p>1956 m. spalio 30 d. Egipto prezidentas G. Naseras atmetė JK ir Prancūzijos ultimatumą nutraukti ginkluotos</p>	<p>1956 m. lapkričio 2 d. GA rezoliucija Nr. 997 (ES-I):</p> <ul style="list-style-type: none"> - paragino nutraukti ginkluotos kovos veiksmus; - rekomendavo valstybės narėms nutraukti; karinės technikos tiekimą į ginkluoto konflikto zoną. <p>1956 m. lapkričio 4 d. GA rezoliucija Nr. 999 (ES-I) dar kartą paragino nutraukti kovos veiksmus;</p> <p>1956 m. lapkričio 5 d. GA rezoliucija Nr. 1000 (ES-I) įsteigė taikos palaikymo operaciją (UNEF I).</p> <p>1956 m. lapkričio 7 d. GA</p>

	<p>kovos veiksmus.</p> <p>1956 m. spalio 31 d. Prancūzija ir JK vetavo JAV pasiūlytos rezoliucijos projektą, kuriuo buvo reikalaujama nutraukti ginkluotos kovos veiksmus. JT ST priėmė rezoliuciją Nr. 119, kurioje pripažino situacijos Egipte rimtumą, nuolatinių narių vienybės stoką ir perdavė klausimo svarstymą JT GA remiantis <i>Vienybės taikos labui</i> rezoliucija.</p>	<p>rezoliucija Nr. 1001 (ES-I) paragino JT GS pradėti derybas su JT valstybėmis narėmis dėl ginkluotųjų pajėgų suteikimo UNEF I funkcijoms vykdyti.</p> <p>1956 m. lapkričio 7 d. GA rezoliucija Nr. 1002 (ES-I) paragino Izraelį išvesti ginkluotąsias pajėgas iš Egipto teritorijos.</p> <p>1956 m. lapkričio 10 d. GA rezoliucija Nr. 1003 (ES-I) konstatavo, jog esant būtinybei I-oji specialioji sesija dėl Viduriniųjų Rytų gali pratęsti susijusių klausimų svarstymą.</p> <p>Įsteigta taikos palaikymo operacija.</p> <p>Ginkluotos jėgos panaudojimas rekomenduotas nebuvo.</p>
<p>2-oji specialioji sesija dėl Vengrijos pagal JT ST rezoliuciją</p> <p>1956 m. lapkričio 4 - 10 d.</p>	<p>1956 m. spalio 23 d. prasidėjęs studentų mitingas prieš sovietinę valdžią per kelias dienas apėmė visą Vengriją.</p> <p>1956 m. spalio 24 d. buvo įvesti pirmieji SSRS ginkluotųjų pajėgų daliniai, siekiant numalšinti kilusią revoliuciją, o lapkričio 4 d. didelės SSRS ginkluotosios pajėgos</p>	<p>1956 m. lapkričio 4 d. GA rezoliucija Nr. 1004 (ES-II):</p> <ul style="list-style-type: none"> - paragino SSRS nutraukti ginkluotus išpuolius prieš Vengrijos piliečius ir kišimąsi į Vengrijos vidaus reikalus ginkluota jėga; - paragino SSRS nutraukti papildomų

	<p>buvo įvestos į Vengriją.</p> <p>JK ir JAV remiantis JT Chartijos 34 str. pareikalavo sušaukti JT ST posėdį, kuris įvyko 1956 m. spalio 28 d.</p> <p>1956 m. lapkričio 4 d. JAV pasiūlė rezoliucijos projektą, kuris ragino SSRS nutraukti intervenciją, bet ST buvo atmestas (10 balsų už, 1 prieš). ST nusprendė pasinaudoti <i>Vienybės taikos labui</i> rezoliucija ir pritarė GA specialiosios sesijos sušaukimui.</p>	<p>ginkluotųjų pajėgų įvedimą į Vengrijos teritoriją ir išvesti visas ginkluotąsias pajėgas iš jos.</p> <p>1956 m. lapkričio 9 d. GA rezoliucija Nr. 1005 (ES-II):</p> <ul style="list-style-type: none"> - dar kartą paragino SSRS išvesti visas ginkluotąsias pajėgas iš Vengrijos teritorijos; - išreiškė GA įsitikinimą, jog Vengrijoje turi būti suorganizuoti laisvi rinkimai su JT priežiūra, kad Vengrijos piliečiai galėtų apsispręsti dėl šalies valdymo formos. <p>1956 m. lapkričio 9 d. GA rezoliucija Nr. 1006 (ES-II):</p> <ul style="list-style-type: none"> - paragino SSRS nutraukti tarptautinei teisei prieštaraujančius veiksmus prieš Vengrijos gyventojus; - paragino Vengrijos institucijas sudaryti sąlygas humanitarinės pagalbos tiekimui, o SSRS nekliudyti jos tiekimui; - pripažino, jog susidariusi situacija
--	---	---

		<p>nulėmė didelius pabėgėlių srautus ir atkreipė JT GS dėmesį į tai.</p> <p>1956 m. lapkričio 9 d. GA rezoliucija Nr. 1007 (ES-II) dėl humanitarinės pagalbos teikimo Vengrijos teritorijoje.</p> <p>1956 m. lapkričio 10 d. GA rezoliucija Nr. 1008 (ES-II) konstatavo, jog esant būtinybei II-oji specialioji sesija dėl Vengrijos gali pratęsti susijusių klausimų svarstymą.</p> <p>Ginkluotos jėgos panaudojimas rekomenduotas nebuvo.</p>
<p>3-ioji specialioji sesija dėl Viduriniųjų Rytų pagal JT ST rezoliuciją</p> <p>1958 m. rugpjūčio 8 - 21 d.</p>	<p>1958 m. liepos 15 d. JAV Libano Vyriausybės prašymu nusiuntė savo ginkluotąsias pajėgas padėti užtikrinti Libano teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę: šalyje vyko pilietinis karas, kuriam įtakos turėjo ir užsienio valstybių, tarp jų Jungtinės Arabų Respublikos (tuo metu gyvavusi Egipto ir Sirijos sąjunga), veiksmai, prieštaraujantys tarptautinei teisei.</p> <p>1958 m. liepos 15 d.</p>	<p>1958 m. rugpjūčio 21 d. GA rezoliucija Nr. 1237 (ES-III):</p> <ul style="list-style-type: none"> - paragino visas JT valstybes nares laikytis pagarbos viena kitos teritoriniam vientisumui, suverenitetui ir nesikišimo į kitos valstybės vidaus reikalus principų; - paprašė JT Generalinio Sekretoriaus imtis veiksmų, siekiant palengvinti užsienio ginkluotųjų pajėgų pasitraukimą iš

	<p>JAV prašymu buvo sušauktas JT ST posėdis. ST posėdžiavo iki liepos 18 d., bet dėl nuolatinių narių veto nepriėmė nė vienos rezoliucijos.</p> <p>1958 m. rugpjūčio 7 d. ST priėmė rezoliuciją Nr. 129, kurioje pripažino nuolatinių ST narių vieningumo stoką ir perdavė klausimo svarstymą GA specialiajai sesijai remiantis <i>Vienybės taikos labui</i> rezoliucija.</p>	<p>Libano ir Jordano teritorijos;</p> <ul style="list-style-type: none"> - paragino valstybes nares bendradarbiauti įgyvendinant šią rezoliuciją. <p>Ginkluotos jėgos panaudojimas rekomenduotas nebuvo.</p>
<p>4-oji specialioji sesija dėl Kongo pagal JT ST rezoliuciją</p> <p>1960 m. rugsėjo 17 - 19 d.</p>	<p>1960 m. Belgijos intervencijos į Kongo Respubliką analizė pateikiama šios disertacijos priede Nr. 1.</p> <p>1960 m. rugsėjo 17 d. ST priėmė rezoliuciją Nr. 157, kurioje pripažino nuolatinių ST narių vieningumo stoką ir perdavė klausimo svarstymą GA specialiajai sesijai remiantis <i>Vienybės taikos labui</i> rezoliucija.</p>	<p>1960 m. rugsėjo 20 d. GA rezoliucija Nr. 1474 (ES-IV):</p> <ul style="list-style-type: none"> - paprašė JT GS tęsti savo veiklą prisidedant prie centrinės Kongo vyriausybės veiksmų siekiant atkurti viešąją tvarką ir saugumą visoje Kongo teritorijoje bei tokiu būdu užtikrinti pagarbą Kongo teritoriniam vientisumui ir politinei nepriklausomybei; - pabrėžė taikos vidaus konfliktų sureguliuavimo svarbą; - paprašė valstybių susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, kurie galėtų pažeisti Kongo teritorinį

		<p>vientisumą ar politinę nepriklausomybę arba ribotų Kongo Vyriausybės veiksmus, įgyvendinant savo suverenitetą.</p> <p>Ginkluotos jėgos panaudojimas rekomenduotas nebuvo.</p>
<p>5-oji specialioji sesija dėl Viduriniųjų Rytų</p> <p>1967 m. birželio 17 - 18 d.</p>	<p>1947 m. JT GA rezoliucija Nr. 181 dėl Palestinos padalijimo nustatė, jog Palestinos teritorija dalijama ir įkuriamos arabų ir žydų valstybės, o Jeruzalės miestas tampa JT administruojama zona.</p> <p>1948 m. gegužės 14 d. Izraelis paskelbė savo nepriklausomybę. Tą pačią dieną Egipto, Jordano, Sirijos, Libano ir Irako ginkluotosios pajėgos prisijungė prie Palestinos kovotojų prieš Palestinos padalijimą ir prasidėjo pirmas arabų valstybių ir Izraelio karas.</p> <p>1956 m. Egiptas uždarė Sueco kanalą Izraelio laivams ir prasidėjo antrasis Izraelio karas su arabų valstybėmis.</p> <p>1956 m. buvo įsteigta JT taikos palaikymo operacija Egipte UNEF</p>	<p>1967 m. liepos 4 d. GA rezoliucija Nr. 2252 (ES-V) dėl humanitarinės pagalbos pabėgėliams iš Palestinos.</p> <p>1967 m. liepos 4 d. GA rezoliucija Nr. 2253 (ES-V) išreiškė susirūpinimą dėl Izraelio veiksmų siekiant pakeisti Jeruzalės miesto statusą.</p> <p>1967 m. liepos 4 d. GA rezoliucija Nr. 2254 (ES-V) pabrėžė susirūpinimą dėl to, jog Izraelis nesilaiko JT GA priimtos rezoliucijos Nr. 2253 (ES-V).</p> <p>Ginkluotos jėgos panaudojimas rekomenduotas nebuvo.</p>

	<p>I.</p> <p>1967 m. Izraelis okupavo likusią dalį Palestinos teritorijos įskaitant Gazos ruožą, Rytų Jeruzalę ir Vakarų Krantą.</p> <p>1967 m. JT ST priėmė rezoliuciją Nr. 242 dėl teisingos ir ilgalaikės taikos Viduriniuose Rytuose, kuri gali būti pasiekta tik Izraeliui pasitraukus iš okupuotos Palestinos teritorijos.</p>	
<p>6-oji specialioji sesija dėl situacijos Afganistane ir jos įtakos tarptautinei taikai ir saugumui pagal JT ST rezoliuciją</p> <p>1980 m. sausio 10 - 14 d.</p>	<p>1979 m. gruodžio mėn. SSRS įvedė savo ginkluotąsias pajėgas į Afganistano teritoriją siekdama užtikrinti prosovietinį valdymo režimą šioje šalyje.</p> <p>1980 m. sausio 3 d. JAV, JK, Australija ir kt. JT narės kreipėsi į JT ST prezidentą dėl ST posėdžio sušaukimo.</p> <p>JT ST 1980 m. sausio 9 d. priėmė rezoliuciją Nr. 2190, kurioje pripažino nuolatinių ST narių vieningumo stoką ir perdavė klausimo svarstymą GA specialiajai sesijai remiantis <i>Vienybės taikos labui</i> rezoliucija.</p>	<p>1980 m. sausio 14 d. GA rezoliucija Nr. ES-6/2:</p> <ul style="list-style-type: none"> - patvirtino pagarbos suverenitetui, teritoriniam vientisumui ir politinei nepriklausomybei principus; - išreiškė apgailestavimą dėl ginkluotos intervencijos į Afganistaną; - paragino išvesti užsienio ginkluotąsias pajėgas iš Afganistano teritorijos, kad šios šalies piliečiai galėtų apsispręsti dėl savo politinės sistemos be kitos valstybės kišimosi; - paragino valstybes nars prisidėti prie

		<p>humanitarinės pagalbos tiekimo pabėgėliams iš Afganistano.</p> <p>Ginkluotos jėgos panaudojimas rekomenduotas nebuvo.</p>
<p>7-oji specialioji sesija dėl Palestinos klausimo</p> <p>1980 m. liepos 22 - 29 d.</p> <p>1982 m. balandžio 20 - 28 d.</p> <p>1982 m. birželio 25 - 26 d.</p> <p>1982 m. rugpjūčio 16 -19 d.</p> <p>1982 m. rugsėjo 24 d.</p>	<p>1978 m. ir 1982 m. Izraelio intervencijos į Libaną atnaujino intensyvias diskusijas JT dėl situacijos Viduriniuosiuose Rytuose.</p>	<p>1982 m. rugpjūčio 19 d. GA rezoliucija Nr. ES-7/6:</p> <ul style="list-style-type: none"> - išreiškė susirūpinimą dėl Izraelio agresijos; - priminė kolektyvinio saugumo rėmus, remiantis kuriais turi būti šalinamos grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui; - paragino Izraelį laikytis JT GA ir ST priimtų rezoliucijų; - paragino JT GS imtis veiksmų, siekiant užtikrinti Izraelio ginkluotųjų pajėgų išvedimą iš Libano ir tokiu būdu užtikrinti civilių asmenų saugumą pietų Libane. <p>1982 m. balandžio 28 d. GA rezoliucija Nr. ES-7/7 dėl tarptautinės konferencijos Palestinos klausimu.</p> <p>1982 m. birželio 26 d. GA</p>

		<p>rezoliucija Nr. ES-7/5:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pareikalavo, jog Izraelis išvestų savo ginkluotąsias pajėgas iš Libano teritorijos; - pareikalavo ginkluoto konflikto šalių nutraukti ginkluotos kovos veiksmus; - tuo atveju, jei Izraelis ir toliau neįgyvendins JT ST ir GA priimtų rezoliucijų, paragino JT Generalinį Sekretorių pradėti kitų priemonių pagal JT Chartiją svarstymą siekiant užtikrinti rezoliucijų įgyvendinimą. <p>1982 m. balandžio 28 d. GA rezoliucija Nr. ES-7/4:</p> <ul style="list-style-type: none"> - išreiškė GA dalyvaujančių valstybių įsitikinimą, jog tarptautinės bendrijos nesugebėjimas rasti sprendimo dėl situacijos Viduriniuosiuose Rytuose yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui; - pasmerkė Izraelio kaip okupacinio
--	--	--

		režimo veiksmus. Ginkluotos jėgos panaudojimas rekomenduotas nebuvo.
8-oji specialioji sesija dėl Namibijos klausimo 1981 m. rugsėjo 13 - 14 d.	<p>Namibija buvo Vokietijos kolonija, kurią Pirmojo pasaulinio karo metu okupavo Pietų Afrika ir administravo ją iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos pagal Tautų Lygos mandatą.</p> <p>1945 m. įkūrus JT, Pietų Afrikos Respublika atsisakė senąjį mandatą pakeisti nauju mandatu pagal JT taisykles.</p> <p>1966 m. JT GA priėmė rezoliuciją Nr. 2145, kurioje konstatavo, jog Pietų Afrika neturi teisės administruoti dabartinės Namibijos teritoriją ir dėl to JT prisiima tiesioginę atsakomybę dėl Pietvakarių Afrikos teritorijos.</p> <p>1971 m. TTT konsultacinėje išvadoje pripažino JT įgaliojimus šios teritorijos atžvilgiu ir konstatavo, jog Pietų Afrikos buvimas Namibijoje yra neteisėtas, todėl ji turi nutraukti administracinių įgaliojimų įgyvendinimą šios teritorijos atžvilgiu.</p>	<p>1981 m. rugsėjo 14 d. GA rezoliucija Nr. ES-8/2:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pripažino, jog Namibijos okupacija ir Pietų Afrikos agresijos aktai prieš kaimynines valstybes pažeidė tarptautinę taiką ir saugumą; - konstatavo, jog JT įgyvendina teisinę atsakomybę dėl Namibijos teritorijos iki tol, kol šioje teritorijoje gyvenanti tauta įgyvendins savo teisę į tautų apsisprendimą; - pasmerkė Pietų Afrikos naudojimąsi Namibijos naudingomis iškasenomis; - paragino valstybes nares nustatyti Pietų Afrikos atžvilgiu sankcijas, suderinamas su JT Chartija. <p>Pripažintas tarptautinės taikos ir saugumo pažeidimas.</p> <p>Ginkluotos jėgos panaudojimas</p>

<p>9-oji specialioji sesija dėl situacijos okupuotose Arabų teritorijose pagal JT ST rezoliuciją</p> <p>1982 m. sausio 29 d. – vasario 5 d.</p>	<p>1967 m. karo metu Izraelis taip pat okupavo Golano aukštumas Sirijos teritorijoje.</p> <p>JT ST rezoliucijoje Nr. S/RES/242 (1967) paskelbė Izraelio okupuota teritorija.</p> <p>1981 m. gruodžio mėn. Izraelis priėmė Įstatymą dėl Golano aukštumų, kuris nustatė, jog šiai teritorijai taikomi Izraelio įstatymai ir ji priklauso Izraelio jurisdikcijai.</p>	<p>rekomenduotas nebuvo.</p> <p>1982 m. vasario 5 d. GA rezoliucija Nr. ES-9/1:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pasmerkė Izraelį dėl JT ST ir GA rezoliucijų nesilaikymo; - pripažino, jog Izraelio priimtas įstatymas dėl jo jurisdikcijos taikymo Golano aukštumų atžvilgiu yra agresijos aktas; - pasmerkė JT ST nuolatinės narės veiksmus dėl kurių ST buvo nepajėgi imtis kolektyvinių priemonių pagal Chartijos VII skyrių; - paragino valstybes nutraukti karinės technikos tiekimą Izraeliui, ekonominių, finansinių bendradarbiavimą bei technologinę paramą. <p>Ginkluotos jėgos panaudojimas rekomenduotas nebuvo.</p>
<p>10-oji specialioji sesija dėl neteisėtų Izraelio veiksmų okupuotoje Rytų Jeruzalėje ir likusioje okupuotoje Palestinos teritorijoje</p> <p>1997 m. balandžio 24 - 25 d.</p>		<p>1997 m. balandžio 25 d. GA rezoliucija Nr. ES-10/2:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pasmerkė Izraelį dėl tarptautinę teisę pažeidžiančių veiksmų okupuotoje Palestinos teritorijoje;

<p>1997 m. liepos 15 d.</p> <p>1997 m. lapkričio 13 d.</p> <p>1998 m. kovo 17 d.</p> <p>1999 m. vasario 5 - 9 d.</p> <p>2000 m. spalio 18 - 20 d.</p> <p>2001 m. gruodžio 20 d.</p> <p>2002 m. gegužės 7 d.</p> <p>2002 m. rugpjūčio 5 d.</p> <p>2003 m. rugsėjo 19 d.</p> <p>2003 m. spalio 20 - 21 d.</p> <p>2003 m. gruodžio 8 d.</p> <p>2004 m. liepos 16 - 20 d.</p> <p>2006 m. lapkričio 17 d.</p> <p>2006 m. gruodžio 15 d.</p> <p>2009 m. sausio 15 - 16 d.</p>		<ul style="list-style-type: none"> - patvirtino Izraelio pastatytų gyvenviečių okupuotoje Palestinos teritorijoje neteisėtumą; - pabrėžė svarbą užtikrinti okupuotos Palestinos teritorijos vientisumą. <p>1997 m. birželio 15 d. GA rezoliucija Nr. ES-10/3:</p> <ul style="list-style-type: none"> - paragino Izraelį nutraukti tarptautinę teisę pažeidžiančius veiksmus okupuotoje Palestinos teritorijoje; - pabrėžė poreikį imtis priemonių pagal JT Chartiją, kad būtų užtikrinta pagarba tarptautinei teisei ir atitinkamoms JT rezoliucijoms. <p>1997 m. lapkričio 13 d. GA rezoliucija Nr. ES-10/4:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pasmerkė Izraelį dėl JT GA priimtų rezoliucijų nesilaikymo; - nusprendė, jog jei Izraelis ir toliau nesilaikys JT priimtų rezoliucijų, JT GA persvarstys situaciją ir pateiks
---	--	--

		<p>JT valstybėms narėms naujas rekomendacijas pagal <i>Vienybės taikos labui</i> rezoliuciją.</p> <p>2009 m. sausio 16 d. GA rezoliucija Nr. ES-10/18:</p> <ul style="list-style-type: none"> - išreiškė paramą JT ST rezoliucijai Nr. 1860 (2009), kuri paragino siekti susitarimo dėl taikos; - paragino JT valstybės narys prisidėti prie humanitarinės pagalbos teikimo okupuotoje Palestinos teritorijoje. <p>Iš šioje sesijoje priimtų rezoliucijų šiai dienai svarbiausia galima laikyti 2003 m. gruodžio 12 d. GA rezoliuciją Nr. ES-10/14, kuria JT GA kreipėsi į TTT dėl konsultacinės išvados dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje pateikimo.</p>
--	--	---

Paskelbtų mokslo publikacijų sąrašas

1. GRIGAITĖ, Gabija. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos kaip teisėkūros subjekto ypatumai. *Jurisprudencija*, 2009 m. tomas 3, nr. 3, p. 109 - 121.
2. GRIGAITĖ, Gabija. Humanitarinės intervencijos samprata ir teisėtumas JT Chartijos kontekste, Vilniaus universiteto mokslo darbai „Teisė“, 2010, tomas 75, p. 176 - 186.